

MEZOPOTAMYA KİTAPLIĞI

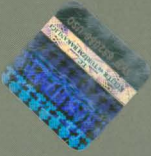
KİLDANİLER

VE DOĞU SÜRYANİ KİLİSESİ

Joseph Molitor

Çeviren ve Ek Notlar
EROL SEVER

yaba

KILDANİLER

Joseph Molitor

yaba

YABA YAYINLARI: 124
Bilim, Kültür Dizisi
Tarih / Mezopotamya Kitaplığı: 6

Eserin Almanca orijinal adı: Chaldäisches Brevier, 1961
Kildanicesi: Kaldaye w Ceta d Kaldaye
Breviarium Chaldaicum

ISBN 975 - 386 - 099 - 4

Bu kitabın yayın hakları Yaba Yayınları'na aittir.
Tanıtımlar dışında alıntı yapılamaz, çoğaltılamaz.

- 1. Basım: Mayıs 2004
- Editör: A. Doğan
- Kapak tasarımı: D. Piranlı
- Teknik uygulama: Coşkun Acarlı
- Düzelti: Cengiz Yıldırım
- Montaj: Ümit Tuvan
- Basım, cilt: Engin Matbaacılık

Dağıtım, Satış:
YABA YAYINLARI
(Yaba Sahaf) Galipedede Cad. 67 / 1,
80050 Tünel-Beyoğlu / İSTANBUL
Tel / Faks: 0212- 293 36 06
e-posta: yaba_edebiyat@yahoo.com

İnternetle sipariş : • www.ideefixe.com
• www.kitapyurdu.com • www.weblebi.com

KİLDANİLER

Ve Kildani Kilisesi
Ya da
Doğu Süryani Kilisesi'nin Ayin Düzeni

Süryanice'den Almanca'ya Aktaran ve Açıklayan
Doğubilimci JOSEPH MOLİTOR

Türkçeye çeviren ve Ek Notlar
EROL SEVER

Arapça ve Fransızcadan parça çeviriler:
Vahap Kelat, Celal Kabadayı

yaba
İSTANBUL

İçindekiler

Önsöz	7
A	
* Kildaniler ve Kildani Hıristiyanlar, ...	9
* Kildani Ayin Kitabının Altyapısı ve Tinselliği.....	29
B	
* Doğu Süryani Hıristiyanlığı'nın Dünü ve Bugünü Yaşam Mücadelesi ve Yeniden Doğuşu	34
Giriş, ...	36
* Suriye'de Kildaniler	37
* Irak'taki Hıristiyan Varlığının Belkemiği	39
* Bağdat'ta Hıristiyan Yaşam	41
* Musul ve Süryani Hıristiyanlığı	45
* Hıristiyan Köyler ve Manastırlar	51
* Kendi Yurtlarına Süryaniler	54
* Kildaniler'in Coşkusu	58
* Manastırlarla Dolu Bir Geçmişin Ayakta Kalan Tek Tanığı	62
* İran'da Doğu Süryani Hıristiyanlığı	66
* Tebriz ve Urmiye - Rezaiye: İran'daki En Eski Hıristiyanlık	69
* Türkiye ve Kildaniler	73
* Sonuç	75
C	
* Patrik VI. Yawsep Udo'nun 1869'da Roma Gezisi	82
* Sunu	84
* Gezi	85
* Dönüş Yolculuğu	87
Ekler	88
D	
* Şmuyel Jamil ve 1894 Yılındaki Patriklik Seçimi	90
* Yaşamöyküsü ve Ürünleri	90
* 1894 Yılı Patriklik Sinodu	100
* Seçimlerin Yapılışı	119
E	
* Adiyabenoslu Hnana ve Doktor İşaya'nın Yazdıkları	125
* Sunu	125
* Bu Yazıyı Kalem Almanın Amacı Nedir?	134
* Niçin Efendimiz İsa-Mesih İçin Acı Çekenler Şehit ve Mümin Adını Taşırlar?	136
* Anma Töreni Sözü Ne Anlama Gelir?	139
* Onu Anlamlandıran Azizler Değildir, Biziz	139
* Kurtarıcımızın Yeniden Diriliş Bayramı'nı İzleyen Cuma Günü neden Aydın, Aziz ve Görkemli Şehitlerin Anma Töreni Yapılır?	140

* Bedenlerine Dönene Dek Doğruların Ruhları Nerede Olacak?	142
* Neden Azizlerin Bazıları Savaşlarında Yardım Görüp İşkencelerden Kurtarıldılar da Öburleri Değil?	144
* Şehitlerin Kemiklerine Saygı Göstermemiz, Onlara Hayranlığımızı Gösteren Bir Tapınma Biçimi Değildir	148
* Her Biri Yalnızca İyi Eserlerine Göre Değil, İyi Niyetlerine Göre de Ödüllendirilecek	150
* Tüm Yapıtın Özeti, Değerli Öneriler	152
* Altın Cuma'nın Nedeni	155
* Yakarış Dualarının Nedenleri	163
* Piskoposlarca Okunacak İnanç Açıklaması	170

F

* Kildani Ayin Kitabı'nın Düzeni, Metinler	174
Önsöz	174
* Mezmurlar Kitabı	179
* Ramşa Düzeni / Akşam Ayini	183
Önsöz	183
* Litürjik Akşam Ayini	185
* Azizleri Anma Günlerinde	187
* Pazarları, Yortularda ve Azizleri Anma Günlerinde Laxu Mara Duası	188
* Akşam Duasının Antifonları	189
* Günlük Akşam Duası (Diyakon)	193
* Üçleme / Trisagiyon	198
* Azizleri Anma Günlerinde	199
* Görünüş Haftasında	200
* Yardım İsteme Duaları	207
* Bayram Günlerinde Akşam Ayini	208
* Lelya Düzeni / Gece Ayini	217
Önsöz	217
* Litürjik Gece Ayini	218
* Gece Ayininde Hıllale Düzeni	219
* Mawëtwa / Oturarak	223
* Tëşbohta (= İlahi)	229
* Bütün Haftanın Şubaha'sı	233
* Şapra Düzeni / sabah Ayini	238
Önsöz	238
* Övgü Mezmurlarının Kendi Şarkıları	241
* Aziz Afrëm'in Sabah İlahisi	243
* Sabah İlahisi (Nuhra)	245
* Ateş Ocağındaki Üç Gencin Şarkısı	246
* Sabah Ayininin Bitiş Duası	252
* Tatil Günlerinde Sabah Ayini	252
* Şehitler - Qale	256

Birkaç Söz

Bu eser Kildaniler* ya da diğer adlarıyla Doğu Asurlar, Doğu Süryaniler'in tarihi üzerine önemli bilgiler içermektedir.

Eserin orijinali Almanca yazılmıştır. Türkçe'deki bu ilk basımına Arapça, İngilizce ve Fransızca'dan bazı yazıların çevirileri eklenerek eser daha da zenginleştirilmiştir.

Kolaylık sağlanması amacıyla eserdeki konular, harflerle bölümlere ayrıldı. Metinde geçen Helence sözcük ve tümceler transkribe (dönüştürme) edildi. Aynı biçimde Süryanice / Kildanice sözcükler de Latin alfabesi kullanılarak Doğu-Batı ağızıyla verildi. Latince sözcükler olduğu gibi, ama tümcelerın karşılığı Türkçe aktarıldı. Bize bu kolaylığı sağlayan ve sağlatan iyi insan Xatun'a teşekkür ederiz.

Vefa borcumuz ise değerli arkadaşımız merhum EROL SEVER'edir. Eserin meydana gelmesi için uzun yıllarını veren Erol, bu son emeğini yayınevimize bağışladığı için onu minnetle anıyor, anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.

yayınevi

* Halk arasında **Keldani** olarak da bilinir.

Siirt'e bağlı Mar-Ya'qub köyünden ulusal giysileriyle
Kildani bir kadın, Les Missions Catholiques, 1874, Fransa.

A

Kildaniler ve Kildani Hıristiyanlar

Giriş

Kildaniler denince gözlerimiz geriye, eski çağlara çevrilir. Kildani aşiretleri İsa'nın doğumundan bin yıl kadar önce, güneyden, batıdan gelerek Güney Mezopotamya'ya, Fırat ve Dicle nehirlerinin arasındaki bölgeye yerleşmişlerdir. Çok geçmeden Asuriler'in tehlikeli karşıtları oldular ve sonuçta, o zamandan beri "Kildanistan" adını da taşıyan "Babilistan" üzerinde sürekli egemenlik kurmayı başardılar. 587'de Kudüs'ü (Urüşlem) ele geçirerek, Yahudiler'e Babil esaretini yaşatan ve Babilistan'ı hayata geçiren, Yeni Babil Krallığı'nın en büyük hükümdarı II. Nabukadnezar'ı kim tanımaz? Ancak daha 538 yılında bu Kildani hanedanı Pers Kralı Keyhüsrev (Siros, Kuroş)-tarafından yıkıldı: Kildaniler, hayalindeki dünya imparatorluğunu Suriye'deki Selevkos krallığını da katarak, Pers topraklarında kuran Büyük İskender'in 323 yılında ölmesinden sonra, Pers krallarının kulları oldular. Eski Babil, sözde yıldızbilimi gelişerek, yıldızların hareketlerinin yorumuna dönüşmüştü ve Kildaniler tanımlaması da kâhin tanımlamasıyla aynı anlama geliyordu. Bir olasılıkla Doğu'dan yola çıkan ve muhteşem bir yıldızı izleyerek Betlehem / Batlam'a gelen ve İsa'ya tapınan yıldızbilimciler (Mğuşe, ed.) de Kildaniler'in yaşadığı bölgeden geliyorlardı. ⁽¹⁾

1- En azından Kildani Hıristiyanları'nın kendi görüşleri. Krş. Musullu Patrik Şamun Sulaqa'yı 1552 yılında seçenlerin Papa'ya gönderdikleri tavsiye mektubu (Oriens Christianus IV, 1904, s. 271); Efendimizin doğuşunda Betlehem'deki Pers bilgeleri gibi seviniyorlardı.

Kildani Hıristiyanlar, Pers topraklarında yaşayan ve İsa'ya tapınanlara verilen bir addı. Part devletini yöneten Arsakid hanedanının egemenliği altında yaşayan Persler, devletin Selevkoslar'dan ayrılmasından sonra, yeniden bağımsızlıklarını kazandılar ve İS 226 yılında, Pers-Sasani hanedanının yönetimi altında, yayımlarının uç noktasına geldiler. Bugün Mezopotamya ve İran'da Doğu Süryani ritüelini koruyan Hıristiyanlar, zaman içinde Roma'ya (Vatikan'a, ed.) bağlanan Hıristiyanlar olarak biliniyor. Kildaniler'in güzel ve saygıdeğer günlük ayinlerinin hangi zeminde geliştiğini doğru olarak anlayabilmek için, şimdi onların geçmişine bir göz atmak istiyoruz.

Perstopraklarında gelişen Hıristiyanlığın tarihi değişikliklerle doludur. İlk önce, söylencelere göre, olası herşey habercilerin yaşadığı zamana yerleştirilmek istenir ve bu da şöyle anlatılır: Yetmişiki haberciden⁽²⁾ biri olan Adday, Suriye'deki Urhoy / Urfa'dan (Osrohne eyaletinin başkenti) yola çıkarak, Mezopotamya'ya gelir ve orada öğrencileri olan Aggay ve Mari ile birlikte Hıristiyanlığı tanıtmak için vaaz verir. Bir başka söylenceye göre, Mari, öğretmeninin ölümünden sonra, yalnız başına Mezopotamya'ya gelir ve bu arada öğrencisi Tuma'nın Pers ülkesinin kuzeydoğusunda şehit edildiğini öğrenir. Tarihsel gerçek ise, Hıristiyan inancının en erken 2. yüzyılda, eski ticaret ve yolculuk yolları üzerinden, yerleşikleri Samiler olan Dicle vadisine girmiş olmasıdır; bu bölgede Babil esaretinden kurtulan çok sayıda Yahudi kolonisi vardı ve bu yerleşim birimlerinde Doğu Aramca (Süryanice) konuşuluyordu. En erken kaynaklardan biri olan Aziz Mar Afrahat'ın († 345)* Alfabetik Dini Vaizleri, bir olasılıkla piskopos Mar Matta'nın yanısıra, 540 (551) ve 569 yılları arasında bir kilise ruhbanı olan Mşiha Zha (Mesih Zafer Kazandı) tarafından yazılan *Erbil Vakayinamesi*'dir.⁽³⁾

* (†) işareti, Azizler'in ölüm tarihlerini gösterir. (ed)

2- Yaygın bir aktarıma göre, Rab tarafından Urfa kralı Abgar'a gönderildiği söylenen haberci Tuma da, daha Hindistan'a gelmeden önce, Pers ülkesinde Ewangelium / İncil'in müjdesini vermiş.

3- Yayımlayan Alfons Mingana, Sources Syriacques'te, s. 1-75, Leipzig 1908. Krş. E. Sachau, Die Chronik von Arbela, (Abh. d. Kgl. Preuss. Ak. d. Wissensch. 1915, Nr. 6, Berlin 1915); Türkçesi: *Erbil Vakayinamesi*, çev. Erol Sever, Mezopotamya Enstitüsü, Södertälje / İsveç 1998. İkinci basımı, 2002, ʔaba Yayınları, İstanbul.

Erbil Yukarı Dicle'nin doğu yakası ile Büyük ve Küçük Zap ırmaklarının arasında yer alan Hadyab / Adiyabenos eyaletinin başkentiydi. Vakayiname'de bu yörede çalışan haberciyi Adday olarak veriyor. Adday yerel bir ruhban olan Pqıda / Pkida'yı, Erbil'in ilk metropoliti olarak kutsuyor (yaklaşık 105 yılında). "Pkida, Beri adında yoksul bir adamın oğluydu ve bir Mecusi'nin (putperest bir ateş rahibi) yanında hizmetkârlık yapıyordu. Ama oğlu, haberci Adday'ın yaptığı mucizeyi, mezara götürülen küçük kızı dirilttiğini ve küçük kızı ailesine teslim ettiğini gördükten sonra, Rab'bimiz İsa-Mesih aracılığı ile üzerimize inen Kutsal Ruh'un lütfu yüreğinde kıpırdadı ve elini yüreğinin üzerine koyarak, onun (haberci Adday'ın, çev.) öğrencisi olmaya karar verdi... Anne babası onu karanlık bir eve kapattılar. Pkida bu arada kendisine bir yardımcı buldu; bu yardımcı ona evin kapısını açtı, o kaçtı ve haberciyi aramaya başladı, ama onu bulamadı. Pkida'ya habercinin dağ köylerine gittiğini söyledikleri zaman, Pkida Adday'ın öğrencisi olmak ve onun tarafından kutsanmak için hemen o yöne döndü. Günlerce sonra Adday'ın yanına vardığı zaman, fazlasıyla mutlu olan Adday'ın, Pkida'yı görünce mutluluğu daha da arttı ve nereye giderse Pkida'yı da yanına almaya başladı. Adday'ın Pkida'yı beş yıl sonra kutsayarak (açık anlamı: elini onun başının üstüne koyması) ruhban yaptığı ve onu yurduna gönderdiği söylenir. Pkida hemen halk kitlelerinin arasında vaaz vermeye, işaretleri yorumlamaya ve mucizeler göstermeye başladı. İsa-Mesih'in çevresindeki çitlerin içine çok sayıda koyun sokmak için çalıştı ve Tanrı'nın şefahatıyla bu koyunlar çoğaldı ve semirdi. Pkida on yıl sonra öldü († 115) ve öğrencileri tarafından, oğulları üzerine düşüncelerini değiştirmiş ve ona bağlanmış olan ailesinin yaşadığı yerde toprağa verildi.

Genç Hıristiyanlık, karşısına çıkan ne zorluklarla mücadele etmiş! Pkida'nın ikinci halefi Şhaq / İshak (123-136), ölümünden kısa bir süre önce, Erbil kentinde ilk Hıristiyan Tanrı Evi'ni yaptırabilmiş. Son Arsakidler ve ilk Sasaniler'in (226 yılından beri) egemenliği altında bulunan ve Pers halkından pek az üye kazanabilen genç kilise, belirli bir rahatlığa kavuşmuştu. İlk kez temel bir kural bu bölgede geçerli olmuştur; o da baş düşman

Roma'ya karşı, kilisenin karşıt bir tavır içine girmesidir. Pers ülkesinin din politikası, Roma devletinin bu alandaki politikasının tersiydi. Batı'daki takibatlar nedeniyle Doğu'da hoşgörü vardı. Hatta Kildani Hıristiyanlığı, Sasani Kralı I. Şapur'un (241-272) Roma'ya karşı zaferle sonuçlanan askeri seferlerinden sonra belli bir güç kazanmıştı ve bununla bağlantılı olarak da Roma'nın sınır bölgelerindeki Batı Süryani ve Helen Hıristiyanlar'ın Mezopotamya'ya sürülmesiyle de güçlendi. Böylece Babilistan ve Susiyana'da (Susa kenti ve çevresi, çev.) güçlü Hıristiyan kolonileri oluştu; bu arada Pers ülkesinin yerli halkı olan Persler'in çoğunluğu her zamanki gibi Hıristiyanlığa karşı ret tavrı içindeydi.

Aşağı Dicle'nin her iki yakasındaki çifte kent ve Persler'in başkenti olan Saliq-Qtisfon / Selevkiye-Ktesifon'da (Bağdat'a yakın, ed.) bir metropolitlik makamının kurulmasının, *Erbil Vakayinamesi*'nde anlatılması ilginçtir. I. Şapur'un birliklerinden birinde asker olan Ganzakan adında zengin bir Hıristiyan, birliğinin Adiyabenos'a yollanması nedeniyle bu yöreye gelir. Orada yayılmaya, genişlemeye başlayan Hıristiyanlık onu etkiler ve Erbil Metropolit'i Şahlupa'dan Ktesifon'a gitmesini ve oradaki az sayıda Hıristiyan'ı arayıp bulmasını rica eder. Burada önemli olan Metropolit'in başkente gitmekten korkmasıdır. Ancak Ganzakan onu ikna eder ve Şahlupa en sonunda, yanına tedavi ederek sağlığına kavuşturduğu köy yaşlılar heyetinden Nkixa (Nkiha)'yı ve ayrıca iki diyakonu da alarak yola koyulur. Yolda İsmaililer (göçebe Araplar, çev.) tarafından esir alınırlar ve dört ay esaretten sonra kurtulmayı başarırlar. Şahlupa Ktesifon'da kardeşlerden birini kutsayarak ruhbanlığa yükseltti ve iki yıl orada kaldı. Daha sonra kendi topluluğu tarafından oradan alındı ve kendisine Erbil'e kadar refakat edildi. Halefi Ahadabuhi Selevkiye-Ktesifon'a davet edildi ve iki piskoposla birlikte oraya gitti. Ancak yanındaki refakatçi piskoposlardan birinin vaazı yanlış anlaşıldı ve halk protesto etti. Bu karmaşadan sonra vaiz kaçtı, ama Ahadabuhi kentte kaldı ve Susa piskoposu Hay-Bel'in isteği üzerine, Susalı Aram kökenli Papa / Fofu Bar-Aggay'ın († 336) piskoposluğunu 300 yılında kutsadı.

O zamana kadar Persler'in egemen olduğu bölgelerdeki piskoposlukların birbirleriyle bağları yoktu; hatta bir tek kentte aynı anda iki piskopos bile bulunabiliyordu. Eyalet başkentindeki Hıristiyan topluluğun yeni kutsanmış piskoposunun kökeni, rivayetlere göre, haberci Aziz Tuma'ya kadar iniyordu. Fofu, Pers Kraliyet Kilisesi'nin başı olmayı denedi. *Erbil Vakayinamesi*'nde şöyle deniyor: "Doğu'da piskopos Fofu, kendisinden daha önce söz etmiştik, makamında oturuyordu ve diğer piskoposlar yabancı çıkarları nedeniyle alacağı kararların bütün piskoposları bağlayacağı bir üst meclisin kurulmasına veya Fofu'nun onlar üzerinde böyle bir sorumluluk almasına karşıydılar; böylece tek bir kişiye bağlı olmak istemiyorlardı. Piskoposluğun görev alanı içindeki ruhbanlar ve topluluk bu yüzden Fofu'ya karşıydılar ve görevinden alınmasını istiyorlardı. Başdiyakon Şamun'da (Aziz Şamcun Bar-Şabbace) bu yeniliklere karşıydı ve olay üzerine Susalı Miles'e ... ve diğerlerine bilgi verdi. Bunları öğrenen Fofu çok korktu; çünkü Şamun'un anne babası krala yakınlardı ve herkes tarafından sayılıyorlardı. Fofu Batı'daki piskoposlara ve özellikle Sardo (Saado) adındaki Urhoy / Urfa piskoposuna yazı yazdı ve bütün piskoposlar onu yanıtladılar ve mektuplarında onun güçlü, enerjik bir insan olduğuna inandıklarını ve krallar kralı Konstantin'in yanında ona yardımcı olacakları üzerine söz verdiler. Bu Batılı piskoposlar tek bir piskoposluk makamının (patriklik, çev.) Doğu'nun bütün piskoposlukları üzerinde söz ve karar sahibi olmasının iyi olacağını düşünüyorlar ve Fofu'yu destekliyorlardı. Bu bağlamda Fofu'ya bir mektup yazarak, Romalılar'ın egemenliği altındaki Batı'da birçok Patriklik olduğunu, bunların arasında Antakya,⁽⁴⁾ Roma, İskenderiye ve Konstantinopolis'in⁽⁵⁾ bulunduğunu ve Persler'in egemenliği altındaki Doğu'da da en azından bir Patriklik makamı bulunması gerektiğini bildirdiler.

"Adem'in işlediği günah nedeniyle, tek oğlu İsa-Masih'i dünyaya gönderen, Mısır'ın başına bela açarak İsrailoğulları'nın

4- Bu Patriklik'in çalışma alanı, Pers devleti içinde kilisenin etki alanı olduğu için, ona bu ad verildi.

5- Konstantinopolis'te, 381 yılında toplanan II. Ekümenik Konsil'den sonra, ilk defa Patriklik makamı kuruldu.

kurtuluşunu gerçekleştiren, dikenlerin meyve vermesini ve dikenli dallarda güllerin açmasını sağlayan, her zaman kötünden iyiyi çıkartabilen Tanrı,⁽⁶⁾ Tanrısal işareti ve mübarek dünya hükümeti aracılığı ile Fofonun planının uygulanmasına izin verdi. Artık Doğunun bütün Hıristiyanları'nın ve piskoposlarının Patriği (Katolikosu) Fofo olmuştu. Diğer piskoposlar buna uyararak Batının düzenlediği bu mertebeye yükseltilmesine ve Patriklik makamının kurulmasına karşı çıkmadılar ve oradaki (Batı'daki, çev.) piskoposlardan korktular; çünkü bu piskoposların onları iki güçlü düşman arasına yerleştirmek istediklerini sanıyorlardı. Batı'da Roma'nın Hıristiyan krallarının ve Doğu'da Persler'in putperest krallarının arasına. Ama Fofonun başdiyakonu Şamun bu yeni düzen üzerine kesinlikle hiçbir şey bilmek istemiyordu ve bu nedenle de anne babası aracılığı ile kral adına çalışmaya çaba gösteriyordu. Ancak Fofu, Şamun'un babasını kazanabilmek için çeşitli yollar buldu ve ona, öldükten sonra oğlunun kendi halefi olacağı üzerine söz verdi.”

Patriklik makamının kurulmasına karşı direniş gösterilmesi neyle açıklanabilir? Patriklik ulusal Pers kökenlidir. Fofu bu yeni onurlandırmayla Pers Kilisesi'ni Batılı piskoposlara, hepsinden önce Antakya'nın Helen-Süryani Patriğine, o zamana kadar olduğundan daha sıkı bağlarla bağlayacaktı. Bu bölgelerden çok sayıda Hıristiyan getirilmişti; kilisenin yeni başı, gerçekte yeni bir Patrik değildi ve yalnızca Antakya Patriğini temsil ediyordu.

Fofu 336 yılında öldüğü zaman, yerine gerçekten de Şamun Bar-Sabba'e geçti ve hemen halefleri gibi ve aynı güçle mücadeleye başladı. II. Şapur (310-379) zamanında kırk yıl süren Hıristiyan takibatlarının oluşturduğu karşıtlıklar sona erdi. Bir zamanlar İmparator Dekius'un (249-251) Roma İmparatorluğu gibi, Şapur da büyük Pers krallığının eski görkemini yeniden oluşturmak istiyordu. Araç olarak ona Roma savaşları ve ulusal Zerdüşt dininin yenilenmesi hizmet edecekti. İlk Hıristiyan İmparator Büyük Konstantin zamanında Roma kilisesi bağımsızlığını elde etmişti; Pers Kralı'nın uyruğu olan Hıristiyanlar için ise eşi görülmemiş bir takibat başlatıldı. 339

6- Vakanüvis, sarayın istemi olan piskopos Fofonun Katolikos olmasına karşı.

yılında Roma'ya karşı savaş açıldı ve beklenenin tersine Sasaneler bu savaştan zaferle çıktılar. Mezopotamya Hıristiyanlığı'nın lideri olan Aziz Şamun, savaşa destek adıyla toplanan ikiye katlanmış kelle vergisini vermeyi reddetti. Ayrıca Mecusiler, Yahudiler ve diğer dini toplulukların kışkırtmaları da başladı; bunlara göre Hıristiyanlar Romalılar hesabına casusluk yapıyorlardı; kuşkusuz bu iddia temelsizdi, ancak Hıristiyanlar saklı bir biçimde Hıristiyan Roma topraklarında yaşayan inançlı kardeşlerine karşı kuşkusuz sempati duyuyorlardı. Hıristiyanlar'a karşı bu tür iddiaların incelenmesi için sık sık düzenli bir mahkemeye gerek görülüyordu. Zerdüştü ruhbanların, mahkeme başkanları olarak, devlet mahkemeleriyle eşit kılınmasında bu tutum açık seçik görülür. Çoğu zaman İsa-Mesih'e inananlara uzun süreli hapis cezaları veriliyor, böylece bu Hıristiyanlar hapisanelerde çürümeye bırakılıyordu ve ayrıca malvarlıklarına da el konuyordu. Ölüm cezası kılıçla veya taşlamayla yerine getiriliyordu. Yeni tür bir ölüm cezası da, hükümlünün sırayla bütün uzuvlarının gövdesinden kesilerek alınmasıydı; uzuvları kesilen adamın yalnız gövdesi ve başı kalıyor, en sonunda başı da kılıçla kesilerek ayrılıyor ve işkence adamın ölmesiyle son buluyordu. Bu arada inançlılar için daha ağır bir ceza bulundu; bu ceza maneviydi ve Hıristiyanlar'a celtat görevi verilip, kendi inanç kardeşlerini işkenceyle öldürmeleri isteniyordu. Ayrıca kiliseler yakılıp yıkılıyordu; celladın elinde ölen şehitlerin mezarlara gömülmesi de yasaklanmıştı ve bu yasak dolaylı olarak relik (kutsal eşyaları korundurma, ed.) kültürünü güçlendiriyordu. Roma İmparatorluğu'nda (303'ten beri) görülmeyen bu Hıristiyan takibatları üzerine bilgilerimizi, söylentilerin dışında, Aziz Afrahat'a ve *Erbil Vakayinamesi*'ne borçluyuz. Helen-Süryani piskoposu Miyafarqin (Silvanlı) piskopos Maruța'nın († 420'den önce) şehitler koleksiyonuna yardımcı da yadsınamaz. Maruța çok sayıda relik piskoposluk makamına getirmişti ve bu nedenle piskoposluk makamı Martiropolis (Şehitler Kenti) ek adını almıştı. İlk kurbanlardan birisi de Şamun Bar-Sabba'e olmuştu. Patrik Şamun 13 Nisan 341 tarihinde İsa-Mesih'e olan inancını kanıyla mühürledi. Ölümüyle on gün süren bir katliam başlatıldı ve kralın himayesindeki put-

perest rahip Henuh As'ad da bu arada yanlışlıkla öldürüldü. 342 yılında Patrik Şahdost öldü; 9 Ocak 346'da halefi Aziz Şamun Bar-Başemin şehit edildi. Bu cinayetlerin sonucu olarak Selevkiya-Ktesifon'daki Patriklik makamı yirmibeş yıl boş kaldı. Kuzey eyaletlerinde, özellikle Adiyabenos'da ve Pers-Roma sınır bölgesinde katliamlar bütün hızıyla sürüyordu. Hıristiyan düşmanlığının son kurbanı diyakon Caytilaha (Aytılaha) 379 yılının son Pentakost haftasında şehit edildi. Şehitlerin sayısı olağanüstü yüksekti, buna karşın dininden dönmüşlerin sayısı çok azdı. II. Şapur 19 Ağustos 379'da öldü, ama Kildani Hıristiyanlığı ara vermeksizin günümüze kadar geldi. *Erbil Vakayinamesi*'nde "Birkaç yılda ülkemizdeki inanç, eski filizlerine tekrar erişti ve bütün acıları yaşamış olan herkesin içini şaşkınlıkla doldurdu" denir.

Belli bir dostluğa yol açmak için Persler'in Romalılar'a karşı saldırıları yavaş yavaş azalmaya başladı. Böylece yukarda değinilen piskopos Maruța'nın (399 / 400) başarılı çabalarının sonunda, Selevkiya-Ktesifon'da bir Sinod toplandı; bu Sinod'da Şhaq / İshak (400-410) Patrik seçildi ve böylece Kildani Kilisesi yeniden en üst düzeyde bir yöneticiye kavuştu. 410 yılında Sasani Kralı I. Yezdigerd (399-420) bir tolerans fermanı çıkardı; aynı yıl içinde Selevkiya'da toplanan II. Sinod'da, Niqiya / İznik I. Ekümenik Konsili'nin (325) aldığı dogmatik ve disiplinsel kararlar Pers Kilisesi'ni de bağlıyordu. İshak'ın ikinci halefi I. Yabalaha (Teodor, Deusdedit) kralın özel görevlisi olarak Doğu Roma İmparatoru II. Teodosius'a (408-450) gönderildi. Yabalaha'nın görevi her iki devlet arasındaki barış sürecini yenilemektir. Ancak I. Yezdigerd, Konstantin değildi. Hükümrانlığının sonlarına doğru yeniden bazı Hıristiyanlar idam edilmişlerdi; ancak idam edilenlerin kendi düşüncesizlikleri de bu cezalandırmaya yardım etmişti. I. Yezdigerd'in halefi V. Bahram'ın (420-438) ve 445 yılından sonra II. Yezdigerd'in (438-457) hükümrانlıkları sırasında yeniden ve çok sert Hıristiyan takibatı başladı ve ancak Piroz (457-484) zamanında bu katliamlar yavaş yavaş azaldı. Hıristiyanlar'ın direnme gücü bu kez, II. Şapur zamanındaki büyük ateş denemesinde olduğu kadar güçlü değildi. Roma İmparatorluğu'ndaki

Dekiusçu izlemesini (250) ve çok sayıda gerçek inançtan dönmeleri düşünelim. Ancak daha sonraki gelişme daha da uğursuz olacaktı ve bu gelişme şöyledir: Aynı zaman aralığında Pers Hıristiyanlığı Katolik (Ekümenik, ed.) Ana Kilise'den ayrılmıştı. Markabto Sinodu'nda (424), Patrik Dadişoc / Dadişo (İsa'nın Dostu anlamına geliyor, 421-456), Batı Roma'dan tamamen ayrıldığını açıkladı. Böyle bir eylem yoluyla Pers devletinin itimatsızlığını bertaraf etmek ve böylece Hıristiyan takibatlarının son bulmasının gerçekleşmesi isteniyordu; ancak çok geçmeden düş kırıklığına uğrandı, 484 yılında Dadişo'nun halefi Patrik Baboway sözde Roma ajanı suçlamasıyla idam edildi.

Bu arada Roma İmparatorluğu topraklarında ve 427 yılında Konstantinopolis Patrikliğine seçilen Antakyalı⁽⁷⁾ Mar Nastur († 451'den sonra),⁽⁸⁾ kendi adıyla tanınan yanlış öğretisi Nasturilik nedeniyle III. Ekümenik Efes Konsili'nde yargılandı ve savunduğu düşünce mahkûm edildi. Tarsuslu Diodoros († 394) ve öğrencisi Mepsuestiyalı Teodoros'un († 429) öğretilerine dayanan Nastur, sonsuz Tanrıoğlu (Söz)⁽⁹⁾ ile insan İsa-Mesih'i tek bir zahiri (dış görünüşüne göre, çev.) doğada birleştiren bir öğretiyi temsil ediyordu. Vaazlarında sert bir biçimde Meryem'e verilen Teotokos (Tanrı Annesi) adını redetti; Meryem olsa olsa İsa-Mesih annesi adıyla adlandırılabilirdi. Roma'nın Suriye⁽¹⁰⁾ eyaletindeki Urfa (Urhoy) kenti bir zamanlar Doğu Süryani Tanrıbilimi Okulu'nun çıkış noktası olmuştu; "Persler'in Okulu" bu kez de bütün Aram Hıristiyanlığı'ndan çıkan bu yeni sapkınlığın propoganda merkezi oldu. Güçlü Tanrıbilimci Mar Barşawmo (Oruçoğlu, ölümü yaklaşık 495

7- Nastur Antakyalı değildir. Roma İmparatorluğu'nun Kommagene eyaletinde, Germanikeia / Marcaş (Maraş) kentinde doğmuştur (382). Ancak öğrenimini Antakya Tanrıbilim Okulu'nda tamamlamıştı. (çev.)

8- Nastur 451 yılının sonlarına doğru Mısır'da sürgün edildiği kent olan Panapolis / Ahmin'de öldü (Erol Sever).

9- Logos; Söz, mantık anlamlarına gelen Helence bir kavram (Erol Sever).

10- O yıllarda, yazarın Syria / Suriye adını verdiği eyalet, Assyria / Asuristan adını taşıyordu ve bu bölge Roma tarafından İS 115 yılında eyalet yapılmıştı. baştaki A harfi daha sonraki yıllarda halkın ağızında bozularak Syria / Suriye adını aldı. Yoğun Asur nüfusun bulunduğu Mezopotamya'ya da aynı yıl (115) eyalet statüsü verilmişti. (çev.)

yılı), bu Doğu Süryani Nasturi, inanç yoldaşlarıyla birlikte Urfa'dan sürüldü ve Nusaybin Metropoliti olarak Nastur'un öğretisinin bölgede ve Pers ülkesinde yayılması için bütün gücüyle mücadele etti. Metropolitlik kentinde kurduğu Yüksek Tanrıbilim Okulu'nun ilk yöneticisi şair ve açıklamacı Mar Nar-say († 503 yılından sonra) olmuştu. Gerçek inanca biçimsel olarak bağlı olan (bugün bile bizim adlandırmamız olan Nasturiler adlandırmasını reddediyorlar ve kendilerini Süryani veya Mesihçiler -İsa-Mesih yanlıları- olarak tanımlıyorlar)⁽¹¹⁾ Pers Kraliyet Kilisesi,⁽¹²⁾ ulusal kilise konumundan dolayı 484-486 yılları arasında Nasturiliği kabul etti, dogma ve kilise kurallarında kendine özgü bir yola girdi. Ruhbanların ve hatta zaman zaman piskoposların evlenme yasağı kaldırıldı. Ama böyle yapılmakla birlikte yeni öğreti tam bir zafer kazanmamıştı. Ancak Monofizit (tek doğa) öğretiye karşı korunma geçerli kılınmıştı. Bu öğreti insansallığın ve Tanrısallığın İsa'da ve tek bir (göksel) doğada birleştiğini savunuyordu. İskenderiye Patriği Dioskuros'un desteklediği başrahip Evtihi, Konstantinopolis'te bu öğretiyi yayıyordu. Kadıköy'de toplanan (451) IV. Ekümenik Konsil'de insan İsa-Mesih'te iki doğa bulunması biçimindeki Katolik (Evrensel) öğretiye⁽¹³⁾ vurgu yapılmasına rağmen, Doğu Hıristiyanları'nın düşüncesi aşılamadı ve Pers kapılarının önünde monofizitçilik kaynıyordu. Doğu Roma ve Pers arasındaki

- 11 - Nasturiler adlandırmasını reddeden yok. Nastur'un öğretilerine bağlı olanlar kendilerini Nasturiler, Nasturi Asuriler veya yalnızca Asuriler olarak tanımlıyorlar ve kiliseleri de Doğu Asur Kilisesi adını taşıyor. Nasturilik mezhebi, Asur adlandırması ise ulus aidiyetini belirtiyor. Bu kiliseye bağlı olanlar arasında kendilerini Süryani veya Mesihçiler olarak adlandıran kimse yok. (çev.)
- 12- Pers Kraliyet Kilisesi adıyla tanınan bir kilise hiçbir zaman varolmadı. Bu iddia olsa olsa Batılı doğubilimcilerin veya Tanrıbilimcilerin masa başında ürettikleri bir kavram olabilir. Erken Hıristiyanlık döneminde Pers ülkesinin resmi dini Zerdüşçülük idi. Dipnot 11'de belirttiği gibi, kilisenin o dönemdeki adı Nasturi Kilisesi'dir, yeni adı ise Doğu Asur Kilisesi. (çev.)
- 13- Katolik sözcüğü İsa-Mesih'in kilisesinin bütün dünyayı kapsamı anlamında, Helence *Mlat* / bütün herşeyi kapsayan, sözcüğünden türeyen bir kavram. Katolik öğretisi ise, Katolik Kilisesi'nin evrenselliğini, dogma ve kurallarını içeren öğretiye değiniyor. (çev.)

eski çelişkiyi becerikli bir biçimde kullanan Barşawmo, Pers Kralı'nı, Romalılar'ın monofizitçiliğinin karşısına bağımsız Pers Nasturiliği'nin getirilmesine ikna etti. Barşawmo kraliyet denetleyicisi olarak Roma-Pers sınır bölgesinde, tek doğacı öğretinin yandaşlarına karşı acımasız bir mücadele verdi. Herkesten önce Barşawma sayesinde Nasturilik Mezopotamya'daki Hıristiyanlar'ın tepesinde egemenlik kuran bir mezhep oldu ve öyle kaldı.⁽¹⁴⁾ Yeteneksiz Katolikoslar ⁽¹⁵⁾ ve Pers Kilisesi'nin içindeki çatışmalar nedeniyle ve bunlar yetmezmiş gibi Katolik / Evrensel Birlik'ten ayrılarak, yanlış öğretiye bağlandıktan sonra, kralın himayesine rağmen tam bir çöküş dönemi başladı. Katolikos Mar I. Abo (540-552), ünlü bir istisna yaparak, kiliseyi yeniden düzenlemek istedi; ancak Mar Abo'nun reform denemesi Romalılar ile savaş ve Zerdüştçüler'in kışkırtmasıyla yeniden başlayan Hıristiyan takibatları nedeniyle başarıya ulaşamadı. Mar Abo tutuklandı ve hüküm giyerek Azerbaycan'ın ücra bir köşesine sürüldü ve orada yedi yıl tutuklu kaldı. Mar Abo bunlara rağmen kilisesini, elinden geldiğince iyi bir tarzda yönetti ve ruhbanlar ve kilise hizmetlileri arasında saygınlık kazandı. 548-549 kışında Azerbaycan'dan kaçarak Selevkiya'ya, kralın yanına gitti; ancak burada üç yıl daha ceza yedi ve toprak ağalarına karşı bir isyana el atarak, bu isyanın bastırılmasında rol oynadığı için tekrar özgürlüğünü kazanabildi. Ancak Mar Abo çok geçmeden 29 Şubat 552 tarihinde öldü. Tutukevinde geçirdiği yıllar onu yıpratmış ve zamanından önce yaşlandırmıştı. Kendisinden sonra gelen halefleri her alanda kralın bağımlı yaratıkları olduklarını kanıtladılar.

14- Mezopotamya'daki diğer büyük kilise, Batı Süryani Kadim Kilisesi'dir. Nasturi Asuriler ve Yakubi Asuriler arasında ortaçağa kadar süren kimi kanlı çatışmalar yaşandı. Ama her iki kilise arasındaki dogmatik çelişki "öyle kalmadı," ve Nasturi Asuriler'in egemenlik kurması ortaçağdan sonra kardeşliğe dönüştü. (çev.)

15- Batı'da hüküm süren Katolik Kilisesi, Doğu kiliselerinin liderleri için Patrik yerine Katolikos unvanını kullanıyordu. Bugün bütün Doğu Kiliseleri'nin üst düzeydeki dünyevi ve göksel liderine Patrik denilmektedir. (çev.)

II. Hüsrev'in (590-628) hükümranlığı altında, bir başka mezhep, Yakubi inancı,⁽¹⁶⁾ Pers ülkesinde Nasturilik'ten önce gelen bir konum kazandı. Bu nasıl gerçekleşebildi? Doğu Roma İmparatorluğu'nda monofizitçiliğe uzun zaman göz yumulmuş, hatta zaman zaman desteklenmişti; ancak I. Jüstin (518-527) ve I. Jüstinianus'un (527-565) hükümranlıkları sırasında bu tutum temelden değişti. 519 yılında bu yeni ve aykırı kilise eşi görülmemiş bir yıkım geçirdi. Antakyalı Monofizit Patrik Serweriyos (512-519, † 538) ve bütün Süryani piskoposlarının sürgün edilmeleri kararlaştırıldı. Ancak Jüstinianus'un eşi (Süryani, ed.) Teodora, imparatorun sürgün edilen İskenderiyeli monofizit patrik Teodosiyus'un, iki misyon piskoposunu kutsamasına izin vermesini istedi ve dileği yerine geldi. Bu piskoposlardan Basralı Teodor, Filistin ve çevresindeki aşiretler arasında, Yakub Baraday († 578) ise Suriye'nin kuzeyinde misyonerlik yapacaklardı. Yakub Baraday hızla, önce Roma'nın egemenliğı altındaki Suriye'deki topluluklar arasında kendi inancını yeniden geçerli kıldı; bu inançlılar o zamanlar Yakubiler adıyla tanınıyorlardı; bugün ise "Süryani Ortodokslar"⁽¹⁷⁾ olmak istiyorlar. Evet! Baraday Doğu'daki fetihleri düşünmeye başlamıştı ve makam yeri Dicle kıyısındaki Tekrit kenti olan piskopos Ahdeme'yi kutsamak istiyordu; ancak 575 yılında I. Hüsrev'in (531-578) emriyle öldürüldü. Öte yandan I. Şapur zamanından tanıdığımız, I. Hüsrev'in sürgün sistemiyle çok sayıda Yakubi Hıristiyan, Pers-Roma sınır bölgelerinden getirilerek, Pers topraklarının iç bölgelerine yerleştirilmişti. Gezgin

16- Yazarın Yakubi inancı dediğı, Batı Süryani Kadim Kilisesi'nin dogma ve kurallarıdır. Yakub Baraday bu kilisenin yayılmasında emeğı geçmiş bir liderdi. Bazı Batılı Tanrıbilimciler'in Süryaniler'e hâlâ Yakubiler demeleri hatalıdır. Öte yandan, Helence *Baradios / Baraday* sözcüğü Süryanice'den Burédcono'dan geliyor. Keçeden bir aba giymiş, kalender giyimli. (çev.)

17- Yakubi Asuriler'in Süryani Ortodoks olma gibi bir sorunları yok. Yalnız kendi Tanrıbilimleri'nden, kilise öğretisinden epey uzaklaşmış bazı sözde din adamları bu kavramı kullanıyor. Bu kavram da yalnız İskandinavya ve Avrupa'nın bazı kentlerindeki kiliselerin kapılarındaki levhalarda görülüyor. Türkiye, İran, Suriye, Irak ve Lübnan'daki kilise liderleri Süryani Kadim Kilisesi adını kullanmakta kararlılar. (çev.)

monofizit ruhbanlar bu sürgünlerin arasında kendi inançlarını vaaz ediyorlardı ve yaptıkları propoganda Nasturi Kilisesi'ne büyük zarar verdi. Kilisenin kendi kucağında son, ama bir başka tehlike büyüdü; bu tehlike Adiyabenoslu mezhep kurucusu Hnono'nun izleyicileri olan ve kendilerine Hnonocular adını veren ruhbanlardı. Nsibin Okulu yönetmeni, başruhani Şamun'un koruması altındaki Hnono, en büyük otorite olarak saygınlığı olan Mepsuestiyalı piskopos Teodor'un yerine, ılımlı Antakyalı Yuhanun Femdahwo / Altınağızlı Yuhanna († 407) öğretisini geçerli kılmak istiyordu. Ama aslında kendi inancı üzerinden İsa-Masih'te iki doğa ve bir insan olması formülasyonuna güçlü bir biçimde yaklaşıyordu ve bu da Kalkedon'dan (451) ⁽¹⁸⁾ bu yana Katolik / Evrensel Büyük Kilisesi'nde, zafer kazanan İsaibilimine⁽¹⁹⁾ yaklaşmak demektir ve Nasturiler bunu monofizitçilik olarak algılıyorlardı. I. Hüsrev'in torunu ve ikinci halefi II. Hüsrev'in (591-628) özel hekimi Sincarlı Gabriyel'in ve monofizitçi inanca bağlı eşi Şirin'in etkisi altında kalması ve ayrıca

Helen kökenli Ortodoks sözcüğü doğru inanç, sağlam inançlı anlamlarına geliyor. Ortodoksi sözcüğü de doğru inançlılık anlamına geldiği gibi, Tanrıbilim bir öğretinin de adı. Öte yandan Süryani Kadim tanımlamasındaki *Kadim* sözcüğü, Ortodoks kavramından daha kapsamlı. Kadim, öncesi ve sonu bilinmeyen anlamına geliyor. Bir başka deyişle ezelden sonsuza, yani sonsuzluktan sonsuza kadar süren ve sürecek olan anlamına geliyor. Doğu Kiliseleri adı verilen Süryani Asur, Nasturi Asur, Maruni Asur, Ermeni, Etiyopya, Eritre ve benzeri halk kiliseleri II. İznik Konsili'nde (787, sıraya göre VII. Konsil) alınan kararlara katılmamışlar ve konsil toplantısından ayrılmışlardı. Ayrılmalarının temel nedeni Bizans baskısından kurtulmak istemeleri idi ve politik içerikli idi. Geriye kalan Katolikler ve Ortodokslar arasındaki ayrışma ise, IV. Konstantinopolis Konsili (869, sıraya göre VIII. Konsil'dir) sırasında su yüzüne çıktı. Bu Konsil 869-870 ve 879-890 yılları arasında iki defa daha toplandı. Ancak bu iki toplantı da Ortodoks kiliselerince Sırp, Bulgar, Rus, Yunan ve benzeri, genel konsiller olarak tanınmadı ve böylece Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki ayrışma 880 yılında başlamış oldu. Ancak esas ayrışma 1054 yılında Papalık temsilcisinin Ayasofya'ya bir aforoz belgesini bırakmasıyla kesinleşti. Bunun üzerine Konstantinopolis Patrik'i de papalık temsilcilerini aforoz etti. Bugün özerk kiliseler olan Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Finlandiya Ortodoks Kiliseleri dışındaki Ortodoks kiliseler İstanbul Fener'deki Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır. (çev.)

bunlara Katolikos I. İşoyeb'in (anlamı İsa Verdi, 581-595) beceriksizliği de eklenince, kral bu yeni mezhebe hoşgörüyle yaklaştı ve destekledi. Nasturi Katolikosluk makamı 609 yılından beri boş duruyordu; yüksek rütbeli bir devlet memurunun oğlu olan Gewergis adlı bir rahib, 612 yılında piskoposlar tarafından, yeni bir Katolikos seğilmesine izin vermesi için krala gönderildi; ancak bir zamanlar başka bir inanca bağlı olması ve bağlı olduğu inançtan Hıristiyanlığa geçmesi (o tarihlerde mezhepsel düşmanlık çok sertti) Yakubiler tarafından açığa çıkarıldı, suç duyurusunda bulundu ve Gewergis 615 yılında çarmıha çakılarak öldürüldü. Görölüyor ki, bütün Kildani Hıristiyanlar bir aşırılıktan bir diğerine geçiyorlar, Nasturiler iken monofizitçi inanca bağlanıyorlardı.

İzla Dağı'ndaki (Kuzey Mezopotamya, Turabdin; Tanrı Kulları Dağı'nın güneydoğu ucunda) Abrohom Manastırı yöneticisi başrahip Büyük Baboy († 628), Başruhban makamı boşluğu (başruhbarsızlık arası) sırasında, bölgedeki manastırları ziyaret etmiş ve Yakubiler'e karşı çalışmalar yapmıştı. Bu arada büyük Roma savaşı patlak verdi ve bu savaşın sonunda Hüsrev, 614 yılında Kudüs'ü ve Kutsal Haç (Krş. Haçın Bulunuş Bayramı) ele geçirdi, ancak imparator Heraklius'a (610-641) karşı giriştiği savaşta yenilgiye uğradı ve bu yenilgi ona tahtını ve yaşamını († 628) kaybettirdi. Nasturiler ise çok geçmeden kendilerine yeniden bir Patrik seçtiler. Ve karşı yakada, Tekrit metropoliti Maruça († 649), Pers topraklarında mükemmel bir Yakubi hiyerarşisi kurmuştu; bu hiyerarşi önce oniki piskoposluk makamını kapsıyordu. Maruça bu fırsatı değerlendirerek,

18- IV. Ekümenik / Evrensel Konsil 451 yılında, Kadıköy'de (Kalkedon) toplanmıştı. Bu konsilde İsa-Mesih'in tek veya çift doğalı olması sorunu ve bu sorundan doğan İsa bilimi çatışma ele alındı. Papa I. Leo Monofizitler ve Diyofizitler arasındaki çatışmayı şu sözlerle sona erdirdi: "İsa-Mesih gerçek Tanrı'dır ve gerçek insandır. Ondan sonra insan kalan kişinin birliği iki doğadan oluşur; bu iki doğa da birbirine karışmaz ve değişmeksizin, çözülmez ve ayrılmaz bir birleşmedir." Ancak bu formülasyon herkesi tatmin etmedi ve bu konsilden sonra, Kalkedon'daki kararın diyofizit olması nedeniyle, bu karara uymayı reddeden kiliseler oluştu. (çev.)

19- İsa-Mesih'in kişiliğinde Tanrısal ve insansal doğaların varoluşunu inceleyen bilim dalı; İsa bilimi. (çev.)

Monofizit Antakya patrikliğinden Mafıryan rütbesini (Latincesi Foecundator olan Mafıryan sözcüğü, bereket getiren anlamına geliyor; çünkü Mafıryan, piskoposların kutsanması yoluyla kili-seyi bereketlendirir) aldı. Dinsel çatışmanın sonucu, eski Kildanistan topraklarındaki her iki mezhebin birbirine eşit olmasıydı; gelecekteki olaylar, onları yan yana ve barışçıl bir biçimde yaşamaya zorlayacaktı.

Selevkiya-Ktesifon, 637 yılında, yeni din İslam'a bağlı ve başlarında Tanrı'nın Kılıcı Halid'in bulunduğu fanatik Araplar tarafından ele geçirildi. 652 yılında son Sasani Kralı III. Yazdigerd yemeğine zehir katılarak öldürüldü. Hem Nasturiler hem Yakubiler bu yeni saldırganlara karşı stoik⁽²⁰⁾ bir cesaretle karşı koydular. 661 yılında başlayan ve başkenti Şam olan Suriye Emevileri'nin egemenliği sırasında, İslam istilalarının hızlı ve saldırgan geçen ilk dönemi sona ermişti; ama Bağdat'ı başkent seçen Abbasiler (750-1258) zamanında Nasturiler'in Kildani Kilisesi⁽²¹⁾ için yeni bir yükselme ve hatta o zamana kadar görülmemiş bir yayılma ve genişleme dönemi başladı. Bilgiye susamış İslam'a karşı, bütün tinsel üstünlüklerini geçerli kıldılar; öte yandan Yakubiler uluslarüstü kilise düzenleri ve monofizitçi düşünceye bağlı kalmaları nedeniyle Roma

- 20- Stoacılık. İÖ 4. yüzyılda, matematik bilgisinin genişlemesiyle hızlanan teknik gelişmenin ve kozmopolit ve bireyci düşünürlerin etkisi altında, Helen kültürü içinde ortaya çıkan bir felsefe akımı ve okulu. Citiumlu / Güney Kıbrıslı Zenon ile Khryssippos / Hrisippos, bu okulun 3. ve 4. yüzyıllardaki en önde gelen temsilcileriydi. Bu felsefenin en önemli ilkelerinden biri, yaşamda her şeyi önceden belirleyen yazgı olduğuna inanmaktır. Metindeki stoik cesaret, yazgıcı / kaderci bir cesaret anlamına geliyor, bir başka deyimle, yazar ölümü cesaretle karşılayarak, ölümün kaderin bir cilvesi olduğuna inanmaktan söz ediyor. (çev.)
- 21- "Peygamber Muhammed, Kuran'daki Hıristiyan selamet düşüncesi (Eski ve Yeni Ahit) üzerine şaşırtıcı bir biçimde doğru olan, ama kimi kez yanlış kombine edilmiş bilgileri, gördüğü resimlere borçludur. Muhammed bu nesimleri bir tüccar olarak yaptığı ticaret gezilerinde, Süryani Nasturi kiliselerinde görmüştü. Nasturicilik tarafından İsa-Mesih'in insansal doğasının tamamen ve abartılı bir tarzda vurgulanması, İslam'ın İsa üzerine tasarımı dünyasına da uymaktadır ve bu tasarıma göre İsa-Mesih, Muhammed'ten önce tek bir Tanrı'nın ikinci büyük peygamberidir."

dostluğu kuşkusuna yol açtılar ve hızla geri plana itildiler.⁽²²⁾ Nasturiler çok geçmeden Abbasi sarayında, Halifeler'in hekimleri ve Emirler'in yazıcıları olarak etkili mevkilere getirildiler. Bir dizi çevirmen, aralarında dilsel akrabalık olan Araplar'a, antik Helenizm'in hazinelerini aktardı. Tıbbi, felsefi ve doğabilimsel eserler İslam üzerinden Avrupa'ya ulaştı.

Kuşkusuz, Müslümanlar öğrenme isteğiyle dolu öğrencilerdi ve çok geçmeden öğretmenlerini geçtiler. Günbe gün Arapça edebiyat dili olarak da önem kazandı ve yalnız Kildani litürjisi (klasik, ed.) Süryanice dilinde kaldı.⁽²³⁾ Katolikos Abbasi topraklarında yaşayan bütün Hıristiyanlar'ın başı olma konumunu en azından korudu; Patrikhanesini 767 yılında Saliq / Selevkiya'dan Bağdat'a, Halife'nin başkentine taşıdı. İslam'dan Hıristiyanlığa geçiş sert yasaklarla engellenmişti, ama yasaklar sayesinde kilisenin iç yapısı sağlamlaşmıştı; ancak

Yazarın yukarıda ileri sürdüğünün tam tersine, Muhammed Hıristiyanlık Tanrıbilimi'ni ve düşüncesini, İsa'nın yaşamını, kavgasını ve düşüncesini ticaret gezilerinde uğradığı kiliselerdeki resimlere (fresklerle) bakarak öğrenmedi, Muhammed, zaten Hıristiyan'dı ve ailesinin bağlı olduğu Kureyş aşireti de Hıristiyan bir Arap aşiretiydi. Bu konuda daha fazla bilgi için Bkz. Erol Sever, *İslamın Kaynakları 1*, Çoktanrıçılık, Hıristiyanlık ve Kâbe, İst. 1995; *İslamın Kaynakları 2*, *Muhammed*, İst. 1997. Bu çalışmalarda ayrıca Kâbe'nin Süryani Kadim Kilisesi'ne bağlı bir kilise olduğu da geniş bir biçimde ele alınmaktadır.

Öte yandan yazarın bu dipnotun üstündeki sayfada değindiği Nasturiler'in Kildani Kilisesi kavramıyla ilk defa karşılaşıyorum. Nasturi Kilisesi ayrı bir kilisedir. Abbasiler'in hüküm sürdüğü tarihlerde (750-1258) herhangi bir Kildani Kilisesi yoktu. Vatikan ile Nasturi Kilisesi'nden ayrılan bazı kilise liderleri, Vatikan ile birleşmeyi 1440 yılında kararlaştırmışlardı. Ancak piskoposların 1450 ve 1472 yıllarında yeniden Nasturi Kilisesi'ne dönmelerinden sonra, Vatikan nihayet 1489 yılında kesin bir biçimde Roma ile Kildani Kilisesi adı verilen ve Kadim Nasturi Kilisesi'nden ayrılan kiliseyi birbirine bağlayabildi. (çev.)

22- Yazarın Yakubiler adını verdiği Süryaniler, Abbasi sarayı çevresinden itilmediler. Sadece bu yeni ve yayılmacı dinin liderleriyle işbirliği yapmadılar; yeni bir Hıristiyan litürjisi ve felsefesi oluşturmak için çalışma başlattılar. Bu çalışmaların merkezi Urfa, Antakya, İskenderiye gibi büyük Akdeniz kentleriydi. O tarihlerde yapılan çalışmalar, yazılan kitaplar Hıristiyanlık içinde, özellikle Avrupa Hıristiyanlığı içinde bugün bile okunup tartışılmaktadır. (çev.)

bazı Hıristiyanlar'ın Peygamber'in dinine geçmeleri kiliseyi zayıflatıyordu. Kildani-Nasturi Kilisesi⁽²⁴⁾ artık bütün Doğu Kiliseleri arasında misyon çalışmaları yapan tek kilise olarak dışa açılmaya başladı. Çok daha eski tarihlerde, inanç elçileri sevinc- li haberi Güneydoğu Hindistan'da Malabar sahiline (Aziz Tuma Hıristiyanları) taşımışlardı.⁽²⁵⁾ 6. yüzyılda Beyaz Hunlar ve 7. yüzyılda çeşitli Türk boyları arasında misyon çalışmaları yapıldı. 8. yüzyılda Doğu Süryani Hıristiyanlığı uzak Çin'de bile mevziler kazanmıştı. Bu misyon çalışmasının kanıtı Süryani- ce ve Çince yazılı Singan-Fu yazıtıdır. Bu yazıt 1625 yılında, bir Cizvit inşaat çalışması sırasında gün ışığına çıkmıştır. Yazıt bir ruhban ve adından gerçek bir Pers olduğu anlaşılan Horepis- kopos Yazdbuzid⁽²⁶⁾ tarafından dikilmişti. Yazıtın Çince yazılı bölümünde Hıristiyan öğretisi anlatılıyor ve Nasturiliğin Çin'de

- 23- Bu giriş bölümünü dikkatle okuyan okur, yazarın Kildaniler'i Asuriler'den ayırdığını görecektir. Öte yandan gerçekten de Asuriler ve Kildaniler'i iki ayrı halk olarak görme eğilimi (bu eğilim Batılı din tarihçilerinde gö- rülüyor) vardır. Kildaniler ve Asuriler binlerce yıl önce iki ayrı halk olsa bile, bugün bir Asur ve Kildani ayırımından söz edilemeyeceğini düşünüyorum. Ayrıca yazarın da belirttiği gibi, Kildaniler ile Süryaniler, yani Asuriler'in kiliselerinde kullandıkları litürji dili aynıdır, ve ayrıca halkın günlük konuşma dili de Doğu-Batı Asurca'dır. (çev.)
- 24- Yazar hatasını sürdürüyor. Üstte Nasturiler'in Kildani Kilisesi derken, şimdi de Kildani-Asur Kilisesi gibi yepyeni bir kavram ortaya atıyor. Doğrusu Kildani Kilisesi ve Nasturi Kilisesi (Doğu Asur Kilisesi'dir).
- 25- Bugün Hindistan'daki 24 milyon Hıristiyan'ın 6 milyondan çoğu Aziz Tu- ma geleneğinden gelen Süryani Hıristiyanlar'dır. Vrscio de Gama'nın üç gemilik filosu 1498 yılında Kerala bölgesindeki Calicut / Kalkutta limanına yanaştığı zaman, bu yörede yalnız Hıristiyanlar yaşıyordu. An- cak böylesine eski bir geleneğin izleyicileri bugün yedi kiliseye bölünmüşlerdir: Süryani Malabar Kilisesi (yaklaşık 3 milyon), Süryani Malankara Kilisesi (yaklaşık 3, 5 milyon), Süryani Ortodoks Kilisesi ve Ortodoks Süryani Kilisesi (her ikisi birden 2 milyon), Mar Tuma Sürya- ni Kilisesi (yaklaşık 7 milyon) Kildani-Süryani Kilisesi (yaklaşık 10 bin) ve Bağımsız Süryani Kilisesi (yaklaşık 10 bin). Daha fazla bilgi için Bkz. Nadya Davidova, *A Soviet Assyrian in India*, Tbilisi (Georgia) 1992. (çev.)
- 26- Hori (ülke) piskoposu, gözlemci (ziyaretçi) anlamına geliyor. Horepisko- pos bir piskoposluk kentinin çevresindeki kırsal alanlardan sorumlu bir gözlemci din adamıdır.

gelişmesi, ilk misyoner Yabaloho-Olofun'un 636 yılında Çin'e gitmesiyle başlatılıyordu. Daha kısa olan Süryanice bölümde ise, aralarında birisi, piskopos Yuhanna olan, yetmişin üzerinde ruhbanın adı yazılmıştı. Aynı dönemde yaşamış olan, Halife El-Mehdi ve Harun Reşid'in himayelerine aldığı Katolikos I. Timoṭawos'un (780-823) bir mektubunda; " ... denizleri aşarak, ellerinde asalarıyla Hindistan'a ve Çin'e giden çok sayıda ruhban..."ın, Uzakdoğu'da Nasturi hiyerarşisinin altyapısını kurduklarını okuyoruz. Bir başka mektupta ise, Çin Kilisesi'nin başında bir metropolitin bulunduğu ve bu metropolitin Singan-Fu yazıtında adı geçen piskopos Yuhanna'nın halefi olduğu yazıyor. Timoṭawos inanç elçilerini Türkistan'a, Hazar Denizi havzasına ve Yemen'e (Güneydoğu Arabistan) de göndermişti.

Halifelerin zayıflayan devleti 1258 yılında Moğol saldırısına dayanamadı ve yıkıldı; ancak ülkenin durumu daha fazla kötüleşmedi. Tam tersine Cengiz Han'ın torunu, Bağdat fatihi Hulagu (1258-1265) Hıristiyanlar'a iyi davrandı. Moğollar'ın üst düzey yöneticileri arasında Nasturi Hıristiyanlar da vardı. Hatta 1282 yılında, Markus adında, Pekin çevresinden gelen Çinli bir rahip, III. Yabaloho (1282-1317) adıyla Nasturi Katolikosluğuna seçildi. Moğol yöneticilerle arasında kan bağı olması nedeniyle bu göreve seçildiği belli oluyordu. Yeni Katolikos gerçekten de sırasıyla yedi Han'ın yönetimi altında önemli bir politik rol oynadı. Öğretmeni Rabban Şawmo, Argun Han'ın (1284-1290) verdiği bir görevle Avrupa'ya, Papa'yı ziyarete gitti. Argun Han İslam'a karşı Papa ve Avrupa devletleriyle ittifak kurmak istiyordu. Öylesine bir zamandı ki, bazı Doğu Hıristiyanları, ailesi içinde Hıristiyanlar'ın da bulunduğu yeni egemenin Hıristiyanlığa geçmesini aldatici bir umut içinde bekliyorlardı. Kildani Hıristiyanlar'ın boyunduruk altında yaşadıkları yüzyıllardan sonra, Hıristiyan bir devletin koruması altında serbestçe tapınacakları kiliseleri olmayacak mıydı? Hıristiyanlar'ın bütün umutları Moğol egemenlerine bağlanmıştı. Öte yandan Avrupalılar Uzakdoğu'dan gelen Moğol beyinin kişiliğinde, gizemli ruhban-kral Yuhanna'nın ortaya çıkan halefini görüyorlardı.

O zamanlar Süryani Nasturi Kilisesi en büyük genişlemesine erişmişti; 25 kilise eyaletindeki 230 piskoposa bağlı 80 milyon inançlı vardı. Ancak bu arada korkunç bir geriye dönüş başladı; talih tersine döndü. Eski Hıristiyan beyler hain Hanlara dönüştüler ve İslam'a geçtiler; kanlı Hıristiyan takibatları başladı, Hıristiyanlık Moğolları kaybetti. Çok geçmeden herkesi korkutan, aksak olduğu için Timurleng (Aksak Timur) adıyla da anılan Timur († 1405) ordularının akınları başladı; durmak bilmez savaşların sonunda Süryani Hıristiyanlığı hemen hemen çöktü. Timur 1401'de Bağdat'ı ele geçirdi ve kentin önünde 90 bin insan kellesinden oluşan bir dehşet anıtı kurdurdu. Unutulmaz bir gaddarlıkla Hıristiyanları katletti. Ölümünden sonra Moğol İmparatorluğu dağıldı; 1402 yılında Angora (Ankara) yakınlarında Timur'un yenilgiye uğrattığı Türkler hızla toparlandılar. Doğu Süryani Hıristiyanlığı yeniden Aşağı Mezopotamya'nın dağlık yörelerine ve Urmiye Gölü'nün çevresine çekildi. Kur'an'ı ve sözlü aktarımları (Sunna)⁽²⁷⁾ tanıyan, doğruluğunu kabul eden Sünni Türkler'le, Muhammed'in damadı Ali'yi gerçek Halife ve İslam'ın öğretmeni olarak kabul eden Şii Farslar arasındaki sonu gelmek bilmez savaşların kurbanları her iki tarafın yanısıra, yine Doğu Hıristiyanları'ydı. Bu Hıristiyanlık'tan geriye kalanlar da, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve savaş ertesi Türkler ve Kürtler'in sistematik saldırısına uğradı, kökleri budandı. Bir zamanlar o kadar güçlü olan Nasturi Kilisesi'nden geriye yalnız bu acılar kalmıştı.

Yüzlerce yıl Avrupa'dan soyutlanan Doğu Kilisesi, ilk Haçlı Seferleri arasında Roma ile ilişki kurdu. Katolikos V. Sabrişo (anlamı, Umudum İsa'dır, 1226-1257) ve ondan sonra gelen III. Yabaloho birlik içine girmek istediler; ama çok

27- Sunna kavramı Türkçe'de sünnet ile karşılanıyor. İyi ahlak anlamına gelen Arapça kökenli bir sözcük. Ayrıca Peygamber Muhammed'in sözlerine, işlerine (Ehl-i sünnet) adı veriliyor. Ancak bu sözler, yaptığı işler sözlü aktarımlarla bugüne kadar gelmişse, bunlara Hadis deniyor. Hadis; fıkra, hikâye, haber anlamına gelir. Muhammed'in Kur'an'da bulunmayan sözlü aktarımlarla günümüze kadar gelmiş sözleri, yaptığı işler, davranışları da Hadisler'dir. Çeşitli din adamları tarafından yazılan Hadis kitaplarının hepsi de sözlü aktarımlara dayanır. (çev.)

geçmeden piskoposların birliğe karşı direnmeleri bu planı bozdu. Florensa'daki (1439) Birlik Konsili'nden sonra, Nasturi Kilisesi Avrupa'ya herhangi bir temsilci göndermedi. 1445 yılında Tarsuslu Metropolit Tımaşewos Roma'ya bağlanmak için Kıbrıs'a gitti. Bağlanma (Birleşme) düşüncesi, gün geçtikçe taban kazanıyordu. 1450 yılından beri Katolikoslar yalnız Bar-Mama ailesinden seçiliyor ve hep ölenin yerine yeğeni geçiyordu. (Şamcun-Dēnha şwicaya, ed.) VII. Şamun-Denho'nun⁽²⁸⁾ ölümünden sonra topluluk ikiye ayrıldı; Bar-Mama hanedanının sürüp gitmesine karşı çıkan taraf, Yukarı Dicle (Ninova ve Musul) yakasındaki Rabban Hürmüz Manastırı'nın başrahibi (Şamcun Sulaqa, ed.) Şamun Sulaqa'yı Katolikos yapabilmek için Papa'ya başvurdu. Vatikan'a bağlı "Kildani Kilisesi" nin doğma zamanı gelmişti. Şamun Sulaqa Roma'ya gitti ve orada Katolik inancını (mezhebini, ed.) kabul etti, üç Kardinal tarafından piskoposluk takdisi yapıldı ve Papa III. Julius, 28 Nisan 1553'te Şamun Sulaqa'nın omzuna, üzerine altı siyah haç işlenmiş, beyaz renkli Katolikos şeridini (Pallium) astı ve onu Musul Patrik'i ilan etti. Ancak Sulaqa'nın, yani Patrik'in geri döndüğünde öldürülmesi çoktan planlanmıştı.

Sulaqa 12 Kasım 1553'te Omid'e (Amed / Diyarbakır) geldi, bu kentte iki piskoposu kutsadı; ancak eski Nasturi Katolikosu'nun emriyle tutuklandı, cezaevine atıldı ve 1555 yılının başlarında boğularak öldürüldü. Vatikan'a bağlı genç Kildani Birleşmesi böylece ilk şehidini vermiş oldu. Vatikan'a bağlanma yanlıları bu olayın hemen ardından Sulaqa'nın kutsadığı piskopos (Cabdişoc, ed.) Abdişo'yu (anlamı, İsa'nın Kulu, 1555-1570) Patrik seçtiler. Patrik Abdişo 1562'de Roma'ya gitti, Papa IV. Pius kendi eliyle, Abdişo'nun omuzlarına Pallium'u astı. Patrik daha sonra 1563 yılında Trient Konsili'nin son oturumuna katıldı. Halefleri, Patrik XIII. Şamun-Denho'ya kadar, Papa'nın yanına giderek veya Papa'nın yazılı onayını alarak görevlerini sürdürdüler. XIII. Şamun-Denho ise yanlılarının büyük bir kesimiyle 1662 yılında (Vatikan'a bağlı,

28- Katolikos'a 1581 yılından bu yana "günümüzün Petros" u deniyor. Bu Katolikos'un Antakya Patrikliği'nin ve oradaki kutsal haberci koltuğunun haklı halefi, mirasçısı olduğu anlamına geliyor. Bu kutsal koltukta ilk oturan Şamun Petros'tu.

ed.) Birlik'ten ayrıldı; 1551 yılından 1662 yılına kadar inanç topluluğunu Rabban, Hürmüz Manastırı'ndaki Patrikhane'den yönetti. 1662 yılında kısa süreli geziler dışında, pek uzun süre kalmadığı Van Gölü'nün güneyindeki Kudşanis'te kurulan yeni Patrikhane'ye taşındı. Şamun-Denho'nun Birlik'ten ayrılmasından sonra, iki Nasturi Katolikos makamı olmuştu. Ancak birleşme davası kaybolmadı. 1672 yılında Diyarbakırlı Nasturi Metropolit I. Yawsef (Yusuf) Roma Kilisesi'ne geçti ve 1681 yılında Papa II. İnnosentius tarafından "Babilülkesi Patriği" unvanıyla Kildaniler'in başına getirildi. 1778'de iki Nasturi Katolikosu'ndan biri, X. veya XI. Eliyo katolikliğe geçti. Böylece Kildani Kilisesi iki patriğe birden sahip oldu.

Roma bu iki başlılığa 1830 yılında Diyarbakır çizgisini söndürerek ve tek bir "Babilistan Patrikliği" ni yeniden kurarak son verdi. Bir önceki yüzyılda da (Vatikan'a bağlı, ed.) birleşik kiliseye darbe vurulması sürmüştü. VI. Yawsep Udo (1848-1878) kendini çok yücelttiği için, 1876 yılında Papa IX. Pius tarafından aforoz edilmişti; ancak VI. Udo ölümünden önce günah çıkardı ve tekrar kiliseye dönmesine izin verildi. Birlikçi Patrik (Camaniyel) II. Amaniyel Tuma (1900-1947), 1923 yılından beri eski Irak Krallığı'nın senatosunda tek Hıristiyan üye olarak yer almıştı. Onu VII. Yawsep Ğanima (1947-1958) izledi. 13 Aralık 1958 yılından itibaren III. Pavlos-Şeyho Katolik Kildaniler'in Patriki'dir. Birliğe katılanların toplam sayısı (1957 sonu itibarıyla) 175 binin üzerindedir. Bu topluluk iki patrik makamı (Bağdat ve Musul), üç metropolitlik (Kerkük, Tahran ve Urmiye), bir başpiskoposluk (Basra) ve yedi piskoposluk makamı (Aqra / Halep, Diyarbakır / Amadiye, Beyrut, Mardin, Salamas, Siirt ve Zaxo), bir Havarilik Yöneticisi (Yukarı Mezopotamya) ve iki Patrik vekilliği (Konstantinopolis ve Mısır) tarafından yönetilmektedir ve topluluğun çoğunluğu Irak ve İran'dadır. Irak'tan sürülen Katolikos XXIII. Şamun Eşa'yo'ya-1920'de kendisinden önce yerine kardeşi XXII. Şamun Pavlos geçti- bağlı olan, Roma ile birliğe katılmamış Nasturiler'in sayısı azdır, tahminen 80 bindirler.

Bir zamanların görkemli Doğu Süryani misyon kilisesinin topluluğunu oluşturan Nasturiler'in sayısı yavaş yavaş

azalırken, 1807 yılında Gabriyel Danbo aracılığı ile kurulan Bağımsız Rabban Hürmüz Topluluğu / Kongregasyon'u,⁽²⁹⁾ Aziz Antonyus kuralına göre, aralarında kırk papazın da bulunduğu yetmiş beş ruhbanın yaşadığı üç manastırı birleştirdi ve Roma ile birlik, her iki kilise arasındaki işbirliğini ışıklandırdı.

Kildani Ayin Kitabı'nın Altyapısı ve Tinselliği

Doğu Süryani gündüz ayinleri eskiden beş ayrı kitaba dağılmıştı ve kullanılan bu kitaplar yalnızca eski ve ender rastlanan elyazmalarıydı. Kildani bir Lazarist olan (Pavlos) Paul Bedjan († 1920), bu çok önemli metinleri (Vatikana bağlı, ed.) birlikçi Patrik XII. Petrus Eliya'nın (1887-1894) izniyle Roma Ayin Kitabı tarzında hazırladı ve Mezopotamya'nın en eski litürjik mirasının çok değerli bir parçası olan bu metinleri kimi kez (akşam ayinleri bölümü gibi) kısaltarak tek bir kitapta birleştirdi; Kildani kilise yılına uyarak kitabı, Advent'ten⁽³⁰⁾ (Şawmo Rabo, ed.) Paskalya'dan önceki Büyük Perhiz'e,⁽³¹⁾ Büyük Perhiz'den Pentakost'a⁽³²⁾ ve Pentakost'tan kilise kutsamasına kadar üç cilde ayırdı ve 1886-87'de Paris'te yayımladı. Paul Bedjan aynı zamanda, 1886 yılında kitabın mezmurlar bölümünü tek bir kitap olarak yayımladı. Mezmurlar gündüz ayinlerini ve diğer parçaları içeriyordu: Mezmurlar Kitabı (Günlük Ayinler, Ruhani Düzenlemeler, Gösterişsiz İlahiler) adı altında yayımlanan kitap, üç ciltlik ayin kitabının

- 29- Kongregasyon, Latince kökenli bir sözcük. Sözcüğün genel anlamı *birlik*, *birleşme*'dir. Ama özelde Katolik Kiliseleri'nin birliği ve ayrıca bir ruhban tarikatının manastırlarının birliği anlamına geliyor. (çev.)
- 30- Advent, Latince ve İsa-Mesih'in gelişi anlamına geliyor. Bu anlam dorul-tusunda Noel / Doğuş yortusundan önceki dört haftalık, bayrama hazırlık süresine *Advent* deniyor. (çev.)
- 31- Pentakost, Helence kökenli bir sözcük ve Paskalya / Diriliş yortusundan sonraki ellinci gün anlamına geliyor. Bu ellinci gün de Pentakost / Ellinci Gün adını taşıyan bir yortu. (çev.)
- 32- Üç ciltlik Breviarium (Ayin Kitabı, çev.) 1938 yılında cep kitabı boyutunda, anastatik yeni basım olarak Doğu Kiliseleri Kongregasyonu'nun o tarihlerdeki genel sekreteri Kardinal E. Tisserant tarafından yayımlandı. (çev.)

içindeki metinlerden seçilmişti. Bizim bu çalışmamız, işte bu son litürjik metinleri ele almaktadır. (33)

Mezmurlar (Bkz. metin bölümü) gibi, Doğu Süryani kilise ayinlerinin değişmeden kalmış kuralları hâlâ arkaik çizgiler taşımaktadır. Yalnız sabah ve akşam ayinlerinde okunan duaların (görelî bütünlükte) üç saati *Kildani Ayin Kitabı*'nda özel bir biçim almıştır. Örneğin bizim Roma ölü ayinimiz (Bütün Canlar duasının yeni bir biçim almasının dışında) yalnız akşam duası ve Övgü Şarkısı'ndan oluşur. Bunun yanısıra dua bölümü gerçekten önemsiz değildir. "Ama Doğu Süryani Kilisesi'nin önemi bir bütün olarak İsa-Mesih kilisesi olmasında yatmaktadır - Bu kilise, duanın dayanıklılığının kilisesidir."⁽³⁴⁾ *Ayin Kitabı*'nın özel şarkı türleri bilinmiyor. Bütün halkın yoğun katılımıyla, yani din görevlilerinin dışındakilerin de katılımıyla, kilisede toplu ayin yapılır. İki yarım-koro'da (Krş. 235, 15; bizim çevirimizde): "Ve her iki koronun ruhbanları dua ediyorlar ..." sık sık insan kavrayan dua tarzları görünür. Bunlar "Kutsal Ruh'un şarkılarıdır" (sabah ayini) ve insan yüreğinin en derinliğini çınlatırlar. Bu dünyevi litürji, göksel litürjinin yalnız bir suretidir: "Kutsal Ruh'un şarkısını azizler söyler ve şeytanın koroları sarsılır" (sabah ayini).

Bugün bile Doğu Hıristiyanlığı'nın Yahudi-Hıristiyan altyapısı, orada veya burada, litürjik ayinlerin biçiminde ve içerdiği unsurlarda görülebilir. Örneğin *Kildani Gece Ayini*'nde papazların son duasında, varlığı sonsuza kadar süren görkemliliğin büyük kralından söz ediliyor. Havrasal ayin metinleri de her zaman "Sonsuzluğun Kralı" na yönelir. Perşembe günü Şuboĥo / Şubaĥa'sı (gece ayini) sanki *Kildanistan*'ın Musevilik litürjisinin içinden çıkmış gibidir; yalnız ilahi üçlemeye övgüyle son bulur. En kutsal üçleme öğretisi genelde az gelişmiştir; çünkü *Niqiya / İznik*'te toplanan (325) I. Ekümenik Konsil'e Doğu Süryani piskoposları katılmamıştı. Üç Tanrısal kişilik büyük Helen pederlerinin karşılıklı ilişkilerini yansıtan

33- Anastatik Helence / Latince kökenli. Anastatis (dinsel anlamda diriliş) sözcüğüne benziyor, ancak Helence *Nlat* sözcüğünden türetilmiş. Yeneden ferahlama, yeni yapı veya eski kitapların yeni ve tıpkıbasımları anlamına geliyor. (çev.)

34- Tyciak, *Morgeländische Christentum*, Paderborn 1940, s. 139.

bir tarzda değil de, yalın bir biçimde birbiri ardına dizilmektedir.

Kildani Kilisesi, kendi Nasturi geçmişinden yalnız Efes öncesi Meryemoloji'yi⁽³⁵⁾ almış. Antakyalı (Yuhanun Femdahwo, ed.) büyük Aziz Altınağzılı Yuhanna († 407) da, ölümsüz vaazlarında Meryem'i hiçbir zaman Tanrı Annesi olarak tanımlamamıştı; çünkü ilk kez Efes'te toplanan (431) III. Ekümenik Konsil'de Meryem'e bu onur unvanı verildi. Ama Meryem'in anısı ne yoğun bir içtenlikle bu dualarda yükseliyor: Madonna⁽³⁶⁾ / Maryam / Meryem "İsa-Mesih'in Annesi" (akşam duası) ve "Kutsal Bakire" (gece ayini), "Kutsanmış Anne" (sabah ayini), "Sonsuza Kadar Bakire" denerek anılıyor; ayrıca "Merhamet Dolu," Meryem "İsa-Mesih'i Doğurandır," "Rabb İsa-Mesih'imizi Doğuran"; evet, belki ilkin Roma ile birleşmeden sonra eklenen "Tanrı Annesi" - ama "Tanrı'yı doğuran" (Teotokos) değil. Roma'nın düzeltici eli bu eski, gerçek İncil'den kalma metinlerin sofuluğuna rağmen veya sofuluğundan ötürü metinlere dokunmadı.

Sabah, akşam ve geceyarısı ayinlerinin litürjik dua zamanları, derin simgesel yorumunu eski Süryani şairlerin şarkılarında buluyor. Narsay († 503'ten sonra) bir sabah ilahisinde şöyle diyor: "Gece zamanı Adem'den şimdiye kadar eşitti. Tanrısal hazırlık gününde İsa-Mesih günün saatlerinin dönüşünü eşitler. Rab'bimiz de sabahı kendi sevinç müjdesinin başlangıcı olarak tanımlar. Ve akşam vakti kusursuz mükemmelliktir" (sabah ayini). Mesih'in yargı gününe gelmesi ve herşeyin mükemmelleşmesi' yoluyla, zamanın sonu düşüncesi tekrar tekrar dile getiriliyor. "Gece uzun zaman, ağzımızı kilitleyen ve bizi dilsizleştiren ölümü düşünüyoruz ... Bedenlerimizi dualarla uyandıralım ... ki biz bakirelerin refakatçileri olacağız" (gece ayini), "yüce ve görkemli günde" (sabah ayini). Doğu Kiliseleri'nin tümünde olduğu gibi Kildaniler de, insan ruhunun bedenle birleşmesinden sonra tam olarak doğru yola nail

35- Meryemoloji, Tanrı Annesi Meryem'in araştırma konusu edildiği bir Tanrıbilim dalı. Meryembilim. (çev.)

36- Latince / İtalyanca bir sözcük. Madonna; Rab'bim, Tanrı Annesi Meryem anlamlarına geliyor ve ayrıca kilise ve evlerdeki, kucağında bebek İsa'yı tutan Meryem tasvirlerine (ikonlara) de Madonna deniyor. (çev.)

olduğuna ve bu nedenle yargı gününü iştiyakla beklediğine ve yargı günüyle bağlantısı olan ölülerin dirilmesini de bütün yüreğiyle beklediğine inanırlar. Kildaniler sabah ayininde “Senin yarattığın herşey kutsal vahyin görkemli işığına ve yeniden gelişinin pırıldayan görüntüsüne bakar ve bekler” diye dua ederler. Hıristiyanlar tam bir huşu içinde Tanrı’ya şöyle niyaz ederler: “Yeniden dönüş gününde kullarına merhamet et” (akşam duası). “Ölüleri uyandır ... ve onları görkemine sar”. Ve bu onların sarsılmaz inançlarıdır. “Kral ve uyandırıcı senin görkemle yükseklerden görünür. Gömülenleri uyandırır ve ölüleri diriltir. Ve aynı anda ölüler mezarların içinden ayağa kalkar ve kendilerini uyandıranı övgü gönderirler.”

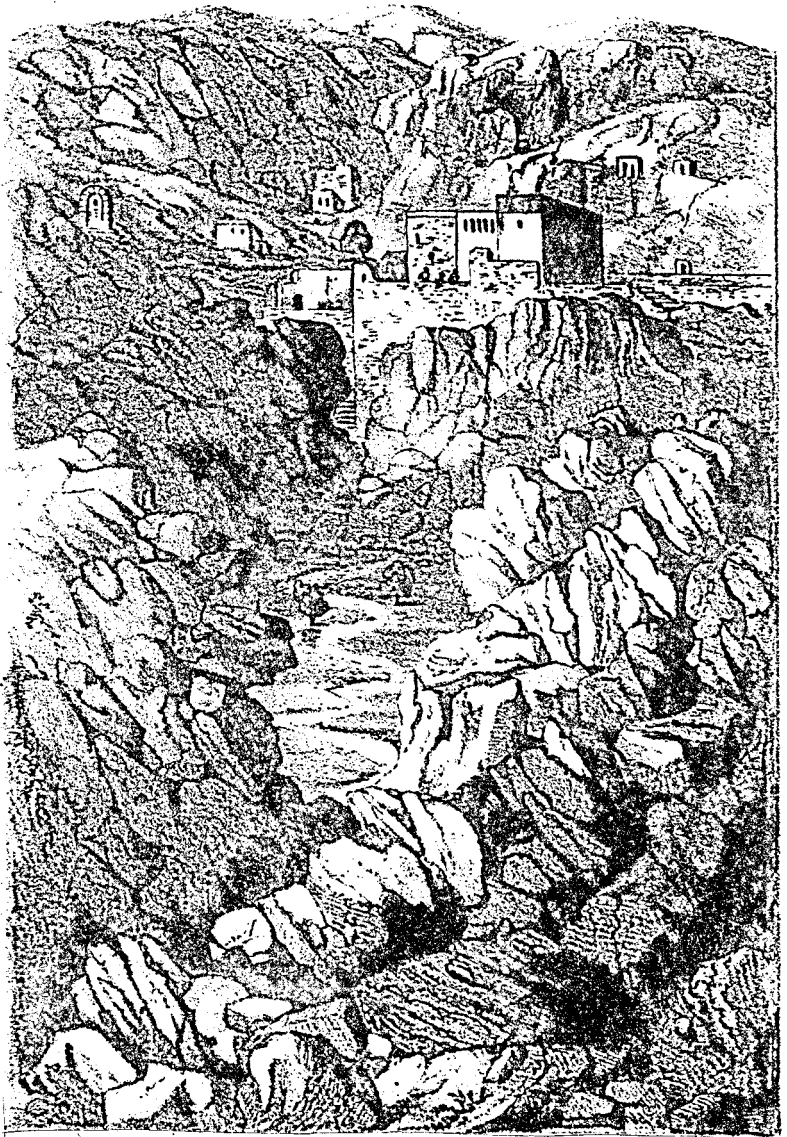
Mezmun geleneklerinin çoğunda Pers Kilisesi’nin şehit acılarıyla dolu tarihi yansır. Kildani mezmurlarından aldığımız kısa bir örnek bile, mezmun söyleyen Doğu Süryani Hıristiyanları’nın neredeyse farkında olmadan tekrar tekrar dudaklarından yardım yakarılarının döküldüğünü gösteriyor; örneğin Mezmur 13: “Ey yaratan Rabb, kiliseni kötülüklerden koru”. İkinci duada (akşam duası) şöyle deniyor: “Sıkışmış ve acı çeken kullarına karşı merhametli ol!” Az sonra “sürünün kanına susamış kurtlar”dan söz edilir. Takibatların baskısı onları, tıpkı katakomblardaki⁽³⁷⁾ Hıristiyanlar gibi, çukurundaki aslan imgesiyle teselli bulmaya yöneltir, kötü kral ve prenslerden (Süryanice şalışane; Sultan sözcüğüyle Krş.) şikayet ettirir. Haçın altında duran ruhbanlar, ondan, aşağılanmalardan kurtulmayı isterler. “Haç yoluyla kilisene yön ver”. “Senin haçın bizim için yüksek bir duvar ve kaçış yeri olacak”. Bu örnekler en çok pazar günleri ve bayramlardaki sabah ayininde, yani şehitler - Qale’de, akşam duasındakinden daha fazla yer alır. Mezmur dizelerinden yola çıkarak, tanıklarına ve sevilen azizlere, onurlarının sık sık aşağılatıldığı İsa-Mesih adına ve İsa-Mesih aşkına, izlenmeler ve aşağılanmalardan geçilerek acı ve eziyet çekildiği itiraf edilir.

37- Latince / İtalyanca. İlk Hıristiyanlar’ın yeraltındaki mezar salonlarına verilen ad. Özellikle Roma kentinde bulunan bu salonlar / Katakomblar Hıristiyanlar için aynı zamanda izlenmelerden ve Roma zorbalarının zulmünden kaçıp, saklandıkları yerlerdi. (çev.)

B

*Doğu Süryani Hıristiyanlığı'nın
Dünü ve Bugünü
Yaşam Mücadelesi ve Yeniden Doğuşu*

Von ER Hambye Sj. Poona (Hindistan)

Kildani Rabban Hürmüz Manastırı, 1852, G. P. Badger.

1

Giriş

Doğu Süryaniler'i ve Asuriler olarak da bilinen Kildaniler'le, ilk kez, 1961 yılının baharında Beyrut'ta karşılaştım. Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinden beri burada yaşamaktaydılar, ancak her büyük dünya çatışmasından sonra sayıları hızla artmıştı. Kildaniler'in Katolik olan çoğunluğu göz önüne alınarak 1957 yılında Lübnan'ın başkentinde bir piskoposluk makamı kurulmuştu. Böylece geçmişle olan bağ yeniden canlandırıldı, çünkü ara dönemde Lübnan'ın huzursuz komşusunun saygın ve sürekli gelişen başkenti Şam'da da bir Doğu Süryani Metropolitliği vardı.

Adlar arasında daha fazla karışıklık olmaması için hemen eski (kadim) Doğu Süryani Kilisesi'ni izleyenlerin bugün iki topluluğa bölündüğünü belirtmeliyiz. Bu gruplardan daha büyük olanı Roma Kilisesi'ne bağlanmıştır. Başlarında da Roma Kilisesi tarafından resmen "Babilistan Kildani Patriği" olarak tanımlanan Katolikos-Patrik vardır. Bu kiliseye bağlı olan Doğulu Katolikler genellikle "Kildaniler" olarak adlandırılmaktadır, daha küçük olan öteki grup ise bağımsızdır ve Doğulu Katolikos-Patrikleri tarafından yönetilmektedir. Bu grubun üyeleri de genellikle "Asuriler" olarak tanınmaktadır. Asuriler'in şimdiki Patriği XXIII. Mar Şamun (61 yaşındadır) halen göçmen olarak ABD'de yaşamaktadır. Ben geçmişte de şimdi de daha çok Kildaniler'le ilişki kurduğumdan, bu yazıda onlardan "ayrılmış olan kardeşleri" Asuriler'e pek fazla değinmeyeceğim.

Sayıları çok büyük olmamakla beraber, Lübnanlı Kildaniler Beyrut'ta küçük fakat çarpıcı güzellikte bir katedral inşa etmeyi başarmışlardı, çok modern bir görünüşe sahip olan bu

katedral aslında eski Pers stilinin bir uyarlamasıydı. 1960'ların başında Kildani piskoposu Mar Gabriyel Ganni'ydi. Kendisiyle 1961 yılında karşılaştığım bu piskopos, konuksever olmanın yanı sıra geleneksel kilise ilahileri konusundaki derin ve kişisel bilgisiyle de dikkati çeken bir insandı; bize bu ilahilerin birçok karmaşık yönlerini de o açıkladı. Daha sonraları bu katedralde bir Son Akşam Yemeği / Kutsal Perşembe Ayini'ne katıldığım zaman, o günkü ayinde, özellikle de yalın ama son derece dokunaklı İsa'nın gömülmesi bölümündeki ayin alayına topluluğun sakin, neredeyse kendinden geçmişçesine ibadet edişi beni çok etkiledi.

Yine de Lübnanlı Kildaniler'i yüzlerce yıllık Kildani geleneklerinin tam anlamıyla temsilcisi olarak görmek oldukça zordur. Bu tespiti doğrulamak için bir örnek yeterli olacaktır. Bilindiği gibi Kildaniler, ilk yaşadıkları ülkeler olan Irak ve İran'da hâlâ kendi dilleri olan Doğu Süryanice (Kildanice, *Suret*) onun Aram şivesini konuşuyorlar; bu bize, neden buradaki insanların, çoğunlukla Klasik Süryanice yapılan ayini yakından izlemekte büyük zorluklarla karşılaşmadıklarını açıklıyor. Öte yandan, Beyrut'ta yaşayan Kildaniler anadilleri olarak çoğunlukla Arapça konuşuyorlar, öyle ki, eğer dinsel törenlere daha geniş bir katılımın sağlanması isteniyorsa, ayinlerin er geç Arapça yapılması gerekecektir. Bu değişikliği kökten bir değişiklik olarak nitelememek gerekir; böyle değişiklikler başka zamanlarda da olagelmıştır. Zaten bu bölgede yaşayan insanların aynı, Sami kökenli olması, Doğu Süryani Kilisesi ayin usüllerini, günümüze kadar varolmayı başarabilenler içinde, hem İncil'e en uygun hem de koşullara göre en büyük kolaylıkla uyarlanabilir olmalarını sağlamıştır.

Lübnan Ortadoğu'nun her köşesinden gelen göçmenlere karşı her zaman cömertçe davranmış bir ülkedir; Lübnan'ın geleneksel koruyuculuğundan Asuriler de yararlanmışlardır. Onların Lübnan'a gelişleri Kildaniler'den çok sonradır; sayıları daha da azdır. Asuriler'in başlıca yerleşme merkezlerinden biri eski bir (Süryani) Maruni köyü olan Jedaydēt Al-Matën'dir. Bu

köyde yaşayan (Süryani Melkit) Rum Ortodoks Kilisesi'ne bağlı Hıristiyanlar'ın kiliselerin birliğine ilişkin anlayışları ve cömertliği sayesinde Asuriler kendi kiliselerini inşa edebilecek bir arsa edinebilmişlerdir. Bugün bu arsaya inşa edilmiş olan küçük fakat güzel kilise Doğulu Hıristiyanlar'ın arasındaki rekabetin yerini yavaş yavaş sevgiye bırakmasının bir tanığı olarak orada yükselmektedir.

Bu yakınlaşma faaliyetlerini aynı bölgede sürdüren Belçikalı (Flemenk) Redemptorist / Günah-tan Kurtulma havari-lerinin tavırlarında da gözlemlenebilir. Onların bu bölgeye gelişi oldukça beklenmedik bir şeydi. Günah-tan Kurtulmacılar, 1955 yılında, Kuzeydoğu Suriye'de (Gozarto) yaşayan Hıristiyanlar'ın ruhanilik görevlerine ilişkin gereksinimlerini karşılamak üzere Kardinal Eugen Tisserant (Roma'ya bağlanmış olan Doğu Kiliseleri'ni yönetmektedir) tarafından Xabur / Habur bölgesine gönderilmişlerdi. Ne yazık ki siyasi değişiklikler onların çalışmalarını çok olumsuz biçimde etkiledi ve burayı terk etmek zorunda kaldılar. Doğu Süryani Hıristiyanlar'ın yaşam biçimine uyum sağlayan, onların dillerini öğrenen ve onlara karşı büyük bir sevgi duymaya başlayan Günah-tan Kurtulmacılar, Beyrut yakınlarında benzeri bir çalışma yapmanın en iyisi olacağına karar verdiler. Şimdi orada bir okul açtılar ve okulun gittikçe gelişen bir izci grubu da var. Günah-tan Kurtulmacılar burada bulunan az sayıdaki Asur din adamıyla el ele çalışıyor ve herkese yardım ediyorlar.

2

Suriye'de Kildaniler

1957'de Kuzey Suriye'nin başkenti sayılan Halep'te, görev alanı bu bölgeyi kapsayan başka bir piskoposluk daha kuruldu. Daha önceki bir makalede de söz ettiğimiz gibi, şimdiden oldukça önemli sayıda Doğulu Hıristiyan bu piskoposlukla ilişki kurmuş durumdadır. Burada bu piskoposluğu kurarken, Kildani Patrikhanesi'nin Türkiye'deki ünlü Mardin ve Siirt piskoposluk bölgelerinde olduğu gibi, Halep'in kuzey mahallelerinde de

oldukça yoğun bir Hıristiyan kitlesinin bulunduğunu göz önüne alarak eski piskoposluğu canlandırmak istediği kesindir. Xabur bölgesinde yaşayan, özellikle de 1930'lu yılların başından itibaren buraya yerleşmiş olan Hıristiyanlar bu piskoposluğun görev alanı içine girmektedir. Bu ne yazık ki, piskoposluk makamı ile görev alanı arasında 200 millik bir uzaklık demektir. Alqoş / Alkoş yakınlarındaki (Qaddişa Hërmëz) Aziz Hürmüz Manastırı'nın eski başrahibi olan Mar Ştefan Ballo, görevlendirilip, bu piskoposluğun görev alanı içinde yaşayan yaklaşık 5 bin Hıristiyan ile ilişki kurmak üzere 1961 yılında buraya geldiğinde şaşırıp kalmış olmalıdır. Ayrıca hepsi de bölgede birbirinden uzak 35 köye dağılmış ve sayıları üç kat daha fazla olan Asuriler'le ilişki kurmaya çalışmanın ne kadar zor olacağından hiç söz etmeyelim. Hemen hemen herkes tarafından "tehlikeli" olarak nitelenen bu Doğulu Hıristiyanlar, burada, Batı Süryani Hıristiyanlığı'nı benimsemiş olan Hıristiyanlarla birleşerek, neredeyse bir çöl olan bu bölgeyi Suriye'nin buğday ambarı haline getirdiler.

3

Irak'taki Hıristiyan Varlığının Belkemiği

Yaklaşık on yıldır Irak ya birbirini izleyen devrimlere ya da buna paralel olarak Kürt sorunu nedeniyle haberlere konu oldu. Bu durum, Irak'ın Mezopotamya'nın yeni adından başka bir şey olmadığını ve Doğu Süryani Hıristiyanlığı'nın en önemli merkezinin "bu nehirler ülkesi"nde bulunduğunu bize unutturacağına benzer. Bugün Irak'taki Hıristiyanlar'ın çoğunluğunun Kildani Katolik olduğu doğrudur. Buna rağmen ülkede hâlâ, gerçekten önemli ve Doğu Süryani kökenli bir Asur azınlık vardır.

On beş yıl öncesine kadar Katolikos-Patriğin makamı Musul'da idi. Çünkü bu patriğin hemen kendinden önceki selefleri (ki bunlar en azından 4. yüzyıla kadar geriye götürülebilecek oldukça uzun bir ruhani liderler zincirinin devamıdır) gele-

neksel imtiyazlarını ve Doğu Kilisesi'nin geleneklerini korumak koşuluyla Roma'ya bağlanma kararını burada verdiler. Böylece gerçekten de paradoksal bir durum ortaya çıktı. Bilindiği gibi bu çevrede etkin olan "Nasturi" Katolikos Patrikler Roma yanlısı harekete katılmayı sürekli olarak reddetmişlerdir. Ancak daha sonra göreve gelenler buradaki Hıristiyanlar'ın çoğunluğunun eğilimlerini göz önüne alarak Roma'ya yaklaşmaya başladılar ve sonunda da Roma ile birleştiler. Öte yandan uzak Mezopotamya dağlarında yaşayan Hıristiyanlar 16. yüzyıldan bu yana sürekli olarak Batı Hıristiyanlığı ile birleşmek için çaba göstermişlerdi. Bu kez onların son dönemlerdeki patrikleri modern gelişmelerden uzaklaşarak, hatta Batı'da son zamanlarda da Kaliforniya'da sürgünde bile yaşamayı göze alacak derecede birlik fikrine karşı çıkar hale geldiler ve "Nasturi" ya da Asur Patrikhanesi'nin ayrı bir patrikhane olarak varlığını sürdürmesinde ısrar ettiler.

Bugünkü Kildani patriği Maran Mar (= Efendimiz, Efendi) II. Pavlos Şeyho'dur. 1958'de Kilise Sinodu'nda seçildiğinden beri bu görevi yürütmektedir. Selefi gibi o da Bağdat'ta oturmaktadır. Böylece kilise ile geçmişteki İslam Halifeliği'nin başkenti arasındaki çoktan unutulmuş olan bağ yeniden kurulmuş olmaktadır. Yalnız o Altın Çağ'dan, o binbir gece masallarından geriye pek bir şey kalmamıştır bugün; buna rağmen Ermeni, Süryani ve her şeyden önce de Doğu Süryani (Asur ve Kildani) Kiliseleri burada hâlâ büyüyüp gelişmektedir. Son yıllarda, çeşitli siyasi ve ekonomik nedenlerle, Irak'ın kuzey bölgelerinden başkente sürekli bir göçmen akını vardır. İstatistikler yoruma yer bırakmayacak kadar açıktır: Bağdat Patrikhanesi piskoposluk bölgesinde 1961 yılında Kildani Katolikler'in sayısı 75 bin iken (Oriente Cattolico, 1962, Roma, s. 368), bu sayı 1968'de 130 bine yükselmiştir (Annuario Pontificio, 1969, s. 5).

Karmelit Pederler, yaklaşık 300 yıldır Bağdat'ta çalışmaktadırlar. Buna rağmen Irak'ta Latin Kilisesi'ni benimsemiş 3 Hıristiyan vardır. Karmelit Pederlerin Manastırı da iki yıl önce patriğin ikametgâhı olarak kullanılmak üzere

Kildani Patrikhanesi'ne devredilmiştir.

1950'li yılların başlarında zor düşünülebilir olan bir göç ruhbanlık görevlerine ilişkin ve hemen çözülmesi gerekli sorunlar yarattı. Belçikalı Günahtan Kurtulmacılar'ın ve küçük, özverili bir ruhban grubunun yardımıyla bu göçmenlerin dinsel gereksinimleri oldukça başarılı bir şekilde karşılanabildi. Bu göçmenler, olabildiğince, her birinde bir topluluk kilisesi bulunan küçük Hıristiyan kasabalarına yerleştirildi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bağdat'ta yalnızca iki Kildani kilisesi varken bugün bu kiliselerin sayısı 18'den aşağı değildir. Bu önemli bir kazanımdır.

Patrikhaneye bağlı olan Tanrıbilim Okulu da Bağdat'a taşınmıştır; yakınlarda bu okul yeni inşa edilmiş ek binalarla genişletildi. Okulun daha modern ve etkin bir biçimde örgütlenmesi bakımından, bir süre için Hintli Lekesiz Meryem Ana Süryani Malabar Karmelitleri'nden yardım istendi. Ancak proje başarısızlığa uğradı ve iki Karmelit peder görevlerinden çekildiler. Bu koşullarda, Tanrıbilim Okulu'nun yönetimini, halen Bağdat Koleji'ni (Lise) ve ünlü Al-Hikma Üniversitesi'ni çemip çevirmekte olan Amerikan Cizvitleri'nin üstlenmesi planlandı. Fakat bu işle görevli Cizvitler iki yıl önce Irak'tan ayrılmak zorunda kalınca bu plan da sekteye uğradı. Böylece Tanrıbilim Okulu bugün, karşılaştığı kaçınılmaz kadro zorluklarına rağmen, büyük bir cesaret ve inançla, kendi olanaklarıyla faaliyetini sürdürüyor.

4

Bağdat'ta Hıristiyan Yaşam

Kildani Patrikhanesi eski Karmelit Manastırı'na taşınmadan önce Patrik sıradan bir evde oturmaktaydı. Evin yanına yeni bir kilise inşa edilmişti. İşte bu kilisede ben 1961 yılında ilk kez bütün ayrıntılarıyla bir Kildani ayinini (bizim Akşam Ayini'nin karşılığı olan Ramşa) izleme olanağını buldum. İlk dikkati çeken şey, bir ölçüye kadar Bema'nın

kullanılmasıydı. Bema, ortaçağın sonlarına kadar Doğu Süryani Kiliseleri'nin birçoğunda ayin için kullanılan platformdur. Şimdiki patrik piskoposluk görevini yerine getirdiği her yerde bu uygulamayı yeniden canlandırmakta kararlı olmuştur. İkinci olarak, Irak'ta hemen hemen her yerde olduğu gibi ayinin bir grup sürekli kadrolu ast diyakon eliyle düzenlenmesiydi. Açıkta ki bu görevi onların yerine diyakonların yapması gerekirdi. Ancak 19. yüzyıl boyunca etkisi görülen Latinleştirme eğilimi sürekli ve evli bir diyakonun kilisede görev yapması geleneğine son verip onun yerine ast diyakon olarak atanan ve rahip sınıfından olmayan kişileri getirdi. Ancak II. Vatikan anlayışı ve şimdi varolan kadro yetersizliği nedeniyle bu yüzyıllık geleneğin, yeni evli papazlar değilse bile sürekli ve evli diyakonların kilisede görev yapmaları geleneğinin, çok yakında, bu geleneği hiçbir zaman terk etmemiş olan Melkitler ve Maruniler arasında olduğu gibi yeniden canlanacağı düşünülebilir. Öte yandan bu ast diyakonlar, özellikle geleneksel kilise şarkıları alanındaki dikkate değer bilgileriyle ayine katılan toplulukla ayini yöneten papaz arasında yetenekli araçlar olarak önemli bir rol oynamışlardır.

Kildani kardeşleri gibi Asuriler de şimdi Bağdat'ta bir metropolit ve sürgündeki patriği temsilen de başka bir piskopos tarafından iyi bir şekilde temsil edilmektedir. On yıl önce törenle açılan büyük, önemli bir katedrale de sahiptirler. Asuriler de Bağdat'a başka yerlerden göç ederek gelmişlerdir. Ama artık 50 yıl öncesinin sefalet içindeki göçmen kamplarının yerini bugün normal konutlar almıştır. Yaşam koşulları açısından durum değişmiş daha da iyiye gitmiştir. Ne yazık ki, gittikçe daha da iyileşen bu durumun dinsel alanda yansımalarına tanık olamıyoruz. Bu alanda daha çok istikrarsızlıktan söz etmek gerekiyor. Asuriler'in toplumsal-dinsel geçmişini araştıranlar arasında belki de en bilgili uzmanlardan biri olan, emekli Fransız subayı, Albay P. Rondot Asuriler'in aşiret bağları nedeniyle bölünmeye eğilimli olduklarından söz ediyor. Bu aşiret bağları Asuriler'in Mezopotamya dağlarındaki yaşam tarzının bir özelliğidir. Asuriler oradan göç ettikten sonra da bu bağları korumuşlar ve nereye giderlerse gitsinler, ülke dışına hatta

birkaç Asur kolonisinin bulunduğu Amerika'ya bile taşımışlardır. Asuriler arasındaki toplumsal ilişkilerin dinsel alana da yansımaması olanaklı değildir. Nitekim, yaklaşık iki yıl önce, önceki Hindistan Metropoliti Mar Tuma Darmono (kendisi Xabur bölgesindeki göçmen bir aileden gelmektedir) sürgündeki patriğe karşı açıkça girişilen bir başkaldırıya liderlik etti ve patrik karşısı olarak seçilmeyi başardı. Bunun sonucunda da hem Irak hem de Hindistan'da kendi hiyerarşisini kurdu. Kendisini kişisel olarak tanıdığımdan, hiç kuşku yok ki, onun bu davranışı patriklik ve piskoposluğun soy yoluyla amcadan yeğene geçmesi gibi çirkin bir uygulamadan kurtulmak konusundaki içten dileğinden kaynaklanmaktadır. Ama henüz güçlü olmayan bir kilisede ortaya çıkan bu tip bir bölünmenin genellikle Kilise Davası'na bir yararı olamayacağı açıktır.

Tarihsel bir perspektifle bakıldığında Asuriler'de patrik karşıtlığının oluşması neredeyse gelenekseldir, ancak bunu söylemek onaylamak anlamına gelmez. Böyle kilise "boşanma"larının birçoğunda olduğu gibi her iki tarafında sorumluluğu vardır. Gerçekten de resmen patrik olan XXIII. Mar Şamun'un neden topluluğunun büyük çoğunluğundan bu kadar uzakta, Kaliforniya'da yaşadığını anlamak zordur. Onun bugün bile Irak'ta "persona grata" (istenen kişi) olamayacağı açıktır, yine de patrik topluluğuna daha yakın bir yere gelip yerleşebilirdi. Örneğin hiçbir politik müdahelenin söz konusu olmayacağı Lübnan'a ya da hatta İran'a.

Burada Bağdat'ta bulunan öteki Hıristiyan topluluklardan da kısaca söz etmeden geçemeyeceğim. Sayıları 15 bin dolaylarında olan Süryani Katolikler'le, kardeşleri, sayılarının 50 bin dolaylarında olduğu sanılan Ortodokslar, Kildani ve Asuriler'den sonra Irak'taki en önemli yerli Hıristiyan gruplardır. Mezopotamya'da Kadıköy muhalifleri tarafından ortaçağın başlarında girişilen saldırıları bunlar temsil ederler. Bugün birçok Ortodoks'un saflarına geçmesiyle Katolik topluluğun güçlendiği inkâr edilemez. Daha önceleri böyle bir durum büyük bir gerginliğe ve kavgalara yol açardı. Bugün iki

topluluk arasındaki ilişkiler gerçekten de daha iyidir ve ilişkilerdeki bu iyileşmeyi hem şimdiki Katolik başpiskoposu Mar Aтанasiyos Yuhanun Daniyel Bakos'a hem de onun Ortodoks kardeşi, yakın zamanda ölen piskopos Mar Grigoriyos Fawlus Bëhnam'a borçluyuz.

Tüm Ortadoğu'da olduğu gibi, Bağdat'ta da Ermeniler, bilgileri, ekonomik alandaki başarıları ve örgütlenme yetenekleriyle Hıristiyanlar arasında en ön sırada yer alırlar. Katolikler sayıca azdır (1968'de 3. 800) ama yine de çok daha güçlü olan Ortodoks yurttaşları gibi refahtan paylarına düşeni alırlar. Ortodokslar'ın gerçekten de muhteşem bir katedrali var. Bu katedral Birinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye'den gelen perişan durumdaki göçmenlere eşlik eden yoksulluk ve utançtan ne kadar da uzak!

Bu bölüm Amerikan Cizvitler'in (New England Eyaleti) Bağdat kentinde eğitim alanındaki büyük başarılarından söz edilmeden de bitirilemez. Cizvitler Irak'a 1930'lu yılların başlarında geldiler ve işe Bağdat Koleji adı altında ve çok yakında bu bölgelerde en iyi İngiliz eğitim kuruluşu olarak nitelenecek olan bir liseyle başladılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da Al-Hikma (Hikmet'in Evi) adında bir üniversite kurmaya giriştiler. Bu girişim de çok başarılı oldu. Araplar ile İsrail arasındaki o müthiş çatışmanın doğurduğu son siyasi gelişmeler her iki öğrenim kuruluşunun da hükümete devredilmesine ve sonra da Cizvitler'in sınırdışı edilmesine yol açtı. Doğrusunu söylemek gerekirse Cizvitler'in Irak'ta eğitim ve bilimsel alandaki ilerlemeye katkıları eşsizdir. Hıristiyan, özellikle de Kildani grupların, Müslüman yurttaşlarıyla yan yana ülkedeki eğitim ve kültür düzeyini yükseltmelerine Cizvitler yardım ettiler. Bu Amerikalılar'dan bazıları tanınmış Arap edebiyatı araştırmacıları oldular, ötekiler ise ayin ve dua usülleri de dahil, gerçekten de Kildaniliği benimsemiş havariler olarak seçkinleştiler.

Musul ve Smryani Hıristiyanlığı

Bilindiği gibi Musul Irak'ın ikinci başkenti sayılmaktadır. Ancak biraz daha güneydoğuda bulunan ve Musul'dan daha eski yerleşme bölgeleri olan Erbil ve Beṭ-Slux (Kerkük) kentleri, petrol yataklarına da sahip olmanın sağladığı avantajla, Musul'un bu konumunu gittikçe daha tartışılır hale getirmektedir. Uygarlığın İÖ 3. binyılda başladığı bir ülkede, görece geç kurulduğunu söyleyebileceğimiz Musul Ninova'ya çok yakındır. Eski kentin soluk kesici güzellikteki harabeleri Dicle Nehri'nin öteki yakasından modern kente bakarlar.

Kentin eski duvarları içinde bu bölgenin en iyi korunmuş Hıristiyan anıtları bulunmaktadır. Musul piskoposları hâlâ, ortaçağdaki parlak günlere olduğu kadar günümüzün göreceli zenginliğine de tanıklık eden Hıristiyan köylerinde, ibadet yerleri hatta eski manastır kuruluşlarının bulunduğu bir bölgede görev yaparlar.

Son on beş yıldır Kürt sorunu bölgenin üstüne bir bulut gibi çökmüştür. Bu iç savaşta tavırları ne olursa olsun, genellikle en çok acı çekenler yine Hıristiyanlar'dır.⁽¹⁾ Örneğin Caqra / 'Aqra' Kildani Piskoposluğu pratik olarak Hıristiyanlar'ın haritasından silinmiştir. Bu durum bize Birinci Dünya Savaşı'nın son yılları ile onu izleyen dönemdeki korkunç acıları anımsatmaktadır. Bu süre içinde beş piskoposla birlikte 60 bin Kildani'nin öldürüldüğü sanılmaktadır; onların kardeşleri olan Asuriler'in de bu büyük acılardan payını aldığı açıktır. Kentte şimdiki tedirgin durum Kildani ve öteki Hıristiyanlar'ın Bağdat'a yoğun bir şekilde göç etmelerinin ana nedenlerinden biridir.

1961 yılının sıcak Haziran günlerinde, burada rastlanabilecek en konuksever insanlara, Fransız Dominikan Pederler'ine konuk oldum. Fransızlar'ın ancak 1837'de İtalyanlar'ın yerini almış olmasına rağmen Dominikanlar yaklaşık 200 yıldan beri

1- Paris'te yayınlanan Katolikler'in günlük gazetesi La Croix'a (26 Ağustos 1965, s. 8) göre, tüm Kürdistan'da, 1965 yılında yaklaşık 29 bin Kildani Katolik ve 10 bin Asur yaşamaktaydı.

Irak'ın bu bölgesinde etkinlik gösteriyorlardı. Hem İtalyan hem de Fransız Dominikanlar'dan önce de burada 1636-1726 arasında etkinlik göstermiş olan Fransız Kapusenler'i vardı. Birinci Dünya Savaşı öncesinde bölgede Vaizci Rahipler Kardeşliği (Friar Preachers) de çalışmalarına başladı. Vaizci Rahipler yalnızca Kildani ve Süryani Katolikler'in kültür ve dinsel inançlarının daha da güçlenmesine yardım etmekle kalmadılar, 1860'dan sonra da yayınlarıyla Doğu Bilimleri alanında büyük bir üne kavuştular. Bu grup her iki kilisenin de ayin kitaplarının en iyi basımlarını yaptı ve o zamana kadar ayinler konusunda çok sınırlı olan bilgilere yenilerini ekleyerek önemli bir katkıda bulundu. Ne yazık ki bu yayın etkinliği 1914-1918 altüst oluşu sırasında son buldu. Bugün Peder JM Fiey OP artık çoktan ölmüş olan meslekdaşlarının bilimsel araştırma geleneğini sürdürüyor. Onun Musul ve çevresinde Hıristiyan sanat ve arkeolojik kazılar üzerine yazdığı kitaplar, Hıristiyanlığın kaynakları (ki bu Havariler Çağı'nın sonuna kadar uzanan bir dönemi kapsar) hakkında daha derinlemesine bilgiler elde etme sürecine yapılan eşsiz katkılardır.

Bugün Dominikan Pederler etkinliklerini çoğunlukla yerel din adamlarının da yardımıyla yönettikleri Aziz Yuhanun İnter-Ritüel Seminari Okulu ile sınırlamışlardır. Bunun yanında, 1894 yılında kendileri tarafından kurulan Azize Katrina İnter-Ritüel Topluluğu Okulu'nun ruhani liderliğini yapmaktadırlar. 9 yıl önce Musul'da bu topluluğa ait kadınlar manastırını ziyaret ettiğimde karşılaştığım o zamanki başrahibe bir Asur aşiret reisinin kızıydı. Babası 1914'ten önce Türkiye Mezopotamya'sına bağlı Aşita'da bir Dominikan Misyon Merkezi kurmuş.

Bugün Musul'da bulunan en eski kiliselerden yola çıkarak burada Hıristiyanlığın Müslümanlık'tan önce geldiği yargısına varılabilir, ancak gerçek bir kentin kuruluşu Müslümanlar döneminde olmuştur. Musul'da Kildaniler'e ait kiliseler içinde en ünlüsü Btulta ya da Lekesiz Bakire Meryem Ana Kilisesi'dir. (Immaculate Virgin) Aslında bu birçok kez değişikliğe uğramış ve yeniden inşa edilmiş bir manastır kilisesidir. Kilise bir zamanlar, 7. yüzyılın ortalarında kurulup 1261'de yok olan azizler Awraham ve Gabriyel Manastırı'na aitti. Doğu Süryani Kili-

sesi'nin benzeri birçok kuruluşa sahip olmasına rağmen, Ceta da Btulta / Bakire'nin Kilisesi'nin benzeri birçok kuruluşa sahip olmasına rağmen, Btulta Kilisesi yaklaşık 500 yıl boyunca bu kilisenin en etkili merkezlerinden biri olmaya devam etmiştir. Dua usülleri ve kilise ayinleri konusunda oldukça büyük bir nüfuzla sahip olduğundan, bu kilise araştırmacılar tarafından Doğu Süryanileri'nin "Ayin Kilisesi" adıyla anılmıştır. Kilise 18. yüzyılda iki kez, daha sonra 1872 yılında da bir kez daha restore edilmiştir. Restorasyon çalışmaları (ki çoğunlukla sanatsal gelenekler yeterince dikkate alınmadan sürdürüldü) yine de bize orijinal kilise ve öteki ayrıntılar hakkında bir fikir edinmemize yarayacak izler bırakmıştır; örneğin Bema (koro) ve son derece güzel kral kapısı, kilisenin en parlak günlerindeki durumunu düşleyebilmemiz için ipuçları verirler.

Öteki Hıristiyan anıtları arasında söz edilmesi gerekenlerden biri de Mar İşacya / İşaya Kilisesi'dir. Kilise, daha İS 570'lerde sözü edilmekte olan, aynı adlı ve çoktan yıkılıp gitmiş bir manastıra aittir. Kildaniler'in Roma'yla tam olarak bağlanmalarından önce, bir ara, bu bölgenin Doğu Süryani Katedrali işlevini görmüştür. Ana kilisenin çevresinde üç kilise daha vardır. Bu kiliseler bugün yalnızca adandıkları azizin yortusunda kullanılmaktadır. Hepsisi de, yeni baştan inşa edilmiş olmasalar bile, büyük ölçüde restore edilmiştir. İlk bakışta aynı avluya inşa edilmiş bu kadar çok kilise görmek biraz tuhaf geliyor. Ancak bu, Filistin de dahil Doğu Hıristiyanları'nın yerleşme bölgelerinde oldukça yaygın bir uygulamadır. Örneğin Jazira'da da (Ürdün'de Amman'ın kuzeyinde) başlangıcı 4. ve 5. yüzyıllara kadar giden böyle bir olguyla karşılaştık.

Gördüğümüz başka bir "ikinci baskı" dinsel yapı da yerel bir azize olan Meskenta'ya adanmış Kildani Katedrali'ydi. Temel olarak son zamanlarda inşa edilmiş olmasına rağmen (19. ve 20. yüzyıllar), 12. - 13. yüzyıllardan kalma daha büyük bir kiliseyle ilişkisi vardır. Bilindiği gibi 12. ve 13. yüzyıllar Musul ve çevresinde yaşayan Hıristiyanlar açısından bir refah dönemidir. Bu kilisenin hemen yanında, aynı avlu içine inşa edilmiş ve Havari Aziz Petrus'a adanmış başka bir kilise daha vardır.

Boyutları daha küçük olmasına karşın yerel geleneklere daha sadıktır. Bu kadar çok sayıda eskiden kalma ibadet yerlerine sahip olmalarına rağmen, Kildaniler yine de Musul'da iki kilise daha inşa etmişlerdir. Bunlardan biri 1894'te inşa edilmiş olan Aziz Yawsep Kilisesi, öteki ise 1944'te inşa edilen Sonsuz Yardıma Gelen Meryem Ana Kilisesi'dir. Katedralde katıldığım Pazar Sabah Ayini, Kildaniler ve onların dua yöntemleri hakkında daha derin bir bilgiye sahip olmak isteyenler için oldukça yararlı, etkileyici ve hoştu. Kilise şarkıları iyiydi; daha iyisi de Doğu Süryani kilise müziğinin, Doğu kilise müziği gelenekleri içinde Batı'dan en az etkilenmiş olmasıydı. Daha önce de söz ettiğim gibi, Süryanice'nin konuşma dili olarak yaygın bir biçimde hâlâ kullanılıyor olması, Klasik Süryanice ile yapılan ayine katılma oranını artırıyor. Katılma oranı burada sevinç vericiydi; gerekli ve aktif varlıklarıyla ast diyakonlar da bu sevinç verici sonucu kolaylaştırıyorlar.

Kildani başpiskoposunun ikametgâhı da katedralin yakınındadır. Bu bina eskiden Musul ve Ninova patriği olan Mar Camaniyel / Emanuel Daddi'nin eviydi. Başpiskopos bana 1961'de Musul'da yaklaşık 50-60 Asur Hıristiyan aile ve bir papaz bulunduğundan söz etti. Bunların bir de şapeli vardı; Asur ailelerin hepsi de dağlık bölgelerden gelen göçmenlerdi. Göçmen Asuriler'le yerli Katolikler arasındaki ilişkiler dostçaydı; hatta Doğu Kiliseleri'ne ilişkin Ekümenik Konsil kararı ve birinci bölümü yeni basılan Ekümenik Konsil açıklayıcı hükmünü bile beklemeden birleşme doğrultusunda olumlu adımlar atılmıştı. Patrikhane'ye ait kitaplığın Bağdat'a taşınmış olmasına rağmen burada hâlâ çok iyi elyazmaları vardır; bunlar arasında Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Amid (Diyarbakır) piskoposunun evinde çıkan yangından kurtulabilen çok değerli elyazmaları da bulunmaktadır. Bu arada Mar Adday Şer'in uzun yıllar boyunca toplayıp, Siirt'teki (bugün Arzon) piskoposluk evinde sakladığı çok önemli elyazmaları koleksiyonunun da aynı trajik dönemde, yani Birinci Dünya Savaşı sonunda kaybolduğunu anımsayalım. Bağdat'ta konuştuğum patriğin kendisi bana bu elyazmalarının bulunması konusunda küçük de olsa bir umudun var olduğunu söyledi.

Musul'un aynı mahallesinde bulunan eski, patrikhaneye ait Tanrıbilim Okulu, bir Kildani kadınlar topluluğu olan Lekesiz Bakire Meryem Ana'nın Kızları grubunun rahibe adayları için kullanılan bir merkeze dönüştürülmüş. Bu grup, 1920 yılında yerel bir papaz tarafından kurulmuştu. Yalnızca 60 üyeleri olmasına rağmen yedi kilise okuluyla üç yardım derneğini yaşatmayı başarıyorlar. 1950'lerde Irak'a bir de, o zamanlar oldukça geniş alanlara yayılmış olan İsa-Mesih'in Küçük Kızkardeşleri grubu geldi; ancak bunlar Süryani Kilisesi'ne katıldılar ve Bağdat'a yerleştiler. Alqoş yakınlarında da aynı kökenli, erkeklerden oluşan bir Kardeşlik Derneği kuruldu. Bu dernek de Süryani Katolikler'in koruması altındaydı; ne yazık ki Cezayir Savaşı bu derneğin üyelerinin sınırdışı edilmelerine yol açtı ve onlar da daha önce Lübnan üzerine yazdığımız bir makalede de söz ettiğimiz gibi Bekaa'daki Ta'alabaya'ya giderek Maruniler arasında yeni bir Kardeşlik Derneği daha kurdular. Bu dernek üyelerinden biri Süryani Kilisesi'nde sürekli diyakon oldu; böylece dolambaçlı bir yoldan da olsa, bugün Katolikler'in terk ettiği, Ortodokslar'ın ise hâlâ sahip çıktığı bir geleneği yeniden canlandırdı.

Musul ve çevresinde Kildaniler'in çoğunlukta olmasına rağmen, oldukça önemli bir Süryani azınlık da vardır. Süryaniler'in buradaki varlığı (hatta bazı köylerde çoğunlukta olmaları) genellikle rahiplerden oluşan Kadıköy muhalifi havarilerin çabalarıyla açıklanabilir; bunlar 6. ve 8. yüzyıllar arasında Nasturi Kilisesi'nden birçok Hıristiyan'ı saflarına çekmenin yanı sıra bölgedeki Hıristiyan olmayan gruplardan bazılarını da bir dereceye kadar etkileyebilmişlerdir. Buradaki Süryaniler arasında 18. yüzyılda Roma'ya bağlanmak doğrultusunda bir hareket doğdu. 1783'ten bu yana Musul'da bir kiliseleri vardır; geçen yüzyılda da oldukça büyük bir ilerleme kaydettiler ve 1862-1863 yıllarında iki yeni kilise daha inşa ettiler. Yine de Süryani Ortodokslar kendi güçlerini korumayı başardılar ve çoğunluk olmaya devam ettiler. 1959'da, 38 yaşındayken kutsanan başpiskopos Qurillos Camaniyel Bënni / Kurillos 'Amaniyele Binni, Süryani Katolik topluluğunun başıdır. Bu topluluk

şimdi kullanılmakta olan yeni katedralle birlikte, bir zamanlar bütün Süryaniler tarafından kullanılmış olan eski katedrale de sahiptir; ancak bu eski katedral bugün artık yalnızca ziyaret edilen, özellikle de buraya 1745 yılında yerleştirilen Tanrı Anası'nın taş oyma ikonu nedeniyle ilgi gören ve bazı Müslümanlar da dahil tüm dindar insanların saygı duyduğu kutsal bir yapıdır.

Süryani Ortodokslar'ın dini lideri Metropolit Seweriyos Zakka Ciwaş / Zekke Ivas'dır. Bu genç ve cana yakın piskoposun kiliseler birliğine ilişkin anlayışı Hıristiyan toplulukları arasındaki gerilimlerin azalması açısından önemli bir rol oynadı; piskopos topluluğu ile birlikte, 1872-1896 yılları arasında inşa edilmiş olan Tanrı Anası Katedrali'nde birlik için dua etti. Ortodokslar'ın da eski ve ilginç iki kiliseleri var; bunlardan biri havarilerden Aziz Tuma'ya adanmış ve inşası 6. - 7. yüzyıllara kadar giden kilisedir; öteki ise şehit piskopos Hude-ni'nin koruması altındadır († 575) ve Süryani yayılmacılığının ilk dönemlerinin özelliklerini taşır. Bugün yan tarafından geçen caddenin düzeyinden 21 ayak daha aşağıda kalmaktadır.

Ortodokslar bu çevrede görev yapacak bütün din adamlarına açık bir Tanrıbilim okulunu da yönetiyorlar. 1961'de bu okulun yöneticisi aydın bir rahipte ve bazı gençlere kilisenin en iyi ayin yöntemleri ve ruhani geleneklerini öğretmeye çalışıyordu.

1961'de yaptığım ziyaret sırasında, Süryani Ortodoks Metropolit Mar Grigoriyos Fawlus Bëhnam'dı. Metropolit daha sonra Bağdat'a taşındı ve birkaç yıl önce de orada öldü. Dominikan Pederler'den biriyle beraber onu ziyaret ettiğimizde bu güler yüzlü piskopos tarafından çok sıcak karşılandık. Yurtdışına yaptığı uzun bir geziden yeni dönmüştü. Bu gezi sırasında Kilise'nin Dua Yöntemleri tarihine ilişkin birçok belge toplamıştı. Yetenekli bir dua yöntemleri uzmanı olan metropolit, bu alanda kapsamlı bir yorum hazırlamak niyetindeydi. Kendisinin kitaplığı da elyazmaları açısından oldukça zengindir ve bu elyazmaları çoğunlukla dua yöntemleri ve eski kilise liderlerine ya da onların yazdıklarına ilişkin metinlerdir.

Hıristiyan Köyler ve Manastırlar

Günümüzde Ninova ve harabelerini gezenlerden belki de pek azı hem Süryaniler'in hem de Kildaniler'in hâlâ Nbiyo Yawno / Yonan / Yunus Peygamber ve Ninovalılar adına üç günlük oruç tuttuğunu bilir. Bu oruç Diriliş Yortusu'ndan üç hafta önce tutulur. Daha da ilginç olanı şimdi Müslümanlar'ın kutsal ziyaret yeri olan Qawro da Nbiyo Yawno / Yunus Peygamber Türbesi'nin Asurbanipal'ın oğlu Asarhaddon'un sarayının kalıntılarını çevreleyen ve hâlâ kazılmamış olan bir tepede bulunmasıdır. Yunus Peygamber Türbesi diye bilinen yer de aslında bir zamanlar Doğu Süryani Kilisesi'ne ait olan ve birçok kez yeniden inşa edilip yeniden biçim verilmiş kilise ve manastırdan başka birşey değildir. Bu kilise ve manastırın tarihi gerilere, 4. yüzyıla kadar gider. Buranın Yunus Peygamber'in türbesi olduğu inancı bütünüyle bir efsaneye dayanır. Söz konusu mezar aslında İS 701'de burada ölen Doğu Süryani Patriği Aksak I. Hnanişoc / Hnanişo'nun mezarından başka bir şey değildir. Ne paradoks!

Kildani ve Süryani Kiliseleri, tarihlerinin büyük bir bölümünde manastır kiliseleri olarak faaliyet göstermişlerdir. Bu durum, güneyde Küçük Zap Nehri ile kuzeyde Hâkkari'nin dağlık bölgeleri arasında kalan Musul Ovası'nda, 6. ve 13. yüzyıllar arasında, neden bu kadar çok (yaklaşık 180-200) ve bu kadar değişik tipte manastırın inşa edildiğini açıklar. Musul'un hemen çevresinde iki tane böyle manastır vardır. Bunlardan biri 4. yüzyılda yaşadığı sanılan Aziz Mixayel / Mihayel'e adanmıştır. Birçok kez modern yöntemlerle yapılan onarımlarla iyi korunmuş olmasına rağmen bir din evi olma niteliğini bütünüyle yitirmiştir. Bugün artık daha çok manastıra ait olan arazi nedeniyle parasal bir değeri vardır. Ayrıca adandığı rahibe duyulan şükran duyguları nedeniyle bir dua yeri, hatta bu bölgede sık sık rastlandığı gibi yazın serin bir yer arayan Hıristiyanlar tarafından kullanıldığı için de bir gezinti yeri olarak önemlidir.

Öteki manastır tam ters yönde, Dicle Nehri'nin Ninova yakasına yakın bir yerde bulunur. Hıristiyan Doğu'da herkesçe sevilen azizlerden biri olan Aziz Gewergis'e adanmıştır. Geçen yüzyılda bir çeşit din hazırlık okulu olarak kullanıldıktan sonra, şimdi Alqoş yakınlarındaki Ekin Koruyucusu Bakire Meryam Ana Manastırı rahiplerinin korunmasına bırakılmıştır.

1961 yılının Haziran ayında bu manastırı ziyaret edip onun yeni yaşamını daha yakından izlemek amacıyla bir gece geçirdiğim zaman, manastır idealini ve onun uygulamalarını yeniden canlandırmak üzere buraya genç Kildani, Cizvit bir rahibin gönderilmiş olduğunu sevinçle öğrendim. Patriğin koruması altında çalışan bu rahip, çevresinde aynı çabayı paylaşmaya istekli daha genç Alqoş rahiplerinden oluşan küçük bir grup toplamayı başarmıştı. Amaçları Doğu Süryani manastırcılığının altın çağının gerçek kaynaklarına dönmek ve de manastırın bugün burada yaşayan dindar insanların ruhbanlık görevleriyle ilgili sorunlarına çözüm bulmada daha etkin bir rol oynaması için çabalamaktı. O günlerde oldukça parlak gözükken bu çaba ne yazık ki umulan meyveleri vermedi ve bir süre sonra da terk edildi.

Musul'un doğusundaki bölgeye yaptığım ilk gezi sırasında doğruca bir Süryani Ortodoks Manastırı olan Dayro d Mar Matta'ye (Şeyh Matti) gittik. Manastır Hıristiyan geleneğinde Binler Dağı olarak bilinen Turo d Alfof (Jabal Maqlub = Sarsıntılı Tepe) dağının yamacında tepeye yarı uzaklıkta bulunuyor. Dağın zirvesi 3483 ayağa ulaşıyor. Bölgenin Kürtler'e yakın oluşu, burada yaşamı, tehlikelerle dolu demesek bile güvensizlik yapıyor. Bugün biliyoruz ki yaklaşık iki yıl önce insanlar burayı bir süre için terk etmek zorunda kalmışlardı.

Manastırın görkemli bir görünüşü var ve normal olarak burada yalnızca iki üç Rabban, yani hâlâ inzivaya çekilip derin düşüncelere dalma olanağı arayan birkaç Süryani Ortodoks rahibin yaşamasına rağmen gerçekten de çok büyük. Buradaki ruhbanların sayılarının azalmış olması yeni bir şey değildir, eskiden de sayıları azdı. O. Parry 1872 yılında burada yalnızca iki din görevlisine rastladığını söyler. Bu manastır 4. yüzyılın sonlarından ya da 5. yüzyılın başlarından kalma bir Doğu

Süryani kuruluşuna dayanır. 6. yüzyılın ortalarında (bugün daha çok Yakubiler olarak bilinen) aşırı Kadıköy muhaliflerince “fethedilmişti”. Arap coğrafyacı Yaqut’a göre, manastırda 1225’te 100 rahip yaşamaktaydı.

İki genç Süryani Katolik papaz olan kılavuzlarımla ben, manastır başrahibi tarafından çok sıcak karşılandık. Bu iyi yürekli ve saygıdeğer piskopos, Mar Yacqub Tımoṭawos, daha sonra öldü. Bize manastırı köşe bucak gezdirmişti. Kilise dışında öteki binaların çoğu 19. yüzyılda yapılan yeni inşaatın ürünüdürler. Kilise ise geleneksel Süryani ibadet yerinin iyi bir örneğidir. Orijinal küçük kilise ve Mattay Hücresi (Mattay daha sonra kurulacak olan manastıra adını veren ve burada inzivaya çekilmiş olan kişidir) olarak bilinen bölümler Beṭ-Qudšo / Kutsal Yer’in arkasındadır ve kayadan oyulmuş bir mağara ile ona eklenmiş küçük tek bölmeli bir kilisecikten oluşan bir bileşime çok benzemektedir. Bundan başka Kutsal Yer’in sol tarafında geleneksel Beṭ-Qadişe (Azizler Bölümü) yer almaktadır. Beṭ-Qadişe, şehitlerin ve kilisenin ünlü evlatlarının gömüldüğü mezarlıktır. Burada bulunan ve ortaçağ’da yaşamış bazı Maferyone’ler ve piskoposlara ait olan mezarlarla yazıtlar korunmuştur.

Mafıryan, 628-629 yıllarından bu yana Süryani Kilisesi’nce, Mezopotamya ve Pers ülkesinde yaşayan Hıristiyanlar’ın patriği olarak kabul edilir. Ve Doğu Süryani Patrikliği’ndeki Katolikos’a tekabül eder. 1185’te Mafıryan makamı geleneksel olarak bulunduğu Tekrit kentinden Mar Mattay’a taşındı. Tekrit, Musul’un güneybatısında bulunan önemli bir kentti. Ancak 10. yüzyılın sonunda neredeyse bütünüyle tahrip edilmişti. Ve hiçbir zaman da eski haline dönemedi. Böylece Mafıryanlık makamı çevrede rastlantısal olarak birçok yer değiştirdikten sonra (örneğin 12. yüzyılın ortalarından sonra Bartelle’ye taşınmıştı) bu manastırla yakın bir ilişki kurdu ve buraya taşındı. Manastırla bağını da 19. yüzyılda faaliyetini durduruncaya kadar sürdürdü.

Burada bulunan eski mezarlar arasında, en ünlü Mafıryanlar’dan biri olan, 38 yıl piskopos ve 26 yıl da yarı-patrik olarak görev yaptıktan sonra 1284 yılında 58 yaşında ölen

Grigoriyos Yuhanun Bar-Cëbroyo / Ebu El-Farac'ın mezarını ziyaret edebildik. Bar-Cëbroyo, bir kilise lideri olarak yönetici yetenekleriyle Kilisenin Ekümenik Birliği anlayışını birleştirmeyi başarmıştı. Aslında öteki Hıristiyanlar'la, hepsinden önce de "Nasturiler"le iyi ilişkiler kurmayı başaran ilk piskoposlardan biriydi. Bugün Bar-Cëbroyo (Ebu El-Farac) hâlâ Süryani edebiyatının en bilgili ve verimli yazarlarından biri olarak seçkinleşmektedir; aynı zamanda da o bir filozof, Tanrıbilimci, kutsal kitap yorumcusu, tarihçi, din yapıtları yazarı ve hatta gülünç öyküler derleyicisidir. Ayrıca, kendi döneminin pozitif bilim dallarına da büyük bir ilgi duymuştur.

7

Kendi Yurtlarında Süryaniler

Mar Matta Manastırı'nın eteklerinden Gomël Irmağı ve Büyük Zap Nehri'ne kadar uzanan verimli ovaya dağılmış birçok Hıristiyan köyü vardır. Bunların hemen hemen hepsi de Süryani köyleridir. Bu köylerin içinde ilk olarak Kadıköy muhaliflerinin en eski kalelerinden biri olan Bartëlle köyünde durduk. Nüfusunun üçte biri Süryani Katolik Patrikhanesi'ne bağlı, geri kalanı ise Süryani Ortodoks olan Bartëlle bugün Hıristiyanlığın bölünmüşlüğü'nün en acı simgelerinden biridir. Bartëlle geçmişte belli bir üne sahipti. Bugün de şimdiki Süryani Ortodoks Patriği Moran Mar İğnațiyos III. Yakub'un doğum yeri olarak ünlüdür. Bartëlle köyünün hemen yakınında ortaçağ'dan kalma iki manastırın kalıntıları hâlâ görülebilir. Köyde 8 kilise daha vardır. Bu kiliselerden ikisi hem tarihçi hem de arkeolog olmak isteyenlerin dikkatini çekmektedir. Bunlardan ilki Süryani Katolikler'e ait eski Aziz Gewergis Kilisesi'dir. Bu kilisenin yanında da 1932 yılında inşa edilmiş olan yeni bir kilise daha vardır. Eski kilisenin çan kulesi, yuvasında ayağa kalkmış korkusuz bir leylek motifiyle süslenmiştir. Öteki kilise ise Süryani Ortodokslar'a aittir. Süryaniler'in geleneğinde

Azize İşmuni ve Oğulları olarak bilinen Makkabiler ve Oğulları adını taşır. Kilise 1896'da yeniden inşa edilmiş olmasına rağmen o eski ve biraz acayip görünümlü yapısını korumuştur.

Biraz daha güneyde büyük (8 bin nüfuslu) bir Süryani köyü olan Qaraqoş grubumuza cömertçe kollarını açtı. Zaten yoldaşlarımdan biri de bu kydendi. Eğer Bartlle Ortodoksluğun en önemli kalesi olarak nitelenebilirse, Qaraqoş'da Süryani Katolikler'in "Roma"sı olarak kabul edilebilir. nkn nüfusunun beşte dördü Katolik'tir. Burada Roma yanlısı hareketin başlangıcı 1761'lere kadar uzanır. Qaraqoş'un Ortadoğu'nun "Roma"sı olma özelliği burada inşa edilip 1948'de tamamlanan katedrale benzer büyük bir kilise ile vurgulanmıştır. Bu kilise eski mabedin bulunduğu aynı avluya inşa edilmiştir ve her ikisi de Tanrı Anası'nın koruması altındadır. Bölgedeki birçok başka binalar gibi eski kilise de 1743'te Farslı maceracı Nadirşah'ın yağmacı birlikleri tarafından tahrip edilmiştir. Yine de ana altarın üstündeki kutsal ekmeğin koyulduğu sayvan ve 1521'den kalma vaftiz kurnaları gibi bazı ilginç ayrıntılar hl durmaktadır.

Köye gle ayini zamanında vardık ve ayin sırasında koronun 1891'de basılmış olan kitaplar yerine elyazmalarını kullandığını gördük. Bu uygulama Süryaniler gibi Kildaniler arasında da ender rastlanan bir uygulama değildir ve geleneğe bağlılıktan çok, ayin sırasında elde tam ve hatta daha okunaklı metinler bulundurma amacıyla başvurulan bir yoldur. Bu uygulama sayesinde kiliseler, toplumun vnebileceği çok sayıda elyazması ayin kitabına sahip olabilmemiştir. Qaraqoş Kilisesi'nde 80'den fazla elyazması ayin kitabından oluşan bir koleksiyon korunabilmiştir. Irak, İnan, Türkiye, Suriye ve Lübnan'da birçok Hıristiyan merkezlerinde korunabilmiş olan benzeri koleksiyonların gözden geçirilerek kataloglanması ivedilikle gereklidir. şimdi Roma'da Papalık Doğu Enstitüsü'nde profesör olan Peder WF Macomber sj Kildani ve Asuriler'e ait koleksiyonların incelenmesi işlemini tamamlamıştır, ancak bu inceleme hl yayınlanmayı beklemektedir.

Geniş kapsamlı makinalaşmayla birlikte "Toprak iftye" anlayışına dayanan akılcı bir politika sayesinde, Qaraqoş'un

nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan çiftçiler gittikçe daha büyük bir refah içinde yaşamaktadırlar. Bu bölgede bir geleceklere olduğuna her gün daha çok inanmakta ve buradan göç etmek konusunda pek istekli gözükmemektedirler. Ne yazık ki başka yerlerde durum bundan farklıdır. Qaraqoş'ta üç dört kilise daha vardır; büyük yıkımlara ve rastgele restorasyonlara rağmen bu kiliselerden her biri hâlâ ziyaret edilmeye değer. Özellikle ortaçağ ve ortaçağ sonrası döneme ilişkin ilginç taş oymalar dikkat çekicidir. Köyün kuzeybatısında da eski bir manastırın kalıntıları vardır. Bu manastır Daylanlı Aziz Yuhanun'un koruması altındaki Mqurtaya Manastırı'dır. Açıkça anlaşılabilceği gibi manastır Doğu Süryani kökenlidir, ancak büyük bir olasılıkla "Yakubiler" in yayımlacılık döneminde (6.-7. yüzyıllar) onların eline geçmiştir.

O günkü yolculuğumuz Aziz Bëhnam ve kızkardeşi Azize Sara'ya adanmış olan manastırda sona erdi. Bu manastır Musul-Beğ-Slux yolu üzerinde ve ünlü Nemrut Dağı'na yakın bir yerde bulunmaktadır. Manastırın çevresinde küçük, yarı Müslüman yarı Hıristiyan ve yoksul görünümlü bir köy var. Manastır 1839'dan beri Süryani Katolik Kilisesi'ne bağlıdır. Oysa bu tarihten yaklaşık 75 yıl önce Katolikliğe eğilim göstermeye başlamıştı. Bugün manastırın başrahibi Horepiskopos Aprëm Cabdal / Abdal'dır. Aprëm Abdal, Mar Bëhnam Manastırı'nın bir zamanlar bu bölgede Hıristiyanlığın başlıca dinsel merkezi haline getiren uzun bir rahipler ve piskoposlar zincirinin temsilcisidir. Manastırın son rahibi 1819'da ölmüş. Günümüzde Aprëm Abdal onu daha çok bir yerel meslek okulu ve geçmişteki manastır evlerine benzer hacıların kalabilecekleri bir han gibi yönetiyor. Bu kuruluşun son derece iyi korunmuş olmasında ve ününün Irak ve Ortadoğu sınırlarını aşmış bulunmasında en büyük pay kuşkusuz Monsenyör Aprëm Abdal'a aittir.

Çift avlu çevresine yerleştirilmiş olan binalar, bilgili bir insan olan (Süryani Katolik) İğnañiyos Afrëm Raħmani'nin patrikliği döneminde, 1901 yılında başlanarak önemli ölçüde restore edildi. Bazı bölümleri de yeniden inşa edildi. Dönemin çalkantılardan uzak, yumuşak bir dönem oluşu ve şifalı kürle-

rinin ünü sayesinde kiliseyle birlikte bütün manastır kompleksi, Musul'da Atabek Hanedanlığı dönemi (12. ve 13. yüzyıllar) Hıristiyan sanatının en güzel örneklerinden biri olarak ayakta kaldı. Manastır kompleksinin bugünkü biçimiyle inşası gerilere, 1164 yılına kadar gider. Burada, mimaride İslam, Pers, Bizans ve Süryani etkilerinin çok güzel ve ilginç bir senteziyle karşılaşırız. Şehitlik kilisenin 200 metre güneydoğusundadır ve tarihi 4. yüzyılın başlarına kadar götürülebilir. Zaten manastıra ve kiliseye adını veren her iki azizin efsanevi şهادetleri de bu döneme rastlar. Bu azizlerin ilginç öyküsü, onların bizim zamanımızda da en sevilen, gücü, özellikle epilepsiye (sarılık) karşı, Hıristiyanlar tarafından olduğu kadar Müslümanlar tarafından da aranan şefaatçılar olmalarını sağlar.

Şehitlik ve kilisede bulunan birçok alçak rölyef yerel alçı taşından yapılmıştır. Kilisenin ön cephesi (özellikle ön cephe belli bir yöne bakar) bu tip taş oymacılığının en başarılı örneklerinden biridir. Şimdi Azize Sara'ya adanmış olan Vaftizhane'nin güneydoğu kapısı çevresindeki süslemeler ön cephe kabartmalarıyla eş güzelliktedir. Burada görülen rahip figürleri, vaftiz sahnesi ve muhteşem Eştrangeloyo (köşeli) Süryanice yazıtlar bunları yapan oymacıların üstün yeteneklerine tanıklık eder. Bir başka özellik de ön cephenin, çok akılcı bir biçimde Beṭ-Şluṭo, yani Dua Yeri olarak kullanılabilen biçimde yapılmış olmasıdır. Yakın zamanlara kadar hem Kildaniler hem de Süryaniler Aşay Rabbani (Ekmek ve Şarap) ayininin ilk bölümünü yaz aylarında açık havada ve bu iş için belirlenmiş dua yerlerinde yaparlardı. Bu dua yerleri genellikle kilisenin bitişiğindeki avluda olurdu. Mar Bēhnam'da ilginç olan ise ön cephenin kendisinin bu amaçla, yani dua yeri olarak kullanılabilmesidir.

Monsenyör Aprēm Abdal yalnızca yetenekli bir başrahip ve manastırın dikkatli bir koruyucusu değil, aynı zamanda eski kilise ileri gelenlerinin yazılarını ve dua yöntemlerini araştırmaya meraklı bir öğrencidir. Onun topladığı çok sayıda ve çoğu elyazması ayin kitabı olan, (aralarında ayin kitabı olmayanlar da vardır) elyazmaları bunun kanıtıdır.

Kildaniler'in Coşkusu

Musul dışına yaptığımız ilk gezi sırasında, aralarından geçtiğimiz Süryani yerleşme merkezleri içinde, bir Kildani köyü olan Karemeleş'te durduk. Bu köydeki 2300 Kildani Katolik yalnızca köyün belirgin Hıristiyan niteliğinin değil (köy daha İS 562'de Hıristiyanlığı benimsemiştir), aynı zamanda çoğunluk kilisesinin asimilasyon gücünün bir kanıtıdır. Köy bir zamanlar fanatik Kadıköy muhalifi havariler tarafından ele geçirilmişti. Ancak daha sonra "Nasturiler" olarak tanınan grup tarafından geri alındı. Hatta 14. yüzyılda bir süre patrikhane de buradaydı. Bölgede şimdi varolan Kildani yerleşme merkezlerinin birçoğu gibi bu köy de 18. yüzyılda Roma Kilisesi'ne bağlandı. Köyün 1764'te yeniden inşa edilen kilisesi, tüm ülkedeki ilk Kildani Katolik Kilisesi'ydi. Kilise (Batı'da değilse bile) Doğu'da en sevilen azize şehitlerden biri olan Azize Barbara'ya adanmıştır. Azizenin evi ve şehadet yerinin de kilisenin inşa edildiği alanda olduğu sanılmaktadır. Bundan başka köyde üç kilise daha vardır. Bir ortaçağ manastırı olan Aziz Gewergis Manastırı ve kilisenin oldukça kötü durumda olan kalıntıları, bu kalıntıların yakınında inşa edilmiş olan Aziz Adday Kilisesi ve köyün ortasındaki Anamız ya da Kutsal Bakire Meryem Ana Kilisesi. Bu kilise yüz yıl önce önemli ölçüde yenilenmiştir. Bu kilise 1295'ten kalma İncil'in de bulunduğu küçük, fakat oldukça önemli bir elyazmaları kitaplığı olan bir kilisedir.

Kadıköy muhalifleri ya da "Yakubiler" olarak bilinen hareketle daha önceden kurulmuş olan ilişkilerin bir sonucu olarak hâlâ köyde yaşayan 35 Süryani Ortodoks aile de vardır. Bu aileler Kildani Katolik komşularıyla dostluk ilişkileri içinde yaşarlar, hatta onlarla birlikte ibadet ederler. Çünkü kendi kiliseleri olan (Cito d Arbcin) Kırk Şehitler Kilisesi çoktan yok olmuştur.

Musul dışına yaptığımız ikinci gezi sırasında Kildani köylülerle daha yakından ilişki kurma olanağı bulabildim. Bir iki küçük göçmen bölgesinde yaşayan Asuriler'le son yıllarda Kürtler'in gazabından kaçıp kurtulmak için yaşamakta oldukları dağlık bölgeleri terk edip buraya gelen Kildaniler dışında bu bölgenin tüm sakinleri Hıristiyanlığı daha yayılmaya başladığı ilk yüzyıllarda benimseyen o eski halkın torunlarıdır. Musul'dan Kürt dağlarının doğu yamaçlarına kadar uzanan bölgede bir dizi Kildani köyü vardır. Bu köyler Ba-Nuhadra adı verilen eski şanlı Ninova alayının kuzey kolunu oluşturlardı. Bu köylerde yaşayan Hıristiyanlar 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın başlarında Roma Birliği'ne katıldılar. Ayrıca bu köyler, Fellehi adı verilen kendi Süryani şivelerini korumuş olmalarıyla da dikkat çekicidir.

Bu köylerin içinde ikisi çok önemlidir: Yaklaşık 8 bin nüfuslu Tël-Kepe (1767'den beri Katolik'tir); nüfusunun yaklaşık 6 bin olduğu sanılan ve Tël-Kepe ile aralarında iki köy bulunan Tël-Sqopa.

Her iki köy de kiliseye birçok ünlü ad kazandırmıştır. Bunlar arasında özellikle şairler, son derece yetenekli elyazmaları kopyacıları dikkati çeker. Bu köylerin içinde ve çevresinde yükselen çok sayıdaki manastır ve öteki dinsel yapılar zamanında çok etkileyiciymişler. Ne yazık ki o muhteşem günlerden bugüne pek az tanıt kalmış. İngiliz gezginci S. Rich'e göre 1820'de Tël-Kepe'da yedi tane yıkılmış bir de sağlam kalmış kilise vardı. Eskiden kalan bu tek kilise birçok kez restore edilmiş olan Petrus ve Pavlos Azizler Kilisesi'dir. Bakire'ye (Btulta'ya) adanmış olan kilise ise bütünüyle yeniden inşa edilmiştir. Bundan sonra, sırasıyla İsa-Mesih ve (babası) Yusuf'un koruması altında olan iki modern kiliseyle, Şefkatli İsa-Mesih ve Şefkatli Aziz Yusuf (buralarda hâlâ geçerli olan o can sıkıcı Latinleştirme eğilimine iki örnek daha) kiliseleriyle, bu köyde dinsel anıtlar arasında yaptığımız gezi son bulmaktadır. Tël-Sqopa'aa eskiden kalma yalnızca bir kilise vardır. Onun da yanına yapılan yeni bir bina nedeniyle çehresi biraz değişmiştir.

Tël-Kepe, yetiştirdiği ünlü kişiler arasında herkesten önce Amid Kildani Katolik Patriği II. Yawsep [Şlaymun Macruf /

Süleyman Ma'rif, 1667-1713; 1695'te patrik oldu] ile ondan daha ünlü olan ve Asur prensesi olarak nitelendirilen Prenses Maryam Tareza Aşmar / Meryem Terez Asmar ile övünebilir. Geçen yüzyıl, prenses çok dikkat çeken kişilerden biriydi ve 35 yıl boyunca Londra ve Paris'te olağanüstü saygı gördü. 1870 dolaylarında Fransa'nın başkenti Paris'te öldü. Mumyalanmış naaşı yukarıda sözü geçen ve prensesin vasiyetnamesi uyarınca restore edilen Petrus ve Pavlos Azizler Kilisesi'ne gömüldü.

Hiçbir şey bu bölgede son olarak ziyaret ettiğimiz küçük bir kent, ama daha önemli bir Kildani merkezi olan Alqoş'u görmekten daha cesaretlendirici ve umut verici olamaz. 1967'de bu küçük kentte yaklaşık 10 bin kişi yaşıyordu ve hemen hemen hepsi de Kildani Katolikler'di. Bugün neredeyse bir Ortaçağ kenti görünümünde olmasına rağmen, Alqoş bu bölgenin tarihinde önemli bir rol oynadı. Bu rol, yalnızca onun Rabban Hürmüz Manastırı'na yakın olmasından değil, kendilerini bu geleneğin güvenilir, kararlı savunucusu olarak gören dindar insanların kendi kentlerine bağlılığından da kaynaklanır. 1778 yılında bütünüyle Roma yanlısı hareketin saflarına geçtiğinden beri, Alqoş hep Roma ile kurulmuş olan bağların savunucusu olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca, şimdiki Babilistan Kildani Katolik Patrikhanesi'nin önceli olan Doğu Süryani (Nasturi, o zamanlar Katolik) Patrikhanesi de 1551'den 1804'e kadar Alqoş'da bulunmaktaydı. Bütün bunlar Musul Başpiskoposluğu'ndan ayrı olarak oluşturulan yeni piskoposluğun neden 1951'de Alqoş'da kurulduğunu açıklar. İç çatışmaları saymazsak bile, çok sayıdaki istilalara, yağmalara, salgın hastalıklara rağmen bu küçük kent varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bu onun şimdi hayatta olmayan Peder JM Voste OP'nin "Kildani Ulusal Basını" diye lakap attığı elyazmaları kopyacıları okulu için de geçerlidir. Elyazmalarının kopyasını yapmayı meslek edinen büyük ailelerden biri dünyanın büyük kitaplıklarını eşsiz Doğu elyazmalarıyla donatan İnsan Hanedanı'dır. Aralarında bugünkü Patrik II. Mar Pavlos Şeyho'nun da bulunduğu, bu kentten yetişme birçok insan Irak'ta Hıristiyanlığın kaderini belirlemiştir. Buradan değerli yazarlar ve şairler de çıkmıştır.

Doğu Kilisesi piskoposluklarının birçoğunda olduğu gibi, Alqoş Piskoposluğu'na bağlı Hıristiyanlar'ın sayısı da ancak 12 bin dolayındadır. Bu sayı da son zamanlarda Arap-Kürt iç savaşının yakınlığı nedeniyle Bağdat'a ya da başka ülkelere yapılan göçler sonucu değişmiştir. Hâkkari Dağları'nın yamacındaki bir Amadya köyünden olan, Alqoş'un genç piskoposu Mar Cabdulahad / Abdulahad Sana, nezaketi, yalınlığı ve lider kişiliğiyle halk tarafından gerçekten de çok seviliyor. 1961 yılı Haziran ayında onu ziyaret ettiğimde orada yaşlı bir Xas'la (Xas burada papazlara verilen yerel addır. Süryanice daha yaşlı papaz anlamına gelen Qaşşiša sözcüğünün kısaltılmışıdır) da karşılaştım. Uzun beyaz sakalları ve dalgalanan giysileriyle gerçekten de saygı uyandıran bir görünüşü vardı. Onun daha önce-leri bir "Nasturi" papazı olduğunu, evli ve artık emekli olduğunu ve Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Kildaniler'e katıldığını öğrendim. Bu kadar uzun ve zorlu yıllar boyunca onun başından geçenleri yazabilmek kuşkusuz çok ilginç olurdu. Piskoposun evine (eski topluluk evi) vardığımız zaman renkli bir törene, ilahiler okuyarak yürüyen alayın geçit törenine tanık olduk. Bu tören Latinleştirme eğiliminin güçlü olduğu dönemlerde burada da ortaya çıkmış olan bazı hayır ve kardeşlik derneklerine üye olan kadınlar tarafından düzenlenmişti. Köken olarak Batılı olmakla birlikte, tören burada belirgin bir Doğulu özellik kazanmıştı.

Alqoş'ta iki eski kilise var. Bunlardan biri Aziz Gewergis'e adanmış ve 1906 yılında yeniden inşa edilmiştir. Öteki Aziz Miha / Miha Kilisesi'dir ve bu yörenin havarisi sayılan Miha'nın ibadet yerinin çevresinde yükselen eski bir manastıra aittir. 1876 yılında da önemli ölçüde restore edilmiştir. Burada, Irak'ın en sevilen aziz şehitlerinden Aziz Qardağ'a adanmış ve son zamanlarda inşa edilmiş bir mabet daha bulduk. Bunlardan başka, bir yerleşme merkezinin olan Hıristiyan niteliğini kanıtlayacak en az altı küçük kilise daha var. Alqoş Peygamber Nahum'un mezarıyla da ünlüdür. Bu Eski Ahit azizinin Alqoş'a gömülmüş olma olasılığı vardır. Ancak onun mezarının olduğu söylenen yerdeki mabet yalnızca 200 yaşındadır. Son zamanlarda Araplar'la Yahudiler arasında sorunlar çıkmazdan önce

Alqoş'da, Hıristiyanlığın doğuşundan sonra 5. ve 6. yüzyıllara kadar hâlâ nüfuzlu olan Babilistan Yahudileri soyundan gelme birkaç Yahudi aile de yaşamaktaydı. En eski günlerde mabet, özellikle Diriliş Yortusu'nda, Yahudi hacılar tarafından da ziyaret edilirdi. Bugün bunlar peygambere ait bazı kutsal kalıntıların, Mar Mixa Kilisesi'nde üzeri duvar örülerek kapatılmış bir oyukta saklandığını her halde bilmiyorlar.

9

Manastırlarla Dolu Bir Geçmişin⁽²⁾ Ayakta Kalan Tek Tanığı

Alqoş'a yaptığımız ziyareti tamamladıktan sonra, nazik piskopos tarafından, Alqoş'tan bir milden daha yakın mesafedeki ünlü Ekin Koruyucusu Bakire Meryem Ana Manastırı'na (yortusu 15 Mayıs'tadır) götürüldük. Orada manastırın başrahibi olan Xas Camaniyel Haddad / Peder 'Amaniyel tarafından karşılandık.

Manastırın adından da anlaşılacağı gibi, burada rahipler ve işçiler (bu işçiler çoğunlukla, garip Yezidi mezhebindedirler) tarafından oldukça başarılı bir biçimde işletilen bir çiftlik söz konusudur. Rahiplerin ekonomik başarılarının, dini idealleri ve kendi kendine yeterli olma istekleri arasında bir denge kurmaya yardımcı olup olmadığını bilmiyorum.

Bu manastırın başrahibi genellikle üç yıl için seçiliyor. Görev süresi içinde başrahip, piskoposluk tacı, yüzük, asa ve kolyesi taşımak gibi (yeni Latinleştirme eğilimi!) imtiyazlara sahiptir. Başrahibin yalnızca belirli süreler için seçilmesi aslında manastır geleneğiyle tam uyum içinde değildir. Bu durum bir yandan Batılı manastırdışı çevrelerin etkisi, öte yandan da yüzyıllardır Doğu Süryani Kilisesi'nde uygulanageldiği gibi başrahipliğin amcadan yeğene geçmesini engelleme eğilimiyle açıklanabilir.

2- Bkz. KJ Mortimer'in "The Monks of St. Hormisdas" ECQ-Eastern Churches Quarterly, 7 (1948), s. 478-82 (fotoğraflarla) başlıklı makalesi.

Bakire Meryem Ana Manastırı'nın bulunduğu Ceta dab Btulta'daki yapılar, o zamanlar manastırın başrahibi olan Peder Eliša († 1875) döneminde, 1858 yılında tamamlanmıştır. Manastır bir ölçüde Batı modeli temel alınarak iki avlu çevresinde inşa edilmiştir. Doğudaki küçük avlu ve onun çevresindeki binalar rahip adaylarıyla, yeni rahiplere ayrılmıştır. Ancak büyük avlunun kuzeydoğusunda bulunan büyük kilise oldukça etkileyici bir Doğu mimarisi örneğidir. Aslında bu kilise Kildaniler tarafından geçen yüzyıl içinde inşa edilmiş olan kiliseler içinde belki de en güzeldir. Bu kilisede insan hâlâ o eski ayinleri tüm ayrıntılarıyla izleyebilir ve Arap ya da Batı etkilerinden bütünüyle arınmış geleneksel Doğu Süryani kilise şarkılarını dinleyebilir. Bu ilahilerle klasik Karnatif Hint müziği arasında karşılaştırmalar yapan öğrencilerden biri, ikisi arasında temel bir benzerlik olduğunu ortaya çıkardı. Kildani Patrikhanesi'nin ikinci kurucusu olarak nitelenebilecek büyük Patrik Yawsep Udo'nun (†1878) mezarı da bu manastır kilisesindedir. Patrik Udo'dan başka, tekrar tekrar seçilerek 27 yıl süreyle manastırın başrahipliğini yapan, bunun yanı sıra seçkin bir doğubilimci ve manastırın şimdi çok ünlü kitaplığının kurucusu olan başrahip Şmuyel Jamil (Şmuyel Cemil) de burada gömülüdür.

Son yarım yüzyıl içinde birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilen bu kitaplıkta bugün yaklaşık 330 elyazması bulunmaktadır. Bunların bir bölümü orijinal elyazmaları olmakla birlikte, çoğunluğu 19. ve 20. yüzyıllarda yazılmış olan kopyalardır. Bu kopyalar son derece güzel yazıları ve aslına uygunluklarıyla ünlüdürler. Bu kitaplıkta başrahip Şmuyel Jamil ve bazı Malabar pederleri arasında yazılmış bir deste mektup da elime geçti. Bu mektuplar Malabarlı Süryani liderlerin eskiden olduğu gibi, Doğu Süryani Patrikhanesi ile yeniden bağların kurulması için harcadıkları ancak sonuçsuz kalmış olan çabalara ışık tutmaktadır. Bu kitaplığın tarihi kuşkusuz gerilere, uzun ve şanlı bir geçmişi olan ve 19. yüzyılın ilk yarısında artık onarılamaz biçimde hasar gören Rabban Hürmüz Manastırı'na kadar götürülebilir.

Aslında Bakire Meryem Ana Manastırı, Rabban Hürmüz'ün sonradan inşa edilen bir uzantısından başka bir şey değildir. Rabban Hürmüz 19. ve 20. yüzyıllarda manastırı ziyaret eden Batılılar tarafından birçok yerde anlatılmıştır. Bu ünlü manastır Alqoş'un yaklaşık iki kilometre kuzeydoğusunda bulunmaktadır ve bir kartal yuvası gibi dağın yamacına inşa edilmiştir. Tehlikeli bir biçimde aşağıya sarkarmış gibi bir görüntüsü vardır. Manastırı çevreleyen yabancı güzellik, Güney Filistin Çölü'nün vadilerinden birinde gizlenmiş olan defneliklerden başka hiçbir şeyle kıyaslanamaz.

Tüm ortak yaşam (ruhbanların) çevresinde, inzivaya çekilenlerin barındığı ve yıllar önce terk edilmiş mağaraya giden birçok yol bulunulabilir. Bu yollar bugün de böyle bir şeyi denemek isteyenler için hâlâ açık durmaktadır. Kim bilir?

Yoldaşım Peder Ablaḥad hem Rabban Hürmüz hem de Ekin Koruyucusu Bakire Meryem Ana Manastırı'nı içine alan yerleşme bölgesinden gelmekteydi. Onunla birlikte yamacı tırmanırken taşlara basarak yürüyor ve bir patika boyunca ilerliyorduk. Bu patika hem buranın önceki sakinlerinin yaratıcı yetenekleri hem de bugünkülerin aynı doğrultudaki çabaları hakkında çok şey söylüyor. Yürürken yoldaşımınla çeşitli konular üzerine söyleştik. 7. yüzyılın ortalarına kadar uzanan bu kuruluşun karışık tarihi; onun, özellikle de günümüzde, Doğu Süryani Patrikhanesi'nin kaderini nasıl belirlediği; burada yaşamış olan zahitler, şairler ve yazarlar; duvarlarının tanıklık ettiği ve 1850'lere kadar ardı arkası kesilmeyen yağmalar ve katliamlar; 1808 yılında manastırcılık ülküsünün yeniden canlanması, üzerinde durduğumuz konulardı.

Çevre son derece sakindi. Neredeyse hiç insan ayağı basmamış gibi. Dağın üst tarafı, yüzyıllardır yağın yağmurların kayaları oyarak oluşturduğu sivri tepeler ve küçük kuleciklerle doğal olarak süslenmiş olmasına rağmen çıplaktı. Dağın tepesinden yaklaşık 100 ayak aşağıda manastıra ait binalar yukarıdan aşağıya doğru sarkıyordu. İlk manastır bugünkünün biraz daha doğusunda bulunuyormuş. 16. yüzyılın sonlarında manastırda hâlâ 70 rahip yaşamaktaymış. 1722'de rahiplerin sayısı azalıp 60'a düştü. Daha sonra manastır Farslı Nadirşah'ın

istilacı ve yağmacı birlikleri tarafından tahrip edildi. O zamandan, yani 1743'ten sonra bu alan çakallara ve kargalara terk edildi. Daha önceleri tüccar, 1809'da da Mardinli yardımcı diyakon olan Gabrilyel Dambo hem binaları restore etmek, hem de manastır yaşamını yeniden canlandırmak amacıyla harekete geçti. Manastırın resmi adını aldığı yeni Aziz Hürmüz Antoncu Rahipleri Topluluğu o zaman oluştu. Daha 1820 yılının sonlarına doğru burada yaklaşık 50 rahip yaşamaya başlamıştı. Türkler ya da daha çok Kürtler tarafından başlatılan saldırılar yalnızca burada yaşayan rahiplerin sayısını azaltmakla kalmadı, Ekin Koruyucusu Bakire Meryem Ana Manastırının da kuruluşuna yol açtı. Bugün Rabban Hürmüz Manastırında beş altı yoldaşıyla birlikte manastır yaşamını sürdürmeye çalışan bir rahip var. Buna rağmen artık manastır yalnızca kilisesiyle önemlidir. Kiliseye bağlıdır. Yeni inşa edilmiş olan İlwan'ın (konuk salonu) konukları karşılamaya hazır bir görünümü var. Konuk Salonu'nun bulunduğu taraçaya vardığımızda, Alqoşlu bazı öğretmenleri ağırlamakta olan başrahip Xas Maşşur Mamo tarafından karşılandık.

Manastıra varışımızı geleneksel bir fincan acı kahve izledi. Manastır üç yapı kümesinden oluşuyor. Batıda (yüzeyi 50 m2) sıraları, masaları ve ek bölümleri bütünüyle kayadan oyulmuş bir yemekhane var. Ortada konuk evini de içeren yaşam merkezi. Doğuda da kiliseler ve öteki ibadet yerleri vardır. Eski kilise Kutsal Üçleme'ye adanmıştır. Bu kilisenin hangi dönemden kaldığını kesin olarak bilmemekle beraber, onun 15. yüzyılda sözü edilen kiliseyle aynı kilise olduğu kuşkusuzdur. Büyük kilisenin kuzey tarafında bazıları kayadan oyulmuş bir dizi ibadet yeri daha var. İS 665 yılında 90 yaşındayken ölen manastırın kurucusu Rabban Hürmüz'ün mezarı da buradadır. Persli eski Hıristiyan ve varlıklı bir aileden gelen Hürmüz'ün, "Nasturiliği" benimseyerek, Doğu ve Batı Kiliseleri Birliği'nden ayrılan resmi (ekümenik, ed.), kiliseye bağlı olduğundan kuşku duyulmaz. Dahası bu bölgede oldukça büyük bir nüfuzla sahip olan Kadıköy muhalifi (monofizit) grubun gücünü kırma düşüncesi bu manastırın kuruluşunu hızlandırmış gibi görünmektedir. Buna rağmen manastır, hâlâ hepsi de Roma Birliği'ne bağlı olan

şimdiki Hıristiyanlar'ın tümünün büyük saygı duyduğu bir kuruluştur. Manastırdan pek uzakta olmayan Hürmüz'ün inziva hücreşini ve küçük kiliseyi de ziyaret etmek olanaklıdır. Biraz ilerde de 16. ve 19. yüzyıllar arasında ölmüş ve buraya gömülmüş olan patriklerin mezarlarıyla ünlü Beğ-Qaddiše (mezarlık), mezarlıktaki küçük kilise bulunmaktadır. Bu kilisenin Patrik I. Eliya († 1699) tarafından inşa ettirildiği sanılmaktadır. Nihayet, daha önce de söz edildiği gibi, manastırın (yeni) Katolik dönemdeki yeniden kurucusu Peder Gabriyel Dambo'nun mezarı da buradadır. Peder Dambo 1832 yılında öldürülmüştü. Onun yanında da halefi, 1842'de Amadiye Kalesi'nin zindanlarında çürüyüp ölen Peder Hanna yatmaktadır.

Mısırlı Aziz Anğun'a adanmış olan kilisecik de dahil, kayaların içine daha derinlemesine oyulmuş olan hücreleri de gördüğümüz zaman ana kilisenin eskiden inşa edilmiş bölümlerini içine alan gezimiz tamamlanmış olacaktır.

Dinsel yaşamın yeniden canlandığı dönemin başlarında bir kilise daha inşa edildi. 1820'de tamamlanan bu iki katlı kilisenin alt katı Dört Havariler'e, üst katı da başmelekler Gabriyel ve Mihayel'e adanmıştır. Son zamanlarda yapılan bazı eklemeler gibi, kilisenin kendisinin de pek dikkati çekici bir özelliğı yoktur. Kilise çevresindeki ek binalar, bu bölgelerde çokça rastlandığı gibi, sıcak yaz ayları boyunca serin ve sessiz bir yer arayan Hıristiyan aileler tarafından kullanılmaktadır.

10

İran'da Doğu Süryani Hıristiyanlığı

Doğu Süryani Kilisesi'nin, Timur'un istilası ve bunu izleyen yıkım dönemine kadar, tüm Ortaçağ boyunca, çok etkin ve iyi örgütlenmiş bir misyoner faaliyeti gösterdiği bugün artık iyi bilinmektedir. Hıristiyanlığı başka bölgelerde de yaymak amacına yönelik bu çaba Hıristiyanlar'ın anayurtlarında, hem de 4. ve 6. yüzyıllar arasında, Sasaniler'in baskısının yoğun olduğu koşullarda başladı. Bu durum bize neden bugün hâlâ İran'da

Asur ve Kildani Katolikler'den oluşan bazı Hıristiyan grupların varlığına rastladığımızı da açıklar. Ancak bunu söylemek İran'daki Hıristiyanlar'ın hepsinin en eski yerli Hıristiyanlar oldukları, sözcüğün tam anlamıyla Hıristiyanlığı 1400 yıl önce benimsemiş olanların soyundan geldikleri anlamına gelmez. Fakat çoğunluğu aslında böyledir.

Şimdiki İran Şahı'nın akıllı politikası ve dikkate değer, sonuçları gözle görülür bir ekonomik gelişme sayesinde, İranlı Hıristiyanlar, öteki Doğu ve Batı kökenli din kardeşleriyle birlikte her zamankinden daha büyük bir refah içinde yaşıyorlar. Buna rağmen, onların arasında da, öteki İslam ülkelerinde olduğu gibi, çeşitli toplumsal ve dinsel nedenlerle başka ülkelere göç etme eğilimi vardır.

Burada, İran'daki en önemli Hıristiyan topluluk olan ve çoğunlukla İsfahan ve Tebriz kentleriyle, bu kentlerin çevresinde yaşayan Ermeni Ortodoks ve Katolikler'den pek fazla söz etmeyeceğim. Küçük, fakat kiliselerin evrensel (ekümenik) birliği doğrultusundaki aktif çabalarıyla dikkati çeken Tahran'daki Anglikan Piskoposluğu üzerinde de durmayacağım. Sayıca daha büyük ve Amerikan Presbiteryen kökenli bir grubun bağlı olduğu Tahran'daki Protestan Kilisesi'ni de unutmamakla bir kenara bırakıyorum. Ne de çoğunlukla yabancılardan oluşan Latin Kilisesi taraftarlarıyla, sayıları az olmakla birlikte, Batı'dan gelen özverili dindar insanlar tarafından yürütülen eğitim ve hayır kurumlarına uzun boylu değineceğim. Burada yalnızca Tahran'ın içinde büyük bir liseyi başarıyla yöneten Don Bosco Salezyenleri ve geçmişte olduğu gibi şimdi de yoksullara, yaşlılara yardım eden ve kız çocuklarına modern bir eğitimin verilmesi için çaba harcayan Aziz Vincent de Paul Kadınlar Yardım Derneği'ni anımsatmak yeterli olacaktır. Bir de son zamanlarda, 1967'de, İrlandalı Dominikanlar'ın burada Hıristiyan üniversite öğrencilerinin ruhsal gereksinimlerini karşılamak için kurdukları küçük öğrenci evinden söz etmek istiyorum.

Doğu Süryani Hıristiyanlığı açısından bakarsak, İran'daki Asuriler'in toplam sayısı 20 bin dolayındadır. Bir piskoposun bulunduğu Tahran'da yaklaşık 1500 aile vardır. Asuriler'in

çoğunluğu ise kuzeybatı İran'da Urmiye'de ya da gölün batı yakasında yaşamaktadırlar. Asuriler'den bir bölüm, Birinci Düny Savaşı sırasında ve ertesinde karşılaştıkları felaketler nedeniyle kuzeye yönelerek Kafkasya ve Rusya'ya göçetmişler ve oraya yerleşmişlerdir. Bugün Tahran'da yaşayan Asuriler'in büyük bir bölümünü ise Mezopotamya'dan göç ederek İran'da kalmayı yeğleyen göçmenler oluşturmaktadır. Bunların küçük bir bölümü de çalışmak üzere petrol yataklarının bulunduğu güneybatı İran'daki Abadan ve Mescedi Süleyman arasındaki alana gitmiş olmalıdırlar.

Tahran bugün modern bir kenttir. Ancak bu daha çok monoton, kuru bir modernliktir. İsfahan ve Şiraz'ın çekiciliğinden ve sanat güzelliklerinden burada eser yoktur. Kildani Katolikler'in katedrali kentin son zamanlarda kurulmuş olan bölgelerinden birinde bulunmaktadır. Bu katedral İslam öncesi dönemin süssüz, sade ama etkileyici Pers stilini anımsatan dikkate değer bir girişimdir. 1967'nin Ağustos ayında bu katedrale, geçen yüzyılın sonunda Mardin'de doğmuş olan Mar Yusuf Şeyho'nun konduğu olduk. Mar Yusuf Şeyho'nun resmi unvanı Sena Kildani Başpiskoposu'dur. Ancak bütünüyle pratik nedenlerle onun piskoposluk bölgesi Tahran ve çevresiyle sınırlanmıştır. Piskoposun görevini yeni üstlenen ve onun yerine geçme hakkına sahip yardımcısı Monsenyör Yuhanna Simon İşaya ile tanışmayı özellikle istedim. Çünkü Monsenyör YS İşaya yalnızca kendi görev alanında bilgili bir insan değil, ayrıca küçük fakat olağanüstü bir Süryanice elyazmaları koleksiyonuna da sahip. Bu elyazmaları çoğunlukla Nasturi kaynaklarından elde edilmiştir. Başpiskopos yardımcısının hazinelerinden biri Memre d Narsay elyazmaları türüne ilişkin, belki de bulunanların en büyüğü olan, koleksiyondur.

Başpiskoposluk, görev alanı içindeki 7250 Asur'un ivedi gereksinimlerini karşılamak amacıyla küçük bir okul ve onun yanında da küçük bir Tanrıbilim Okulu açmıştır. Birçok Asur çocuk bu okullara gitmektedir. Asur çocukların bu okullara gitmesi, Iraktakiler'e kıyasla, daha çok aynı kökenli olan bu iki topluluk kiliselerinin arasındaki ilişkilerin genel olarak olumlu olduğunun kanıtıdır.

Tahran'da bugün en çok gerek duyulan şeyin, papazlar, başka ülkelerden gelen rahipler ve rahibeler eliyle yürütülen kurumların, İran'da Hıristiyanlığın geleceğinin Doğu Hıristiyanları'na, özellikle de Kildaniler'e bağlı olduğunun kavraması ve bu konuda duyarlılık göstermesi olduğu açıktır. Çünkü bu ülkede Hıristiyan inancının köklerini onlar temsil etmektedirler. İnsan bu üstün ve coşkulu Katolik havarilerin yerel Hıristiyan gelenekleriyle daha iyi bütünleşmeleri gerektiği izlenimini ediniyor. Kuşkusuz ilerleme ve modernleşmenin de gereklerini gözardı etmemek koşuluyla.

11

*Tebriz ve Urmîye - Rezaiye:
İran'daki En Eski Hıristiyanlık*

Tahran'dan Tebriz'e gitmek için üç ulaşım aracından (uçak, tren ve şehirlerarası otobüs) biri seçilebilir. Üçü içinde otobüs çok daha ucuz ve çok daha çekici olan ulaşım aracıdır. İyi işleyen otobüsle ulaşım sayesinde yalnızca programlandığı zamanda Tebriz'e varmakla kalmadım, bazı tarihi yerleri görme olanağı sağlayan bir yolculuğun da tadını çıkardım. Örneğin Sultaniye'den geçtik ve kısa bir süre için orada durduk. Aklıma hemen Katolik Dominikan Rahipleri'nin bağlı olduğu Latin Başpiskoposluğu'nun 1315'te bu kentte kurulmuş olduğu geldi. Dominikan pederler, Aziz Fransis'in oğullarıyla birlikte kısa süreli fakat son derece olağanüstü bir çabaya, Batı'nın Ortaçağ misyonlarının bu bölgede de kurulması çabasına girişmişlerdi. Misyonun başpiskopos yardımcılığı makamlarından biri Kerala kıyısındaki Quilon'da bulunmaktaydı.

Tebriz'den Urmîye'ye giden yol güneybatıya kıvrılıp, aynı adı taşıyan Tuz Gölü'nü çevreleyerek devam ediyordu. Rezaiye aslında Urmîye ya da Urmîye'nin yeni adından başka birşey değildir ve kente bu ad şimdiki İran Şahı'nın babasına yönelik şükran duyguları nedeniyle verilmiştir. Hıristiyanlar açısından

Urmiye hâlâ doğal çevrelerinde yaşamakta olan Kildani ve Asuriler'in İran'da en yoğun oldukları bölgedir. Tarihi 3. yüzyıla kadar giden Katolik Başpiskoposluğu'nun başında bugün Mar Zayya Daštu vardır. Güler yüzlü, arkadaş canlısı tavırları onu, işinin ehli bir kılavuz olmanın yanında, benim için bir dost haline getirdi. Lekesiz Meryem - Karmelitleri'ne bağlı Süryani Malabar grubunun bir üyesi olan Peder Marsel 1967 yılında başpiskoposun yardımcılığını yapıyordu. Mar Zayya Daštu, Bağdat'taki Kildani Patrikhanesi'ne bağlı Tanrıbilim Okulu'nda birkaç yıl rektör olarak çalıştıktan sonra, Tanrıbilim Okulu çocuk öğrencilerinin yetiştirilmesine yardımcı olmak, yerel ruhbanların sorumluluklarından bir bölümünü omuzlamak üzere Urmiye'ye gelmişti. Daha sonra, hâlâ çalışmakta olduğu, Ernakulam yakınlarındaki Thevara Üniversite Koleji'nde başrahip olarak görevlendirildiği Hindistan'a gitti.

Urmiye'nin bulunduğu bölge pek o kadar sanayileşmiş olmamakla birlikte, kent oldukça zengin görünüyor. Komşu köylerde, çoğunlukla eski fakat sürekli yenilenen sulama sistemi sayesinde, satmak üzere yetiştirdikleri ürünleriyle ünlü köylüler yaşar. Zaten başpiskoposla ilk karşılaşmamız da onun dini görevlerini yerine getirmek üzere gittiği böyle bir köyde oldu. Köye tam yemek zamanı gelmiştik. Başkonuk olan papazla birlikte bağdaş kurup oturarak Meşran'a sunulan yemeği paylaştık. Köyün çoğunluğu Asuriler'den oluşuyordu. Asuriler'le Kildaniler arasındaki ilişkiler de çok iyi ve eğer kılavuzlar söylemezlerse kimin Asur kimin Kildani olduğunu ayırtetmek çok zordu.

Başpiskoposluk bugün Şapur olarak da adlandırılan Salamas'taki piskoposlukla birleşmiştir. Çünkü Şapur yakınındaki Koroswad köyünde de 100 kadar Kildani Katolik yaşamaktadır. Bölgenin Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ve göçlerin etkilerinden kaçınmadığı artık uzun zamandır bilinen gerçektir. Urmiye ve çevresindeki kırsal alanda bugün 10 bin kadar Asur'la birlikte yaklaşık 5 bin Kildani Katolik yaşamaktadır. Asuriler'in yaşam koşullarının oldukça iyi olduğu gözleniyor. Bu iyi yaşam koşulları büyük ölçüde onların ABD'ye yerleşmiş olan yurttaşlarının sağladığı parasal destekle yaratılmıştır. Nitekim Asuriler 1967 yılında Kutsal Bakire Meryem'e adanmış, ol-

dukça görkemli bir kilisenin inşaatını tamamlayabilmişlerdir. Bu kilise çanıyla ünlüdür.

Asuriler'in kilisesi kentin en önemli Hıristiyan mahallesinde inşa edilmiştir. Onun yanı başında da küçük ve eski bir kilise daha vardır. Bu eski kilisede, geçmişte bölgedeki Asuriler'i Rus Ortodoks Kilisesi'ne kazanmak amacıyla yapılan planlı çalışmaların izlerini açıkça görmek şaşırtıcıydı. Buraya ilk gelen Rus Ortodoks ruhbanlarından biriyle başka bir Rus piskoposun ve Rus ortodoks Kilisesi'ne katılmış bir Asur metropolitinin iyi korunmuş mezarları bu kilisededir. Sakristi'de (kiliseye ait değerli eşyaların korunduğu yer) bir köşeye fırlatılıp atılmış olan 19. yüzyıla ait bir Rus taşınabilen tapınağı ile oraya buraya dağılmış, ucuz ve halk arasında yaygın olarak kullanılan Rus ikonalarını görmek hâlâ mümkündü. Aslında her şey 1861'de Asur Hıristiyanlar'la Rus ruhbanları arasında ilk ilişkiler kurulduğu zaman başladı. Bu ilişkiler, 1898'de bir Asur metropoli ve bazı ruhbanların yaklaşık yedi köyle birlikte Rusya'ya giderek orada dinsel törenle Ortodoks Kilisesi'ne katıldıkları zaman doruk noktasına ulaştı. Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen dönemdeki olaylar bu girişime öldürücü bir darbe indirdi.⁽³⁾ Çok sayıda Asur, hatta Kildani Rusya'da bir sığınak bulduklarını düşünerek orada kaldılar. Ancak göç edenlerin çoğunluğu birkaç yıl sonra yeniden İran'a döndü. Mar Daştu'nun bana söylediğine göre Rusya Kafkasyası'nda hâlâ 30 bin dolayında Asur ve Kildani Hıristiyan kalmış olmalı. Örneğin, Tiflis'in içinde hâlâ 400 Kildani Katolik aile yaşamaktadır.

Modern Asur Kilisesi'ne karşılık Kildani Başpiskoposluğu da 1958'de Kildani katedralini yeniden inşa ettirdi. Bundan başka Urmiye'de yerel faaliyetleri çok çok azalmış olmasına rağmen Fransız Lazaristleri'nin de büyük bir evi var. Hayır işleriyle uğraşan bir kadınlar grubu olan Hayır İşlerinde Çalışan

3- Öyle görünüyor ki çok daha sonraları bu Rus Ortodoks Misyonu'yla ilişki kurmak için yeni girişimlerde bulunuldu. Çünkü PAX'ın 1932 yılı Ekim sayısınının 164. sayfasında, Urmiye ve Salamas yeni piskoposu Mar Yo hannan'ın 7 Aralık 1931'de iki Rus piskoposu (Karlovtki Kilise Konsili - şimdiki Rusya dışındaki Rus Kilisesi) tarafından Bağdat, Salamas ve Urmiye'de yaşayan 70 bin Ortodoks Asur'un piskoposu olarak kutsandığını okuyoruz. Ancak piskopos Bağdat'a yerleşmiştir.

Rahibeler tarafından yönetilen okul ve dispanserinin iyi durumda olması sevindiricidir. Bu okul ve dispanser hem Hıristiyanlar hem de devlet yetkilileri tarafından çok övülmektedir.

Kiliseler içinde köy kiliseleri en sade ve en kalıcı biçimde inşa edilmiş olanlardır. Burdaki köy kiliseleri bize 19. yüzyılda çeşitli yerlerde yayınlanmış olan ve Mezopotamya'daki Asur dağ köyü kiliselerini gösteren baskı resimleri anımsattı. Duvarların inşasında kullanılan az süslemeli ya da hiç süslemesi olmayan dikdörtgen taş bloklar, mezarların bol ve karmaşık motiflerden oluşan süslemeleriyle karşılaştırılınca oldukça 'fonksiyonel' görünüyor. Urmiye'nin yaklaşık 14 km. kuzeybatısında ve bir tepenin yamacında bulunan eski bir kiliseyi daha ziyaret ettik. Bu Süryaniler ve Ermeniler arasında en çok sevilen aziz şehitlerden olan Sargis ve Bakus'a adanmış olan kilisedir. Yolumuzun üzerinde bulunan eski Amerikan Presbiteryen Misyonu'na (şimdi hükümete ait bir okula dönüştürülmüştür) da bir göz attık. Burada yaşayan insanlar bir tıp okuluna da sahip olan misyonun geçmişte kendilerine ne kadar yararlı olduğunu hâlâ överek anlatıyorlar.

Azizler Sargis ve Bakus Kilisesi ya da ibadet yeri, kiliselerin yakınlarında yaşayan bir Kildani ailenin gözetimine bırakılmış. Bu aile tarafından iyi bakılmasına rağmen, terk edilmiş gibi tek başına duruyor. Bu ünü gerilere, 6. yüzyıla giden bir yapı. Belki de şimdi artık yokolmuş bir manastırın şapeli idi. Yapı genellikle bu bölgedeki öteki dinsel yapılar gibi son derece sade görünümlü. Kilise, her ikisi de bir Kutsal Yer ile son bulan iki paralel başbölümden oluşuyor. Güney başbölümünün iki kapısı var. Bu kapılardan büyük olanının kral kapısı olduğu açık. Bu kapının yanlarında, öne doğru, taştan oyulmuş ve birbirinden üç alçak basamakla ayrılmış iki minber var. Bu biraz tuhaf görünümlü düzenlemenin Bema'nın (Musul'daki kiliselerden söz ederken değindiğimiz ayin platformu) bir kalıntısı olması çok olasıdır. Bana günümüzde bu minberlerin ayin sırasında ekmek ve şarabın dağıtıldığı yer olarak kullanıldığını söylediler. Bir zamanlar gerçekten burada bir Bema (koro) var idiyse bu çok küçük olmalı, çünkü Kutsal Yer ile birlikte Başbölüm'ün tüm alanı ancak 14 x 10 m. kadardır.

Aynı akşam bu konuyu tartışırken, ev sahibim bana biraz daha ilerde Türkiye sınırına doğru buna benzer bir başka eski kilisenin daha olduğunu söyledi. Bu kilise Aziz Tuma'ya adanmış ve onun havari olarak Pers ülkesine ve Hindistan'a yaptığı yolculuk sırasında buradan geçişini anımsatmak amacıyla inşa edilmiş.

Hızla gelişen İran'da gerçekten de refah içinde yaşıyor olmalarına rağmen, Tebriz ve çevresinde yaşayan Ermeniler de dahil olmak üzere, bu bölgedeki Hıristiyanlar gelecekleri konusunda pek güven duymuyorlar. Dünyaları gittikçe daralan bu küçük azınlıklar, daha büyük bir inanç özgürlüğü ve daha çok ekonomik olanaklar bulacaklarını umdukları başka yerlere, özellikle de ABD'ye ve Avustralya'ya göç etmeyi daha sık düşünmeye başlıyorlar. Kendi ülkelerinde onları bekleyen zorlukları cesaretle göğüslemek yerine, başka ülkelere göç etmeyi yeğlerlerse gerçekten de yazık olacak.

12

Türkiye ve Kildaniler

Okuyucularımızdan pek çoğu, özellikle de İngiltere'de yaşayanlar, 1914'ten önce Qoçanes / Koçanes'de bulunan Doğu Süryani Patrikhanesi'ne bağlı çok sayıda Asur'un Yukarı Mezopotamya'daki dağlık bölgelerde, yani yaklaşık olarak batıda Midyat, kuzeyde Van Gölü ve doğuda da İran-Türkiye sınırı arasında kalan alanda yaşadığını anımsayacaklardır. Bu bölgenin Irak tarafındaki bölümünde, Birinci Dünya Savaşı'nın dehşetinden Kildani yurttaşlarıyla beraber kaçıp kurtulmayı ve sağ kalmayı başarabilen küçük bir grup Asur dışında, geri kalanların hemen hemen tümü ya öldürüldüler ya da Irak'ın başka bölgeleriyle Suriye, Lübnan ve Batı'ya sığınmak zorunda kaldılar. Kildani Katolikler onlara kıyasla çok daha az acı çektiler. Bunun kanıtı Hâkkari bölgesinin Irak bölümünde bugün hâlâ üç Kildani piskoposluğunun (Akra, Amadiye, Zaho) bulunmasıdır. Bunlardan Akra, daha önce de söz ettiğimiz gibi,

son yıllarda daha çok Kürt iç savaşı nedeniyle zor günler geçirmiştir.

Yaklaşık on beş yıl önce yapılan biraz garip ve umulmadık bir buluş Kildani patriğinin dikkatini çekti. Türkiye’de Van Gölü’nün güneybatısında bulunan derin vadilerden birinde, binden fazla Kildani Katolik, bir iki papazla birlikte fırtınayı savuşturmayı başarmışlardı. Öyle görünüyor ki, bu insanların sağ kalabilmesinin nedeni, 1916’da Türkiye’de Hıristiyanlar’a (herkesten önce de Ermeniler’e) karşı girişilen katliamdan 20 bin Süryani Ortodoks ile birkaç yüz Süryani Katoliğin kaçıp kurtulabilmelerinin nedeni aynıydı.

Bu ‘neden’ büyük olasılıkla, Süryani yurttaşları gibi, bu Kildaniler’in de, onları Hıristiyan olmayan yerel halk için vazgeçilmez yapan bazı ticaret dallarıyla uğraşıyor olmalarıydı. Nedeni ne olursa olsun, bu sevindirici haber ciddi sonuçlar doğuracak bir adımın atılmasına yol açtı. Kendisi de Mardinli olan Gabriyel Başta patrikhaneyi temsilen bu bölgeye yönetici olarak atandı. Gabriyel Başta buradaki görevinin ilk yıllarında bölgeye dağılmış olan Hıristiyanlar’ı fırsat buldukça ve ancak bir turist gibi ziyaret edebiliyordu. Yine de bu Hıristiyanlar’ın yıllardır bekledikleri ve gerek duydukları manevi desteği sağlayabildi. Bunun yanı sıra oradaki durumu da bütünüyle kavramayı başardı. Bölgede oraya buraya dağılmış başka küçük Kildani grupları da vardı. O sıralar Vatikan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin son derece iyi olması sayesinde buradaki patrikhane yönetimi 1966 yılında (yardımcısı olmayan) bir metropolitliğe dönüştü. Bu aslında, 1918’de Hıristiyanlar’ın haritasından silinmiş olan Amid Başpiskoposluğu’nun yeniden kurulması demekti. 1966’da Müjde Yortusu (Melek Gabriyel’in İsa’ya hamile olduğunu Meryem Ana’ya bildirdiği gün. çev.) günü kutsanan Mar Gabriyel Başta henüz kendi topluluğunun arasında yaşayamıyor. Buna rağmen onun İstanbul’da kalışı, yerine getirmesi gereken dini görevler açısından şimdilik büyük sorunlar yaratmıyor. Mar Gabriyel Başta’nın topluluğu yaklaşık 7500 üyeden oluşuyor. Bu başlangıçta düşünülenden büyük bir sayıdır.

Bu durum, bölge için gerekli, eğitimli ve meslekten ruhbanların yetiştirilmesi sorununu gündeme getiriyor. Böyle kadroların sağlanması sorunu, çözülmesi gerçekten de güç olan bir sorundur. İstanbul'da Kapusen pederleri tarafından yönetilen Aziz Luviz Tanrıbilim Okulu'nda okumakta olan iki üç Kildani öğrenci, kendilerinin de içinden çıktığı bu topluluğa ruhban olarak hizmet etmek için hazırlanıyorlar. Bunlardan biri, uzun süren kıtlık yılları boyunca, o unutulmuş vadide inancını korumayı başaran eski ruhbanlardan birinin yeğenidir.

13

Sonuç

Süryani Hıristiyanlar'ın dünyası diye tanımlayabileceğimiz çevreyle kurduğum ve son zamanlara kadar az çok düzenli sürdürdüğüm ilişkilerden edindiğim izlenimleri burada özetlemek istiyorum. Bu çevre, üçü Roma'yla birleşmiş, ikisi bağımsız olmak üzere beş patrikhaneyi kapsar. Bugün Hindistan'da bulunan Süryani Kiliseleri'ni bu yazının kapsamı dışında bırakıyorum.

Sözü edilen patrikhaneler içinde (özellikle de, Afrika'daki uzantılarını olmasa bile, hem Ortadoğu'daki hem de Batı ülkelerindeki uzantılarını göz önüne aldığımızda) Süryani Maruni Patrikhanesi'nin en büyük ve en iyi örgütlenmiş patrikhane olduğu açıktır. Lübnan'ı "yaratmış" olmanın sağladığı prestij de eklenince bu patrikhanenin geleceğinin daha güvenli olduğu söylenebilir. Yine de gittikçe artan zorluklar yok değildir. Bugün Maruni Patrikhanesi'ne bağlı genç ve ruhban sınıfından olmayan dini görevlilerle, meslekten din adamlarının kendi kiliselerinin konumu üzerinde yeniden ve daha derinlemesine düşünmeye başladıkları iyi bilinmektedir. Bir yandan asıl Hıristiyan geleneğini (Bizans ya da Batı geleneğini değil) temsil eden bir Doğu Kilisesi olarak öte yandan da Ortadoğu'da ve II. Vatikan'ın Kiliseler Birliği'ne ilişkin görüşlerinde ortaya çıkan farklı hatta birbirleriyle çatışan eğilimler arasında bir köprü (ki-

lise olarak, Maruni Kilisesi'nin konumu ne olmalıdır sorusu kafaları kurcalayan sorudur. Bu kilise büyük ölçüde değişmek, çeşitli çıkar çevreleri ve eskimiş ilişkiler içinde sık sık ortaya çıktığı o eski otoriter kimliğinden sıyrılmak zorunda kalacaktır. Hem günümüze daha uygun hale gelerek hem de kendisinin ayırtedici niteliklerinden bazılarını) özellikle eski manastır idealine dönmek gibi canlandırarak ruhunu yenilemelidir.

Süryani Katolikler'e gelince, onların geleceği, örneğin Birinci Dünya Savaşı arifesinde düşünülebileceğinden de daha belirsizdir. O zaman gelecek on yıl içinde hem Süryani Ortodokslar'ın hem de Süryani Katolikler'in bir tek patrikhanenin çatısı altında birleşmeleri öngörülebilirdi. Fakat Birinci Dünya Savaşı sonunda ve ertesinde her iki topluluğun da karşı karşıya kaldığı felaketler nedeniyle bu öngörü gerçekleşmedi. Bugün Süryani Katolikler'in geleceğinin Maruni Kilisesi'yle birleşmelerine bağlı olduğu düşünülebilir. Bu beklentinin gerçekleşmesi ise ancak o eski Antakya Patrikhanesi'nin ekümenik açıdan ve baştan başa yeniden örgütlenmesiyle olabilir. Ayin yöntemleri bakımından bu çözüm birçok avantajı da beraberinde getirecektir. İlk olarak, bugün varolan kaynaklara dönme, günümüzün ve geleceğin ruhbanlık görevlerine ilişkin ihtiyaçları karşılama zorunluluğu itici bir güç olarak ayin yöntemleri geleneğinin yararına işleyecektir. İkinci olarak, bu iki taraflı bütünleşme, ibadet biçimlerinin, her iki patrikhaneye de bağlı olan Hıristiyanlar'ın içinde yaşadığı ortak ortam olan Arap kültür dünyası da dikkate alınarak belirlenmesine yardım edecektir.

Süryani Ortodokslar'ın gelecekteki durumlarını kestirmek ise daha da zordur. Çünkü son dönemlerde Süryani Ortodokslar kiliselerinin eski Aram kültürünü temsil etme rolünü yeniden benimsemesi doğrultusunda oldukça umutsuz bir mücadeleye girişmişlerdir. Böyle bir çaba yakın gelecekte başarıya ulaşabilir mi? Bu kuşkuludur. Sayıları Katolik kardeşlerinden çok da fazla olmayan Süryani Ortodokslar ayrıca gittikçe daha da ciddileşen Batı'ya göç sorunuyla karşı karşıyadırlar. Bu koşullarda bugün artık yalnızca ayinle ilgili uygulamalar alanında kalmış bir kültürün yeniden istikrarlı hale gelmesi ve onun kalıcı meyvelerini

toplanabilmesi neredeyse olanaksızdır. Burada Ermeniler örneğini vermek yerinde olacaktır. Ermeniler nereye giderlerse gitsinler, genellikle dillerini ve kültürel geleneklerini korumayı başardılar. Ancak Ermeniler örneği tektir. Ayrıca unutulmamalıdır ki onların dilleri ve kültürleri hâlâ çok canlıdır. Eğer Süryani Ortodokslar kendi geleneklerinin canlı bir tanığı olarak var olmaya devam etmek istiyorlarsa, sorunlarının şu kestirme çözümden, yani aynı anda hem Maruniler'e hem de Katolikler'e katılmaktan başka hiçbir gerçek çözümü yoktur. Kiliselerin birliği açısından da bu olanaklı olan en iyi çözüm olacaktır. Ancak böyle bir çözümün önündeki psikolojik ve toplumsal engeller gerçekten de çok büyüktür.

Irak'ın içinde bulunduğu sosyo-politik güçlükler ne olursa olsun (bu güçlükler mutlaka Irak'taki Hıristiyan toplulukları da etkileyecektir) Ortadoğu'nun bu bölgesinde Babilistan Kildani Katolik Patrikhanesi'nin umut verici bir geleceği olduğundan hemen hemen kuşku duyulamaz. İran'da durum böyle değildir. "İki Nehirarası" Mezopotamya ülkesinde, Hıristiyan geleneğini, bu geleneğin en gerçek ve canlı temsilcisi olarak Kildaniler'in sürdüreceği her gün biraz daha açıklık kazanıyor. Ancak bunu söylemek Kildaniler için her şeyin güllük gülistanlık olduğu anlamına gelmez. Azınlık olmak artık geçmişte bazı dönemlerde olduğu gibi baskı ve zulüm altında yaşamak değilse bile, yine de azınlıkların bir dizi sorunları vardır. Örneğin, azınlıklar bir çeşit getto zihniyetine sahipler. Kildaniler bir yandan bütün güçleriyle inançlarını ve geleneklerini sürdürürken öte yandan da bu zihniyetin dışına çıkıp, topluma açılmak doğrultusunda adımlar atmalıdırlar. Arap ulusalcılığı da dahil olmak üzere, bugün Irak'ta meydana gelen birçok değişikliği anlamak ve kabul etmek zorundadırlar. Ayrıca Hıristiyanlar'ın Arap kültürüne daha iyi uyum sağlamaları da gereklidir. Bu açıdan Kildaniler'in bugün daha ilerici bir tutum benimsemeye hazır oldukları yadsınamaz. Çünkü tarih bize bazı durumlarda Bağdat'ta başlatılan ve birbirini izleyen rönesans hamlelerine Kildaniler'in de katıldığını gösteriyor.

Asuriler'in hem Irak'taki hem de öteki ülkelerdeki durumu

dememek bile, gerçekten de güçtür. Sayıları bugün ancak 80 bine ulaşabilen Asuriler, üstelik kendi aralarında bölünmüşlerdir. ABD'ye göçetmiş olanlar, kiliselerin birliğinden yana olmayan vaizlerin saflarındaki bozguncu etkinliklerinden oldukça acı çekmişlerdir. Asuriler'in geleceğinin Katolikler'le olası bir birleşme dışında da varolduğunu öne sürmek kiliseler birliğine karşı olmanın başka bir kanıtı değil midir? Yakın ve uzak tarihten bildiğimiz kadarıyla bu halklar, Hıristiyanlar'ın bakış açısıyla birbirlerinden temelden farklı değildirler. Hatta onların bölünmesinin (aralarındaki uzlaşmaz çelişki demeyelim) son zamanların, en erken 16. yüzyıldan sonrasının ürünü olduğu söylenebilir. Eski Süryani Patrikhanesi'nin birleşmesinin önünde duran engeller öğretiye ya da ayin yöntemlerine ilişkin olmaktan çok toplumsal, psikolojik ve Batı kaynaklı engellerdir. Bu engelleri aşmak için her iki kilisenin de yapması gereken şeyler vardır. Bir yandan Kildani Katolikler kendi kültürel ve ruhsal kimliklerine yeniden kavuşmak amacıyla, geçmişin Latinleştirme ve Batılılaştırma eğilimlerini etkisiz hale getirmeli ve gittikçe daha çok kendi güçlerine dayanmalıdırlar. Öte yandan da Asuriler yeniden temel, asgari ve evrensel bir bakış açısı benimsemeli, Batı'yla olan bağlardan, Batı etkilerinden daha bağımsız olmalı, en iyi geleneklerine sahip çıkmalı ve son olarak da bu bölgedeki Hıristiyanlığın temsilcisi olma görevini daha çok önemsemelidirler. Bunları söylerken, Batı'ya göç etmiş olanlardan daha çok, Irak ve Suriye'de yaşayan Asuriler'i düşünüyorum.

Bilindiği gibi bu grupların hepsi de, bugün başlıca ve daha evrensel ifadesini Arapça konuşan insanların dünyasında bulan Samiler'den gelmektedir. Aynı kökeni paylaşan ve çeşitli mezheplerden olan Süryaniler'in hepsinin de gerçekten oynayacağı bir rol vardır. Bu rol giderek daha büyük bir önem kazanacaktır. Biz burada bu Hıristiyanlar'ın kendi durumları, onları çevreleyen devrimci hareketler, dinsel, kültürel ve toplumsal alanlarda yapmaları gereken katkılar üzerinde düşünmelerini diliyoruz. Umarız bu düşüncelerden zamanında alınmış kararlar ve ileriye dönük bir program doğar ve bu kararlarla bu program, onların, başlangıcı İsa'ya ve İncil'in Sami kökenli uluslar arasında

yayılmaya başladığı dönemlere kadar uzanan ve hâlâ canlı olan bir geleneğin gerçek temsilcileri olmalarını sağlar.

Tablo

Ek- Kildani Patrikliğine İlişkin İstatistik
Ruhanilik Merkezleri

Piskoposlar:

	<u>Kil.</u>	<u>Üyl.</u>	<u>Papazlar</u>	<u>Kiliseler</u>
Bağdat, Metropolit Patriklik	130.000		34	18
Beṭ-Slux / Kerkük Metropolit				
Basra, Başpiskopos	15.000		12	11
Musul, Başpiskopos				
Aqra, Piskoposluk Makamı	10300		5	7
Alqoş, Piskoposluk				
Amadiye, Piskoposluk	15500		18	
Zaxo, Piskoposluk				8
Sehna, metropolit	1500		13	
Urmiye ve Salamas, Metropolit				8
Halep, Piskoposluk Makamı	11800		11	
Amid, Metropolit				7
Beyrut, Piskoposluk Makamı	6850		11	
Piskoposlar	12250		20	32
Vekil 'Amaniyel Karim Delli				
Gabriyel Koda	7250		8	38
Yawsep Gogne				
Yardımcı: Gabriyel Ganni	5045		11	
'Amaniyel Daddi				7
Andrawos Sana	6000		8	
'Abdulahad Sana				8
Quryaqos Muşe	7500		6	
Yawsep Babana				6
Yawsep Şexo	4200		9	
Yardımcı. Yoḥanna Sēm'an Isaye				6
Zayya Daštu				
Ştefan Ballo				2
Gabriyel Baṭṭa				
Rafayel Bidawed				
	Toplam: 231950 162 158			

Mısır'daki Patriklik temsilciliğine bağlı Kildani Hıristiyanlar'ın sayısı bilinmiyor. Kudüs'te bir Kildani Horepiskoposluğu var, fakat buraya bağlı Kildani yok.

Son zamanlarda yapılan bazı istatistiklere göre (bunları elde etmek çok zordur), Californiya'da yaşayan (Doğu Asur Kilisesi, ed.) Katolikos Patrik XXIII. Mar Şam'un'a (bu düzeyde, yüksek rütbeli 119. patrik sayılmaktadır) bağlı Irak'ta üç (patrik karşısı Mar Tuma Darıno ve yandaşları hariç), İran'da bir ve ABD'de en azından bir piskoposluk vardır. Hindistan metropoliti Mar Aprem (Mooken) Şim'i patrik karşısı tarafa katılmıştır.

Bu istatistiklere inanılırsa, 1867 dolaylarında, 11 (bugün 13) piskoposluğa bağlı 70. 300 Kildani ve 7 piskoposluk arasında bölünmüş 150 - 200. 000 Asur olduğu sanılmaktadır (P. Martin, La Chaldeé, Paris, 1867). Fakat Badger, 1841'de 9 piskoposluğa bağlı 70. 000 Asur (C. 1, s. 392-400) ve yaklaşık 20. 000 Kildani (Age, s. 172-5) olduğunu yazmaktadır.

Kaynakça

Badger, GP, The Nestorians and their Rituals, Vol. I, London, 1852.

Fiey, JM, Mossoul Chretienne, Beyrouth, 1959.

Fiey, JM, Assyrie Chretienne, 1965, 2 vols.

Leroy, J., Monks and Monasteries in the Near East, London, 1963.

Parry, O., Six Months in a Syrian Monastery, London, 1895.

Oriente Cattolico, cenni storici e statistiche, Citta del Vaticano, 1962.

Annuario Pontificio, do. 1969.

Bu bölümün notları

4- La Croix'un 2-3 Ekim 1966 tarihli sayısında, 5. sayfada P. Jacob imzasıyla yayınlanan bir makaleye göre Süryani Ortodokslar'ın (Yakubiler'in) ve Süryani Katolikler'in sayısı şöyledir:

Urhoj (Urfa): 3 - 4 Ortodoks aile yaşamaktadır. Kilise ve papaz yoktur.

Mardin: 8 bin üyesi olan başpiskoposluk makamının başında bulunan Mar Hanna Dolabani (asıl adı Filiksinos Yuhanun Dawlabani'dir) burada oturmaktadır. 31 bin nüfuslu kasabada, her birinde bir papaz bulunan dört Süryani Ortodoks kilisesi ve 1 Ermeni Katolik Kilisesi vardır. Sırasıyla Amid, Hēsno d Ziyad (Harput / Elazığ) ve Hēsno d Maşur (Adıyaman)'da da birer Süryani Ortodoks kilisesi bulunmaktadır. Mardin yakınlarındaki ünlü Zahfaran Manastırı'nda o zaman, ruhban hazırlık okulunu yöneten üç rahip yaşamaktaydı. Komşu köylerde de Ortodoks Kilisesi'ne bağlı kiliseler ve papazlar bulunmaktadır.

Midyat: 7 bin nüfusu olan bu kasabada Süryani Ortodokslar'ın sayısı 6500'den az değildir. Bunların metropoliti (önceleri evli bir papaz, eşinin ölümünden sonra da piskopos olan) Mar Iwannis Afrēm Bilgiç'tir. Tüm piskoposluk makamında 20 binden fazla Hıristiyan ve yaklaşık 40 kadar da papaz vardır. Papazlar çoğunlukla genç insanlardır. Kasabanın içindeyse, şimdi hepsi de restore edilmiş olan kilise ve beş papaz vardır. Piskoposluk makamı sınırları içinde üç manastır bulunmaktadır. Bu manastırlarda yaklaşık 10 rahip ve rahibe yaşamaktadır. Bunlardan biri Mar Gabriyel adındaki kadınlar manastırındır ve burada üç rahibe yaşamaktadır. Öteki iki manastırda ise toplam altı ya da yedi rahip yaşamaktadır. Bu manastırlardan biri 20 erkek çocuğun okuduğu küçük bir ruhban okulunu yönetmektedir.

Süryani Katolikler'e gelince; bunların 300 aile (yaklaşık 2 bin kişi) oldukları sanılmaktadır. 1961'de bir Süryani Katolik papaz bunlarla ilgilenmekteydi.

Ayrıca 1865'te inşa edilmiş olan Mardin'deki Süryani Katolik Kilisesi'nin hâlâ ayakta durduğunu ve aynı topluluğa ait olduğunu da belirtmek isteriz. Kildaniler de buradaki kiliselerini korudular, ancak bugün bu kiliseyi kullanıp kullanmadıklarını bilmiyoruz.

Kaynak: Ostkirchliche Studien 16, 2/3, 1967, Würzburg.

C

*Patrik VI. Yawsep Udo'nun
1869'da Roma Gezisi*

Peder Dr. Pëṭros Haddad
Çev. Vahap Kelat

Kildani Patriği VI. Mar Yawsep / Yusuf Udo,
Les Missions Catholiques, 1876, Fransa.

Sunu

29 Haziran 1868 tarihinde, Papa IX. Pius, Masgoni Konsili toplantısını düzenlemeyi kararlaştırdığında, dünyanın çeşitli yerlerindeki kilise yetkililerine birer mektup göndererek onları bu toplantıya katılmaya çağırđı. Büyük patriğimiz VI. Yawsep / Yusuf Udo da bu çağırđıyı kabul etti. Biz onun, Patriklik Kütüphanesi'ndeki bazı evrakı arasında, Roma gezisi hakkında kendi elyazısıyla kaleme aldığı notları bulduk. Ayrıca, onun bu yolculuğunda beraberinde bulunan birisinin, heyetin, Patrikhane'nin bulunduğuş Musul'dan ayrılıp tekrar oraya dönüşüne kadar günlük harcamaları kaydettiğuş bir defter gördük. Biz bu notların içerisinde önemli tarihi bilgiler olduğuna, hatta Kilise Ruhbanları'nın gezi edebiyatına bir katkıda bulunduğuşuna inanıyoruz. Bunun içindir ki kilise tarihi ile ilgilenenlere bir hizmet olması amacıyla bu makaleyi yayınlıyoruz. Arapça makaleyi gramer ve imla yanlışlarına dokunmadan yayınladık.

Gezi

“8 Eylül 1869’da, Bakire Meryem Ana’nın doğum günü yortusunda, Musul’dan ayrıldık ve Mar Gewergis Manastırı’na uğradık⁽¹⁾. Buradan Tël-Kepe’e geldik. Geceyi orada geçirdik. Oradan Bañnaya’ya ulaştık. Buradan yaylaya, Kasrul Ĥar’a⁽²⁾ daha sonra Alqoš’a ve geldik ve manastırda konakladık. Burada birkaç gün geçirdik.”

[14 Eylül de manastırdan ayrıldılar]⁽³⁾

Harcamalar defterinden gezinin şu yoldan tamamlandığını öğreniyoruz: Peş-Abor, Gzira / Cizre, Şeyh Ĥasan, Cayn-Şare / Ayn-Sare, Ginëke, Gartawane, Nsibin, Dara, Garĥin, Mardin ve Xanëka. Ekim ayı başlarında Şagërlo / Şagirlo’ya vardılar. 8 Ekim’i Amid’te geçirdiler. Sonra Quşdoğan, Qaynağë, Suwarak / Siverek, Mëşmëş / Mışmış, Otriş / Otriş, Qaraja-Wiran / Karacaviran, Hewak / Hevak, Siqube, Birta (Birajuk, Birecik), Mezar, Beglerbeg, Odrame ve Qul-Sëruj (Sruğ, Suruç) yoluyla Halep’e vardılar.

Notlarda devamla şunlar yazılıdır: “1869 yılının 27 Ekim’inde Amid ileri gelenlerine yazılar gönderdikten sonra, ve Musul’daki Mar Tuma’ya⁽⁴⁾ bir telgraf yazdıktan sonra Halep’ten Termanin köyüne hareket ettik. 28 Ekim’de Cayn-Bayda / ‘Ayna-Bayda köyüne gittik. 29’unda Baylan / Beylan’a ve 30’unda da İskenderun’a doğru yola çıktık. Sonra Maruni Başpiskopos (mañran) Yusuf’dan⁽⁵⁾ Cañtar / ‘Attar vi Farso’nun ⁽⁶⁾ atamaları hakkındaki telgrafını aldık. Biz de yanıtımızı verdik. 31 Ekim’de vapura⁽⁷⁾ bindik ve Beyrut’a doğru yola çıktık.

1- Meryem Ana Manastırı çok uzun bir zaman önce inşa edilmiştir.

2- Kasrul Ĥar, Iraklılar’ın yazı geçirmek için gittikleri serin yerlere verdikleri ad.

3- Manastırın Günlük Notları’ndan (elyazması).

4- Başpiskopos Tuma Roks Xanarxan - patrik vekili-(† 1885).

5- Yusuf Mañtar, Halep Maruni başpiskoposu.

Kasım: Bu ayın ilk günü Beyrut'a vardık. Orada Kapusen ruhbanların başkanı bize Papa'nın⁽⁸⁾ bir mektubunu ve Barnabo'nun⁽⁹⁾ Kildani ulusumuzdaki piskoposluk atamalarıyla ilgili, Arapça ve Latince bir raporunu sundu. Ancak İskenderun'dan hizmetçimiz Hürmüz ile birlikte döndük. Yanında üç rapor vardı. İkisi Halep'e, bunlardan biri diyakon Yusufani'ye ve ikincisi de Xoja Rafo Bawce / Bev'e'ye⁽¹⁰⁾ yazılmıştı. Üçüncüsü ise Musul'a, Maruni Başpiskopos Yusuf'dan bir telgrafıyla birlikte Mar Tuma'ya yazılmıştı.

Lübnan'da, bazı gençler, dini öğrenim görmeleri için Ğazir'deki Cizvit ruhbanlarının yanında bırakıldı.⁽¹¹⁾ Sonra Musul'dan Beyrut'a kadar kendimiz ve yanımızdakiler için 1000 kuruş harcadık. Beyrut'tan Ankawne'ya kadar (gemide) kendimize ve yanımızdaki 19 kişiye yemek parası olarak sadece 400 kuruş harcadık.⁽¹²⁾

Sonra Beyrut'ta bütün önde gelen ruhbanlar ve sivil şahsiyetler, konsoloslar ve Hıristiyan Paşa'sı bizi ziyaret ettiler. Biz de onların bazılarını ziyaret ettik. 9 Kasım'da bir Avusturya vapuruna bedava bindik ve Kıbrıs'a hareket ettik. Oradan da

- 6- Tımaşewos Caştar / Attar, önce Amid, sonra Mardin Başpiskoposu († 1891). Gabriyel Farso, Mardin Başpiskoposu († 1873). Papa, bu ikisinin tayini için patriğe baskı yaptı. Ve o da buna uydu. (Bkz. Yawsep Udo'nun Xanjarxan'a Mektubu, No. 31, elyazısı).
- 7- Yani, gemi.
- 8- Bu, 31/8/1869 tarihli mektuptur ve "Lima Kana at-Tahđib al-Kinesi" diye başlıyor.
- 9- Kardinal Alexander Barnabo, Dini Yayma Birliği'nin (Majmac Antişar al-İman) 1856'dan beri başkanlığını yapmıştır.
- 10- Musul tacirlerindedir. Tek oğlu olan Yawsep, papaz olmuştur.
- 11- Ğazir Cizvit Pederler Enstitüsü çok sayıda Kildani öğrenciyi barındırıyor. Patriğin bu gezisi sırasında burada bıraktığı öğrenciler arasında 1900'de Patrik olan ve 1947'de aramızdan ayrılan Alqoşlu Yawsep Tuma'da vardı. (Bkz. Këxwa, sayı: 2, s. 346).
- 12- Böylece şu adları tanımış olduk. Beş-Slux / Kerkük Başpiskoposu Yuşanna Tamarz, Aqra Başpiskoposu Eliya Mallus, görevden alınan Amadiye piskoposu Cabdişoc / Abdişo Xayyaş, manastır başkanı Elişoc / Elişo, Alqoş ruhani liderlerinden peder Matta ve peder Luwiz Şoriz, rahiplerden Şmuyel Jamil / Şmuyel Cemil (Këxwa, sayı: 3, s. 12), İramya Maqdasi; öğrencilerden de Tuma Udo, Gabriyel Admo, Hanna ve hizmetçilerden Jëjo ve Hürmüz.

çıkıp Rodos, İzmir, Siro yoluyla Kefalonya'ya ulaştık. Bu gezimiz 9 gün sürdü.

18 Kasım'da gece saat 9'da Korfu kentine vardık. Oradan da Berinjgi'ye⁽¹³⁾ sonra da Angona'ya hareket ettik. Buradan demiryolu ile Roma'ya doğru yola çıktık⁽¹⁴⁾ ve 21 Kasım'da Roma'ya ulaştık. Karada ve denizde çektiğimiz bütün zorluklar karşısında Rabbimiz bize yardım etti. Onun rahmeti sayesinde bu zorluklardan kurtulduk.

Patriğimiz, Kambo Marso'daki Meryem Ana Kilisesi'ne⁽¹⁵⁾ konuk oldu. Roma'da Süryani ve Rum patrikleri arasında birçok karşılıklı görüşmeler yapıldı. Ayrıca Ermeni Patriği ile⁽¹⁶⁾ de görüşmeler yapıldı. Boş vakitlerinde ayin kurallarına ait bir kitabı çoğalttı.⁽¹⁷⁾

Dönüş Yolculuğu

1870 yılında, 29 Ağustos'ta Roma'dan Angona'ya, oradan da Trieste'ye vardık. Ayın 31'inde bir otele yerleştik.⁽¹⁸⁾

3 Eylül'de Avusturya⁽¹⁹⁾ Kralı'nın yaşadığı Viyana'ya vardık. Ermeni Manastırı'nda konakladık. Burada iki gece kaldık. Sonra yer darlığı çektiklerini söylemeleri üzerine bir otele (lokanda) geçtik ve orada 12 gün kaldık. (Viyana'da hayvanat bahçesini ziyaret etti) Sonra, Macaristan'ın Peşte⁽²⁰⁾ kentine hareket ettik. İki saat sonra, gece oraya vardık ve Kapusen rahiplerinin yanında konuk olduk. Bizi büyük bir sevinçle karşıladılar ve ağırlayarak el açıklığı gösterdiler.

13- İtalya'daki Barnadizi kenti olmakta.

14- Tariq al-ħadid, darb al-ħadid ile sėkkət al-ħadid (yani demir yolunu) kastediyor.

15- Bu kilise daha sonra Süryani Katolik Kilisesi'ne dönüştü ve burada Papalık Makamı temsilcisi oturuyor.

16- Maruniler'in Patriği Pavlos Mes'ud'a gelince, o Yawsep Udo'nun Xanjarxana'a yazdığı bir mektupta söylediğine göre, hasta olduğunu öne sürerek Roma'ya gelmemiştir. 8 Ağustos 1870, (Mektup No. 32); bu görüşe göre işe patrikler arasındaki konumunu korumak amacıyla gitmemeyi tercih etmiştir.

17- Bu duanın yazımını 16 Ağustos 1870'te bitirmiş. Onu Paris'te Peder Dominik Oşacna / Oşa'na'ya hediye etmiştir. Bu metin 1930'da Mar Camaniyel / 'Amaniyel'e patrikliğin bir hediyesi olarak geri gelmiştir.

18- Yani otel.

19- Burada Avusturya'nın Arapçası "An-Namsa" yerine yanlışlıkla "An-Namse" olarak yazmıştır.

20 Eylül 1870'te, yanımızda, Şamun olduğu halde, trenle Macaristan piskoposlarının başkanını ziyaret etmek üzere Graz kentine gittik. Başpiskopos bizi güler yüzle karşıladı ve ikramda bulundu. Onun yanında iki gece kaldık, sonra okullarımızın, milletimizin ve ruhbanlarımızın yoksun bulunduğu bazı işleri hallettikten sonra tekrar Peşte kentine döndük.

26 Eylül'de Peşte'de, Tuna⁽²¹⁾ ırmağında, bir gemiyle hareket ettik. Akşam iki saatlik bir yolculuktan sonra, trene geçtik.⁽²²⁾ 29 Eylül'e Asitana (Konstantinopolis)'ye vardık. Bizi Asitana'da yerleşik Kildani tacirlerden Abdülmesih Efendi, Keşişoğlu ve diğerleri bizi karşıladı. Sonra bizi kiralık⁽²³⁾ bir eve götürdüler. Orada çok rahat oturduk, saygı gördük. Burada Musul, Amid ve Sena'den tüccar ve başka kesimden kalabalık bir Kildani grubu, yani ulusumuzun evlatlarını ve Musullu papaz Axras'ın oğlunu gördük.⁽²⁴⁾

Ekler

(Sadrazamı ziyaret etti ve sultan'ın⁽²⁵⁾ yanına gitti. Daha sonra Peder Luwiz Şoriz,⁽²⁶⁾ ki bu patrik adına yüksek makamlara başvuruyordu, ile birlikte bayramını kutlamak üzere Ramazan Bayramı'nda sadrazamı ziyaret etti ve Asitana'da, hastaları iyileştirmeye dair Mesh / Yağlama Duası'nı güzel olan stili ile yazdı)⁽²⁷⁾

Patriğimiz, 1870 yılını Konstantinopolis'te geçirdi. 11 Mayıs 1871'e kadar orada kaldı. Peder Luwiz Şoriz'i resmi

- 20- Bu, 1873'te Buda ile birleşen Peşte'dir. Şimdi ikisi birlikte Budapeşte olarak anılıyor.
- 21- Burası Danup'tur. Bunun Almancası olan Donau'yu Osmanlılar Tuna biçiminde telaffuz etmişlerdir.
- 22- Metinde tren yerine kullanılan sözcük 'Kroste' dir.
- 23- Kira anlamında kullanılan sözcük 'al-kurwa'dır.
- 24- Rahip Luwiz, Musullu diyakon Bėhnam Axras'ın oğludur. Patrik Yawsep Udo onu, peder Eliya Cabo / Abo Yonan ve Biyos köyünden rahip Yaqub Barşawmo ile birlikte 12 Haziran 1864 Pazar günü din adamı olarak tayin etmiştir.
- 25- Bu sırada sadrazam Muhammed Emin Ali Paşa ve sultan da Abdülaziz'dir. Mar Eliya Cabo Yonan'ın Asitana'daki vekili Peder Eliya Xayyağ'a 1/5/1886'da bıraktığı bir mektuptan anlaşıldığına göre Sultan Abdülaziz patriğe Asitana'da bir arazi parçası vermiştir.
- 26- Peder Luwiz Şoriz 25 Ocak 1875'te Mısır'da ölmüştür.

makamlar nezdinde bazı işleri izlemek amacıyla Konstantinopolis'te bıraktıktan sonra, buradan ayrılmaya karar verdi. Axras'ı de Peder Luwiz'in yanına arkadaş olarak verdi. Patrik Konstantinopolis'ten İzmir'e doğru yola çıktı. Oradan da İskenderiye'ye gitti. Gorgis Naqos'un evine misafir oldu. Sonra Kahire'ye gitti. Burada Musullu Kildani Anıtuwan'nın evinde kaldı. Peder Pëtros'u (ressam) yanında hizmetçi Jëjo / Cıco ile birlikte bir ziyaret için Qaşër Al-Xadawi'ye gönderdi. Tarih Ibn Wardi (2 Cilt) gibi birkaç güzel kitap satın aldı. Bunu İstanbul'da Yusuf adlı birisine gönderdi. Hësnu'l Muḥadarat'ı, 8 Cilt'lik Ibn Haldun Tarihi'ni ve bir Fetva kitabını da satın aldı. Bu da patriğin okumaya ve araştırmaya olan ilgisini gösteriyor. (28) Peder Pëtros, daha sonra Mısır'dan Halep'e tayin edildi. (29)

Patriğimiz, Kahire'den İskenderiye'ye gitti. Ve oradan da gemiyle Port-Said, Yafa, Beyrut ve Lazkiye'ye uğradıktan sonra İskenderun'a ulaştı. Bir Eylül günü İskenderun'da karaya çıktı. Buradan Baylan (Ayn-Bayda) Termanin yolunu izleyerek Halep'e geldi. Şoha'nın evine misafir oldu. 26 Eylül'de Halep'ten ayrılarak Bekirbeg (Mezar'a ertesi günü de Birta (Birecik) ve Mağrabiye'ye doğru yol aldı. (giderken bu güzergâhtan söz etmemiştii) Hevak - Qara-jësran / Karacısrn (bu yerin adını da daha önce yazmamıştı) - Siverek - Qaynağa - Quşdoğan yoluyla 6 Ekim 1871'de Amid'e vardı. Buradan 17 Kasım'da ayrılarak Çaroxiya / Çarohiye, Şabin / Şabin ve Gzira / Cizre'ye gitti ve "1871 yılı Aralık ayının ilk günü Musul'a girdik."

Başka bir kayıтта Patrik şunları yazmıştır: "30 Ocak 1870'te Roma'da, Kambo Marsio'daki Azize Meryem Ana Kilisesi'nde, çok sayıda başpiskoposun katıldığı bir törende Papa IX. Pius'un emriyle iki piskoposun tayinini yaptık. Mar Tımaşewos'u Amid'e, Mar Gabriyel'i de Mardin'e, Mar Cabdişoc / Abdişo Amadiye piskoposu, Mar Eliya Mallus Aqra piskoposu yardımcılıklarına getirildi."

27- Bu duayı Patriklik Kütüphanesi'nde 12/4/1871'de bitirmiştir. Duanın aslı Latince olup Arapça'ya çevrilmiştir.

28- Patriklik Kütüphanesi bu kitapları özenle korumaktadır.

29- Bu, Halep'te al-Aziziye mahallesindeki Kildani kilisesinin kurucusudur. Burada, 17 Eylül 1882'de ölmüştür.

Kaynak: Beṭ-Nahrin, C. 21, Sayı: 83/84, 1993, Bağdat

D

Šmuyel Jamil / Šmuyel Cemil ve 1894 Yılındaki Patriklik Seçimi

Başpiskopos Gorgis Garmo
Arapçadan çev.: Vahap Kelat

Özel Notlar'ım arasında Xori Gabriyel Quryaqos'un ⁽¹⁾ Eylül 1909'da kaleme aldığından çok farklı bir Šmuyel Jamil biyografisi bulunmaktadır. Söz konusu biyografiyi sunuyorum.

1

Yaşamöyküsü ve Ürünleri

“Burada bir Allah adamının, büyük bilge, erdemli rahip, gerçek din adamının, Peder Šmuyel Jamil'in yaşamöyküsünü yazacağım. Šmuyel Jamil 1847 yılında büyük ve ünlü Tël-Kepe köyünde doğdu.⁽²⁾ Küçüklüğünden itibaren Allah sevgisinin

1- Bkz., İbrahim Alyas, Kildanilere Ait Rabban Hürmüz Manastırı'nda Liderler ve Piskoposlar, Beṭ-Nahrin Dergisi, 1975, s. 164; Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, 1970, s. 550-53, Beyrut; Papaz Mixayel Bazzi, Musul, 1969, s. 105-107; Rufayel Babo Şhaq, Irak Hıristiyanları Tarihi, 1948, s. 153-54, Bağdat; Gorgis 'Awwad, Irak'ta *Eski Eserler*, 1934, s. 91-93, Musul; Yawsep Dadišo' Najjar, Këxwa Dergisi, 1931, s. 10-18; Papaz Slayman Sayëḡ, Musul Tarihi, 1928, s. 277-78, Beyrut; *Kütübünün Tamamı, Tahıl Ambarı*, elyazması, C. 2, s. 20.

yüreğinde alevlendiğini duydu. 1866 yılında rahipliğe girdi. 1869'da Roma'ya gönderildi. 1879'da, Roma'da din görevlisi olarak atanmasının ardından beldesine ve buranın kilisesine döndü. 1880'de burada büyük bir çaba ve çile ile kardeşlerin ve ruhbanların öğretimi için önemli bir okul açtı. Bundan bir yıl sonra da bu okulun genel başkanlığına (müdürlüğüne) seçildi. Başkanlığının sona ermesinden sonra 1885'te Hıristiyan kardeşleri ziyaret amacıyla Patrik XII. Eliya hazretleri tarafından Torane / Dağlık bölgesine gönderildi. Burada tanıdığı kahramanlıkları, zulüm ve sıkıntılara karşı gösterdiği kahramanlıkları, kaleme aldığı bir kitapta, bize sunuyor. Şmuyel Jamil 1887 ile 1894 yılları arasında manastırların genel başkanlığına (müdürlüğüne) seçilmesinden sonra, Patrik Cabdişoc Xayya / Abdişo Hayyat onu kendi vekili olarak Roma'ya gönderdi. Şmuyel Jamil burada dini ve dünyevi alanlarda verimli yedi yıl geçirdi. Malabarlı Kildaniler sorunu ile olağanüstü bir biçimde ilgilendi.⁽³⁾ Ölüm, adı geçen Patrik Mar Abdişo'yu bulmasaydı, Malabar Kildanileri⁽⁴⁾, ilk

2- 1867 yılında Tël-Kepe'de doğdu. 1889'da Patriklik Ruhban Enstitüsü'ne girdi ve 1893'te Patrik Eliya Abu-Yonan tarafından rahip olarak atandı. On yıl kadar Bağdat'da görev yaptı. Sonra da beş yıl hizmet edeceği Beṭ-Slux'a tayin edildi. Başpiskopos Yawsep Xayyaṭ 1902'de vefat edince Beṭ-Slux'a Patriklik Temsilcisi olarak atandı. Patrik Yawsep 'Amaniyel 1908'de ona Xori rütbesi verdi ve Sena ve Kermaşah'taki Kildani topluluğa hizmet etmesi için İran'a gönderdi. Ancak birkaç ay sonra İran'dan geri döndü. Patrik onu kilise ile ilgili bazı düzenlemeler yapması için Alqoš'a gönderdi. 1911'den itibaren Musul'daki Kildani Patrikhanesi'ne yerleşti. 1917'de Tël-Kepe'e gönderildi. Hastalanacağı 1934'e kadar burada kaldı. Tedavi görmek amacıyla Beyrut'a gitti. Ve aynı yılın yılbaşı gününde burada vefat etti. Tël-Kepe'deki Lëbba d İşoc / İsa'nın Gönü Kilisesi'nin yapılmasında büyük emeği geçti. Yine etrafındaki odaları ve iki eviyle birlikte - ki bunlardan birini Tël-Kepe'e diğerini de Patriklik Ruhban Enstitüsü için vakıf yapmıştı - Mar Yawsep Kilisesi'nin inşasına da büyük emeği geçmişti. Tël-Kayf üzerine meydana gelen anlaşmazlığı sona erdirmeye büyük rol oynamıştır. (Këxwa, 1935, s. 40)

Xori Quryaqos'un biyografisi konusunda yararlandığımız bu elyazması hakkında bu makalenin 14 sayılı notuna bakınız.

3- Bkz. Peder Dr. Yawsep Ḥabbi, 19. Yüzyılda Malabarlı Kildaniler, Beṭ-Nahrin, sayı: 10, 1982, s. 51-84.

yüzyıllarda olduğu gibi, Şimdi de patriğimizin başkanlığına tabi olurlardı. O bu konuda yararlı mektuplar ve kitaplar kaleme aldı⁵⁾. Açık bir biçimde, güzel bir dille, etkileyici bir yöntemle, Latince ve İtalyanca olarak, patriğimizin bu büyük halk üzerindeki haklarının yasallığını dile getirdi. Böylece birçok tahrikten ve karardan sonra, Papa'nın emriyle 28 Temmuz 1896'da, 297 yıldan bu yana bu halkı yöneten Latin piskoposları görevlerinden uzaklaştırarak, onların yerine, bu halkı Papa'nın vekilleri adıyla yasal olarak yönetecek Malabarlı  piskoposu ataması zorunlu oldu. Peder Şmuyel, gözünü üç ayrı konuya dikmiŐ ve onları gerçekleŐtirmeye çalıŐmıŐtı. Bunlar:

1- Hindistan'daki Malabar Kildani halkının, geçmişte olduğu gibi, Babilistan yasal patriğinin başkanlığına dönmesi.

2- Hıristiyan kardeşlerin Katolik Kilisesi'nin kucağına dönmesi. Bu nedenle o, Katolikleri ve hatta Latin ve Dominiken misyonerlerinin Babilistan Patriği'nin otoritesine bağlı olmasını istedi.

3- Kiliselerimiz ve piskoposluklarımızın "aydınlık" bir başlangıç yapması ve topluluğun her yararlı işte ileri gidebilmesi için, içerisinde meydana gelen aŐsaklıkları gidermeyi hedefleyen sağlam bir sistem oluŐturması.

nl Papa XIII. Leon, Şmuyel Jamil'in büyüklüğüne Şu sözlerle tanıklık etmiştir: "Kildani rahip Şmuyel Jamil'i aziz bir adam olarak gördüm." O bu hedefleri gerçekleŐtirmek için çalışmaya hazırlanıyordu ki manastırların genel başkanlığı görevi 1900 yılında üçüncü kez ⁽⁶⁾ ona verildi. Bu sırada da rahiplik kurumunun ona ihtiyacı vardı. nk Latin ve Dominiken Misyonerleri'nin müdahaleleri nedeniyle bu kurumda işler karıŐmıŐ ve bazı rahiplerin fikirleri bozulmuŐtu.

4- Burada 1599 yılında toplanan Diyamper Sinodu'na işaret ediyor. Bu Sinod Malabar Kilisesi'ni Latin Kilisesi'ne evirmıŐ. Kildani Patriği'nin yetkisine son vermiş ve o günden sonra doğrudan Roma'ya bađlamıŐtır. Bkz. *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*, C. 3, s. 20.

5- Bkz. *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*, C. 3, s. 20.

6- Gerçekte o dördüncü defadır. Ancak Xori Quryaqos diğer biyografi yazarlarıyla birlikte sonraki altı yılı tek bir seçim olarak kabul ediyor.

Peder Şmuyel Jamil, başlangıçta seçimleri kabul etmek istemedi. Fakat onu zorladılar. O da istemeyerek kabul etti. O seçilmesinden sonra Roma'da iki yıl kadar kalarak bütün gücü ve çabasıyla rahiplik işlerinin düzenlenmesi konusunda ilgilendi(7). Ta ki Latin ve Dominiken Kiliseleri'nin misyonerleri ve elçileri Kildani Kiliseleri'nin işlerine karışmasın. Topluluktan kesin bir karar çıkarıldı ve Kutsal Dini Yayma Kurulu'nun onayıyla yerine gönderildi(8). Papalık makamı nezdinde rahiplerimizin ilk vekili olarak görevlendirildi(9). Patrik II. Camaniyel / 'Amaniyel, (10) rahipliğin gelişmesi için gereken her şeyle donatılmış olarak Roma'dan döndü."

7- Peder Ansaemos'dan gelen bir mektupta rahibin Patrik Mar Eliya'ya 6 Şubat 1894'te gittiği yazılıdır. Bu mektupta Patriklik Elçisi'nin aleyhinde güçlü şikâyetler buluyoruz. Bu mektup, bu rahibin 39 mektubundan 8'i olup şu anda Meryem Ana Manastırı'ndaki Kildanice elyazmaları arasında bulunmaktadır.

(Burada bana rahiplerin bütün yazışmalarını görmem konusunda her türlü kolaylığı sağlayan Genel Başkan Peder Awraham Yawsep'a teşekkürlerimi bildirmek isterim.)

Ayrıca Bkz. *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*, C.2, s. 2. Burada şunları okuyoruz: "Bu süre içerisinde rahiplerin durumu çok kötüleşti, Kilise'ye ait olan mülkün çoğu satıldı. Genel bir sıkıntı baş gösterdi. Rahipler, ruhbanlığın düzeltilmesi konusunda görüşmek üzere genel Sinod'u toplamak zorunda kaldılar. Daha sonra Peder Şmuyel Jamil'i üçüncü kez genel başkan seçtiler.

8- 1866 yılında Mangiş'te doğdu. 8 Aralık 1884'te Meryem Ana Manastırı'na kayı oldu. İki yıl sonra kendini gösterdi. 1888'de Musul'daki Mar Yuhanna Enstitüsü'ne gönderildi. Ardından Patrik Mar Abdışo tarafından Mangiş'e din görevlisi olarak atandı. 1902'de rahip oldu. 1936 yazına kadar orada kaldı. Bu tarihte Ruhbanlar Genel Sinodu'na katılmak üzere Irak'a döndüğünde Rahiplerin Nefsi Terbiyesi'ne önem verdi. Ayın sırasında felç oldu. Altı gün sonra da 7 Kasım 1936'da Meryem Ana Manastırı'nda vefat etti. [Kilisenin Günlüğü, No. 118 B'de bu biçimde yazılmıştır, 8 Kasım 1936 olarak göstermektedir. (Këxwa dergisi, yıl: 1936, s. 360) ölümünün Kasım ayının 10. gecesi olduğunu yazmıştır.]

9- Azametli rahibe tavsiyesinde, Peder Ansaemos, 32. mektubunda, ki 4 Mayıs 1901 tarihini taşımaktadır, Peder Şmuyel Jamil'e, dönüşünden önce kendisine bir vekil tayin etmesini tavsiye ediyor. Bu diğer rahiplerinde baş vurduğu bir yoldu.

Xori Quryaqos, Şmuyel Jamil'i şu biçimde tanıtır: O, orta boylu, güzel yüzlü, kumral ve sık sakallı idi. Gözleri küçük ve kadife renkliydi. Gözlerinde, sanki aydınlığın ışınlarını veren pilleri vardı. Bu onun dikkatli, zekâlı ve idraklı biri olduğunu gösteriyordu. Elbiseleri sade ve bilinen türdendi. Dış görünüşe önem vermezdi. Kendisine karşı katı idi. Sıkıntı içinde yaşardı. Yemesinde, içmesinde rahiplik yoluna yeni giren çömezlerden farklı değildi. Sohbetleri, ciddiyet, ağırbaşlılık ve edeple doluydu. Dedikodu ondan tamamen uzaktı. Çokça masal ve öykü söyleyip dururdu. Ayin sırasındaki duruşu ilginçti. Bir melek gibiydi. Baştan sona kadar duasını daima rahiplerle birlikte okurdu. İşini düzenli yapardı. Her işini zamanında yapardı. Verdiği kararlarda adildi. (Adil davranırdı.) Ne olursa olsun ikiyüzlülük yapmazdı. Onu övme ya da tersi, onun için aynı sayılırdı. Asla kadınlara bakmazdı. (11)

Ankawalı rahip Peder Ansalemos şunları söylüyor: "Adaklarını 10 Kasım 1864'te tamamladı ve 2 Ekim 1872'de Patrik Mar Yawsep Udo tarafından din görevlisi olarak atandı. 2 Aralık 1905'te vefat etti. (Mer-yem Ana Manastırı Belgeleri, No. 84)

10- Xori Dawud Rammo, "Al-Xawaşer / Tehlikeler" adlı elyazması eserinde, Peder Şmuyel Jamil'in, Papa Leon'u uğurlaması sırasında, Patriğe refakat ettiğini ve Papa'nın ona, "Jamil, Vatikan Kütüphanesi, senin ayrılmandan sonra, üzerine ağlayacak, fakat çaresi yok, selamlele git. Patrik hazretleri, kiliseler konusunda senin yardımına muhtaçtır" dediğini yazıyor.

11- Fakat Yawsep Dadişo' onu şu biçimde tanıtır: "Gece gündüz demeden çalıştı, yöneticilik yaptı. Telif ve çeviri kitaplar hazırladı, makaleler yazdı. Erdemleri, zahidliği, sade giyimiyle, az yemesiyle, ağırbaşlılığıyla, ibadetlerine bağlılığı ve zorluklara aldırmandan, lüzumsuz yere övünmeyi bir kenara atmakla rahiplere örnek olmuştu." Këxwa, Sayı: 3, 1931, s. 17.

Adı geçen peder Ansalemos da 6 Şubat 1894'te Patrik Mar Abu-Yonan'a gönderdiği mektupta onun hakkında şunları yazıyor: "Erdemli genel başkan görevlerini tamamlama konusunda bütün gücüyle çalışıyordu. O şahsını ilgilendiren bütün konularda Rabbi'nin huzurunda, gerektiği gibi, kusursuzdu. Bir zengin gelip onun aleyhinde bir şey söylese veya bir yabancı onun hizmetlerini eleştirirse onun söylediklerine asla inanmazlardı. O, topluluğun ilerlemesine önem verdiği gibi, bu miskin rahipler topluluğun yararı için herkesten daha çok çalışırdı."

Xori Quryaqos bundan sonra Şmuyel Jamil'in eserlerinin, bildiğim kadarıyla en geniş listesini veriyor:

1- Doğulu Pederlerin 1869'da Roma Konsili'ne Gidişlerinin Tarihi (manzum)

2- Başlangıçtan Bu Yana Rahipliğe Giren Ruhbanlarımızın Tarihi

3- Rahipliğe İlk Kez Katılan Gençlerin Listesi

4- Ebedi Adaklarını Adayan Yeni Rahiplerin Listesi

5- Rahipliğe Gelenlerin Kayıtları

6- Rahiplerden Gönderilen Kayıtlar

7- Kildanice Dilinin Kuralları

8- Manevi Düşünler

9- Nasturi Heterodoksluğu Tarihi: Nasturiliğin Kildaniler arasına girmesi ve Mezopotamya'da yayılması. Bazı Nasturi Katolikos patriklerinin öykülerini içeriyor.⁽¹²⁾

10- Kildani İnançları (Latince'den Kildanice'ye çeviri)

11- *Kilise Tarihi İçin Yararlı Bilgiler*⁽¹³⁾

12- Doğu Şehitleri'nin Yaşamı adlı eserin yazarı Miyafar-

12- Bu Kildanice elyazmasının Önsöz'ünde şunlar yazılıdır: "Saygıdeğer kilise genel başkanı peder Şmuyel Jamil tarafından, rahiplik kurumumuzun merhum peder Gabriyel Dambo tarafından kurulduğu 1808 yılından 1866 yılına kadarki sürede Kildani Katolik Rahiplerimizin Kısa Tarihi. Bu kitap 156 sayfa olup 33 x 21 cm. ebatındadır. Her sayfada 38 satır vardır. Yazısı güzeldir. Ayrıca değişik bir yazı ve farklı mürekkeple yazılan 16 sayfa daha rahiplerin tarihi sürdürülmüştür.

13- Bu Kildanice elyazmasının önsözünde ise şunlar yazılıdır: "Peder Hanna Gero'nun başkanlığında 1836 yılında günümüze kadar rahiplik kisvesini giyenlerin sayılarını, adlarını ve sıra numaralarını içeren liste." Rahiplerin sayısı 549'dur. Ancak 85 numaradan sonra numarasız bir ad vardır. Aynı biçimde, 187'den sonra herhangi bir ad belirtilmeksizin 189'a atlanmıştır. 240'tan sonra da numarasız bir ad vardır. Burada numaralar bir kez daha 230'dan başlıyor. Liste 20 x 29, 5 cm ebatında olup 58 sayfadan oluşuyor. Her sayfada 10 kadar ad bulunuyor.

240 Numaradan sonra şu bilgileri buluyoruz: Bu adları Kildani Manastırı'nda, rahiplik mesleğine yeni başlayanlar için, büyük genel başkan peder Şmuyel Jamil'in yardımlarıyla kayda geçirdim. O ki bunlara ait dağınık bilgi ve belgeleri bulmuş ve adı 229 numara ile kayıtlı bulunan rahip (kardeş) Andrawos vasıtasıyla toplamıştır. Bu numarada şu adı buluyoruz: Andrawos Hermöz b. Şammas Gagliza b. Babya b. Şaq Kasa Tël-Kefi.

qin (Silvan) piskoposu Mor Maruṭa'nın Rivayeti

13- dağlık Bölgesindeki Hıristiyan Kardeşler Arasındaki Görevinin Tarihçesi

14- Protestanlığa Yanıtlar⁽¹⁴⁾

15- Malabar Kildanileri'nin Babilistan Patrikliği'ne Yeniden Katılmaları Üzerine Notlar

16- *Kildani Kilisesi'nin Roma ile Görüşmeleri*

Bunu Latince olarak yazdı ve 1902'de Roma'da yayınlandı.

17- Yezidi İnançları Tarihi

Kildanice'den İtalyanca'ya çevirmiştir. 1900 yılında iki dilde Roma'da yayınlamıştır.⁽¹⁵⁾

18- Doğulu Pederlerin 612 Yılında Sasani Hüsrev'e İnançları İle İlgili Olarak Sundukları Rapor

Bu hacimli liste 1836 yılından itibaren rahiplik mesleğine girenlerin tümünün adlarını kapsıyor. Bundan başka peder Gabriyel Danbo'nun zamanında rahipliğe başlayan 100 kişinin adını içeren bir liste daha vardır. Böylece genel toplam $100 + 549 = 649$ ad oluyor. Bu yüzden Fêker Al-Masihi dergisinin (Yıl: 1983, Sayı: 91, s. 119) verdiği 1354 sayısının doğru olduğunu düşünüyorum.

Bu sayı, peder Awraham Alyas'ın "Rahiplerin Başkanları ve Piskoposları" adlı makalesinde (Beṭ-Nahrin dergisi, Yıl: 1975, s. 169) verdiği sayının aynısıdır. Buna karşılık peder Yawsep Dadişo, Kêxwa dergisinde (Yıl: 1932, Sayı: 4, s. 264-266) rahiplerin sayısı hakkında şu bilgileri vermektedir: "Meryem Ana Manastırı'nın Genel Arşivi'nde 1808 yılından günümüze (15 Nisan 1932) kadar rahiplik mesleğine atananların sayısı 545 olarak gösterilmiştir ki, bu sayıya genç rahipler, kâhinler ve başpiskoposlar da dahildir."

14- Bu Kildanice elyazmasının sonunda (elyazması 14 x 22 cm ebatındadır ve her sayfası 20 satırdır ve 509 sayfadan oluşmaktadır.) şmuyel Jamil'in Xori Quryaqos tarafından yazılan ve bu araştırmanın konusu olan biyografisini buldum. Bu biyografi 494-509 sayfalar arasında olup Alqoşlu şamaşa Yawsep Abuna tarafından 1911 Ocağında istinsah edilmiştir.

15- Üstad Gorgis Cawwad / 'Awwad, "Arapça Yayın Organlarında Süryani Araştırmaları" adlı eserinde (Bağdat, 1976, s. 78) şöyle yazıyor: Yezidilerin Tarihi Kitabı'nı papaz şhaq Başşiqi / İşhak Başşiki Doğu Süryanice olarak yazmış ve peder şmuyel Jamil de bunu Sincar Dağı - Bilinmeyen Bir Halkın Tarihi başlığıyla İtalyanca çevirisi ile birlikte yayınlamıştır.

Bunu da Kildanice ve Latince dillerinde Roma'da yayınlamıştır⁽¹⁶⁾.

19- Genel Kildani Ruhbanlık Kurumları'nın Çalışmaları

20- Genel Başkanların Kildani Ruhban Yöneticilerinin Yaptıkları Özel Kurumsal Çalışmalar

21- Subalı Mar Abdişo'nun Yazarlar ve Yapıtlarının Adlarına Dair Açıklamalı Makale

22- Babilistan Patriği Mar Abdişo Xami'nin Kısa Biyografisi (İtalyanca, 1901'de Roma'da yayınlanmıştır)

23- Kildanice Dil Grameri

24- İnsanın İşleri, Vicdan ve Yasaya Dair (47 Vicdan Olayı ve Çözümü)

25- Vaizler, C. 1 (Müjde Günü'nden Büyük Perhize Kadar Pazar Günleri için hazırlanmıştır)

16- Bu kitap hakkında peder Alber Abuna'nın Aramca Dili, Edebiyatı, Tarihi adlı eserinin 552. sayfasında şunları okuyoruz: Şmuyel Jamil, bunun bir bölümünü 27 Kasım 1894'te, Roma'ya gitmeden önce Meryem Ana Manastırı'nda yazmış ve 1910 yılında Roma'da bitirmiştir.

Peder Şmuyel Jamil 7 Ekim 1895'te yanında Dominiken Misyonerler Delegasyonu başkanı peder Peter Duval olduğu halde Roma'ya gitmiş, 1902'de oradan dönmüş ve oraya bir daha gitmemiştir. Bu elyazmasının bir nüshasını, ki bunu Başpiskopos Timaşewos Maqdasi 1900 yılında Alqoš'da kendisi için çoğaltmıştır, inceledim. Yazar bu elyazmasının birçok yerinde bunu 1894'te yazdığını söylüyor.

Peder Alber Abuna, aynı kitabının 552. sayfasında 2 sayılı dipnotta bu elyazması hakkında şu yorumu yapıyor: Bu Siirt Kildani Başpiskoposu Adday Şer'e göre, Meryem Ana Manastırı'nın, No. 313 elyazmasıdır. Elyazmasında ayrıca Meryem Ana Manastırı'nda 1894'te yapılan toplantılarda ele alınan konular da bulunmaktadır. Başpiskopos Adday Şer'in Meryem Ana Manastırı elyazmalarının adlarını içeren listesinde sadece 153 ad vardır.

Bkz. Gorgis Cawwad / 'Awwad, *Eski Eserler*, s. 52-53; Peder Qusti, Meryem Ana Manastırı'ndaki Süryanice-Kildanice Hazinelelerin Fihristi, 1929, Paris, s. 5 ve 125-26. Yazar burada Başpiskopos Adday Şer'in ve ondan önceki katalogların bir kıyaslamasını yapıyor. Peder Qusti katalogunda bu elyazmasının iki nüshasının kayıtlı olduğunu (s. 76'da, No. 201 ve 200 adları) belirtiyor, ancak o peder Alber'in işaret ettiği 1894 Meryem Ana Manastırı'nda yapılan oturumlarda konuşulanlar hakkındaki ek bilgileri aktarmıyor. Aynı biçimde bu ek bilgiler yukarıda sözünü ettiğim Başpiskopos Timaşewos'un nüshasında da bulunmaktadır.

26- Vaizler, C. 2 [Müjde Günü'nden Büyük Perhize kadar tatil yortuları (Baflone) için]

27- Vaizler, C. 3 (Büyük Perhizin tüm pazarları için)

28- Vaizler, C. 4 (Büyük Perhizden Yeni Pazar'a kadarki tatil yortuları - Baflone - için)

29- Vaizler, C. 5 (Yeni Pazar'dan Habercilerin 2. Pazarına kadarki sekiz pazar için hazırlanmıştır)

30- 27 Eylül 1894'te V. Mar Cabdişoc Xayyaş / Abdişoc Hayyat'ın Patrikliğe Gelişinin Tarihçesi ⁽¹⁷⁾

31- Kildani Rahipler İçin Günlük Haberler⁽¹⁸⁾

32- Manastırda Rahiplik Kardeşliğinin Öğretimi İçin Bir

17- Bunu, bu makalenin ikinci bölümünde araştırma konusu yaptım. Ondan, daha geniş bir biçimde ileride söz edeceğim.

18- Alber Abuna bu kitabı Halep'te Kildani Başpiskopos Ştefan Ballo'ya ait gösteriyor. (Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 572) Ve Tebe Yawmanaye / Günlük Haberler terimini "Al-Ĥawliyat / Yıllık" olarak çeviriyor ve şunları yazıyor: Al-Ĥawliyat kitabı, tarihle ilgili bir kitaptır. Gerçekte ise bu Tebe Yawmanaye veya Yawmanaye yı ilk yazmaya başlayan, a r a l ı k s ı z o l a r a k

6 yıl, yani 15 Haziran 1875'teki vefatına kadar genel başkanlık eden peder Elişoc / Elişo Alyas'tır. O bize 1862 yılı ile başlayıp 1874 yılı ile biten 5 x 21, 5 cm. ebatında, küçük bir elyazması bırakmıştır. Elyazmasının 1-37 arası sayfa numaralandırılırken bundan sonrasından 83'e kadar da kağıtla numaralandırılmıştır. Yazı güzel ve biçimlidir. Bu elyazmasının Önsöz'ünde şunları okuyoruz: Efendimiz İsa-Mesih'in verdiği güçle Tebe Yawmanaye adlı eseri çoğaltmaya başlıyoruz. Bu eser kiliselerimizin genel başkanı peder Elişoc / Elişo tarafından kaleme alınmış olup 1862 ila 1874 yıllarını kapsamaktadır. Bu Tebe Yawmanaye peder Şmuyel Jamil tarafından Roma dönüşünden sonra yazılmaya başlanmıştır. Ve iki büyük cilt tutmaktadır. Peder Şmuyel Jamil'den sonra gelen her başkan bazen tek başına bazen de kendisini dil konusunda yeterli görmediği zaman başkasının yardımıyla bu eserin yazımını sürdürmüştür. Ya da Muşe İramya ve Anıtoniyos Eliya başkanlar zamanında olduğu gibi, başkanlar yazıları güzel olmadığı için başkalarının yardımıyla yazım işini yerine getirmişlerdir. Fakat Tebe Yawmanaye yi Dadişo', Şmuyel Jamil gibi, eseri tek başına, açık ve doğru bir dille yazmıştır. Ondan sonra da peder Ştefan Ballo, C. 1'i 234. sayfasından itibaren yazmaya başlamıştır. Aradaki fark şudur: Peder Ştefan Ballo'dan önce yazanlar sadece halefleri için yazıyorlardı. O işe diğer okuyucular için de yazıyordu. Böylece eser özel niteliğini ve özelliğini yitirmiştir.

Okul Kurulmasıyla İlgili Kitap (Bu yapıt okulun yönetmeliklerini ve manastırla rahipleri ilgilendiren başka konuları da içeriyor.)

Xori Quryaqos'un bilim ve ruhbanlık dünyasının kaybı Şmuyel Jamil için yazdığı biyografi burada son buluyor.

Bu bölümü de peder Şmuyel Jamil'in Günlük Haberler, Sayı: 28-1'deki bilgilere dayanarak ekliyorum: "Kildani manastırlarımızın genel başkanı Şmuyel Jamil, 12 Şubat 1917'de hummaya (sıtmaya) yakalandı. İki gün sonra da hastalığı zactuljanb (= plörezi)'e çevirdi ve durumu şiddetlendi. Bunu sezince de rahip Sabrişo'yu efendimiz patrik hazretlerinin yanına göndererek bir doktor göndermesini istedik. Patrik de anında harekete geçti. Ve tabib Hanna Efendi Xayyaş'ın⁽¹⁹⁾ hazırlanarak manastıra yanımıza gelmesini emretti. Ne var ki şiddetli yağmurlar ve soğuk nedeniyle yol kapanmıştı. Buna rağmen, adı geçen tabib gecikmedi. Patriğin sekreteri papaz Davud Rammo ile birlikte Təl-Kepe'e doğru yola çıktı. Ertesi gün gelmek üzere burada bekledi (15 Şubat). Tabibin yolculuğu uzun sürdü. Bu arada Şmuyel Jamil'in durumu iyice ağırlaşmıştı. O günahlarını itiraf ederek tövbe etti. Kurban kutsanmasını alarak cesaret buldu. Vasiyetini yaptı. 16 Şubat Cumartesi gecesı, saat 02. 30'da bu yaşama veda etti. Ertesi gün, sabahleyin onun ayrılış haberi Alqoş'a ulaştı. Kâhinler ve diyakonlar, sayılamayacak derecede büyük bir kalabalıkla birlikte manastıra doğru yola çıktılar. Herkes ağlıyor, üzüntüsünü belli ediyordu. Onun temiz bedeni etrafında dualar okundu. Sabah saat 6'ya kadar Kildani geleneklerimize göre onun için dua ve ilahiler okunmaya devam etti. Dini görevler yerine getirildikten sonra Alqoşlu Xori Yawsep Gaddo, onun hakkında bir konuşma yaptı. Sonra da temiz tabutu Büyük Kilise'de, kapının sağ tarafına konuldu. Şmuyel Jamil vefat ettiği gece, tabibe geldiği yere kadar refakat etmeleri ve efendimiz patrik hazretlerine acı haberi ulaştırmaları için iki rahiple birlikte rahip

19- 1884'te Musul'da doğdu ve ondan sonra sağlık bakanı oldu. 1959 yılında öldü.

Zaxariya Kaso'yu ⁽²⁰⁾ görevlendirdik. Bunlar o gece Tël-Kepe'e ulaştılar. Tabibi oraya bırakarak Musul'a döndüler. Papaz Dawud Rammo ise rahip Sabrişo ile birlikte patrik efendimiz adına taziyelerini sunmak üzere yanımızda üç gün kaldı."

2

1894 Yılı Patriklik Sinodu

Peder Şmuyel Jamil'in yukarıda adları verilen yapıtlarının 30. su "Meryem Ana Manastırı'nda 27 Eylül 1894'te Yapılan V. Mar Cabdişoc Xayyaţ'ın Patriklik Seçiminin Tarihçesi" adını taşıyordu. Gerçekte bu küçük bir elyazmasından, daha doğrusu 16 sayfalık bir broşürden ibaretti. Bu elyazması 16 x 20. 5 cm ebadında olup, her sayfada 25 satır yer almakta idi. Bu notları kendisinin çok iyi bildiği, yöntemlerinde uzman olduğu ve nazmına ve nesrine hâkim olduğu⁽²¹⁾ Kildanice dili ile yazmıştı. Aynı yazar kendisi hakkında, "Kildani Kilisesi ile Roma'daki Papa Arasındaki Görüşmeler" adlı kitabında (yukarıdaki eser No. 19), 444. sayfanın dipnotunda şunları yazıyor: "Ben bu Kõnsil sırasında yurdumda ikamet ediyordum. Ben onun (Patriğın) sekreteriydim. Onun bütün çalışmalarını dikkatle yazdım ve korumak üzere Patrikliğimizin Kütüphanesi'ne koydum."

Sevindiricidir ki bu Kõnsil'in kararlarını Monsenyör Carlo de Klerk,⁽²²⁾ Dini Yayma Kurumu belgelerine dayanarak İtalyanca olarak yayınladı. Kildanice metin ile - Arapça'dan çevrilen - bu resmi metni karşılaştırdığımızda küçümsemeyecek ve yararlı farklılıklar görüyoruz. Birinci metin içerik olarak daha zengin ve özel iken, ikincisi, birkaç yer dışında, genel ola-

20- 6 Ocak 1868'de Tël-Kepe'de doğdu. 18 Ağustos 1895'te kendini rahipliğe adadı. 15 Ağustos 1927'de Başpiskopos Faransis Dawud tarafından Ürdün'e kâhin olarak tayin edildi. Cesareti ile ün yaptı. 18 Temmuz 1949'da vefat etti. (Bkz. Meryem Ana Manastırı Arşivi, belge No. 125)

21- Rufayel Babo Şhaq, Irak Hıristiyanları Tarihi, s. 154.

22- Ortadoğu Sorunları Dergisi, Yıl: 1968, Sayı: 43, s. 104.

rak özettir. Ve hukuki bir özellik taşıyor⁽²³⁾.

Aşağıda peder Şmuyel Jamil'in yazdığı metnin çevirisini sunuyorum:

"27 Haziran 1894 Çarşamba akşamı Kildani Kilisemiz, Katolikos Patrik Eliya Abu-Yonan'ın⁽²⁴⁾ tifoya yakalanarak 14 gün hasta yatmasından sonra, kutsal sırlarla donanmış olarak, Musul'da vefat etmesiyle, Kildani Kilisemiz öksüz kaldı. O vefatı ile bütün Kildani topluluğunu üzüntü ve keder içinde bıraktı. Üzücü haber kendisine ulaşır ulaşmaz Papa XII. Leon ruhani otoritesini kullanarak Amid ve Miyafarqin (Diyarbakır ve Silvan)'ın saygıdeğer metropoliti Mar Cabdişoc Xayyağ / Abdişo Hayyat'ı Babilistan Patrikliğine vekaleten atadı. ⁽²⁵⁾

Bundan kısa bir süre sonra, yeni patriğin seçimiyle ilgili işlemler gereğince, adı geçen sayın vekil, toplumumuzun bütün büyük din adamlarına Amid'den acele mektup yazarak,

23- Doğu Bölümü, 1 Ocak 1895, Protokol No. 3109, s. 21-23. Fakat ne yazık ki Arapça orijinal metnini bulamadım.

24- *Kitabının Tamamı, Tahıl Ambarı* yazarına göre Musul'da, 1839 yılı Aralık ayı ortasında doğdu. 1 Haziran 1840'ta vaftiz edildi. 1855'te Roma'daki Dini Yayma Birliği'ne gönderildi. Fakat o, hastalığı nedeniyle, iki yıl sonra Roma'dan döndü. Öğrenimine Başpiskopos Abdişo Hayyat'ın yanında devam etti. Patrik Yawsep Udo onu 11 Haziran 1864'te Musul'a rahip olarak tayin etti (peder Haddad, Patrik XII. Eliya, Be-Nahrin, Sayı: 10, 1982, s. 249) Peder Eliya Şer Kitab Ar-Ruat (s. 20'de) diyor ki: Patrik, yardımcısı, Başpiskopos Abdişo Hayyat'a onu tayin etmesi için tavsiyede bulunmuştur. Kitab Ar-Ruat ı, Şaqlawalı rahip Eliya Şer, Kildanice kaleme aldığı değerli bir elyazmasıdır. Bu kitapta Yuḥanna Hürmüz'den Yawsep Ğanime'ye kadar 38 başpiskoposun yaşamöyküsüne yer verilmiştir. Bu vesileyle yazarın kendisinin yazdığı orijinal nüshasından bir nüsha yazmama izin veren peder Faransis Şer'e yürekten şükranlarımı sunuyorum (Yawsep Tefenkci onun 1865'te rahipliğe atandığını söylerken yanılmıştır, Kildani Kilisesi, s. 16) 1874'te Cizre Piskoposluğu'na atandı. (*Kitabının Tamamı, Tahıl Ambarı*) yazarı 1875 tarihini verirken yanılmıştır. Aynı biçimde Tornbis'de Fransızca olan Kilise Tarih ve Coğrafya Sözlüğü'nde, s. 143, yanlış olarak 1877 yılını göstermiştir. Patrik Yawsep Udo'nun vefatından sonra piskoposlar 1878'de onu Kildani topluluğuna başkan seçtiler. Onun patrikliği, göçler ve kıtlıkla dolu zorlu bir dönemden geçmesine karşın, parlak geçmiştir. O büyük çabasıyla göçleri ortadan kaldırmayı başarmış, sonuçta cömertliğiyle de 200 kişiyi açlığın pençe

buldukları piskoposluklardan ayrılmalarını ve yeni patriğin seçimi için 20 Ekim günü Alqoş yakınındaki Meryem Ana Manastırı'nda hazır bulunmalarını bildirdi. Bu biçimde belirlenen günden önce saygıdeğer din adamları peşpeşe kiliseye vardılar. İlk olarak 11 Ekim'de Zaxo ve Nuhadra Metropoliti Mar Tımaşewos⁽²⁶⁾ geldi. Dört gün sonra da Amid'den vekil Mar Abdışo Hayyat⁽²⁷⁾ geldi. Ondan birgün sonra da Bağdad'dan Basra metropoliti Mar Mixayel Nacmo / Na'mo⁽²⁸⁾ ve (Papalık) Havari Kürsüsü'nün elçisi ve İmadiye Piskoposluğu Başkanlığı'ndan Bağdatlı papaz Eliya Cisa-Xayyaş / İsa-Hayyat⁽²⁹⁾ geldiler. Böylece adı geçen ruhbanlarının refakatinde Beş-Slux / Kerkük Metropoliti Mar Gabriyel Admo⁽³⁰⁾ da hazır bulundu. Yine aynı gün Beş-Mbadre / Siirt

sinden kurtarmıştır. *Zorunlu. Dualar Kitabı*'nı ve diğer bazı ayin kitaplarını ilk kez bastırılmış, yedi piskoposu atamıştır. (Peder Eliya, yanlışlıkla bu sayıyı 6 olarak vermiştir.) 1890 yılında Konstantinopolis ve Roma'yı ziyaret etmiştir. Bu sonuncusunu ziyaretinde piskoposların seçimi ile ilgili yasalarda bazı değişiklikler yapma konusunda belli ölçüde onay almıştır. Buna karşılık Roma'da bir Kildani Ruhban Enstitüsü açma girişiminde başarısız kalmıştır. Daha sonra İngiltere ve Fransa'ya gitmiştir. 3 Ekim 1890'da Kildani toplumu Paris'teki Mont Marter Kilisesi'nde kendisini topluluğa hizmete atadı. (Këxwa dergisi, Yıl: 1931, Sayı: 3) Kahire'de bir kilisenin ve Bağdat'da Hazinele Annesi Katedrali'nin temellerini atmıştır. 54 yaşında iken Musul'da vefat etti ve Meskenta Kilisesi'ne gömüldü. (Peder Eliya, yanlış olarak onun mezarının üstündeki tarihin Arapça, Kildanice ve Fransızca olduğunu yazıyor. Doğrusu Fransızca yerine Latince'dir)

Patrik Abu-Yonan hakkında bkz., Dr. Pëtroş Haddad, Patrik XII. Eliya Abu-Yonan, Beş-Nahrin, Yıl: 1982, Sayı: 10, s. 274-75; Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 20; Yawsep Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 16-7; *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*, s. 1-5, 19; Tornbis, *Kilise Tarihi ve Coğrafyası Sözlüğü* (Fransızca), Paris 1912, Patrik Abu-Yonan, s. 143-44.

25- 12 Temmuz tarihli Dini Yayma Birliği'nin yayınladığı bir mektupla Başpiskopos Abdışo Hayyat Patrik Vekilliği'ne atanmıştır. 31 Temmuz tarihli bir başka mektupla da Dini Yayma Birliği, Papa'nın elçisi ile Başpiskopos Abdışo Hayyat'ı toplumun başpiskoposlarını yeni patriği seçmeleri için bir Sinod düzenlemeye çağırmak için görevlendirdi. bu tarihte vefat etmiştir. 1892'de Başpiskoposluğa atandı deneceği yerde, seçildi denmiştir. Az önce Gorgis 'Awwad'dan yaptığım alıntıda belirtildiği üzere. Çünkü Papa XIII. Leon onu Yawsep 'Amaniyel ile birlikte,

Metropoliti Mar Camaniyel / 'Amaniyel Tuma 831) da geldi. 17 Ekim'de Aqra ve Zibar metropoliti Mar Ayda, Mar Yuḥanna Saḥḥar,⁽³²⁾ 20 Ekim'de de Mardin Metropoliti Mar Eliya Malmus,⁽³³⁾ Gzira / Cizre Metropoliti Mar Yakub Awraham,⁽³⁴⁾ (Papalık) Havari Kürsüsü elçisi tarafından bu Sinod'a⁽³⁵⁾ başkan olarak tayin edilen Henri Tamēr⁽³⁶⁾ ile birlikte Meryem Ana Manastırı'na geldiler.

26- 1847'de Alqoş'ta doğdu, 1865'te rahiplik yaşamına başladı. (Meryem Ana Manastırı Arşivi, belge No. 82) Bu nedenle Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 560'ta, Babo Şhaq, Irak'ta Hıristiyanlar'ın Tarihi, s. 158'de, Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 27'de ve Këxwa dergisi, 1929, s. 434'te yazılan 1864 tarihi yanlıştır) 1869'da her iki Genel Başkan, rahip Şmuyel Jamil ve peder Elişo birlikte I. Vatikan Konsili'ne, Roma'ya gönderildi. Bu gezide peder Elişo 1879'da Roma'da din görevine atandı, sonra kilisesine döndü. Peder Şmuyel'le birlikte açtıkları yeni Ruhbanlar Okulu'nda ders vermeye başladı. 1890'da Zaxo Başpiskoposluğu'na seçildi. Fakat bu göreve ancak 1892'de, meslekdaşı papaz Yawsep 'Amaniyel Tuma ile birlikte atandı. (Burada, *Süryanice Dili Kuralları*'nda, Süryanice Dil Kurumu'nun 1978'deki baskısında, biyografisi ile ilgili bir yanlışlık vardır. 1889'da değil, 1890'da seçilmiştir. Aynı biçimde Gorgis 'Awwad da, *Eski Eserler*, s. 94'te onun 1892'de atandığını söyleyeceği yerde seçildiğini söylüyor). O, Mar Gorgis Kilisesi'ni onardı. Bu kilise piskoposluk bölgesinin katedrali idi. O Zaxo'da vakıflar için beş ve başpiskoposluk için de bir bina inşa etti. Duhok'ta bir Kız Okulu, bir Ruhban Okulu ve Kilise'nin arazisinde 40 ev inşa etti. Ve bunların gelirinin dörtte birini hayır işlerine ayırdı. *Kildanice Dili Kuralları* adlı yapıtı yazdı ve onu Dominiken Pederleri'nde bastırdı. O Mantık Kitabı'nı da yazmıştır. Johannes Venzani'nin Tanrıbilim Edebiyatı Kitabı'nı Latince'den çevirdi. Bunların dışında bazı dini içerikli kasideler de yazdı. 13 Ağustos 1929'da Zaxo'da vefat etti. (Alber Abuna'nın eserinde onunla ilgili olarak verilen bilgilerde, basımdan kaynaklanan bazı yanlışlıklar vardır. Vefat tarihinin 1920 olarak verilmesi gibi. Ar-Ruat eserinde de vefatı 1931 yazılmıştır. Doğrusu ise 1927'dir.) Yine Abdışo'nun 1899'da patrikliğe seçildiği yazılıyor. Halbuki Patrik Roma'da Papa'nın yanında iken 4 Eylül 1890'da seçilmiştir. Bkz. Yawsep Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi* s. 20; Başpiskopos Babana, Alqoş.... s. 180-2; Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 560-1; Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 27; Babo Şhaq, Irak Hıristiyanları Tarihi, s. 158; Gorgis 'Awwad, *Eski Eserler*, s. 93-4; Këxwa, Yıl: 1929, Sayı: 1, s. 433-36; Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 70-71.

Belirlenen gün (20 Ekim) geldiğinde, yukarıda adı geçen bütün ruhbanlar toplandı. 22 Ekim Pazartesi günü oturum için bir yer ayrıldı. Üzerinde Haç ve İncil⁽³⁷⁾ bulunan bir masa kuruldu. Kutsal Ruh ve Meryem Ana duaları okundu. Sonra ruhbanlar bir araya gelmelerinin nedenini tartışmaya başladılar. Her birinin, piskoposluk bölgesinin kuruluş tarihine göre değil,

27- 1828'de Musul'da doğdu. 1844'te Roma'daki Dini Yayma Birliği'ne gönderildi. Ve öğrenimini orada başarıyla tamamladı. Ardından da 1853'te rahiplik mesleğine kabul edildi. (Tefenkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 17'de yanlış olarak 1855 tarihini vermiştir. Yine Alber Abuna, *Aramca Dili Edebiyatı Tarihi*, s. 542'de aynı yanlışlığı yapmıştır.) Patrik Yawsep Udo 1860'da onu İmadiye Piskoposluğu'na atadı. Ancak o üç yıl sonra bu görevinden ayrıldı. 1863-1872 yılları arasında patriğin Musul'daki vekilliğini yaptı. I. Vatikan Konsili'ne katıldı. Burada önemli görevler yaptı. Ve Vatikan'da iken Latince olarak Doğu Süryaniler'i, yani *Roma Kilisesi İle Kildani Nasturiler'in Başlangıç Tarihi* adlı kitabını yazdı ve 1870'de Roma'da bastırıldı. Bu kitap çok sayıda kişinin beğenisini kazandı. Ondan sonra ilk yedi ve son 300 yılda Doğu Kildaniler'i hakkında bir eser yazdı. Muhtemelen papaz Pētrus Naşri'nin yazdığı *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*, adlı kitabın çekirdeğini oluşturmuştur. Pētrus Haddad onun 21 basılı ve 11 de basılmamış eserinin adını vermektedir. (Patrik Gorgis Abdişo, *Beṭ-Nahrin*, 1938, s. 90-2) 1873'te patrikliğin temsilcisi olarak Amid'e gönderildi. 1878'de buranın asil başpiskoposu oldu. 1894'te de bu Sinod'ta patrikliğe seçildi. 1888'de Amid piskoposluk bölgesindeki Miyafarqin / Silvan Kilisesi'ni inşa etti. Onun zamanında Bağdat Katedrali'nin inşaatı tamamlandı. (Bkz. Dr. Pētrus Haddad, *Bağdat Kiliseleri, Beṭ-Nahrin* dergisi, Yıl: 1980, Sayı: 8, s. 429-431). 1898'de ibadete açıldı (Babo Şhaq, *Irak Hıristiyanları Tarihi ...* s. 149'da, Katedralin 1897'de açıldığını yazarken hata etmiştir.) Kahire Kilisesi'ni de tamamlamıştır. Musul'da Qalca / Kale semtinde üç ev satın aldı. Bu evler ondan sonra şimdiki Mar Yawsep Kilisesi haline geldi. Kısa süreli patrikliğinde (1894-1899) tek bir başpiskopos tayin etmiştir. O da Amid başpiskoposu Mar Şlaymun / Slayman Sabbağ'dır. Onun Beyrut, Şam ve Adana'da vekilleri vardı. 6 Kasım 1899'da Bağdat'da vefat etti ve yeni Katedral'de toprağa verilmiştir. Onun hakkında geniş bilgi için bkz. Dr. Pētrus Haddad, Patrik Gorgis Cabdalxamēs Xayyaṭ / Abdulhamis Hayyat, *Beṭ-Nahrin*, Yıl: 1938, Sayı: 11, s. 67-96; Alber Abuna, *Aramca Dili Edebiyatı Tarihi*, s. 542-44; Peder Eliya Şer, *Ar-Ruat*, s. 15; Babo Şhaq, *Irak Hıristiyanları Tarihi...*, Papaz Slayman As-Sayēḡ, *Musul*, C. 2, s. 272; Tefenkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 17; *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*, s. 1-4, 20.

atanma tarihine göre oturmasına karar verdiler. Bu yüzden toplantı salonunun başındaki ilk koltuğa Amid Metropoliti Mar Abdişo Hayyat, ondan sonraki koltuğa da Mardin Metropoliti Mar Eliya Malmus oturdu. Diğer din görevlilerinin, sıralarına göre oturma biçimi şöyleydi: Cizre Metropoliti Mar Ya'qub Awraham, Beş-Slux Metropoliti Mar Gabriyel Admo, Basra Metropoliti Mar Mixayel Na'mo, Siirt Metropoliti Mar 'Amaniye Tuma, Zaxo Metropoliti Mar Tımatewos, Aqra Metropoliti Mar Yuḥanna, İmadiye delegesi papaz Eliya Hayyat. Her birinin kendi yerine oturması işi bitince, Sinod kararlarını kay-

- 28- 1837 yılında Musul'da doğdu. Babası Nəcmo / Nı'mo Siirtli'ydi. 1863'te Patrik Yawsep Udo tarafından rahip olarak atandı. (Təfənkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 47'de böyle söylüyor, ancak peder Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 25'te, onun 1864'te patrik vekili Mar Abdişo Hayyat tarafından rahipliğe atandığını yazıyor.) 1867'de patrik, Amidli Kildani diyakon Lazarist Rufayel Mazji'nin kurduğu Patriklik Ruhban Enstitüsü birinci başkanı olarak atadı. Bu görevinde yedi yıl kaldı. Patrik 1875'te onu vekili olarak Bağdat'a gönderdi. Buradaki toplum onu çok sevdi. Patrik Abu-Yonan 1879'da onu Xori olarak atadı. 1885'te de Siirt'te Azize Meskenta Kilisesi'ne başpiskopos olarak atandı. Siirt'te bir başpiskoposluk binası ve bir kilise inşa etti. Beş yıl sonra bu görevden ayrıldı. Ve 1890'da Musul'a geldi. (Təfənkçi'ye göre, üç yıl sonra, *Kildani Kilisesi*, s. 47 ve peder Eliya Şer'e göre, yedi yıl sonra bu görevden ayrılmıştır, Ar-Ruat, s. 25) Çünkü bu yılda Patrik Abu-Yonan Avrupa gezisine çıkmış ve yerine bir vekil bırakmıştı. Patrik dönüşünden sonra onu kendisinin vekili olarak ikinci kez Basra piskoposları başkanı sıfatıyla Bağdat'a gönderdi. 1896'da Bağdat'da vefat etti. İnşa edilmekte olan yeni kiliseye gömüldü. (Təfənkçi onun 1895'te vefat ettiğini yazıyor, s. 47. Bkz. Peder Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 25; Yawsep Təfənkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 47.)
- 29- 1856'da Bağdat'da doğdu. Babasının adı Cisa / İsa Tawil'dir. Musul'daki Patriklik Ruhban Enstitüsü'nde öğrenim gördü. 1888'de rahip olarak atandı. (Peder Eliya Şer yanlış olarak 1888'de atandığını yazıyor, Ar-Ruat, s. 30) Patrik Abu-Yonan onu Konstantinopolis'e vekili olarak bırakmıştı. (Peder Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 30'da, Patrik'in 1890'da Roma'ya giderken onu beraberinde götürdüğünü ve Konstantinopolis'de bıraktığını yazıyor.) 1893'te İmadiye Metropoliti seçildi. Papalık Makamı da onu desteklemişti. Bu Sinod'da, henüz resmen atanmamışken, hazır bulunmuştu. Daha sonra Metropolit Eliya Mallus, arkadaşı papaz Şaḡq Xodabaş'la birlikte 12 Aralık 1894'te Meskenta Kilisesi'nde atamasını yaptı.

detmek için iki ruhban görevlendirildiler. Bunların ilki Kildani Manastırları'mızın genel başkanı saygıdeğer Şmuyel Jamil, ikincisi de Musullu papaz Hërmëz Gabri (38) idi. Bu iki kaydediciye, Sinod'da olup bitenleri gizli tutacaklarına dair yemin ettirildikten sonra, birinci oturuma başladılar. Önce Dini Yayma Kurumu'nun, yeni Patrik ve Papa elçisinin Sinod'un divan başkanlığına atanması hakkındaki mektupları okundu. Ondan sonra o ana kadar Sinod'a katılamayan ruhbanların durumlarını görüştüler. Bunlar Sana ve Süleymaniye Piskoposluğu'nun işlerini yürüten Mar Gewergis Goga,(39) İran'ın Ürmiye kenti

Bu patrik, seçimin yapıldığı Sinod'da ondan, İmadiye'ye gitmesi yerine, kendisinin yardımcısı olmasını istedi. Metropolitler de bunu uygun gördüler. Patrik Cabdişoc Xayya'ın vefatının ardından, Papalık, Patriklik Makamı boş kaldığı sürece onu patrik vekili olarak atamıştı. Yeni patrik Mar Yawsep Camaniyel'in göreve gelmesinden sonra Beğ-Slux halkı ondan merhum Gabriyel Admo'nun yerine kendilerinin koruyucusu olmasını istedi. O da 1900 yılında Beğ-Slux'a taşındı. Ve orada 3 Şubat 1903 tarihinde vefat etti. (Tebe Yawmanaye'de vefat tarihi 1 Şubat 1903, Tëfënkçi'de 2 Şubat 1903 ve *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı*'nda, 4 Şubat 1903 olarak gösterilmiştir.)

30- Siirt'te doğdu. (Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 43. Fakat Tornbis'in, Tarih ve Coğrafya Sözlüğü'nde, s. 505, onun Musul'da doğduğunu yazmıştır) Doğum tarihi 1851'dir. (Eliya Şer ise yanlış olarak onun 1853'te doğduğunu yazmıştır, Ar-Ruat, s. 32) Annesi onu kardeşleriyle birlikte Musul'a götürdü. Kildani metropolitleri 1869'da Vatikan Konsili'ne giderken diğer gençlerle birlikte onu da alıp Dini Yayma Birliği'ne götürdüler. Burada 1878'de rahipliğe atandı. Bundan sonra Musul'a döndü ve Patrikhane'de ikamet etti. 1883'te Beğ-Slux metropolitlik makamı boşalınca, Patrik Abu-Yonan onu Beğ-Slux Piskoposluğu görevine seçti. Ve 26 Ağustos 1883'te Meskenta Kilisesi'ne atadı. 1893'te Kudüs'te VIII. Uluslararası Mezmursal Adaklık Kongresi toplandı. Kongre 15-22 Mayıs tarihleri arasında toplanmıştı. (Eliya Şer, bu kongrenin 1887'de olduğunu söylerken yanılmıştır, Ar-Ruat, s. 23. Bu kongrenin çalışmaları hakkında geniş bilgi için bkz., Yawsep Hajar, Vatikan, Fransa ve Doğu Katolikliği, 1979, Paris - Fransızca - s. 32-45) Bu kongreye sadece tek bir Doğu Patriği katılmıştı. O da Süryani Melkitler'in Patriği Grigoriyos Yusuf idi. Bu nedenle patriğimiz Metropolit Gabriyel Admo'yu temsilci olarak bu kongreye göndermiştir. Bundan sonra onun 1894'teki kongrede oynadığı rolü de göreceğiz. 4 Haziran 1899'da Beğ-Slux'da vefat etti. Bkz. Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 23; Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 43; Tornbis, Tarih ve Coğrafya Sözlüğü, s. 505.

Metropoliti Mar Tuma Udo⁽⁴⁰⁾ ve Papa tarafından Xosrawa ve Salamas'a metropolit olarak tayin edilen Xosrawalı Şhaq Xodabaş⁽⁴¹⁾ idi. Bu ilk oturumda patrik seçiminin ne zamana kadar ertelenebileceği konusu görüşüldü. Çünkü adı geçen ruhbanların piskoposluk bölgelerini terk edip etmedikleri ve terk etmişlerse Sinod'a ne zaman yetişecekleri henüz bilinmiyordu. Bu sorun nedeniyle toplantıya katılanlar seçimin dört gün daha ertelenmesine karar verdiler. Diğerleri bu süre içerisinde, yani 27 Ekim Cumartesi gününe kadar Sinod'a katılma imkânı bulabileceklerdi. Artık bu tarihte seçime mutlaka

31- 30 Temmuz 1852'de Alqoş'ta doğdu. (Tebe Yawmanaye, C. 1, s. 212; Başkan Abdullaḥad, Ad-Duratu Nafisa, Musul 1947, s. 5, 10) 8 Ağustos'ta vaftiz edildi. Patrik Yawsep Udo 1869'da Roma'ya giderken onu da beraberinde götürmüş ve Beyrut'a yakın Ğazir'de Cizvit Ruhbanları'nın yanına bırakmıştı. On yıl sonra Musul'a döndü. Patrik Mar Eliya Abu-Yonan 10 Temmuz 1879'da onu rahip olarak atadı. Patriklik Ruhban Enstitüsü'ne 1882'de ikinci kez açılınca onu bu okula müdür yaptı. Onu beraberinde Avrupa'ya götürdüğü 1890 yılına kadar bu görevde kaldı. Burada Papa onu Siirt Piskoposluğu'na uygun gördü. Fakat o bu piskoposluk görevini ancak 24 Temmuz 1892'de kabul etti. (Sanırım Metropolit Babana, Alqoş, s. 197'de bu tarihin 14 Temmuz olarak geçmesi bir basım hatası sonucudur) Siirt'in yöneticileriyle iyi ilişkileri sonucunda, piskoposluğuna bağlı insanları, 1895'te Ermeni kardeşlerinin başına gelen Büyük Katliam zulmünden kurtarmayı başarmıştır. Patrik Abdişo'nun vefatından sonra piskoposlar 9 Temmuz 1900 tarihinde onun patrik vekilliğine seçtiler. Ve 24 Temmuz 1900'de de Metropolit Mallus tarafından resmen makamına oturtulmuştur. Patrik 'Amaniyel, uzun süren görevi boyunca, büyük sorunlarla karşılaşmış. Ancak o Allah'a olan derin imanı ve kendisine olan yüksek güveni sayesinde bu sorunların üstesinden geldi. Kildani toplumunu Birinci Dünya Savaşı, karışıklıklar ve kıtlık ortasında, ender bir ustalıklarla yönetti. Onun eli daima açıktı. Din ve soy ayrımı gözetmeksizin bağışta bulundu. Yüzlerce yurtsuz ve sığınmacıya yardım yaptı. Hatta temel sayılan mallardan bile satıp bu muhtaçlarına sundu. (Dawud Rammo, Al-Xawaṭer / Tehlikeler, s. 941-42) Savaşın ortasında, Türkler Bağdat'ın önde gelen şahsiyetlerinden 60 kişiyi (bunlar arasında Müslüman ve Yahudiler de vardı) sürgün etmişlerdi. Bu sürgünler 12 Kasım 1915'te Musul'a vardıklarında ölümle pençeleşiyordu. Patrik, bunların affedilmelerini sağlamış, bu kişiler güvenlik içerisinde evlerine dönmüşlerdi. Patrik Haydar Bey ile Alman kumandanı Gorlj Paşa arasında arabuluculuk yapmıştır (Al-Xawaṭer, s. 778-87.)

başlanacaktı. Daha sonra, piskopos olmasa da, toplumun ruhbanlarından herhangi birisinin patrikliğe seçilmesinin mümkün olup olmayacağı soruldu. Bu soruya Sinod'da olumsuz yanıt verildi. Yani herhangi bir ruhbanın patrikliğe seçilmesi mümkün değildi. Üçüncü olarak da Osmanlı devletinin sınırları dışında yaşayan piskoposlardan birinin patrik seçilip seçilemeyeceği soruldu. Sinod buna olumlu yanıt verdi. Yani Osmanlı devleti sınırları dışındaki piskoposlardan birisi, diğer

Kildaniler'in en uzun süre patrikliğini yapan (1900-1947) birisini birkaç satırda anlatmak çok zordur. Şu kadarını söylemek yeterli olur: O, gemiyle Avrupa'yı beş kez ziyaret etmiş, kilise tarihimizde bir başka patrikle, krallar, prensler, devlet başkanları, başbakanlarla, generaller ve bilim adamları ile görüşmüş, yine dört büyük Papa ile görüşmüş, onlarla mektuplaşmış ve onlarla aynı seviyedeki iki kişi gibi konuşmuştur. O doğuştan bir lider ve yetenekli bir diplomattı. Ayan Meclisi'nde vatana 20 yıl hizmet etmiştir. Irak devletinin kuruluşu sırasında, emperyalizme karşı takındığı tavır, takdire şayandır. Musul vilayetinin Irak'tan koparılmaması için MC (Milliyetler Cemiyeti)'ndeki mücadelesi bunun en güzel ve en güçlü kanıtı olmuştur.

Bizzat kendisi 12 metropolitin atamasını yapmış, altısının da atama emrini vermiştir. Onun zamanında yurdumuz (Irak) dahilinde 108 rahip atandı. Çok sayıda da yurtdışında rahip yetiştirdi. 21 Temmuz 1947'de Musul'da yaşlanmış bir halde iken vefat etti. Ve cesedi Meskenta katedrali'ne konuldu. (Bkz. Metropolit Yawsep Babana, Alqoş, Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 196-98; Dr. Yawsep Habbi, Patrik Yawsep 'Amaniyel, Beṭ-Nahrin, Yıl: 1978, Sayı: 6, s. 75-84; Abdullaḥad Rayēs, Ad-Durattu Nafisa, Musul 1947, s. 37; Xori Dawud Rammo, Al-Xawaṭēr) Çok değerli olan diğer bir eser de, bu yüksek şahsiyetin biyografisini incelemek için vazgeçilmez bir özelliğe sahiptir; Ştefan Ballo, Patrik Mar 'Amaniyel'in Yaşamöyküsü, Kildanice elyazması olup 1941'de diyaqon Pawlos Qaşa tarafından Alqoş'ta yazılmıştır. 95 sayfi olup 5 x 23, 5 cm ebatındadır. Her sayfada 16 satır vardır. (Kēxwa dergisi, Özel Sayı, Papaz Slayman Sayēḡ, 13 Temmuz 1930, 72 sayfadır. Yawsep Tēfēnkē, *Kildani Kilisesi*, 17-21, 47-48; Eliya Šer, Ar-Ruat, s. 26; *Kitabının Tamamı, Tahıl Ambarı*).

32- 23 Haziran 1852'de Musul'da doğdu. 1882'de Patriklik Ruhban Enstitüsü'ne girdi. 2 Mayıs 1886'da Meskenta Kilisesi'nde, Yakub adıyla rahipliğe atandı. Onu atayan Patrik Eliya Abu-Yonan'dı. Patrik bir yıl sonra onu bir kilise inşa edeceği Basra'ya gönderdi. 1892'de Aqra Piskoposluğu'na seçildi. 25 Mart 1893'te Yuḥanna adıyla piskopos olarak atandı. 13 Haziran 1909'da Aqra'da vefat etti ve buranın kilisesinde gömüldü.

piskoposlar gibi patrik seçilebilecekti. Bu garip soru, gelecekteki patrik için padişahın fermanının elde edilmesindeki zorluklar nedeniyle ortaya atılmıştı. Bu konuların görüşülmesinden sonra ilk günün birinci oturumu bitmiş oldu.

İkinci Gün

II. Oturum (23 Ekim 1894)

Adet olduğu üzere Kutsal Ruh ve Meryem Ana dualarının okunmasından sonra seçime ayrılan gün öncesindeki oturumları, bazı değişiklik ve düzenlemelere muhtaç olan ayin yöntemlerini incelemekle geçirme kararı aldılar. Bunun için hemen ve büyük bir çalışma ile, bu oturumda, basılı ayin metnin (ki Patrik XII. Mar Eliya zamanında basılmıştı) incelemeye ve onu eski elyazmalarıyla karşılaştırmaya, gerekli yerlerde değişiklikler, düzeltmeler yapmaya başladılar. Bu değişiklikler yapılıncaya da (yeni) ayin metni basılıp kiliselere dağıtılacak ve toplumumuzun bütün ruhbanları tarafından, şimdi olduğu gibi, bir karışıklık ve değişiklik olmaksızın okunacaktı. Söz konusu

33- 19 Eylül 1831'de Mardin'de doğdu. 1850'de ruhbanlık mesleğine girdi. Patrik Yawsep Udo 21 Eylül 1856'da onu rahipliğe atadı. Dominiken Misyoner Pederlerin Başkanı'nın 1858'de Mar Şamun'u ziyaretinde ona refakat etti. Ancak Mar Şamun onlara kendileriyle görüşmeye hazır olmadığını bildirdi. Peder Eliya yeni yapılmış olan Meryem Ana Manastırı'na ilk özel başkan yapıldı. 5 Haziran 1864'te Patrik Yawsep Udo onu Aqra'ya metropolit olarak atadı. 1867'de Patrik, Petrus ve Pavlos'un Şehadetleri'nin 18. yıldönümü törenlerinde kendisini temsil etmesi için onu Roma'ya gönderdi. (Peder Şmuyel Jamil, Ruhbanlığın Tarihi, s. 35-140'ta, yanlışlıkla onun Roma'ya gidişinin, bir bayram münasebetiyle olduğunu yazmış. Eliya Şer de bu hatayı ondan iktibas etmiştir, Ar-Ruat, s. 17. Peder Elişo, Tebe Yawmanaye'sinde, bu törenin yeni azizlerin kutsanması töreni olduğunu söylemiştir.)

Roma'da Mar Mixayel Manastırı rahiplerinden biri olan Musullu Yuḥanna'nın 1245 yılında Kildanice olarak yazdığı Güzel Ahlak adlı kitabı yayınladı. Bu kitaba geniş bir önsöz (23 sayfa) yazdı. Bu Önsöz'de En Büyük Dini Otorite'nin (Papalık, Yay.) başkanlığından, onun genel koruma ve otoritesinden söz etti. O otorite ve başkanlık ki 1874'te Malabar'a (Hindistan) giderek onu bir kenara atmıştı. Büyük Dini Otorite ve Patrik onu çağırırsa da o buna aldırmadı ve 1882'ye kadar orada kaldı. Bu tarihte de Musul'a döndü. Têl-Kayf, Têl-Esqof ve Qarfa'ya dört din görevlisi kâhini atadığı için büyük bir aforoza uğradı. 1889'da bu aforoza kalktı.

ayın duasının bazı düzenlemeleri ve değişikliklerinin de yapılmasıyla vakit doldu. Böylece ikinci oturum da tamamlanmış oldu. (43)

Üçüncü Gün

III. Oturum (24 Ekim)

Bu oturumda da Kutsal Ruh ve Meryem Ana duaları okundu, sonra ruhbanlar bir önceki oturumda tamamlamayamadıkları ayın duasını incelemeyi sürdürdüler. Böylece bu oturumda ayın

Patrik Abu-Yonan Roma'ya giderken 1890'da Mardin'e uğradı. Bu sırada onun toplumu patrikten beldelerine bir kişiyi göndermesini istedi. Çünkü onlar yıllardan beri dini korunmadan yoksundular. Patrik de bu konuyla ilgili olarak ona bir yazı yazdı. O da Roma uygun gördüğü takdirde, buna hazır olduğu yanıtını verdi. Papa da 1890 yılında onu Aqra'dan Mardin'e nakletti. 16 Şubat 1908'de Mardin'de vefat etti ve buradaki kiliseye gömüldü. Geniş bilgi için bkz. Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 534-44; Peder Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 17; Yawsep Tefenkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 51-61; Peder Şmuyel Jamil, Ruhbanlık Tarihi, s. 135-40; Peder Elişo, Tebe Yawmanaye, s. 29-30; 50-51, 56.

34-3 Ocak 1848'de Tël-Kepe'de doğdu. 1866 Kasım'ında rahiplik mesleğine girdi. 1869'da yeni açılan Patriklik Ruhban Enstitüsü'ne gönderildi. 2 Ekim 1872'de rahipliğe atandı (Kilise Kayıtları, s. 87; Peder Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 22; Peder Yawsep Tefenkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 56'da bu tarihi 1873 olarak vermiştir.) Papaz Mixayel Bazzi ise, Tël-Kepe Beldesi, s. 102'de onun 1874'te Filip adıyla rahipliğe atandığını yazmıştır. Patrik Yawsep Udo 23 Temmuz 1875'te piskoposluğa atadı. (Kilise Arşivi, Eliya Şer ve papaz Mixayel Bazzi böyle diyor. Tefenkçi ise *Kildani Kilisesi*, s. 56'da onun atama tarihini 25 Temmuz 1875 olarak yazıyor.) Daha 27 yaşında iken onu Malabar'a gönderdi. Patrik Yawsep Udo'nun 1877'de Roma'nın emirlerini savsaklamasından sonra Mallus ve Awraham'a oradan dönmeleri için çağrıda bulunuldu. Birincisi bu çağrıya uymadı, diğeri ise kabul etti. Fakat o Yawsep Udo'nun isteğini hemen yerine getiremedi. Çünkü Malabarlılar onu çağırışlardı. Bir yıl geçtikten sonra oradan kaçtı ve gelip Patrikhane'ye yerleşti. (Peder Eliya Şer onun 1878'de değil de 1888'de döndüğünü yazarken hata yapmış olmalıdır) 1882'de Patrik Abu-Yonan onu Cizre'ye metropolit olarak atadı. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılında, Büyük Katliam'da, 16 Ağustos 1915'te şehit düşünceye kadar burada kaldı. (Bkz. Papaz Mixayel Bazzi, Tël-Kepe Beldesi, s. 102-3, Metropolit Srayel Udo, Sahduğa, Kildanice yazma, s. 143; Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 22; Yawsep Tefenkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 56; Kilise Arşivi, belge No. 87.)

duasını inceleme işini bitirdiler. Gereken yerlerde değişiklik ve eklemeleri yaptılar, sonuçta bu oturum da bitmiş oldu. (44)

Dördüncü Gün

IV. Oturum (25 Ekim)

Bu oturumda, önceki oturumlarda olduğu gibi, Kutsal Ruh ve Meryem Ana duaları okunduktan sonra ruhbanlar seçimin yazılı ve gizli bir biçimde yapılmasına karar verdiler. Bu maksatla oy kullananların yazılarından tanınmaması ve patriğe etki etmemesi için Sinod'un zabıt katibi orada bulunan ruhbanların sayısı kadar küçük kağıtlar hazırladı. Ve bunların üzerine ruhbanların adlarını yazdı. Böylece herkes oy vermek istediği kişinin adını kolaylıkla bulup oy kullanabilecekti. Bundan sonra seçimin sabahleyin kilisede piskoposlardan birinin ayin duası yaptırmasından sonra, yapılmasını kararlaştırdılar. Böylelikle ayinden sonra hemen yasal seçimlere geçilecekti. Bu dördüncü oturum da bu biçimde bitti.

- 35- 1844'te Fransa'da Metas Piskoposluğu'na bağlı Boznfel kentinde doğdu. Dominiken ruhbanlardandır. 29 Ağustos 1883'te Papa'nın Mezopotamya Elçiliği'ne atandı. 29 Ağustos 1883'te elçiliği kesinleşti. Ağustos 1888'de Bağdat Latin Başpiskoposluğu'na atandı. Tmayer, tam bir egemenliğin, mutlak bir merkezîyetçiliğin ve Latin ayin yönteminin her-kese kabul ettirilmesini isteyen eski ekoldendi. Selefî Cizvit B. Blancher'in 1853'te Rabban Hürmüz Sinodu'nda gösterdiği tavrı olgunlaştırdı. Papa XIII. Leon "Doğuluların Onuru" (Karamatu Aş-Şarqiyin) diye bilinen ünlü bildirisini yayınladığında (30 Kasım 1894), Papa'yı bu yeni adımının tehlikeli olduğuna ikna etmek üzere 1895'te Roma'ya gitti. Ancak Papa daha gerçekçiydi ve Doğuluları da seviyordu. Bu yüzden elçisinin sözlerini ciddiye almadı. Aynı biçimde tavsiyelerine de, yani kendisinin taşınması halinde yerine Dominiken Misyonerleri'nin başkanı peder Duval'ı getirmesi teklifine de kulak asmadı. 1900'den başlayarak Torane / Dağlık bölgesindeki Hıristiyan kardeşlerin dönüşü konusunda giriştiği çabalardan sonra Sinod ondan istifa etmesini istedi. İstifası 1902'de kabul edildi.
- 36- Dini Yayma Birliği 27 Ağustos 1894'te elçiye iki karar gönderdi. Birincisine göre başkanlık yapabiliirdi, ikincisine göre ise sadece hazır olması isteniyordu ve seçim ona aitti. Sonuçta o, doğasına uygun olarak birinci kararı seçti.

Beşinci Gün

V. Oturum (26 Ekim)

Bu oturumda bütün ruhbanlar yerlerine oturduktan ve diğer günlerde olduğu gibi Kutsal Ruh ve Meryem Ana duaları okunduktan sonra, Urmiye ve Salamas'tan Mar Tuma Udo ve papaz Şağ Xodabaş çıkageldiler. Bu ikisinin gelişi günlerdir bekleniyordu. Onların gelişiyle oturum sona erdi. Çünkü ruhbanlar onları karşılamaya çıktılar. Gün boyu onlarla hoşça vakit geçirdiler. Mar Tuma ve Xodabaş uygun zamanda selamete geldiler. Onlar seçim için kararlaştırılan Cumartesi gününden önce, Cuma günü ikinci vaktinde gelmişlerdi. Böylece bütün piskoposlar kilisede hazır bulundular. Sadece Sena ve Süleymaniye metropoliti saygıdeğer Gewergis Goga, muhtemelen mesafenin uzak oluşu ve bu uzun yolda gidip gelen posta görevlilerinin düzenli çalışmayışı nedeniyle Sinod'a gelmemişti.

- 37- Resmi metinde Ruhani Sofra, Haç, İncil ve öncelik konusu yoktur. Resmi metne göre Papa'nın elçisi oturuma toplantının nedenini anlattığı bir konuşma ile başladı. Elçi konuşmasında Papalık Makamı'nın bu konuda kendisini görevlendirdiğini ve kendisinin, yıllardan beri hizmet ettiği patriklik ve toplum için bu görevi yerine getireceğini söyledi. Kildani piskoposlarının ona bu topraklara ayak bastığından beri gösterdikleri iltifata karşılık o da onlara teşekkürlerini sunma fırsatı buldu.
- 38- 8 Ocak 1872'de Musul'da doğdu. (Doğu Sinodu'nun 1932 yılı sayımlarına göre, s. 242; Papaz Aprëm Goge, Këxwa dergisi, Yıl: 1952, Sayı: 13, s. 264; Tebe Yawmanaye, s. 1402, Yawsep Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 30 ve Mar Yuħanna'nın 1953'teki No. 21 yayını, s. 108'de ise doğum tarihi 1870 olarak gösterilmiştir.)
- Ağustos 1887'de Patriklik Ruhban Enstitüsü'ne girdi. 4 Haziran 1893'te rahipliğe atandı. (Tëfënkçi, s. 30; Eliya Šer, Ar-ruat, s. 35. Ancak papaz Aprëm Goge ve Mar Yuħanna yayını ise atama yılını 1894 olarak göstermişlerdir) Patrik Mar 'Amaniyel 1902'de Avrupa'ya gittiği sırada ona Xori lakabını vermiş ve kendisinin yokluğunda vekili olarak bırakmıştı. Roma'da Papa'dan Adday Šer ve Awgin Ya'qub Manna ile birlikte kendisine bir vekil metropolit vermesi için destek istedi. Dönüşünde 30 Kasım 1902'de üçü de piskoposluğa atandı. (Papaz Aprëm Goge, 4 Aralık 1902'de atandığını yazarken hata yapmıştır.) Ştefan adını aldı ve Nusaybin'in Onursal Metropoliti lakabını kullandı. 1907'de Patrik onu üç yıl kalacağı Bağdat'a gönderdi.

Seçimlerin Yapılışı (27 Ekim Cumartesi)

Kilise her türlü tezyinat ile süslendikten ve mabedin içinde mihrabın önünde seçim için güzel ve özel bir bölme hazırlandıktan sonra papaz Eliya Xayyağ bütün ruhbanların huzurunda ayin duasını yönetmeye başladı. Ayinde Rabban Hürmüz ve Meryem Ana Manastırları'ndan din görevlileri, çok sayıda başka din görevlileri ile Alqoş ve Təl-Esqof köylerinden insanlar da hazır bulunmuşlardı.

Ayin duasının bitmesinden sonra bütün halk dışarı çıktı. İçeride sadece Sinod üyesi ruhbanlar ve birinci oturumda adı geçen iki zabıt katibi kaldılar. Kilisenin kapısı kapatıldı. Kapının dışına bekçi olarak bazı ruhbanlar bırakıldı. Ta ki yabancı birisi kiliseye yaklaşarak Sinod'da konuşulanları duymasın. Bundan sonra, içeride, âdet olduğu üzere, Kutsal Ruh ve Meryem Ana duaları okundu. Üyelerden iki kişi masanın üzerine konulan Kutsal Tas içerisine atılacak oy pusulalarını gözetlemek ve denetlemekle görevlendirildi. Oyların denetlenmesi işi Papa'nın elçisi ve yukarıda adı geçen iki denetçinin huzurunda yapılacaktı. Bütün piskoposlar oylarını kullanınca, Papa'nın elçisi ve iki denetçi kutsal kaptan oy pusulalarını çıkardılar. Ve açıktan teker teker okudular. Üyelerin kullandıkları oylar iyice incelendi; sonuç bu biçimde oldu:

Daha sonra da küçük düşürdüğü köylülerin aleyhindeki faaliyetleri nedeniyle onu çağırıldı. Beğ-Slux'un koruması, Metropolit Teodoros Mşiha'nın 26 Mayıs 1917'de vefatından sonra Metropolit Gabri ondan Beğ-Slux'a taşınmasını istedi. 14 Mart 1918'de Musul'dan ayrıldı. Ve 19 Temmuz 1953'teki vefatına kadar Beğ-Slux'ta kaldı. Ve buranın kilisesine gömüldü. (Bkz. Şhaq Cisco / İshak İsko, Konuşmalar, Këxwa dergisi, Yıl: 1953, Sayı: 13, s. 316-21; Papaz Aprëm Goge, 50. Altın Yılı, Këxwa, Sayı: 12, s. 261-293; Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 35; Yawsep Tëfënkçi, *Kıldani Kilisesi*, s. 30-31.)

39- 15 Ocak 1820'de Təl-Kepe'de doğdu. 26 Nisan 1852'de ruhbanlığa başladı. 12 Şubat 1860'da rahipliğe atandı. (Kilise Arşivi, belge No. 68; Ruhbanlık Tarihi, s. 156; Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 21; Papaz Mixayel Bazzi, Təl-Kepe Beldesi, s. 100. Bu nedenle Yawsep Tëfënkçi'nin, s. 70'de onun 1855'te atandığına ilişkin yazığı tarih yanlıştır. Papaz Rufayel İramya da bu yanlıs bilgiyi ondan almıştır. Sena Başpiskoposluğu, Këxwa, Sayı: 12, s. 129.)

Amid Metropolit Mar Abdišo Hayyat 2 oy
Mardin Metropolit Mar Eliya Malmus 2 oy
Beğ-Slux Metropolit Mar Gabriyel 7 oy almıştı.

Bu sonuncusu yasal olarak seçilmiş patrikti. Fakat bu sonuç Sinod'un başkanı olan Papa'nın elçisi tarafından Metropolit Mar Gabriyel'e resmen bildirildiğinde o bu sonuç üzerinde tartışma başlattı. Ve büyük patriklik görevini kabul etmedi. (47) Bunun üzerine Papa'nın elçisi hemen onu razı etmek için

23 Temmuz 1875'te Patrik Yawsep Udo onu Gorgis adıyla Zaxo Piskoposluğu'na atadı. (Kilise Arşivi, Ruhbanlık Tarihi, Eliya Şer ve papaz Mixayel Bazzi. Ancak Yawsep Tefenkçi ve ondan sonra Rufayel Iramya, yanlışlıkla onun 25 Temmuz'da atandığını yazmışlardır.) Ben buraya Peder Şmuyel Jamil'in *Ruhbanlık Tarihi* adlı yapıtından onunla ilgili verdiği bilgileri aktarıyorum: "Ruhbanlığa atanmasından sonra Manastır'da bir yıl kadar kaldı. 1861 Kasım'ında Şemikan'daki Diza ve Bebiwza köylerine gönderildi. Bu yılın bitmesinden sonra 27 Kasım 1862'de seçimin yapılacağı Genel Sinod'a katılma kararı aldı. (Bu tarih, ileride göreceğimiz üzere yanlıştır. 1861 yılı olmalıdır.) Sinod'dan sonra Sabna'daki Aradën'a gönderildi. Burada dokumacılık sanatını öğrendi. Manastıra dönünce rahiplere de bu sanatı öğretti. Sonra Aralık 1862'de Rabban Hürmüz Manastırının başkan vekili oldu. 1863'te Patrik Yawsep Udo onu Mar. Gewergis Manastırına gönderdi. Böylece onu manastırın başkanı ve yöneticileri peder Gorgis Goge ve altı rahibi seçerek onları 17 Ekim 1863'de patriğe gönderdiler. O giderken yanına ne yiyecek, ne giyecek ve ne de pijama aldı. Manastırdan hiçbir şey götürmedi. Çok geçmeden de bütün işleri düzenli ve mükemmel bir biçimde yürüttü. Yumuşak huylu oluşundan ötürü son derece seviliyordu. Hiç kimse onun isteğini reddetmedi. Gümüş, mobilya vs. ne isterse ona verirlerdi. Manastırın işlerini yoluna koydu. Su ve bahçeye kavuşturdu. Etraftaki köylerden manastır için arazi satın aldı. Burada bir yıl kaldıktan sonra, 11 Kasım 1864'teki seçimlere katılması için kiliseye çağrıldı (seçimler her üç yılda bir yapıldığından yukarda önceki seçimlerin 1862'de yapıldığına dair bilginin yanlış olduğu görüşümdedir.) Bu Sinod'da Mar Gewergis Manastır başkanı yapıldı. Üç yıl sonra da 20 Kasım 1867'de bir Sinod daha yapıldı. Peder Gorgis buna katıldı ve Meryem Ana Manastırına başkan vekili tayin edildi. Onun yerine Mar Gewergis Manastırına peder Awraham Cabo / Abo gönderildi. İki yıl bu görevde kaldıktan sonra, 1869'da bir kez daha, Mar Gewergis'teki görevine iade edildi. 1875'te manastırın genel başkanı peder Elišo Eliya hastalandığında bütün ilgilileri ve pederleri topladı. Onlara şu tavsiyelerde bulundu: Ben ayrılırsam ruhbanların peder Gorgis'le ilgilenmesini istiyorum. Kendinize yasal bir başkan seçinceye kadar da o başkan vekilliğini yapsın.

çalışmaya başladı. Onu Katolikos Patrik olarak ilan etti. Fakat o kabul etmedi. Papa'nın elçisi onu bir türlü ikna edemeyince bu kez de bütün Sinod üyesi ruhbanlar onu teşvik etmeye ve ona, kendisine bütün zor işlerde yardımcı olacakları ve bütün emirlerine itaat edecekleri ve sözlerini dinleyecekleri konusunda söz verdiler. Fakat bütün bunlara rağmen o bu ricaları da kabul etmedi. Mar Gabriyel'in görevi kabul etmesi için yapılan rica ve temaslarla çok vakit geçince, seçimlerin yenilenmesi kararlaştırıldı. Yeniden seçim yapıldı. Mar Gabriyel bu kez bütün oyları almıştı. Papa'nın elçisinden başlayarak bütün Sinod üyeleri ondan kararını geri almasını ve Kutsal Ruh'un

Böylece o 15 Haziran 1875'te vefat etti. Vasiyeti üzere peder Gorgis manastırın işlerini fiilen yürütmeye başladı. Fakat kısa bir süre sonra patrik onu Mar 'Amaniyel'in vefatıyla boşalan Zaxo Metropolitliği görevine getirdi. Papalığın iradesine rağmen, 23 Temmuz 1875'te bu görev resmen atandı. Bu nedenle atama işleminden sonra Papalık onun görevine son verdi. Ancak Mar Gorgis buna aldırılmayarak görevini sürdürdü. Ruhban atamalarını yaptı. Böylece toplumu arasında büyük bir ayrılık meydana geldi. Sonunda Mar Gorgis yola geldi ve 1878 yılı başında ve Patrik Yawsep Udo'nun vefatından sonra bağlılığını bildirdi. Tël-Kayf'te bir süre kaldıktan sonra Meryem Ana Manastırı'na yerleşti. Çünkü Papalık onu Zaxo Metropolitliği'nden almış ve ona boş bulunan İmadiye Piskoposluğu görevini vermiş, kısa süre sonra da onun bu görevini kayda geçmişti. O bu piskoposluktaki ahaliyle birlikte çok hayırlı işler yaptı. Şöyle ki: 1879 yılında büyük bir kıtlık baş göstermiş ve insanlar mülklerini satmaya başlamışlar, açlıktan kıvranan köleler durumuna düşmüşlerdir.

O piskoposluk bölgesine varır varmaz satılan mülkleri satın almaya başladı (o akrabalarından büyük bir miras devralmıştı) ve bu mülkleri yavaş yavaş sahiplerine iade etti. 1892'de İmadiye'deki görevinden istifa ederek Tël-Kayf'deki baba evine döndü. Patriğin Aqra'daki vekili / temsilcisi peder Pawlos Jalal vefat edince Patrik onu Pawlos'un yerine gönderdi. Buranın yeni metropoliti Yuḥanna Saḥḥar'ın ataması yapıncaya kadar Aqra'da ikamet etti. Ardından bir kez daha köyüne döndü. Bu yılda Sena piskoposu Metropolit Pawlos Şamina vefat edince Patrik onu bu piskoposluğa gönderdi. O, 11 Şubat 1911'e kadar burada kaldı. (Kilise Arşivi, Papaz Bazzi ve Peder Eliya'ya göre böyledir. Ancak Tëfënkçi 18 Ocak 1911 tarihini veriyor. Mar Gorgis Goge hakkında geniş bilgi için bkz. Papaz Mixayel Bazzi, Tël-Kepe Beldesi, s. 100-101, Papaz Rufayel İramya, Sena Piskoposluğu, Këxwa dergisi, Yıl: 1952, Sayı: 12, s. 129-30; Peder Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 21; Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 35, 67, 70; Kilise Arşivi, belge No. 68; Ruhbanlık Tarihi, s. 156.)

vasıtasıyla / izniyle tamamlanan bu hukuka uygun seçimin sonucunu kabul etmesini istediler. Kendisinin yanıtı yine ret oldu. (48) Bunun üzerine üyeler seçimin ertesi güne ertelenmesine karar verdiler. (49) Çünkü onlar bu süre içerisinde yoğun temaslar ve sürekli ricalarıyla Mar Gabriyel'in görüşünü değiştirebileceklerini düşündüler. Bu ümitle bugünkü seçim gizlilik altında durduruldu. Piskoposlar Sayın Kerkük metropolitini yüce patriklik görevini kabul etmeye nasıl ikna edecekleri düşüncesiyle kiliseden çıktılar. O andan itibaren ve ertesi güne kadar gece gündüz Mar Gabriyel'e seçimi konusunda düşünmesini hiç durmadan söylediler. Fakat bu boşunaydı. Bu nedenle ertesi günü, ki o gün takvimler 28 Ekim 1894 tarihini gösteriyordu.

Bu ayinden sonra ruhbanlar kilisede yeniden toplandı. Hepsi saygıdeğer Mar Gabriyel'e isteklerini tekrarladılar. Ondan kazandığı bu seçimin sonucunu olanaklı ise kabul etmesini istediler. O ise şu yanıtı verdi: "Dün dediğim gibi, bugün de söylüyorum. Ben, çok yüksek olan patriklik makamının ağır yükünü taşıyamam. Bu nedenle her şeyden önce, zavallı şahsıma gösterdiğiniz doğrulma için teşekkür ediyorum. İkinci olarak da taşımaya gücüm olmayan bu ağır yükü omuzlarıma

40- 11 Ekim 1855'te Alqoş'ta doğdu. Patrik Yawsep Udo'nun kardeşinin oğlu olan peder Hürmüz'ün oğlu ve Metropolit Srayel'in kardeşidir. Patrik 1869 yılındaki (Metropolit Babana, s. 183, Eliya, Ar-Ruat, s. 28; Peder Alber Abuna, s. 554. Tefenkçi ise bunun yerine yanlış olarak 1870 yılını gösteriyor) Vatikan Konsili'ne katılmak üzere Roma'ya giderken onu da beraberinde götürmüş ve onu Dini Yayma Birliği'ne bırakmıştı. O burada öğrenimini başarıyla tamamladı ve 1880 yılında ruhbanlığa tayin oldu. Patrik 1888'de onu merhum papaz Pêtrus'un yerine Halep'teki vekilliğine tayin etti. 1888'e kadar Halep'te kaldı. Bu tarihte Patrik ona Patriklik Ruhban Enstitüsü'ne öğretmenlik yapması için çağrıda bulundu. (O sırada 1890'a kadar enstitünün müdürü papaz Yawsep Tuma idi. Bu nedenle peder Alber Abuna s. 554'te patriğin onu müdür yaptığını söylerken yanılmıştır.)

1889'da Salamas Piskoposluğu görevini yürüten Metropolit Ağuştin Şeno'nun vefatından sonra Patrik onu buranın işlerini incelemeye gönderdi. (Metropolit Babana 1892 tarihini verirken yanılmıştır, s. 183) Burada bir yıl kadar kaldıktan sonra Musul'a döndü. 1 Mayıs 1892'de ataması yapıldı. (Tefenkçi, s. 49 ve Eliya. Metropolit Babana ise gününü belirtmeden sadece Mart ayında atandı diye yazmıştır.)

atmak için üzerime fazla gelmeyin.”

Mar Gabriyel'in, patrikliği kabul etmemek için ileri sürdüğü görünen açık gerekçeler; gerçekte bu ağır yükü taşıyacak güçten yoksun değildi. Çünkü onun bu makam için ehil olduğu, güneş kadar açıktı. Bu, sadece ona oy veren ve bu görevi kabul etmesi için yoğun isteklerde bulunan piskoposların değil toplumumuzun piskoposluklarındaki düşünen ve bilen insanların çoğunluğunun da kanaati idi. Toplumumuz Patrik Mar XII. Eliya zamanından beri bu Mar Gabriyel'den övgüyle söz etmekte ve onun büyük patriklik makamına layık olduğunu konuşmakta idi. Çünkü onun erdem ve yücelikleri her tarafa yayılmıştı. O Beṭ-Slux'de din ve kilise işlerini düzene konmasında da başarılı olmuştu. Böylece o etraftaki kabilelerden sürekli eziyet gören toplumunun umudu haline gelmişti. Toplumumuz onun bir baba gibi yardımından ötürü, sıkıntılarından kurtulacağına kanaat getirmişti. Böylece Beṭ-Slux onun kutsal inanı yaymadaki yüksek çabaları sayesinde coştı. Bu inan ki iç kısımlardaki dağlık bölgeye kadar yayıldı. Bugün de kenardaki yörelere onun tarafından gönderilen iyi rahipler doğru inanın müjdesini götürüyorlar.

Mar Gabriyel, kendisini zorlayarak ve sıkıntıya sokarak, daha fazlasını yapmaya çalışır ve görevlendirilen ruhbanlarına

27 Temmuz 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında, devam eden Büyük Katliam'da, piskoposluk bölgesinden çok sayıda insanla birlikte şehit oldu. Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 554. Papaz Slayman Sayeğ, Musul Tarihi, C. 2, s. 276'da yanlış olarak 1915 tarihini vermiştir. Aynı biçimde peder Eliya Şer ve Metropolit Yawsep Babana kitaplarında yanlış olarak onun 1917 yılında öldürüldüğünü yazmışlardır. Yanlıştır, çünkü onun 18 Nisan 1918'de Urmiye'de Asur Patriği Mar Polos'un göreve başlama töreninde hazır bulunduğu bilinmektedir. Geniş bilgi için bkz. Metropolit Yawsep Babana, Alqoş, s. 183; Peder Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 553-554. Peder Alber Abuna'nın verdiği kaynaklara gelince bunlarda yanlıştır. Çünkü Këxwa dergisi sayı: 2, s. 307-318'de Metropolit Tuma'dan değil Patrik Yawsep Udo'dan söz edilmektedir. Ondan önce de Rufayel Babo Şhaq aynı yanlışlığa düşmüştür. Irak Hıristiyanları Tarihi, s. 152 dipnotu. Aynı biçimde peder Alber Abuna'nın Ar-Ruat adlı eser hakkında yazdıkları da yanlıştır. Çünkü doğru olan s. 28'dir. Papaz Slayman Sayeğ, Musul Tarihi, C. 2, s. 276; Tëfënkçi, *Kildani Kilisesi*, s. 49.

hiçbir şeye muhtaç kalmalarını diye, metropolitlik bütçesinden maddi yardımlar gönderirdi. Çünkü maddi yetersizlikler kutsal imanın yoksul ve düşkünlerin ruhlarında yer etmesine engel oluyordu. Böylelikle o bu çabalarıyla büyük sevgisini ve gariplerin kanıyla satın alınan ruhların kurtuluşuna olan inancını gösteriyordu. İşte onun yüce patrikliğe seçilişini kabul etmemesininin gerçek nedeni bu idi. (50)

Sinod üyeleri Beṭ-Slux metropolitinin, yoğun temasları ve sürekli ricalarıyla hiçbir biçimde kararından vazgeçmeyeceğini görüp anlayınca,(51) Amid metropoliti Mar Abdišo Hayyat'e oybirliğiyle patrik seçmeyi düşündüler. Mar Abdišo erdemli, öğreticiler arasında büyük bilgileri derin olan bir şahsiyetti. O yüksek değerdeki birçok eseriyle Kilise'ye yararlı olmuş olan, çeşitli dilleri bilen birisiydi. Bundan dolayı bütün Sinod üyeleri oybirliğiyle onu patrik seçmek istediler ve bu seçimi tartışmaksızın kabul etmesi için ona sözlü olarak öneri götürdüler. Mar Abdišo önce yaşlı olduğunu (o sırada 67 yaşında idi). Büyük patriklik makamının gereklerini yerine

41- 18 Ekim 1859'da Hosrava'da (İran) doğdu. Roma'daki Dini Yayma Birliği'nde öğrenim gördü. Abu-Yonan patrikliği zamanında Salamas Piskoposluğu'na seçildi. Fakat yeni patrik Abdišo Xayyaṭ'ın seçilmesinden sonra bu göreve atandı. Onu bu metropolit arkadaşı Abdišo Xayyaṭ ile birlikte patriğin onayıyla 12 Kasım 1894'te Musul'da Meskenta Kilisesi'nde göreve başlattı. Xodabaş sert mizaçlı idi. Salamas Piskoposluğu'nda yaklaşık iki yıl kadar geçirdi. Fakat sonunda bazı misyonerlerle ilişkileri kötüleşti. O da görevini bırakmaya karar verdi ve Urmiye'de Metropolit Tuma Udo'nun yanında kaldı. Bundan sonra da babasının evine döndü. Yawsep 'Amaniyel patrik seçildikten sonra ona Lazarist Misyonerler ile iyi geçinmesini salık verdi. O da buna uydu, fakat söylendiği üzere, karakteri ona galip geldi. Böylece bu kez piskoposluk görevinden resmen istifa etti. 1906'da geleceğini Konsil'e arzetmek amacıyla Roma'ya gitti. Konsil de ona Patrik vekili sıfatıyla Kahire'ye yerleşmesini önerdi. O da 1921 sonrasına, Metropolit Pēṭrus Caziz / Aziz Salamas'ı terk edinceye kadar Kahire'de kaldı. Pēṭrus Aziz onun Kahire'deki yerini aldı. Metropolit Xodabaş Kudüs'e geçti. Ondan bir süre sonra da Dayr-alzor'a (Suriye) gitti. Burada 25 Ekim 1930'da bir kez daha Urmiye ve Salamas piskoposluklarına seçildi. Bu görevine döndü ve 8 Ağustos 1939'da vefat etti. Onun hakkında bkz. Eliya Şer, Ar-Ruat, s. 31; Doğu Sinodu İstatistikleri, Roma 1932 (İtalyanca), Yawsep Tēfēnkci, *Kildani Kilisesi*, s. 65; Ṭebe Yawmanaye, s. 138.

42- Son iki soru resmi metinde bulunmamaktadır.

getiremeyeceğini gerekçe göstererek bu görevden kaçındı. Ancak o Kildani toplumunun başsız (ki o en başta patrikti) kalmasının doğru olmayacağını da düşündü. Öte yandan bütün yüksek din görevlileri kendisinin sorumluluk alması için sürekli rica ve baskılarda bulunuyordu. Sonuçta şu yanıtı verdi: “Madem ki hepimiz bu görevin bana verilmesini istiyorsunuz, o halde ben de Yüce Allah’a irademi teslim ediyor ve kutsal adının yüceliğiyle bu görevde bana yardımcı olmasını istiyorum. Bu miskin toplumumuzun iyiliğini düşünüyorum. Fakat bu göreve yasaya uygun bir seçim yapılarak gelmek isti-

43- Bu sıralarda dua ayinimizin biçimi üzerinde bir kargaşa yaşanıyordu. Bu konuda bir fikir sahibi olmak için Tël-Kepe Kilisesi Kütüphanesi’ndeki iki elyazmasını (yeni sistemle No. 46 ve 47 elyazmaları) inceledim. Birincisi, 1863’te papaz Kanun Barzani’nin oğlu papaz Ya’qub tarafından yazılan, dua Ayini’dir. Yazar bunu Barzan’da kendisi için yazdığını söylüyor. İkinci yazma, 26 Ocak 1884’te Tël-Kepe’de Quryaqos ailesinden merhum Gorgis’in oğlu, Yawsep Cazriya / ‘Azriya’nın öğrencisi Yuḥanna’nın oğlu Hürmüz tarafından yazılmıştır. Bu dipnotta sadece birinci yazma hakkında kısaca şunları söylemek istiyorum: Bu yazmada iki havarinin Adday ve Mari’nin dua ayinleri, bu ilk duadır, deniyor. Ayinde 26 dua bulunuyor. Bütün bu dualar da günlük ayininde olduğu gibi Hıllala ayin başlamazdan önce okunur. Daha sonra da Mezmur, Qurye-Layson, Ey Göklerdeki Babamız, Ey Rab Duamı Duy, Tanrı Sizlerle ve Dua Edelim. Sonra papaz ellerini yıkar ve ayinimizde var olan duaları eklemek ve şarap üzerine okur. Bu duaların çoğu Latince’dir, bazen de çevirisi okunur. Bunlar kısa on satırlık dualardır. Daha sonra olan ayini papazın kendisi söyleyerek yönetiyor.

Ayin Düzeni konusunda pederler arasında büyük uyuşmazlıklar ortaya çıktı. Bu uyuşmazlıklar, Ayin Düzeni’nin içeriğini ve sıralanmalarını ilgilendiren sözcüklerle baş gösterdi. Günümüzdeki ayinin tamamen tersiydi. İkinci Kurbanı Yüceltme’den Kutsal Ruh’a kadar olan diğer düzenleme üzerine de uyuşmazlık vardı. Bunlar mezmuri olan Bana Merhamet Et şarkısından sonra papazın ellerini son bir defa yıkamasının izlenmesi. Ve daha sonra Qurye-Layson’un yeniden söylenmesi, kutsanan ekmeğin havaya kaldırılması, kırılması, konuşma dili [(swadaya) yani Doğu Süryanice, Sureṭ, Yay.] ile övgü ve şükranı sunma. Kapanıştan önce Yuḥanna İncili’nden okuma (başlangıçta Söz vardı). Papazın kendine kurbanı sunması. Bu düzende Yusufçu patriklerin anlaşmazlığı, özellikle de IV. Yawsep (1757-1781)... O bu biçimdeki *Ayin Düzeni* kitabını 1760’da Roma’da bastırıldı.

yorum.” Tam o anda bütün piskoposlar oylarını ona verdiler. Oyların tümü ona çıktı.

Bundan sonra onu süslenip hazırlanan kürsüye büyük bir saygı içerisinde oturtular. Bunun hemen ardından, Sinod’un izniyle Zaxo Metropoliti Mar Tımaşewos ayağa kalktı. Ve onu bütün Kildaniler’in ruhani liderliğini yapacak olan Babilistan Patriği Katolikos ilan etti. Bundan sonra yeni patrik hazretleri Ruhbanlar Kurulu’ndan, bir kişiyi, Patrik genel vekili sıfatıyla kendisine yardımcı tayin etmesini istedi. Bütün ruhbanlar bu haklı isteği uygun gördüler. Bunun üzerine Patrik, yardımcı olarak İmadiye metropoliti saygıdeğer papaz Eliya Hayyat’ı seçti. Ruhbanlar da bunu sevinçle onayladı. Papaz Eliya kilise işlerini iyi bilen ve dünya işlerinde de deneyimli biriydi. O anda da Kilise’nin kapıları büyük bir sevinçle açıldı. Bunun alameti olarak çanlar çalındı, Musul Piskoposluğu’na bağlı köylerden gelen ve dışarda beklemekte olan ruhbanların ve sivillerin oluşturduğu büyük kalabalık kiliseye girdi. Böylece herkes

- 44- Resmi tutanak metni dua ayınının incelenmesinin bu iki oturumda gerçekleşmediğini gösteriyor. Bu yüzden oturuma katılanlar bu konuyu başka bir oturuma bırakmaya ve onu ilgililere sunmaya karar verdiler.
  - 45- Resmi tutanak metninde on geniş ve ayrıntılı nokta görüyoruz. Burada peder Şmuyel Jamil’in belirttiği sadece sekizinci noktadır. Diğer dokuz noktada ise seçimleri düzenleyen genel ilkeler yer almaktadır.
  - 46- Bu seçimlerin yapıldığı altıncı oturumdur.
  - 47- Onun kesin reddinin nedeni, kanımca, onun hasta olduğunu tam olarak biliyor olmasıdır. Ancak onun hastalığı *Kitabının Tamamı Tahul Ambarı*, yazarının söylediği gibi tüberküloz değil, kanserdi. Peder Eliya’nın, Ar-Ruat’ı s. 23’te yazdığına göre Sinod’un toplanmasını reddettikten ve pederler kış günlerinde piskoposluk bölgelerine gittikten sonra Mar Gabriyel midesinde şiddetli bir ağrı duydu. Sesi, öyle ki birisiyle konuştuğunda bile acıyla çıktığı duyumsanıyordu. Böylece o ömrünün geri kalan beş yılını Musul ve Bağdat’da tedavi görmekle birlikte hasta geçirdi. 4 Haziran 1899’da eceli geldi. Böylelikle bu gayretli metropolit patriklik sorumluluğunu üzerine almayı istemedi. Çünkü bu görevin yükümlülüklerini yerine getiremeyecek derecede hastaydı.
- Onun bu görevi kabul etmemesi konusunda Roma’ya karşı Beyasi’nin ortaya attığı söylentilerin ise bir temeli yoktur. Çünkü Metropolit Gabriyel toplum içindeki kavga sırasında Roma’da küçük bir öğrenciydi. 1878’de Musul’a döndükten sonra fırtına hızını kaybetmişti. Öte yandan Papa elçisinin onun görevi kabul etmesi için yaptığı ısrarlar bu söylentilere karşı yeterli bir delildir ve bunları temelden yıkıyor.

yeni patriği tebrik ettikten sonra, ruhbanlar ve diğer kesimler onu şarkılarla ve ilahilerle kendisine ayrılan yere kadar götürdüler. Patrik yerine ulaşınca baba şefkati ile halka cesaret ve tesselli dolu bir konuşma yapmaya başladı. Halkı Allah'tan korkmaya ve ibadet etmeye, özellikle de ellerinde göksel hazineler bulunan ve kendisine sığınanlara şefaatheden Meryem Ana'ya ibadete çağırırdı. Patrik, son olarak, topluluğu bereketle donattı. Kalabalık da dağılmaya başladı ve herkes yerine döndü.

Bugünden (29 Ekim) sonra sabahleyin de yakındaki Hıristiyan köylerinden gelen ruhbanlar ve siviller patriğin görevi başlama törenini görmek üzere Meryem Ana Manastırı'nda toplanmaya başladı. Kilisenin süslenen koridorunda bütün ruhbanlar düzenli bir biçimde durdular. Piskoposlar güzel ruhani elbiselerini giymişlerdi. O sırada Patriği büyük bir coşku ile koridordan kilisenin içine aldılar. Böylece Beğ-Slux metropoliti Mar Gabriyel Admo, patrikliğe başlangıç (Marmıta) ayinini başlattı. Ayinin bitmesinden sonra törenle atama işlemleri başladı. Ona Cizre Metropoliti Mar Ya'qub Awraham ve Basra Piskoposu Mar Mixayel Na'mo yardımcı oluyordu. Ayrıca başdiyakon ve Zaxo Metropoliti Mar Tımatewos da yardımcı oluyorlardı. Diğer piskoposlar başlarında Papa'nın elçisi ile birlikte ve ellerinde asaları olduğu halde mihrapta hazır bulunuyorlardı. Atanma töreni mükemmel bir biçimde bittikten sonra, Gzira Metropoliti Mar Yaqub Awraham İncil'i okudu.

- 48- Resmi tutanakta seçimler üzerinde yoğunlaşmış böyle bir ısrar yoktur. Peder Eliya'nın sözünü ettiği piyese gelince, bu onun mihrabın arkasına kaçması, orada saklanması ve pederlerin onu kürsüye oturtmak için arkasından koşmalarıdır, gerçek değildir.
- 49- Resmi tutanakta VI. Oturum burada bitmiştir. Peder Şmuyel Jamil'in bu Önsöz'ü resmi tutanakta bulunmamaktadır. İlahi Gizemler'in sunulmasından sonra, ruhbanlar son bir defa daha kilisede toplanmışlardır.
- 50- İmanımızın istediği bu olay gerçekten tam otorite sahibi idiye (ki kendisi Beğ-Sluxmetropolitiydi.) Patriklik Makamını büyük bir sevinçle ve sorumlulukla kabul etmesi için daha geçerli bir delildir. Çünkü bu görev, övgüyü hak eden çalışmalarını sürdürebilmesi için önüne daha geniş bir alan açıyor. Bu nedenle, yukarıda da değinildiği gibi, ben Mar Gabriyel'in hastalığından dolayı, günlerinin sayılı olduğunu çok iyi bildiğini zannediyorum. Bu yüzden bu önemli sorumluluğu kabul etmek istemedi.

Urmiye Metropoliti Mar Tuma Udo mihrabın önünde durarak bir vaaz verdi.⁽⁵³⁾ Mar Tuma Udo bu vaazında bu büyük topluluğun karşısında yeni patriğin yüceliklerini dile getirdi. Vaazın bitmesinden sonra Beṭ-Slux Metropoliti Mar Gabriyel Admo, ayini tamamladı. İlahi Sırlar ibadetinin bitmesinden ve Patrik efendimizin başına renkli fes⁽⁵⁴⁾ konmasından sonra, halk ve bütün din görevlileri, güzel elbiselerini giymiş büyük ruhbanlarıyla birlikte, Şmuyel Jamil'in belirlediği düzen içerisinde kiliseden çıktılar. Hep birlikte, büyük bir coşku içerisinde, ilahiler okuyarak yeni patriği kendisine ayrılan odaya götürdüler. Burada, halk Patriğin bereketi ile dağıldı ve herkes evine ve köyüne hareket etti.⁽⁵⁵⁾ Patrik efendimiz de büyük ruhbanlarıyla birlikte 3 Kasım Cuma günü Meryem Ana Manastırı'ndan ayrılarak Alqoş'a gitti. 4 Kasım günü yeni

51- Metinde VII. Oturum bu andan itibaren başlıyor. Resmi metin (tutanak) diyor ki; Papa'nın elçisi Metropolit Admo'ya patriklik makamını hâlâ kabul etmemekte ısrarlı olup olmadığını sormuş, o da 'evet' yanıtını vermiştir. Bu sırada da ruhbanlar yeniden oylamaya geçmişler. Peder Jamil ise, gördüğümüz gibi, Metropolit Admo'yu tam bir sayfa övgüler yağdırıyor. Peder Jamil'in Metropolit Abdišo hakkında söylediği, ruhbanların ona önce sözlü olarak başvuruda buldukları biçimindeki sözler resmi tutanakta yoktur. Aynı biçimde bu tutanak seçilmiş patriğin metropolitlere, patrik genel vekilinin patrikliğe bağlı bölge için mi yoksa bütün toplum için mi seçileceğini sorduğunu yazıyor. Ruhbanların düşüncesine göre genel vekil bütün toplum için seçilmeliydi. Ancak onun görev ve yetkileri konusunu sonraki oturuma bıraktılar. Böylece bu oturum da bitmiş oluyordu. Bu nedenle peder Jamil'in kilisenin, kapısının açılması, sevinç çığlıkları vs. biçiminde eklediği bilgiler resmi tutanakta belirtilmemiştir.

52- Bütün bu tasvirler resmi tutanakta yoktur.

53- *Kitabımın Tamamı, Tahıl Ambarı* (C: 1, s. 20) 'nda bu biçimde okuyoruz. Ancak Metropolit Babana, Alqoş, Alber Abuna, Aramca Dili Edebiyatı Tarihi, s. 184'te "Mucḍat" sözcüğünü yanlış anlamış ve şunları yazmıştır: Mar Tuma Udo, Mar Abdišo'nun patrik seçildiği Sinodu'un çevirmeni idi.

54- Kildani ayinimizde, Latin tacının yerini tutuyor. Aynı biçimde yüzük, göğse asılan haç, ayin haçı ve şimdiki asa vs. piskoposluk sembolleri de Latin kökenlidir.

55- Resmi tutanak burada 30 Ekim günü açılan VIII. Oturum'dan söz ediyor. İleride bunu İtalyanca'dan çevirmenin yararlı olacağını düşünüyorum.

Kaynak: Beṭ-Nahrin, C. 20, Sayı: 75-76, 1992, Bağdat.

patrik, anlatılamayacak kadar büyük bir coşku ile Musul kentine girdi. Ertesi gün, ki Kilise'nin kutsanmasının ilk pazarı idi, Sabahleyin Mar Abdişo'nun Patriklik Makamı'na seçilişi dolayısıyla Azize Meskenta Kilisesi'nde kutlama töreni yapıldı. Atanma geleneklerine göre patriğin ikamet edeceği kilise buydu. Bilmek gerekir ki bu Mar Abdişo Doğu Patrikleri listesinde bu adla anılanların 5. sidir.

(Peder Şmuyel Jamil'in kayıtlarına göre bu Sinod'un çalışmaları burada bitmiştir.)

Sekizinci Gün

VIII. Oturum (30 Ekim 1894)

Ruhbanlar bu oturumda Patriğin Genel Vekili'nin yetkileri ve haklarıyla ilgili konuları görüştüler ve şu kararları aldılar:

A

1- Genel Patrik Vekili, Patrik hazretleriyle birlikte oturacak ve Patriklik onun ihtiyaçlarını karşılayacak.

2- Patrik ve piskoposlar Papalık Makamı'na, onun İmadiye Piskoposluğu'ndan alınmasını ve Nusaybin Metropolitliği sıfatıyla genel vekillığe tayin edilmesini önerecekler.

3- Genel Patrik Vekili'nin, işlerini ilgilendiren konularda piskopos ve rahipleri görevlendirme hakkı var. Bundan Patriği de bilgilendirecek.

4- Patrik, Metropolitlere danışmaksızın ve onların onayı olmaksızın vekilini görevden almayacak. Patrik vekilinden memnun olmadığı zaman bunu piskoposlara bildirecek.

5- Patrik, piskoposların onayı olmaksızın vekilinin istifasını kabul etmeyecek.

B) İmadiye Piskoposluğu ile ilgili alınan kararlar:

1- Aqra piskoposu Metropolit Yuḥanna Faḥalla (Saḥḥar), Eliya Hayyat ekselansları hakkında Papa'nın emirleri gelinceye kadar bu piskoposluğun işlerini yürütecek.

2- Papalık Makamı'ndan Aqrave İmadiye

Piskoposlukları'nın birleştirilmesi istenecek. Yawsdp Eliya Xayyaṭ'ın görevinden alınarak Patrik Genel Vekilliği'ne atanmasını desteklemesi istenecek.

· C) Xoriye / Başpapazlar hakkında şu kararlar alınmıştır:

1- Xorilerin kuşağı mor renkli olacak, sutane giyerse o da siyah ve kuşağı mor olacak. Cüppe ise, üzerinde başka hiçbir renk olmayacak biçimde tümüyle siyah olacak.

2- Xoriler, yüzük, haç ve taç kesinlikle kullanmayacaklar. Yine mor veya kırmızı veya bu renklere benzer renkte çoraplar giymeyecekler. Bunlar ayın sırasında haç ve baston da kullanmayacaklar.

3- Piskoposluk Makamı ile Başpiskoposluğun birbirinden, rütbe bakımından ayırılması için her piskopos, Patrik hazretlerine makamının rütbesini gösteren delilleri sunacak ve Patrik de Dini Yayma Kurumu'nun desteğiyle karar verecek. Piskoposlar arasında kıdem, piskoposluğa atanma sırasına göre belirlenecek.

Sonra Metropolitlerin ve iki sekreterin (Peder Ştefan Gabri ve Peder Şmuyel Jamil) imzaları okundu. Bu çevrinin Arapça orijinaline uygun olduğunu onaylarım.

İmza

Bağdat Başpiskoposu,

Papa'nın Elçisi ve Sinod Başkanı

Henri Tamër

E

Hnana / Hnono Hadyaboyo w̄ Malfoño Ešacyo / Malpana Išacya Adiyabenoslu Hnana ve Doktor İşaya'nın Yazdıkları

Süryanice'den Aktaran Başpiskopos Adday Šer
Çev. Celal Kabadayı

Sunu

Elyazmaları - Bu üç kitap Siirt Kütüphanemizde No. 82 ile katalogda⁽¹⁾ Süryanice bir elyazması içinde korunmuştur. Bu elyazması 20 x 15 cm'dir; 33 formdan (yaklaşık 500 s.) oluşmuştur; Urfalı Tuma, Mixayel Badoqa, Porşi / Porsi ve Urfalı Qiyore tarafından İsa Efendimizin⁽²⁾ Doğuşu, Meryem Ana, 6 Ocak (Denho'nun Vaftizi - Ad Danhe) Yortusu, Oruç, Kutsal Perşembe / Son Yemek, Efendimizin Çektikleri, Yeniden Dirilişi, Yükselişi ve Kutsal Ruhun inişi üzerine yazılan başka kitaplar da bunların içindedir. Şehitler üzerine olan kitapçık, elyazmasınının 201-219 sayfalarında yer alıyor; öbür ikisi 257'den sayfa 272'ye dek gidiyor. Yağmur duaları üzerine yazılar da kütüphanemizin başka bir elyazmasında No. 109⁽³⁾

1- Scher Addai, Catalogue des manuscrits syriaques de la bibliotheque episcopale de Seert, Mossoul, 1905.

2-Bu yazı, Thomae Edesseni tractatus de Nativitate, Süryanice metinle birlikte, notis illustravit, latine reddidit, Simon Joseph Carr tarafından yayımlandı, Rome, 1898.

ile katalogda korunmaktadır; 17 ile 25. sayfaları kapsamaktadır. Sayfaların karşılığı yayıнымızda sayfa kenarında belirtilmiştir; elden geldiğince orijinal metini tam olarak yeniden yaratıyoruz.

Piskoposlar tarafından ezbere okunacak inanç açıklaması Omid / Diyarbakır Kütüphanesi'nin⁽⁴⁾ Süryanice elyazmasında korunmaktadır. Bu elyazması 15 cm x 10 cm'dir; değişik konular üzerine birçok soru ve yazı içeren 21 dosyadan oluşmaktadır. Bu inanç açıklaması Helenler tarafından yazılmış ya da 1859 yılında (1548) kopya edilmiş olmalı, son satırlar bunu doğrular gibidir. Nasturi piskoposlarının kutsama töreninden önce yaptıkları inanç açıklamasının neden oluştuğunu ve Nasturi patriklerinin haklarının neler olduğunu bildirmek bizim büyük yararımıza olacaktır.

Yazarlar

1- Aziz şehitler üzerine yazan yazar, peder ve Malfono / doktor Ešacyo / İřaya, Nasturi Kilisesini 540'dan 552'ye dek yöneten patrik Mor Abo / Mar Aba'nın öğrencisiydi.

Monsenyör Mingana⁽⁵⁾ tarafından yayımlanan parçaların yazarına göre, ki bu patriklerden Mor Abo, Yawsef ve Hezekiyel olabilir, bu doktor⁽⁶⁾ eğitimini Nsibin Okulu'nda yapmıştı

3- Scher Addai, loc, cit.

4- Scher Addai, Notice sur les mss, syriaques et arabes de l'Archeveche Chaldeen de Diarbekir, Journal Asiatique, septembre-octobre et novembre-decembre 1907, p. 409.

5- Mingana Alfons, Narsai Doctoris Syri Homiliae et Carmina, Mossoul, 1905, p. 38.

Yayıncının sandığı gibi bu parçaların hiç de Barhađbšabo Arbaya'nın Okulların Kuruluşu Üzerine yazdıklarının bir parçası olmadığını anlıyoruz. Bu bize Barhađbšabo'nun bu yazısını içeren elyazmalarından başka bir elyazmasına ilişik üç yaprağı bulmasının iyi bir şans olduğunu söylüyor; oysa bu yapraklarda içerilen parçalarda Nsibin Okulu hâlâ söz konusu olduğundan, yazar onların Barhađbšabba'nın yazısının bir parçası olduğuna ve bu yazının aynı yazarın öyküsünün bir parça olduğuna inanıyordu.

ve oradan geleceğin patriği Ramişoc / Romişo⁽⁷⁾ ile Saliq / Selevkiye'ye (İkizkent, Bağdat) gitti. Romişo, orada kurduğu okula onu yorumcu olarak atadı.

Mari⁽⁸⁾ ve Qalsistiği d Beṭ-Mbadre / Sēcirt / *Siirt Vakayinamesi*⁽⁹⁾ Mor Abo'nun Saliq'de bir okul kurduğunu ve yorumcu olarak oraya doktor Eşacya / İşaya'yı ve ondan sonra da Romişo'yu⁽¹⁰⁾ atadığını söylüyorlar. Adı geçen Vakayiname Mor Abo'nun öğrencilerini sayarken, ekliyor: Ambar piskoposu olan yorumcu Romişo. Onun patriklikte⁽¹¹⁾ Hezekiyel'in rakibi olduğu İşaya 570 yılında hâlâ yaşıyordu ve 582'de Ayyub / Eyüp Saliq Okulu'nda⁽¹²⁾ yorumculuk kürsüsünde oturuyordu. Vakanüvislerin dediği gibi Romişo İşaya'nın yerine geçti, bu 570 ile 582 yılları arasında oluyordu ve onun Ambar piskoposluğuna geçirildiği ve okul yönetiminde yerine Eyüp geçtiği zamanlar da bu zamanlardı.

Bu okul, söylediğimiz gibi, Mor Abo tarafından kuruldu; ama İşaya bize tersini söylemiştir: Şehitler üzerine olan bu yazının ilk bölümünde aynı okulda ondan önce doktor Abrohom / İbrahim'in yorumcu olmuş olduğundan söz etmektedir.

- 6- Yukarıda anılan parçalarda "İşaya" yerine "İşay" yazıyor; bu kopyacının bir hatası olmalı.
- 7- Mar Abo'nun öğrencilerinden Qiyore de onları izlemişti. Yazılarının Önsözünde onları Nsibin / Nusaybin Okulu'nda yazdığını açıklıyor; vakanüvisler onu Hıra Okulu'nun yorumcusu yapıyorlar, oraya hocası Mar Abo'yu gömmüştü.
- 8- Mari, loc. cit., p. 50.
- 9- Krş. Mingana Alfons, Narsai Doctoris Syri Homiliae et Carmina, Mossoul, 1905, s. 38.
- 10- İşoyeb Bar-Malkun'un noktalama kitabında (Scher Addai, Catalogue des manuscrits syriaques de la bibliotheque episcopale de Seert, Mossoul, 1905.) ve Yuhanun Bar Zubci / Bar-Zub'i'nin gramer kitabına göre, Romişoc / Romişo noktalama üzerine bir kitabın yazarıdır. İşte İşoyeb'in sözleri: Ahwazlı Yawsef, Hnanişoc (Cananişoc / Ananişo?), Romişo ve öbür Doğulular noktalama üzerine yazmışlardır. Ya'qub, İshak'ın oğlu, alfabetik harfler üzerine, bölünmeleri ve özellikleri üzerine yazmıştır.
- 11- *Siirt Vakayinamesi*, II. Bölüm; Hezekiyel'in Öyküsü; Mingana Alfons, Narsai Doctoris Syri Homiliae et Carmina, Mossoul, 1905, loc. cit., s. 39 - İşay / İşay, Mari'de, Mari Bar-Şlaymun olarak okunmalı. S. 54.
- 12- Mari, s. 55; Amr, s. 44, *Siirt Vakayinamesi* II. Bölüm, s. 42'ye bakınız.

İşte sözleri: Peder ve yorumcu Rabban Mor Abrohom tarafından bu Kutsal Sinod'a sunulan gibi, şehitler üzerine bir yazı yazmaya zorluyorsunuz beni, dedi peder Qiris'e ve okulun başyönetmeni Yuhanun / Yuhanna'ya. Krş. Infra, s. 17.

Bununla birlikte, doktor İşaya'nın sözünü ettiği bu Abrohom'la Nsibin / Nusaybin Okulu yorumcusu Beṭ-Rabbanlı Abrohom'un⁽¹³⁾ aynı kişi olduğu varsayılabilir, hatta bu mümkündür. Buradan yola çıkarak, Monsenyör Mingana'nın⁽¹⁴⁾ yayınladığı parçalara göre, bütün bu meclis Mor Abo tarafından Saliq'e taşınmıştır ve orada şehitleri anma törenlerinde Beṭ-Rabbanlı Abrohom'ın öğretisini kabul etmiştir.

Siirt Vakayinamesi'ne göre⁽¹⁵⁾ kral Jüstinyen'in⁽¹⁶⁾ emri üzerine Konstantinopolis'de toplanan Konsil'e (533'te) katılan Nasturi bilginler arasında İşaya da vardı. Persli bilginler şunlardı: Nusaybin başpiskoposu⁽¹⁷⁾ Pavlos; Balad piskoposu Mari; Qardo / Kardo piskoposu Barşawmo; Saliq Okulu yorumcusu İşaya; geleceğin katolikosu Arzunlu İşocıyab / İşoyeb, Şigur / Sincar piskoposu Baboy; ve Beṭ-Rabbanlı Yuhanun / Yuhanna ve Abrohom. Konsil üç gün sürmüştü ve onu Persli bilginler yürütmüştü.

Nasturiler bu İşaya'nın doğumunu Süryani öbür doktorlarla birlikte 6 Ocak Yortusu'nun altıncı cumasında kutluyorlardı, bu doktorların adları şöyleydi: Aziz Afrēm, Narsay, Yulyan / Jülyan (Saba ?), Yuhanna ve Beṭ-Rabbanlı Abrohom, Mixayel Badoqa, Eyüp, Qiyore ve öbürleri.

İşaya, yazısını okulun başyönetmeni Yuhanun ve peder Qiris'in isteği üzerine kaleme aldı; onu dokuz bölüme ayırdı. Birinci bölüm esere girişi ve özeti içeriyor; öbürleri şehitleri, Hıristiyanları, onların anma törenlerini, onların bayramlarından elde ettiğimiz yararları, Paskalya Yortusu'nun ilk cumasında

13- Bu Abrohom Nusaybin Okulu'nu 509'dan 549'a dek yönetti (Bkz. *Patrologia Orientalis*, p. 387-389).

14- Mingana Alfons, *Narsai Doctoris Syri Homiliae et Carmina*, Mossoul, 1905, loc. cit.

15- N. 32, Patrik Yawsef Öyküsü.

16- Bu konferans için IV. Cilt'e bakınız, *Conc.*, s. 1763; Labourt, *Le christianisme dans l'Empire Perse*, Paris, 1904, p. 166.

17- Kuşkusuz başpiskopos olmadan önce.

kutlanmasının nedenini, bazı azizlerin işkencelerden kurtulması nedeni ve ödülümüzün bağlı olduğu iyi niyeti ele almaktadır. Son bölümde yazar ikinci kez önemli öğütlerin izlediği, bütün kitabın özetini vermektedir.

Kitabın özellikle ölümden sonra ruhun durumu ve azizlere verdikleri saygı üzerine, Nasturiler'in inancını bize bildirmek gibi bir yararı var.

2- Altın Cuma ve Yakarış Duaları üzerine yazıların yazarı Adiyabenoslu Hnono, ünlü Narsay'dan sonra Nsibin Okulu'nun VI. Başpederi oldu.

Nsibin Okulu⁽¹⁸⁾ üzerine kitapçığımızda ona oldukça ayrıntılı bir inceleme adadık. Tamamen Arapça olan bu eser Batılılar'ın bir kısmına yakın olduğundan, burada.Önsöz'de Hnono'nun yaşamı ve eserleri üzerine görüşümüzü özetlemeyi uygun gördük.

Soyadının da belirttiği gibi Adiyabenoslu idi. Eğitimini Beṭ-Rabbanlı Abrohom'un gözetiminde (509-569), Nsibin Edebiyat Okulu'nda yaptı. Ustası Muše / Musa⁽¹⁹⁾ idi; Urfalı Tuma'nın Noel / Doğuş ve 6 Ocak Yortusu⁽²⁰⁾ üzerine iki eserini ithaf ettiği kişi muhtemelen odur. Hatta yönetici olmadan önce, Kalkedon Ortodoksluğu'na⁽²¹⁾ bağlıydı; Nsibin piskoposu Pavlos onu okuldan, hatta⁽²²⁾ kentten kovdu. Bu muhtemelen Beṭ-Rabbanlı Abrohom'un isteği üzerineydi. Çünkü onun ölümünden hemen sonra Hnono okula geri döndü ve 572'de yönetici oldu.⁽²³⁾ 610 yılına dek yaşadı. ⁽²⁴⁾

Onun zamanında okul gelişip büyüyordu. Mari'ye⁽²⁵⁾ inanmak gerekirse, 800'e yakın öğrencisi vardı. Ama anonim *Siirt Vakayinamesi* bize öğrenci sayısının 300'den fazla olmadığını

18- Scher Addai, Ecole de Nisibe, kökeni, etc., Beyrut, 1905.

19- *Siirt Vakayinamesi* (Scher Addai, Catalogue des manuscrits syriaques de la bibliotheque episcopale de Seert, Mossoul, 1905. No. 128).

20- Bu iki yazıya bakınız, I. Bölüm'e.

21- *Siirt Vakayinamesi*.

22- Aynı yapıt.

23- Scher Addai, Etude supplementaire sur les Ecrivains syriens, No. 4.

24- *Siirt Vakayinamesi*.

25- Yayınlayan Gismondi, p. 45.

söylüyor; oysa dinîşleri kurullarının⁽²⁶⁾ kararlarının anonim özeti öğrencileri 500'e kadar çıkarıyor. Hnono'nun öğrencilerinden biri olan Barhadbşabo / Barhadbşabo, okulların⁽²⁷⁾ kuruluş nedeni üzerine yazdığı kitabında, birlikte olduğu kişilerin sayısını bize söylemiyor; yalnızca ustasının ününün öğrencilerinin sayısından ötürü en yakın okullar kadar uzak olanlara kadar da yayıldığını belirtiyor.

Dogmatik bakış açısından, Hnono İsa-Mesih'te bir kişi, bir töz bulunduğunu ve iki doğalı⁽²⁸⁾ olduğunu öğretiyordu; yorumlu bakış açısına göre, Mepsuestiyalı Teodor'un yargılarını benimsemiyordu ve Eski Ahit'in kuralının oluşumu üzerine savlarını kabul etmiyordu; örneğin Mepsuestiya⁽²⁹⁾ piskoposu tarafından oldukça hırpalanmış Eyüp'ün kitabını yeniden güçlendiriyordu. Duannın⁽³⁰⁾ bazı ilahilerini de ortadan kaldırmıştı, belki de onların en katı Nasturiler'den biri olan Narsay'a bağlı olmalarından ötürü.

Sonuç olarak, düşmanı büyük Baboy onu panteist (Panteizm: Tanrı'yı dünya ile özdeşleştiren felsefe sistemi) ve özellikle de kaderci olarak görmektedir: Şehit Gorgis'in Öyküsü'nde Adiyabenoslu Hnono kaderciliği öğreten, alın yazısını yayan ve utanç verici kişilerle birçok dinsizliği bağıra bağıra söyleyen bir adamdır, diyor. Tanrı'yı sınırlı, duyumlu, ölümlü ve bölümlere ayrılmış olarak gösteriyor. Yeniden Doğuşu inkâr ediyor ve ruhun bedenden ayrılışını kabul etmiyor. Ne yargılama ne de ceza olacak. Zina ya da aldatma günah sayılmayacak, çünkü o kişiler doğuştan öyle belirlenmiştir. Sonuçta dinsizlerin dinsizi Uriğenis'in dediği gibi bütün insanlar Tanrı'nın kişiliğine ulaşacaklar.⁽³¹⁾

Hnono'nun Hdatta / Hdattalı İşocdad / İşoded'de korunan Yeni Ahit'in yorumu üzerine iki kitabı ve parçaları, bu

26- Bu kitap üzerine, Scher Addai, Catalogue des manuscrits syriaques de la bibliotheque episcopale de Seert, Mossoul, 1905, No. 67'ye bakınız.

27- Patrologia Orientalis, C. IV, s. 315-404.

28- Synodicon Orientale, yayınlayan Chabot J-B, s. 626-629.

29- Aynı yapıt, s. 397-400.

30- Konsiller'in anonim özeti: Metin. Burada yer alan ilahiler metnin en değerlileri olmalı: Kulen b dehêlto tawdi l tûbo; nuhro d Denhe.

31- Bkz. Bedjan Paul, Histoire de Mar Jabalaha..., Paris, 1895, p. 477, I. 6-14.

düşünceleri Hnono'ya atfeden Baboy tarafından bunların tamamen kara çalma olduğunu bize açıkça göstermektedir. Ayrıca birçok yazar rakiplerinin yazdıklarındaki yanlışları abartma huyuna sahiptir, hatta hiç öğretmedikleri düşünceleri bile onlara atfederler. Hnana bütün bu yanlış fikirleri reddeder. Baboy'un söylediğinin tersine, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak biçimde özgürlükten, ölümlerin yeniden dirilişinden ve öbür gerçeklerden söz etmektedir.

Gerçeğin bilgisi, diyor Altın Cuma üzerine yazdığı yazıda, iyi eserler olmaksızın hiçbir işe yaramaz... Bizi günaha taşıyan ruhun tutkularına savaş açmalıyız... Akıldan yoksun hayvanlar gibi ölümlü yaşama bağlanıp kalmayalım. Yakarış Duaları Üzerine yazdığı kitabında, günahların yalnızca bize bağlı olduğunu söylüyor.

Aziz Pavlos'un Korintoslular'a yazdığı⁽³²⁾ ilk mektubun 15. bölümünün 52. satırını açıklayarak da şöyle diyor: Son bir düşman kaldığında, son bir borazan da olacaktır. Üç tane olacağına inanmak için de neden vardır: Birincisi onları kovmak ve Efendimizin yanında toplanmak için melekleri çağıracaktır, ikincisi dinsizleri ve şeytanları cehenneme atacaktır ve sonuncusu ölümleri diriltecek ve onları canlıya çevirecek, öyle ki onlar ölüm acısı tatmayacaklar.

Hnono ve yandaşlarının eski Nasturi Hıristiyanlığı'na ve Mepsuestiyalı Teodor'un yorumlarına saldırısı Nasturi Kilisesine korku saldı ve bu bir iç savaşlar döneminin çıkış noktası oldu. Bundan ünlü Sincarlı⁽³³⁾ Gabriyel'in etkisi sayesinde özellikle Monofizitler (Yakubiler, tek doğacılar) kolayca yararlanmayı bildiler.

Hnono'nun öğretileri patrikler İşoyeb (585)³⁴ ve I. Grigor (605)³⁵ tarafından yasaklandı. İşoyeb Hnono'yu ve yandaşlarını yanlışın derinliklerinden çıkan cırcırböcekleri ve bokböcekleri olarak görmektedir. Her ne kadar Sabrişoc / Sabrişo'nun başa

32- Hdattalı İşocdad'ın: Elyazması.

33- Bu Gabriyel için: Guidi, Un nuoro testo syriaca, etc; *Siirt Vakayinamesi*; Labourt, Le christianisme dans l'Empire Perse, Paris, 1904, s. 219 ve devamı.

34- Synodicon Orientale, s. 398.

35- Aynı yapıt, s. 474-475.

geçtikten⁽³⁶⁾ hemen sonra onlara karşı olduğu söylene de, yine de piskoposların Rufin'nın oğlu piskopos Gabriyel'in yerine Nusaybin'e gönderdikleri Kaşkarlı Grigor'a karşı onlara yardım etmiştir. Grigor sert davrandı; Hnono'nun yazılarını yasakladı ve Mar Sabrişo'ya onun zararlı öğretilerini bildirmek için mektup yazdı; o da patriğe yazdı. Piskoposlar Hnana'yı aforoz ettiler; ama Sabrişo onları dinlemedi, hatta Grigor'u kovmaktan söz etti, kentin önemli kişileri kadar neredeyse Hnono'nun bütün yandaşları yeni piskoposun davranışlarını protesto ettiler; kral onu hapsedirdi, sonra kendi ülkesine⁽³⁷⁾ dönmesini emretti.

Hnono'nun bu zaferi okulda bir iç devrimle sonuçlandı; öğrencilerin çoğu, yaklaşık 300 öğrenci ustalarından ayrıldılar ve onu protesto etmek amacıyla okulu terk ettiler.⁽³⁸⁾ En ünlü Hnana karşıtları geleceğin iki patriği II. İşoyeb ve III. İşoyeb, Carboyo / Arbayalı Barhağbşabo, doktor Mixayel ve yorumcu Pavlos oldu. İşaya, Taħlaya, Arbayalı Mėskeno, Aħo ve adlarını bilemediğimiz birçoğu ustalarına sadık kaldılar.⁽³⁹⁾

Hnana'nın karşıtlarının ayrılışı 589⁽⁴⁰⁾ yılına doğru olmalı. Bu tarihten itibaren okul düşüşe geçti. Çözümler iyi düzeni sağlamaya yetmedi, ne de öğrencilerin kurallara uymasına. Kötü gidişi önlemek için, Hnono, Nusaybin başpiskoposu Şamun / Simon tarafından onaylanan yeni kurallar (590) getirdi. Ama bu yeni düzenlemelere karşı, okulun gelişmesi pek parlak olmadı; hatta bazı öğrenciler eski kuralların kopyalarını yok etmek cesaretinde bile bulundular. 602'de Şamcun'un ardılı başpiskopos Aħadabuhi bazı çalışkan öğrencilerini onları bulmakla görevlendirdi. Bu öğrenciler 496'da Ose'nin piskoposluğunda kaleme alınan ve 590'da⁽⁴¹⁾ Şamcun

36- Aynı yapıt, s. s. 459.

37- Guidi, Un nuoro testo syriaca, etc; *Siirt Vakayinamesi*.

38- Amri, ed. Gismondi, s. 52; *Siirt Vakayinamesi*.

39- *Siirt Vakayinamesi*; Amri'ye de bakın, yayınlayan Gismondi, s. 52, 56.

40- Nusaybin Okulu üzerine çalışmamızda, bu ayrılış tarihini Kildanilerin Ekin Koruyucusu Meryem Ana Manastırı'nda (Notre-Dame) bulduğumuz bir elyazmasından 582 olarak saptadık. Bütün yıllıkçılar bu durumun Sabrişoc / Sabrişo döneminde olduğunu belirtiyor, yukarıdaki tarih kesinlikle yanlış.

tarafından ilan edilen bu yönetmelikleri bir araya getirdiler.

Hnono'nun birçok eseri vardı. Barhađbšabo onun yazdığı tartışma ve incelemeler dışında, Eski ve Yeni Ahit'in bütün metinleri ve bölümleri üzerine de yazdığını söylüyor. Nsibinli Cabdišoc / Abdišo onun eserlerini şöyle sıralıyor:⁽⁴²⁾ Adiyabenoslu Hnono Eski Ahit'in Davut Kitabına, Yaratılış Kitabına, Eyüp Kitabına, Atasözleri Kitabına, sonra Süleyman Kitabına, Süleyman'ın Şarkılarına ve Oniki Peygamberler Kitabına yorumlar yazdı;⁽⁴³⁾ aynı şekilde Markus Kitabına ve Havari Pavlos Mektubu'na açıklama getirdi; inanç, kutsal ayin ve bağlılık yemini; Ošacno / Ošano Yortusunun - Paskalyadan önceki pazar günü - nedeni, Altıncı Oruç Günü'nün nedeni, Yakarış Günü ve Azizlerin Kutsal Emaneti Günü üzerine açıklamalar yazdı ve Ošacno / Ošano duasını açıkladı. Son olarak da birçok kitap yayınladı. Bu kitaplar tefsirci⁽⁴⁴⁾ yüzünden (Mepsuestiyalı Teodor) reddedildi.

Hnono'nun bize ulaşan eserleri, Altın Cuma ve Yakarış Duaları üzerine iki kitabıdır. Yeni Ahit üzerine bu yorumların birçok parçası Omid Kildani Kütüphanesi'nde Hdatta piskoposu İšoded'in kitabında ve Türkler'in Zevk Bahçesi adlı yorum kitabında bulunan Eski ve Yeni Ahit'in anonim bir Yorum'unda korunmaktadır. Hnono'nun üslubu zarif ve temizdir; ama birkaç kez yineleme yapmıştır. Bununla birlikte bunu açıklıyoruz, çünkü bu ünlü yazarın üslubunu bildirmek ve Büyük Baboy'un ona atfettiği yanlışları düzeltmek istiyoruz.

Kutsal Kitaptan Alıntıların Kaynağı

Pšišta / Fšišo'nun (sadeleştirilmiş Süryanice yazım) söylediğinden başka, İşaya ve Hnono'nun ellerinde Yeni Ahit'in bir baskısının olduğu görülüyor. Bu kutsal kitabın

41- Gli Statuti della scuola di Nisibi, dans le Giornale della soc. Asia. Ital., V, IV (1890), s. 165-195; Chabot, L'Ecole de Nisibe, etc., s. 24.

42 - Assemani'den III, 1, s. 81-84.

43- Ecchellensis versiyonunda ve birçok başka versiyonlarda: Ktobe muqbole holen som - benimsenmiş yapıtlar.

44- Mepsuestiyalı Teodor; Nasturiler ona mükemmel Kutsal Kitap yazarı ünvanını veriyor.

alıntılarının çoğu, özellikle havarilerinki, öncelikle birincininki, Pşıttı / Fşıto'nun metniyle uyuşmuyor; oysa Eski Ahit'ten esinlenen başka kitaplardan yapılan alıntılar, yukarıda adı geçen baskının geleneksel metniyle uyum içindedir. Bu iki yazarın alıntılarını Yeni Ahit'in yazarı Fşıto'nunkilerle karşılaştırmak, sanıyoruz bu tezi doğrulayacak. Bundan sonra karşılaştırmalar veriliyor.

Pşıttı / Fşıto
İşaya

(Dikkat! Süryanice kopyaların yeri burada.)
Pşıttı

Hnono

(Dikkat! Süryanice kopyaların yeri burada.)

2, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23 nolu alıntılar doğrudur. 1, 3, 4, 5, 8, 9 alıntılardaki tek değişikliği oluşturan edatlar yazarın ya da yazıcının işi olabilir. Geriye 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 22 alıntılarının farklarını açıklamak kalıyor.

Adday Şer

Siirt-Kildani Başpiskoposu

1

Şehitler Üzerine Yapıt

Bu Yazıyı Kaleme Almamın Amacı Nedir?

Ey Aziz Kardeşler!

Peder Mar Qiris ve başyönetmen ve doktor Mar Yuhanna, sizin iyi ve havarici topluluğunuzun bütün önerilerine bağlanmam gerekir; ama kötü durumum ve yetersiz bilgim bana korku veriyor ve beni şaşkınlığa itiyor, öyle ki hor gören insanların arasına girmemek için kutsal buyruğunuza

bağlanmaktan korktuğum kadar, dostluğunuzun bana yapmayı emrettiği bu yüce işi sözlerimin zayıflığının ve aşağılık durumunun görülmesinden korkarak yapmaktan utanç duyuyorum. Ben gücümün üstündeki şeyleri kasıntıyla yapan bir adam olarak görülmüyorum.

Becerikli günahkârlar gibi Tanrı korkusunun kayalıkları üzerinde oturmak ve bilgi edinmek isteyen insanları çekmek ve bütün ailesi için bir kazanç elde etmek için iyi öğütlerin oltasını atmak, kutsal kitaplardaki konuşmaları seven, siz saygıdeğer Baba hazretlerinin alışkanlığıdır. Günahkârların becerikli ustası ve havariler topluluğunun lideri Feţrus / Petrus balıktan çektiği kılçık yerine beni sıcak ve gerçek oltanıza alarak, bu kutsal kitapların koruyucusu, rahip ve yorumcu Rabban Mar Abraham tarafından bu aziz kurula sunulan öğretiye uygun olan, aziz şehitleri üzerine bir kitap yazmaya beni zorlayarak, benden gücümü aşan ve cılız yeteneklerimin üzerinde olan başka bir şey istediniz.

Ancak, yetersizliğim yüzünden, çok bilgili Rabban tarafından öğretilen ve sunulan gibisini kaleme almak yeteneğinde değilim, ama yine de İsa-Mesih'in aşkıyla dolu bu yüce buyruğunuza itaatsizlik etmemek için, güçsüzleri güçlendiren Tanrı'ya olan bütün güvenimle, oldukça faydalı emrinizi gerçekleştirmeyi ve size itaat etmeyi, yetersizliğime rağmen, uygun buldum. Tanrı bilginlere bilgi ve aydınlara⁽⁴⁵⁾ bilim verendir ve o Ahron'un bastonunu ağaca çeviren ve meyveler⁽⁴⁶⁾ verendir. Sizin temiz dualarınız sayesinde, algılama yeteneği olsun ve meyveler versin diye, ruhumun kuraklığını düşünce verimliliğine çevirmesi için ona yalvarıyorum; bunu layık olduğum için değil, ama çok yararlı bilimi sevenler için ve öncelikle siz saygıdeğer hazretleri gibi yüce bir gayretle yanıp tutuşanların yararına istiyorum.

Nasıl ki kuşlar akışkan havanın sırtında kanatsız yol alamazlarsa, zavallı ben de öyle sizin yardımcı dualarınızın hafif kanatları olmadan yararlı buyruğunuzu yerine getiremem. Sizin temiz dualarınızın desteğine güvenerek, eminim ki yerine getir-

45- Krş. Meseller, 2: 6.

46- Krş. Sayılar, 17.

47- Tam anlamıyla: O araştırıyor.

meye başlıyorum; hemen bütün kitabı oluşturacak⁽⁴⁷⁾. herkesin bildiği bölümleri düzene koyacağım; sonra yeteneğime göre her bölüme ona uygun biçim vereceğim.

Evet, burada karşımıza çıkan ilk soru şudur: İsa-Mesih için acı çekenler niçin 'şehit ve mümin' olarak adlandırılırlar? Bunun yanıtı alındığında, şöyle sorulur: Anma sözüne kim anlam verir ve bu eğer şehitler ya da biz isek, onların anılmasından kim kazançlı çıkar? Sonra buna karşılık alındıktan sonra, şöyle söylenir: Niçin bu Cuma azizlerin anma töreni yapılıyor? Sonra, bu yanıtın hoşnut olununca, yeniden bedenlerine dönene dek inananların ruhları nerede konaklıyorlar, diye sorulur. Sonra, buna da iyi bir yanıt alındıktan sonra, niçin bazı azizlerin savaşımalarında yardım gördüğü ve işkenceden kurtarıldığı, öbürlerinin ise yardım görmeyip kurtarılmadığını bilmek isteyecekler. Böylece azizlerin acılara dayanamayan zayıflıklarının onları kurtardığını öğrendiklerinde ve bizim bu şehitlerin kemiklerine verdiğimiz onurun bir tapma olmadığını öğrendiklerinde, onların yalnızca iyi eserleri için değil, iyi niyetleri için de ödüllendirildiklerini anlayacaklar. Sonuçta ruh, sözünün gemisini iyi niyetlerin limanında demirleyecektir.

2

Niçin Efendimiz İsa-Mesih İçin Acı Çekenler Şehit ve Mümin Adını Taşırlar?

İnsan türü ölümlülüğün uçurumu içinde olduğundan, kötülük eğilimi ölümün zalimce onun doğasını yönetmesinin nedeni olduğundan, Fawlus / Paul'un sözlerine göre (ruh öğretisinin yayıcısı) ölüm, kanunun çiğnenmesi⁽⁴⁸⁾ nedeniyle gün gün daha da güçlendiğinden, herkes Tanrı korkusuyla yapılan işlerden kurtulmak için tensel tutkulara kapıldığından, tek güç olan Tanrı, İsa-Mesih'in hayran olunacak düzeni aracılığıyla, bağışlayıcı elini Adem oğullarına uzatmış ve onları ölümlülüğün çukurlarından çıkarmıştır; Efendimiz İsa-

48- Krş. Romalılar, 2.

Mesih'in sevgisiyle dünyevi zeminimizden bütün kösnüllükleri (çiftleşme isteği) ve kötülükleri yok etmiş ve kökünü kazımıştır; sonuçta İsa-Mesih'in görkemli yeniden dirilişiyle bütün insanları ölenler arasında yeniden dirilmek tatlı düşüyle güçlendirdi, öyle ki kurtarıcımız İsa-Mesih kendisi şöyle diyerek onları cesaretlendirmiştir: Ben yaşadığım için, siz de yaşayacaksınız. (49)

Ama yeniden dirilmeyecekleri umutsuzluğu içinde ve hâlâ kuşkulu olan insanlar, herkesin kurtarıcısı İsa-Mesih'in görkemli dirilişini yalanlamışlardır ve onun uzaklığı nedeniyle genel dirilişi görmek onlar için olanaksız olduğundan Tanrı'nın zayıf insanlara ölümden sonra yeniden dirilişin muştusunu vermesi gerekmiştir, öyle ki insanlar ölüme gülererek koşmuşlardır. Yeniden doğmanın tatlı coşkusu içinde gönüllerinden umutsuzluğun karanlık bulutlarını kovmuşlardır ve yeniden dirilişin parlak ışınlarını hayranlıkla izlemişlerdir.

İşte bu nedenlerle Tanrı'nın lütfu aziz şehitleri güçlendirmiştir, çünkü onlar İsa-Mesih'i adı için her türlü ölüme büyük bir sevinçle karşılamışlardır. İşkenceleriyle ve acılarıyla yeniden dirilişi düşündürmüşler, ölümlerini yaşama dönüşlerini anımsatmışlar ve mücadele alanında kazandıkları zaferleriyle içimizdeki zayıflığı zorla değiştirmişlerdir. Kurtarıcımızın görevine katılarak, maruz kaldığınız acılara ve işkencelere karşı koyduk, sağlamlık ve sabır dinimizin ölçüsüdür. (50)

İşte bu yüzden onlara şehit⁽⁵¹⁾ ve mümin diyoruz. Şehit adı onların inancının gerçekliğini haykırdıklarını gösteriyor. Gerçekte, bu söz iki biçimde (Sahduța / Sohduțo) kullanılır: Öncelikle kuşku olan yerde kullanmak gerektiğinde, onun sözünün⁽⁵²⁾ otantikliğini doğrulamak için: İki ya da üç tanığın sözü üzerine, diyor o, bir şey değerli olabilir. ⁽⁵³⁾ Ve Ya'qub'la Lebon birbirleriyle birlik anlaşması yaptıklarında: Bu yığın ve

49- Yuhanna, 14: 19.

50- Krş. Romalılar, 5: 3 - 4.

51- Suhđo: Süryanice'de tanık demek.

52- Sohduțo: Burada bu söz tanıklık anlamına geliyor.

53- Tesniye, 19: 15; Matta, 18: 16.

54. Tekvin, 31: 44 - 52.

bu anıt tanığınızdır,⁽⁵⁴⁾ dedi Lebon. Aziz Pavlos'da, öğrencisi Timoteos'a öğüt verirken ona şöyle diyordu: Finçiyos-Filişos'un önünde bu güzel tanıklığı yapan.⁽⁵⁵⁾ "Sohdufo"sözü asistanların kendilerine öğretilenlerden kuşkuya düşmemelerini sağlamak için de kullanılmıştır; böylece bu anlamda şöyle denmiştir: Her şeye yaşam veren Tanrı'nın önünde size bu buyrukları korumayı buyuruyorum, vs. ⁽⁵⁶⁾

İsa-Mesih için acı çekenlere şehit diyoruz, çünkü onlar İsa-Mesih'in yeniden dirilişinden kuşku duyanlara, çektikleriyle bu dirilişe tanıklık etmişlerdir; kendilerini Tanrı'ya feda etmek için döktükleri kanlarıyla, İsa-Mesih'e olan inançlarının gerçekliğini haykırmışlardır; ölümleriyle İsa-Mesih'e verilen ölümsüz yaşam gerçeğini öğretiyorlardı; hoş bir koku gibi, canlarını sevinçle Tanrı'ya feda ediyorlardı: Bugün kendimizi kurban edişimiz, dedi, birçok inek, koyun ve yağlı koçtan daha iyidir. ⁽⁵⁷⁾ Sonra eğer kötülüklerinden vazgeçmezlerse, cehennemnin koyu karanlıklarında çok acı çekecekleri şekilde dinsizleri uyardılar. ⁽⁵⁸⁾

Onlara "mümin" de denir çünkü onlar herkesin önünde Hıristiyanlık dinine bağlılıklarını açıkça söylemişlerdir: Her kim, dedi, insanların önünde inancını açıklamazsa, ben de onu göklerdeki Tanrı'nın önünde açıklayacağım.⁽⁵⁹⁾ Ve başka bir yerde: Eğer ağzınızla Efendimiz İsa-Mesih'e ve Tanrı'nın onu ölümden yeniden dirilttiğine yürekten inandığınızı söylerseniz, yaşayacaksınız. ⁽⁶⁰⁾

Mümin sözü şehit sözünden farklıdır: Çünkü şehit sözü daha önce sözünü ettiğimiz gibi iki şekilde söylenir, oysa mümin sözü yalnızca herkesin önünde inancını açıklamak anlamına gelir. Bu iki söz arasındaki fark budur.

3

55- Timoteos'a Birinci mektup, 6: 13.

56- Aynı yer.

57- Daniyel, 3: 40.

58- Daha doğrusu: Tanıklık ettiler.

59- Matta, 10: 32.

60- Romalılar, 10: 9.

Anma Töreni Sözü Ne Anlama Gelir? Onu Anlamlandıran Azizler Değildir, Biziz

Anma töreni “anı” anlamına gelir. Gerçekte ermiş azizlerin anılması gerçek sadakat umudunu güçlendirmektedir; bu tamamen onların zaferlerini anımsamamıza ve onların ruhumuzun tablosundaki görkemli imgeleriyle kendimizi taçlandırmamıza, Hıristiyanlık dininin müminlerinin erdemlerini anlamamıza yol açacaktır. Aziz pederler onların anma törenlerini kutlamamızı buyurmuşlardır: Doğrunun anısı, dedi, sürekli olacaktır ve hiçbir kötü söylentiden korkmayacaktır.⁽⁶¹⁾ Şehitlerin anma törenini yapmak, onların zaferlerinin anısını yaşatmaktır: Bu ekmeği yediğiniz ve bu kupadan içtiğiniz her kez, o gelene kadar Efendimizin ölümünü bildireceksiniz. ⁽⁶²⁾ Efendimiz kendisi, bu gizi öğrencilerine ilettikten sonra onlara şöyle demiştir: Bunu benim hatırıma yapınız. ⁽⁶³⁾

Böylece bu anma töreni sözcüğünün geçmiş şeylerin anısı ve anımsanması anlamına geldiği açıktır. Böylece zaman bize şehitlerin anısını unutturmaz; gözlerimiz her zaman onların üzerinde olmalı ve ruhumuzun bakışlarını onlara bağlamalıyız; inançlarının⁽⁶⁴⁾ eşsiz erdemine bakarak, onları her andığımızda ve bayramlarını kutladığımızda geri gelmeyeceklerini akılda tutarak. Onlar kendilerine verdiğimiz saygıdan bir kazanç elde etmeyecekler, saygıda kusur etmemiz artık onlara zarar vermeyecek, onlara gösterdiğimiz saygı bizi saygıya değer hale getirecek, yararlı kılacak ve bize yardım getirecektir. Onların parlak zaferini ve savaşımındaki büyük sabrı anımsayarak, onların da yandığı İsa-Mesih’in aşkıyla yanıyoruz ve trompetlerin sesine toplanır gibi onların zafer törenlerini kutlamak için toplandık. Nasıl ünlü adamların savaşımındaki zaferlerinin öyküsü cesur askerlere savaş sırasında yardımcı oluyorsa, bu azizlerin cesaret öyküleri de bütün gerçek inananlara yararlı olacaktır. Bütün şeyleri İsa-Mesih’i ele geçirmek isteyen pis-

61- Mezmurlar, 112: 6 - 7.

62- Korintoslular’a Birinci Mektup, 11: 26.

63- Luka, 22: 19.

64- Yazar şöyle demek istiyor: Şehitlerin sarsılmaz inancı.

likler olarak görerek, bu dünyanın bütün zevklerini nasıl aşağıladıklarını öğreten kavgaların gümbürtüleri kulaklarımıza çalındığı zaman, azizlere güç katan İsa-Mesih'in aşkıyla gerçek canlar daha da güçleneceklerdir; İsa-Mesih'in ilk ve son örneği olduğu görkemli yeniden dirilişin tatlı umuduna sahip olmak için yürekleneceklerdir, şöyle diyen havarinin sözlerine göre: O kilisenin şefidir ve ölümler içinde ilk doğandır; (65) sonuç olarak, mümkün olduğunca azizler gibi yoksulluğun erdemini yaşayacağız. Gerçekten de aziz şehitler ustamızın aşkına her türlü ölüme kendilerini bıraktıysa bizler bizim de inancımızın en az şehitler kadar olduğunu göstermek için malımızı mülkümüzü üyelerimizin acılarını dindirmek için daha çok kullanmayalım! Onların görkemi bizi ölümsüzlük beklentisinde daha güçlendiriyor ve çektikleri acıların öyküsü namusluluktan umudumuzu kesmememizi sağlıyor; çünkü bu dünyada haça gerilenler, Efendileri için kendilerini ölüme bırakanlar alçakgönüllülükleri yüceliklerinin nedeni olan insanlar, ne kadar küçük olurlarsa olsunlar, kendilerini aşağılasalar da asaleti hak edenler şimdi meleklerin birinci ve üçüncü takımlarının yanında ışıkla doludurlar; ve çektikleri acıları göz önünde bulundurarak, 'Aziz Pavlos'la birlikte haykırıyorlar: Bize bildirilmesi gereken, gelecek görkemle şimdi çektiğimiz acılar arasında hiçbir orantı yoktur. (66)

4

*Kurtarıcımızın Yeniden Diriliş
Bayramı'nı İzleyen Cuma Günü Neden
Aydın, Aziz ve Görkemli Şehitlerin
Anma Töreni Yapılır?*

Geçen Cuma Yahudiler'in İsa-Mesih'e hakaret ettiklerini ve ona sövdüklerini duyduk. Bu Cuma şehitlerin İsa-Mesih'e gerçekten bağlılıklarını açıkladıklarını ve onun görkemini dile getirdiklerini görüyoruz. Öğretisinin doğruluğundan dolayı kötülerin çarmıha gerdiği Kurtarıcımızın aşkının anısını, yeniden

65- Koloseliler, 1: 18.

66- Romalılar, 8: 18.

dirilişin umudunu yadıkları için dinsizlerce öldürülen müminlerin anma töreninin görkemine taşmakla iyi ettik. Yahudiler onun öğretisini kabul etmediklerinden onu bir haça bağladılar. Hatta dinsizler putlarına verilen zararı desteklemek için, şehitlere her tür acıyı ve ölümü verdiler.

Önceki Cuma, Efendimiz İsa-Mesih vasiyetini kanıyla imzaladı: Bir vasiyet olduğu yerde, dedi, vasiyet bırakanın ölümünün söz konusu olması gerektiği için, vasiyet edenin yaşamda olmasının hiçbir değeri yoktur.⁽⁶⁷⁾ Bu Cuma ermiş azizlerin cesaretini öğrendik, onlar herkesin önünde İsa-Mesih'in yeniden dirilişine inandıklarını açıkladılar, o yeniden dirilişinde inancını kendi kanıyla imzalayarak açıkladı ve vasiyetini yerine getirdi ve şöyle dedi: Kim beni İsa-Mesih'in aşkından ayıracak? Bu büyük acı verecek mi? Ya da işkence, ya da her tür ölüm ya da tehlike? Tam tersine bütün bunlara karşın, bizi seven sayesinde biz galibiz.⁽⁶⁸⁾ İsa-Mesih'in kendisi bu şampiyonlara Tanrı'nın korkusuyla şöyle demiştir: Siz benim tanıklarımısınız ve seçtiğim hizmetkârlarımısınız.⁽⁶⁹⁾

Aziz pederler, aziz şehitlerin yoğun çalışmalarını ve müminlerin eşsiz sabrını dikkate alarak bu bayramı ortaya çıkardılar. Anıları acılarını anımsatsın ve ölene dek ustamıza bağlı kaldıklarını bildirsın diye, bu anmanın kurtarıcımız İsa-Mesih'in görkemli yeniden dirilişinin hemen ardından kutlanmasını emrettiler. İnançlarına derinden bağlı kaldılar, manevi ordularıyla savaşta çok usta olan şeytanı yendiler, bütün pisliklere meydan okudular ve ne kadar onların anma törenleri Kurtarıcımızın görkemli dirilişine yakın olursa o kadar İsa-Mesih'e yakın olduklarını ve onun iyiliklerine katıldıklarını bilmemiz için azizlerin çektiklerinin anmasını böyle yakına aldılar. Benim arzum, dedi, İsa-Mesih ile birlikte olmak için bu dünyayı terk etmektir;⁽⁷⁰⁾ ve başka bir yerde: Biz Tanrı'nın mirasçısıyız ve Efendimiz İsa-Mesih'in miras ortağıyız.⁽⁷¹⁾

67- İbraniler, 9: 16.

68- Romalılar, 8: 35, 37.

69- İşıya., 43: 10.

70- Filipililer, 1: 23.

Bedenlerine Dönene Dek Doğruların Ruhları Nerede Olacak?

İnananların aileleri konusunda Efendimizin Tanrısı'nın bu dünyada yaptığı her şey, öbür dünya için bir hazırlıktır, öyle ki görünen şeyler sayesinde kavrayışlı ruhunuz Tanrı da gizli şeyleri düşürebilir ve bizim bir tabloya bakışımız gibi İsa-Mesih'in görkemine inancın gözleriyle bakılabilir. Tanrı'nın mimarı ve kurucusu⁽⁷²⁾ olduğu ve temelleri olan kenti bekleyen aziz şehitlerin bu nedenle her türlü tehlikeden sonra bu ilahi hazineyi hak etmişlerdir. Nasıl dinsizler onların inançlarının görkemini ve güzelliğini yok edememişlerse, sabrın⁽⁷³⁾ övgüleriyle biçimlenmiş görkemli taçlarını çalmak ve ilahi adaletin terazisinin onlar için çalışmasını engellemek de mümkün olmamıştı: Bize bildirilmesi gereken, gelecek mtlulukla şimdiki zamanda çektiklerimiz arasında hiç orantı yoktur, dedi.⁽⁷⁴⁾ Bu dünyanın oluşumundan önce Tanrı'nın önsezisiyle hazırlanmış ve şimdi İsa-Mesih tarafından bize bildirilmiştir.

71- Romalılar, VIII, 17. Aşağıdaki metni anımsatalım. Şehitlerin anıldığı Paskalya'nın ilk Cuma'sının seçilmesi nedeni: Müminlerin anma töreni, iğrenç Şapur, Şamun ve arkadaşlarını öldürdükten sonra Hıristiyanlık dinini benimseyenlerin saklanmak zorunda olduğunu ve dinini açıklayanların öleceğini ilan etti. Oysa müminleri öldürülmek ve şehitlik tacını elde etmek için dinlerini açıkça söylediler. Kendiliklerinden geliyorlardı; erkekler, kadınlar, çocuklar, başlarına geleceklere aldirmeden. Bunca kişinin kendiliklerinden ölüme gittiğini gören Şapur, onları öldürmeyi yasakladı.... Bu kişiler kiliseye gittiler ve bütün (şehitleri - müminleri) andılar. Bu anma töreni, müminlerin anma töreni olarak adlandırıldı, çünkü onlar ölüme kendiliğinden gitmişlerdi ve bu söz hem şehitler hem müminler için kullanıldı. (Scher Addai, *Siirt Vakaynamesi* / Nasturi Tarihi, *Patrologia Orientalis*, IV, s. 304. Türkçesi, *Siirt Vakaynamesi*, Doğu Süryani Kadim Kilisesi Tarihi, Yaba Yayınları, 2002 İstanbul). Bu konuda *Breviarium Chaldaicum* / Kildanice Dua kitabında da şunları okuyoruz (Bedjan yayını III, s. 232): Yaz'ın altıncı Cuma'sı Katolikos-Patrik Mar Şamun Bar-Sabba'e ve onunla birlikte şehitlik mertebesine ulaşan Pederlerin Anma Töreni. Onlar Helen (takvimi) 655 yılının İsa'nın göçünün Cuması'nda Beṭ-Ḥuzaye / Huzistan ülkesinde Karxa d Ledon'da taçlandırıldılar, Şapur zamanında.

Bu iyiliklerin büyüklüğünü göstermek için, o (Tanrı) cenneti doğruların ruhları bedenlerinden ayrıldıktan sonra otursunlar diye tasarladı. Efendimiz kendisi bu yeri bize gösterdi ve doğruyu şöyle diyerek bize bildirdi: Bugün, sen benimle cennette olacaksın. (75)

İlk insan, düşüncesizliği, cahilliği ve sapkınlığı yüzünden bu görkem ve iyilik makamına⁽⁷⁶⁾ yabancı kaldığı için, doğruların ruhları için cennette yer yapmak Efendimize iyi bir fikir gibi geldi, gelecek mutluluğun ödencesi gibi; ancak bu yalnızca onların iyi işlerinin ödülü demek değildir, Tanrı (lanetlilerin ruhlarından) aydın ruhları ayırarak doğrular ve günahlar arasındaki ilahi sorgulama sırasında yapılacak korkunç ayırımı bildirmek istemiştir. Bunun sonucunda doğrular ölümsüz Krallığa gidecek ve günahkârlar kırık bir dal gibi cehennem karanlıklarına atılacaktır.

Bu anı doğruların ruhlarının büyüklüğünü ve günahkârlardan⁽⁷⁷⁾ ayrılan yerlerini öğrenen melekler ve insanlar için oldukça yararlıdır, onlar biten acıların son bulacağı bu kutsal yeri elde etmek için erdemlerini sevinçle göstereceklerdir: Gerçek şehitler bunun tanığıdır, onlar ölümleriyle günahları,⁽⁷⁸⁾ örttüler, işlerinin güzelliğini daha fazla açığa

Onların anma töreni, bütün şehitlerin anma töreninin yapıldığı Müminlerin Cuması'na kadar bırakıldı. Mar Şamun Bar-Sabba'e'nin anma töreni bu cuma yapıldı, çünkü bu azizin Karxa d Ledon'daki sunağı bu gün kutsandı. Mar Şamun Şoşan d Cilam / Susiyana Elam'da gömüldü. Bu adı Araplar "Alt" anlamına vermişti. Sinod kararının özeti (Scher Addai, Catalogue des manuscrits syriaques de la bibliotheque episcopale de Seert, Mossoul, 1905, No. 67) açıkça şöyle diyor: Şehitlerin anmasını, Katolikos Mar Şamun ve arkadaşlarının şehitliğe eriştiği gün kutlamıyoruz, çünkü azizlerin anma törenini Efendimizin bayramlarıyla kutlamamıza izin yoktur. Şehitleri anma töreni Paskalya'nın birinci Cuması kutlanır, çünkü sayısız insanı kendiliğinden ölüme gitti gibi gören Şapur, bu katliamı durdurdu. Bu ferman Paskalya'nın birinci Perşembesi verildi. Ertesi gün, yani Cuma günü; Kilise şehitlerin anmasını yaptı. Ve müminlerin sayısı, şehitlerinkinden fazla olduğundan, onların adıyla anıldı.

72- Krş. I. İbraniler, 11: 10.

73- Daha doğrusu: Sabırlarının tacıyla örülmüş.

74- Romalılar, 8: 18.

75- Luka, XXIII, 43.

76- Krş. Mezmurlar,49: 13 ve 21.

çıkardılar ve bu görkemli mirası kanlarıyla elde ettiler ve böylece bu yaşamdan ayrılırken ruhlarına cennette onurlu bir yer hazırladılar. Onları ölü sanıyorlardı; ama onlar ölümleriyle günahı öldürdüler ve Tanrı'nın yanında yaşıyorlar, bunu Efendimiz şöyle açıklıyor: Tanrı ölülerin Tanrısı değildir, ama yaşayanların Tanrısı'dır, çünkü herkes onun için yaşar.⁽⁷⁹⁾

6

*Neden Azizlerin Bazıları Savaşımalarında
Yardım Görüp İşkencelerden
Kurtarıldılar da Öbürleri Değil?*

Günahkârlar gibi doğru insanlar da dahil bütün insanlar Tanrı'nın yardımına muhtaçtır. Tanrı'nın güçlü desteğini alan doğrular, iyi işlerde daha fazlasını hak edeceklerdir; Tanrı'nın iyiliklerinin ve bağışlarının üzerlerine yağdığını gören günahkârlar da, onları hak etmedikleri halde, günahlarını düşünecekler ve Tanrı'nın onlara verdiği büyük lütfu anlayacaklar ve bütün her şeyi gören göz, yaptıklarından vazgeçmezse kötülüğün derinliklerinde kaybolup gidecek. Bu düşünceler onları yaptıklarından utanmaya götürecektir, günahlarından vazgeçirtecektir.

77- Huzistanlı Yawsef'in "Livre par Questions et Reponses / Sorular ve Yanıtlar Kitabı" I. Bölüm (Scher Addai, Catalogue des manuscrits syriaques de la bibliotheque episcopale de Seert, Mossoul, 1905, No. 79) başlıklı eserinde, tam tersini söylüyor: Doğruların ve sapkınların cennette aynı çevrede oturacaklarını öğretiyor, ta ki Genel Diriliş'e kadar. Ve cennetin iki yanını ayırıyor; 'duyulur cennet ve duyulmaz cennet' - Mejrêğşono w Mejyağcono - ona göre doğruların ve günahkârların gideceği bu ikinci yerdir. Ancak, doğruların ruhlarının bir çeşit mutluluk yaşayacağını ve kutsal görkemi göreceğini, sapkınların ruhlarının ise bundan mahrum kalacağını söylüyor. Ve bu teoriyi şöyle destekliyor: Bütün insanlar aynı toprakta yaşıyor ve güneş onları eşit biçimde aydınlatıyor. Görme organı olanlar onun ışığından faydalanıyor, ama körler bundan tamamen mahrum kalıyor.

78- Herhalde 'günahlar' (Ĥtohe) yerine 'güzellik' (Şufro) olacak, Bkz. s. 40.

79- Luka, 20: 38.

Her ne kadar felaketler ve kötülük fırtınaları üzerlerine gelse de aziz müminler Kutsal Ruh'un da yardımıyla dinsizlerden ve sapıklardan kendilerine gelen kötülükleri önemsemediler ve böylece bütün insanları zafer anıtlarını görmeye ve işkencelerinin şaşkınlığını izlemeye çağırarak için savaş alanında trompet çaldılar, şöyle der gibi: Tanrı bizimle, kim bize karşı olacak? (80)

İşkencelerin en ağır saldırılarında bile aziz şehitlerin bazıları Tanrı'nın yardımıyla cellatların ellerinden kurtuldular, bunlar yine de inançlarından vazgeçemediler. Tek güç Tanrı'nın yardımını bildirdiler, o her zaman kötülere üstün gelmiştir.

Bunu Aziz Daniyel ve arkadaşlarının öyküsünden bilebiliriz. Kildani İmparatorluğu'nun üzerine bir azgın aslan gibi saldırdığı Babil'de esinlerken, Kildaniler'in kabalıklarından zarar görmeyecek ve büyücülerinin işlemlerinden kurtulacak kadar uzakta, inançlarını öyle güçlendirdiler ki hiçbir zaman başarısızlığa uğramadılar. Bütün bunlar bize Tanrı'nın ne kadar güçlü olduğunu gösteriyor; o istediği zaman kendine güvenenleri kurtarır: Efendimizin melekler topluluğu, dedi, ondan korkanlar ve onlara garanti verenlerin çeyresinde toplandılar. (81)

Bazen onların işine karışmıyor ve onları tamamen işkencecilerin merhametine bırakıyor gibi görünüyor; ama bunu onların sabrını ortaya çıkarmak cellatlarının kötülüğünü ve onların umutlarının gerçekliğini göstermek için yapıyor.

Tersine bazıları hemen sınamaya alındılar ve bu onların dayanıklılığı ortaya çıksın ve Efendileri'nin aşkıyla yandıkları bilinsin ve Tanrı'nın onu sevenleri ihmal etmeyeceği anlaşılсын diye yapıldı: Onlar kor kor yanan fırına atıldıklarında, tanık Hananya ve arkadaşları, (82) onlar gösterilen büyük ilahi ilgiyi gördüler; gerçekte tam da dinsizler kendilerini muzaffer hissettikleri anda, çok şaşkına döndüler: Çünkü doymak bilmez ateş, suskunluğuyla -bu aydın insanların galibiyetini açıklayarak, Tanrı'nın bulunduğu her yerde gücünü göstereceğini bildirdi. Kara çalıcıları yakan alevler, herkesi şaşırtarak, korkunç ateşin

80- Romalılar, 8: 31.

81- Mezmurlar, 34: 8.

82- Daniyel, 3.

sapkınlar için ayrıldığını belirttiler. Tanrı'nın bu üç adamı korumasından şaşkınlığa düşen Babilistan kralı bütün ülkelere gönderdiği bir ferman yazdı: Šadrax-Miřax ve Cabēd-Nago / Abıd-Nago'nun Tanrısı'na hakaret eden herkes parçalansın ve evleri yerle bir edilsin.⁽⁸³⁾ Böylece kral yalnızca Tanrı'ya inanmakla kalmadı, imparatorluğunun bütün insanlarına Tanrı'nın arkadaşlarının yardımına koşarak gücünü gösterdiğini, biricik, gerçek ve sonsuz Tanrı olduğunu öğretti.

Aynı şekilde, Aziz Daniyel⁽⁸⁴⁾ çukura atıldığında, Tanrı'nın yardımıyla, duası aslanların kızgınlığını yatıştırdı. Havariler de Kutsal Ruh'u edindikten sonra, Efendimizin Kutsal Kitabı'nı yaydılar, bazen çok özel bir yardım sayesinde zorbarların öfkesinden kurtuldular; kimi zaman da dinsizlerin işkencelerine uğradılar. İlahi düzen Makkabiler'e ve öbür dostlara karşı aynı şekilde eşit davranmıştır. Tanrı bazen böyle davranmasa, ondan korkanları terk ettiğini düşünecekler; şehitlerin sağlam inancı ve sabırları ortaya çıkmayacaktı; dinsizlerin kötü niyeti artık bilinmeyecekti; sonuç olarak büyük ilahi desteğin kendisi hiç öğrenilmeyecekti.

Açıkladığımız bu nedenlerden dolayıdır ki, Tanrı bazen yakın dostlarını dinsizlerin ellerine bırakmıştır. Ancak onları tamamen terk etmiştir; çünkü eğer aziz şehitler doğal durumda bırakılsalar, insancıl zayıflıklardan ötürü ilahi destek olmadan ağır işkencelere dayanamazlardı. Bunu Efendimiz öğrencilerine şöyle derken, bize doğamızın zayıflığına tamamen dikkat çekerek göstermiştir. Günaha düşmek için yalvarın⁽⁸⁵⁾ ve göçü sırasında şöyle diyerek yalvardı: Eğer mümkünse, bu makam benden uzak olsun.⁽⁸⁶⁾ Bununla göçünden kurtulmak istemediğini söylüyor, bize mümkünse bedenlerimizin zayıflığı yüzünden günahattan kaçınmamızı öğretiyordu: Ruh istiyor, dedi, ama beden hasta.⁽⁸⁷⁾

Aziz şehitler, iyi niyetle Efendilerine şükrettikleri ve işkencelere karşı koydukları için, onlara iyi niyetlerine göre

83- Daniyel, 3: 29.

84- Krş. Daniyel, 4.

85- Matta, 26: 41.

86- Aynı yer, 39.

yardım edildi: Yeter ki iyi niyetli olsun, dedi. Tanrı için, sahip olduğuna göre değerlidir.⁽⁸⁸⁾ Şehitler iyi niyetliydi ve kendiliklerinden yaptıkları özveri onun için yeterliydi; işkencelerin ortasında durdular ve inançları onları yaşattı: Eğer felaketin ortasına girsem, sen beni yaşatacaksın; elini uzatacaksın ve beni kurtaracaksın.⁽⁸⁹⁾ İşkenceye uğrayanlara elini uzattı ve Yüce Tanrı'nın sağ eli onları kurtardı; kılıcın keskin ağzı önünde boyunlarını eğmişlerdi ve Efendimiz gökleri indirdi ve onlara yardıma geldi; işkencenin derin bataklarına düşmüşlerdi ve Yüce Tanrı elini uzatıp onları oradan çıkardı; kötülük çukurlarına atılmışlardı ve yüce güç onları oradan kurtardı; savaş alanının ortasında şöyle dedikleri gibi: Çektiğimiz acıların çokluğundan bağırsaklarımız toprağa değmektedir; kalk, bize yardım et ve iyiliğinin aşkı için bizi kurtar.⁽⁹⁰⁾

7

*Şehitlerin Kemiklerine
Saygı Göstermemiz,
Onlara Hayranlığımızı
Gösteren Bir Tapınma Biçimi Değildir*

Efendimiz ve kurtarıcımız İsa-Mesih, öğrencilerine ders verirken onlara şöyle dedi: Sizi onurlandıran beni de onurlandırır ve beni onurlandıran, beni göndereni de onurlandırır.⁽⁹¹⁾ Bununla öğrencilerine verilen onurun sıradan bir onur olmadığını öğretmek istedi, çünkü böylece Efendimizin kendisini de onurlandırıyoruz. Bu saygı Tanrı için çok hoştur, onun sevgisi için havariler bütün dünyevi şeyleri küçümsemişler, onları önemsememişler ve bu havarinin saygınlığını heder eden acılar, işkenceler sonucunda olmuştur.

87- Aynı yer.

88- II Korintoslular, 8: 12.

89- Mezmurlar, 138: 7.

90- Mezmurlar, 44: 26, 27.

91- Matta, 10: 40.

İlk inananlar da çektikleri acılar nedeniyle dindarlıklarıyla ne kavuştular. Bu Abrohom, İşhak ve Ya'qub'un günah eğiliminden uzak oldukları yabancı bir toprakta oturdukları sırada gerçekleşti.⁽⁹²⁾ Aziz Musa Beť- Madinoye / Madinoy' da ve Yawsef Mısır' da sınandılar: O, dedi, sözünün tamamlanmasına dek zincire vuruldu.⁽⁹³⁾ Davud da benzer şekilde şavul'un işkencesine tabi tutuldu; aynı şekilde Aziz Eyüp ve bütün öbür doğru adamlar, acılarla dolu bir yaşam sürerek, davranışlarıyla nlendiler ve dindarlıklarıyla parladılar.

Ama özellikle aziz şehitler, onlara peygamberin şöyle dediğini duydular: Yeni zenginleşmiş birini gördüğünüzde ve evinin görkemi arttığında korkmayınız. Öldüğünde hiçbir şey götürmeyecek; görkemi onunla gmlmeyecek;⁽⁹⁴⁾ Efendimizin şu sözlerini de anıyorlardı: Canı bedenden olanlardan korkmayın, onlar ruhu öldüremezler;⁽⁹⁵⁾ (şehitler, diyorum) yaşamlarını sürdürmek için dünya işlerini kmsediler, insanların korkutmalarına gülüp geçtiler, inançlarını içtenlikle ve yrekllice açıkladılar ve dinsizlerin yanlışlarını yüzlerine vurdular: Orada kötüler artık günah işleyemez; orada yaşam boyu yorulanlar dinlensin; orada tutsaklar esenlik içinde olacaklar ve zalimlerin seslerini duymayacaklar; kk ve by oradadır ve orada artık kle sahibine ait değildir.⁽⁹⁶⁾ İşte bu nedenle onlar savaşta daha cesaretli oldular ve kavga alanının efendisi kaldılar; şehitlerinin görkeminin büyüklüğüyle bütün insanlara yardım için ellerini uzattılar; bütün güzellikleri yok eden ölüm aziz şehitlerin muhteşem güzelliğine haberci oldu. Hatta, ölümlerinden sonra, kemiklerinin ortaya çıkardığı parlak mucizelerle Tanrı onların hepsinin kendisinde yaşadığını açıkladı, böylece Elişoc / Elişa, ölümünden sonra bir ölüye⁽⁹⁷⁾ yaşam verdi; aynı şekilde öbür azizlerin kemikleri de parlak büyük gerçekleştirdi.

Bunun içindir ki şehitlerin kemiği özellikle bir aklama

92- Daha doğrusu: Yüksek fırınlarda sınandılar.

93- Mezmurlar, 105: 18 ve 19.

94- Aynı yer, 49: 17 ve 18.

95- Matta, 10:, 28.

96- Eyüp, 3: 17 ve devamı.

nesnesi olmuştur. Onların kemiklerine gösterilen saygı Tanrı aşkından daha büyük bir şey olmadığını kanıtıdır. Onun için azizler her çeşit işkenceye ve işkencelerin onlara çektirdiği acılara katlanmışlardır ve onun için bizim insanlar onların oraya buraya dağılmış kemiklerini görerek, onları yüceltmeyi sevmişler ve arzulamışlardır. Ölümlelerinden sonra Tanrı'nın bile yaptıkları büyük işlerden dolayı onurlandırdığı kişilere saygısızlık ederek haksızlık etmeyelim.

Böylece şehitlerin kemiklerini yüceltiyoruz. Ama bundan tapınmayı anlamamız Tanrı'nın hoşuna gitmiyor, çünkü tapınma yalnızca ona aittir. Bu aydın insanların kemiklerine tapınma bir hakaret oluyor: Çünkü azizlerin kemikleri kendi gerçekleştirdikleri mucizelerin farkında değillerdir. Bu dünyanın⁽⁹⁸⁾ krallıkları içindeki bütün insanların, askerde ölenlerin görkemli öykülerini anlatmaları, onlara zafer yaşatanların zaferini anlatmakla yetinmeyip mirasçılarını ve anne babalarını da yüceltmeleri ve birçok şeyleriyle ilgilenmeleri bir kuraldır. Bunu krala duydukları saygıdan değil, yalnızca onların savaşta cesaretinden dolayı yapıyorlar; ve onların zaferlerini başkalarına anlatmak ve onları örnek almalarını yol açmak için, onların heykellerini ve resimlerini yaptılar. Aynı şekilde, bizler de, sabrın silahını kuşanmak ve güven kaskını giyinmek için bütün acılara göğüs geren şehitleri yüceltiyoruz; ve gevşek atletler gibi cesaretle dolu olarak ustalarının peşinden savaş alanına girdiler. Yalnızca onların öyküsünü anlatmakla, onlara hak ettikleri saygıyı vermiyoruz, ayrıca yine onların şerefine tapınaklar kuruyoruz, onların anma töreni için bazen masa başına toplanıp sevgimizi sunuyoruz: Böylece onlarla aynı aileye ait olduğumuzu gösteriyoruz ve bu azizlerin ustaları için gerçek aşkla dolu olduklarını ve İsa için en şiddetli acılara katlanmaktan korkmadıklarını göstererek onları örnek almaları için insanları teşvik ediyoruz.

Aziz müminlere verdiğimiz onur doğru ve akla uygundur; çünkü inançlarını kendi kanlarıyla imzalattıran şeyi, onların

97- Krş. II, Krallar, 4: 13, 21.

98- Yaşanılan (hayat...)

İsa-Mesih'e duydukları aşktır.

Aziz şehitlere verdiğimiz değer onların çalışmalarının ödülü değildir. İsa-Mesih'in kendisi onların ödülüdür, atletlerin bçşı Paul / Pavlos bunu böylece açıklıyor: Göz hiçbir şey görmedi, kulak hiçbir şey duymadı ve onu sevenlere Tanrı'nın hazırladığı şeyler insanın aklına hiç gelmedi. (99)

8

Her Biri Yalnızca İyi Eserlerine Göre Değil, İyi Niyetlerine Göre de Ödüllendirilecek

Kutsal orduya giren her kişi, kendini savaş alanında engelleyecek her şeyden ruhunu arındırmalıdır. Böylece aziz şehitleri örnek almış olur. Onlar bir kez kendilerini Tanrı'nın eline bırakarak ve gözlerinin önünden gerçek dinin haklı amacını ayırmayarak Kurtarıcımızın sözünü yerine getirdiler: Sabrınızla ruhunuza sahip olun.⁽¹⁰⁰⁾ Sabırla yalnızca dışarıdan gelen acıların üstesinden gelmedi, içten gelen tutkuları da yendi ve özgür istencini tanrısal biçimde kullanarak, namuslu bir taç olmak⁽¹⁰¹⁾ için koştular. Aziz Pavlos'un dediği gibi: Tanrı'nın gönül çağrısının ödülünü almak için amaca doğru koşuyorum.⁽¹⁰²⁾

Azizlerin kendilerini adadıkları amaç budur. Bizler de inançlarında ve çalışmalarında müminleri örnek alarak doğru ve temiz yollarla amacımıza gitmeliyiz; çalışmak için başa saat 11'de girsek bile, korkmayalım; insanların istençlerinin amacını dikkate alan Tanrı'nın sözüne inanalım; o günün yorgunluğunu üzerinde taşıyan birincilerle, bir saat çalışan sonuncular arasında adalet ve akıl terazisini eşitçe çalıştıracaktır: Herkese, dedi, sonunculardan başlayarak birincilere kadar bir dinar var. Bağın sahibi birincilerin yakındığını duyunca, onları

99- Daha doğrusu: Yeryüzünün kralları arasında.

100- Korintoslular, 2: 9.

101- Mezmurlar, 44: 23.

102- Luka, 21: 19.

azarladı: Bu sonuncuya size verdiğim kadar vermek istiyorum; benim olana istediğimi yapmama izin verilmedi. Sizin olanı alın ve gidin. (103)

Aziz Pavlos'da aynı şeyi diyor: Herkes ödülünü davranışına göre alacak;(104) yaptıklarına göre deniyor, davranışına göre diyor; bunu herkesin ödülünü eserine göre değil, kesinlikle amacının doğruluğuna göre elde edeceğini göstermek için söylüyor. İnancının onu nereye sürüklediğini ve işe olan özenine göre. Pavlos çalışmalarının karşılığında bütün gerçek inananlara ona verilecek mallardan pay verdiriyor: Şu andan itibaren, dedi, adalet tacı bendedir, adil yargılayan Efendim onu bana o gün de verecek, yalnızca bana değil, onun gelişinden hoşnut olacak herkese de verecek.(105)

Her ne kadar bizim günlerimizde dinsizlerin zulmü bize karşı çok sert olmasa da, yine de, eğer namuslu olursak, bütün dünyevi şeylerden ve kösnül tutkularдан elimizi çekersek, bu inancımızın kanıtı olacaktır. Hakaretlere alçakgönüllülükle katlanarak ve dürüstlük meleşine bağılı kalarak, aziz şehitler gibi, herkesi yargılayan yüce adaletin ayrıcalığından yararlanacağız ve şehitlerle ve müminlerle birlikte İsa-Mesih'in iyiliklerini göreceğiz. (106)

Birçok insan yanlış öğretilere inanıyordu, onlardan Mani-noye / Maniciler ve Marqiyone / Markiyoncular, bilgisizliklerinden, oruç tutmaya yemin ettiler, hatta her çeşit ölümü göze aldılar; ama gerçek dinin amacını göz önünde bulundurmadıkları için bütün çalışmaları yok olup gitti. Boşuna ihtişamlı insanlar olmaya çabaladılar; suçlayıcı(107) ve meleklerine(108) hazırlanan sonsuz ateşte efendileri şeytanla birlikte acı çekecekler: Onun eseri, dedi aziz Pavlos, yakılacak, çalışmasının meyvesini yitirecek. (109)

Her tür ölüme göğüs geren aziz şehitler gibi acı çekme-

103- Korintoslular,9: 25 ile karşılaştırınız.

104- Filipililer, 3: 14.

105- Matta,20: 9 ve devamı.

106- I Korintoslular, 3: 8.

107- Camlo, Süryanice bir sözcük ve çalışma ya da yöntemin önderliğinde ...

Burada yazarımız son anlamı ele alıyor.

108- II Timoteos, 4: 8.

liyiz: Dinsiz Hirodos'un davranışını düzeltmek isteyen Tubono Yuhanun Macmedono / Vaftizci Yuhanna gibi azarlanarak, ya da aziz havariler gibi dini öğreterek, ya da putların ya da öbür dinlerin tapınaklarını yıkarak. Dinsizlerin doktoru aziz Pavlos ile bağırıyordı: Bedenlerimizde Efendimiz İsa-Mesih'in⁽¹¹⁰⁾ yara izlerini taşıyoruz. İnançlarının görkemiyle güneşin parlak ışığını yansıttılar ve eserlerinin parıltısıyla cahillik yolunda giden herkesi aydınlattılar. Bütün yaptıklarımızın ve söylediklerimizin hesabını İsa-Mesih'e veriyormuşuz gibi davranmalıyız. Şehitler gibi, eğer dinimizi savunmak ve onun gerçekliğini yaymak için savaş verirsek, Kurtarıcımızın sözüne tam güvenelim: Benim yüzümden sizi valilerin, kralların önüne götürdüklerinde ne söyleyeceğinizi, nasıl söyleyeceğinizi dert etmeyin, söyleyecekleriniz size anında esinlenecek. ⁽¹¹¹⁾

9

Tüm Yapıtın Özeti. Değerli Öneriler⁽¹¹²⁾

Şu anda bu incelemenin bütün konularınca belirlenen bölümleri ele alıyoruz. Aziz şehitler üzerine yazılanların incelenmesinden sağlayacağımız yararları kısaca konuşalım ve alışlageldiği üzere incelememizi önerilerle belirtelim.

Önce Tanrı'nın lütfunun şehitleri ve müminleri niçin İsa-Mesih için ölümü sevinçle karşılamaya gittiğini gösterdik; şehit ve mümin sözcükleri arasındaki farkı, onlara niçin bu adların verildiğini ve anma töreni sözünü neyin adlandırdığını öğrettik. Sonra azizlerin bayramının görkemini her kutladığımızda, onlara verdiğimiz saygıdan yararlananın onlar değil de biz olduğunu gösterdik. Azizlerin anma töreninin neden çarmıha gerilmenin cumasından sonraki cumada yapıldığını ve bunda ne yarar olduğunu söyledik; sonra yeniden bedenlerine dönene dek doğruların ruhlarının nerede olacağını ve niçin cennet

109- Süryanice literatürde kullanılan şeytanın adlarından biri.

110- Krş. Matta, 25: 41.

111- I. Korintoslular, 3: 15.

112- Galatyalılar, 6: 17.

mekânının onları yüceltmek için ayrıldığını söyledik. Sonra savaşımalarında neden bazı müminlerin işkencelerden kurtarıldığını ve yardım gördüğünü, öbürlerinin görmediğini ve neden onlardan bazılarının felaketlere bırakılmadığını gösterdik. İşkencelere karşı koyanların eğer kendi güçleri içinde bırakılırlarsa insancıl yetersizlikleri yüzünden, işkencelere karşı koyamayacaklarını da gösterdik. İsa-Mesih'in aşkı için her tür işkenceye uğrayanların anısını yüceltmemiz gerektiğini ve onların, dinimizin gereği için bunu göze aldığını, Tanrı'nın kendisinin onların kemiklerinden mucizeler fışkırtarak azizleri nasıl yücelttiğini de bildirdik. Onları onurlandırarak, yalnızca tapınma amacıyla hayranlık duymadığımızı ama onlarla aynı inanca sahip olduğumuzu ve adıyla taçlandırıldıkları Efendilerine minnet duyduğumuzu gösterdik. Orada toplanmak ve onlara layık oldukları saygıyı göstermek için hâlâ onların kurumlarında tapınaklar yapıyoruz. Son olarak insanların yalnızca yaptıkları iyi işlere göre değil, iyi niyetlerine göre de ödüllendirileceklerini gösterdik.

Sizin ilinize sunduğumuz azizlerin anma töreninin öyküsü böyledir. Ruhun öğretisinin yayıcısı Pavlos'un sözüne göre her şeyi bağışlayan ve her şeye destek olan kıskanç değildir.⁽¹¹³⁾ Yalnızca onların çektiklerinin öykülerini dinlemek ve görkemlerini bilmek için dikkat göstermeliyiz. Özellikle sahip oldukları mükemmel sabrı düşünerek, sadakatlerinde de onları dikkatle örnek almalıyız; ruhlarının delici bakışlarını her şeyin efendisi Tanrı'nın aşkına dindirerek nasıl birbirinden farklı işkencelere katlanmak ve ölümü göze almak için Tanrı korkusuyla doluydular; nasıl, gönülden duydukları Tanrı çağrısı nedeniyle birçok acıya katlanmalarına rağmen, savaş alanının galibi oldular. Onlar yanı başlarında İsa-Mesih'i onların içindeki insan kılığında sevgisiyle gördüler, o Tanrı'nın biçiminde olmasına karşın Tanrı'ya eşit olmak gibi bir hak iddia etmedi; ama hizmetkâr biçimi alarak ve insanlara benzeyerek kendisini yok etti; ölene dek haça sadık kalarak alçakgönüllülüğünü gösterdi, işte bu yüzden Tanrı onu çok yücelere çıkardı.⁽¹¹⁴⁾

İşte bu yüzden ki (çok zengin olsa da bizim için

yoksullaşan birinin alçakgönüllülüğüyle bakarak) aziz şehitler başlarını alçakgönüllülüğe eğdiler; düşmanın bütün kötülüklerine gülüp geçtiler;⁽¹¹⁵⁾ katlandıkları sayısız acı ve işkenceyle topladıkları çiçeklerle taçlandıkları inançlarının temizliğini ve güzelliğini bedeller ödeyerek gösterdiler. Parıltılı ışıklarının yüksekliğiyle, bütün insanları kendi görkemlerini örnek almaya çağırdılar; trompet çalıyorlar gibi, şöyle diyerek: Biz dünyevi şeylerle ilgilenmiyoruz, çünkü onlar geçicidir; biz görülmeyen şeylerle ilgileniyoruz, çünkü onlar sonsuzdur; ne kadar küçük olursa olsun, şimdi çekilen acılar bizi büyük, sonsuz ve ölümsüz bir zafere hazırlar.⁽¹¹⁶⁾ Onların iyi ve parlak işlerinin ve sağlam, yüce ruhlarının çabalarının öyküsünü anlatarak, gönül çağrılarının anısını yücelterek nasıl aziz şehitlerin ve müminlerin anma törenlerini kutluyorsak, onların yoksullara karşı cömertliklerini ve alçakgönüllülüklerini de örnek almalıyız ve onların gerçek inançlarının kayası üzerinde durmalıyız.

Acı çekenleri onlarla birlikte acı çekiyormuş gibi analım; merhametli ellerimizi bütün yoksullara uzatalım: Açtım, dedi İsa-Mesih ve siz bana yiyecek verdiniz,⁽¹¹⁷⁾ Efendimizin sözünü hatırlayarak, Tanrı'ya saf bir yüreğin meyvelerini vermek için, bu dünyada İsa-Mesih'in bedeninde ölelim: Her kim yaşamını yitirse, onu kurtaracak; ama kim yaşamını kurtarırsa⁽¹¹⁸⁾, onu yitirecek.⁽¹¹⁹⁾ Bu dünyanın işlerinden ve zevklerinden uzak duralım; sabrımızla ruhumuza sahip olalım;⁽¹²⁰⁾ cahilliğin karanlık yollarında bocalamayalım;⁽¹²¹⁾ her tür alçakgönüllülükle ve tathıllıkla⁽¹²²⁾ gün gibi⁽¹²³⁾ dürüstçe yürüelim.

Böyle davranarak, aziz şehitlerin ve güzel müminlerin

114- Daha doğrusu: İyi eserlerin önerileri.

115- I. Korintoslular, 13: 4, 7.

116- Filipililer, 2: 6 ve devamı.

117- Daha doğrusu: Katlandılar.

118- Krş. II. Korintoslular, 4: 17 ve 18.

119- Matta, 25: 35.

120- Daha doğrusu: Onun ruhu.

121- Matta, 10: 39; Luka, 4: 24; 17: 33; Yuhanna, 12: 25.

122- Krş. Luka, 21: 19.

123- Krş. Yuhanna, XI, 9.

büyük eserlerini örnek alarak, onlar için ayrılan ödüle de ortak oluyoruz (çünkü çalışmamız ne kadar güzel olursa, tacımız o kadar zengin olur) ve Efendimizin önünde inancın kanatlarında onlarla birlikte göklere yükseliyoruz ve böylece her zaman Efendimizle birlikte olacağız. (124)

Aziz müminlerin duaları, Efendimiz İsa-Mesih'in bütün şehitler ve müminleri ile şu sözü duymaya layık kılsın:(125) Gelin, pederim tarafından kutsanan sizler, size dünya kurulmadan önce hazırlanan krallığın mirasına sahip çıkın. (126) Yüzyıllar ve yüzyıl boyunca zafer ona metanet bize olsun. Amin.

10

Altın Cuma'nın Nedeni⁽¹²⁷⁾

Adiyabenoslu Hnono Tarafından Yazılmıştır

Sizin amacınızın⁽¹²⁸⁾ doğruluğunu, değerli işlerinizi, kısaca görevlerinizi başarmak için gösterdiğiniz dikkati düşündüğüm zaman ve özellikle ilahi bilim ve düzenin nedenlerinin bilgisi için duyduğumuz güçlü aşkı ve öteki bütün yeteneklerinizi başkalarıyla karşılaştırdığımda size çok çok hayran oluyorum ey kardeşimiz, peder İshaq!⁽¹²⁹⁾

Birçok insan bu dünyanın işlerine inanırken, sizin elinizi bu sevdadan çektiğinizi görüyorum. Yalnızca buna ait olmamakla kalmayıp, ayrıca kendinizi tamamen Tanrı'ya adıyorsunuz. Çocukluktan yaşlılığa kadar bilmek için duyduğunuz aşkın ateşinin nasıl olup da hiç sönmediğine şaşıyorum; bütün insanların ruhlarından görev sorumluluğunu ve ilahi düşünceleri kovdukları kötü zamanları düşündüğüm zaman şaşkınlığım iyice artıyor; onlar gerçeğin doktorlarını küçümsediler ve umutsuzluğa düştüler; aylaklığı ilahi işlerden

124- Krş. Romalılar, 13: 13.

125- Krş. Efesoslular, 4: 2.

126- Krş. I. Selanikliler, 4: 17.

127- Daha doğrusu: Sözüün üyesi.

128- Matta, 25: 34.

129- Bkz. Pentakost Yortusu'nun ilk cuması.

daha çok sevdiler; tanrısal bilginin ışığı yerine cahilliğin karanlığını seçtiler, ölümcül yenilikler ve suçlu oyunlar yaptılar; yaşlı kadınların saçma masallarına inandılar, ilahi Kitaplara inanmadılar; bilgiyi sevenlere karşı hayvanca kin beslediler ve kıskançlıkla doldular, onları aşağıladılar ve işsiz aylaklar olarak gördüler; çürük beyinli ve aptal insanlarla arkadaşlık yaptılar ve onlara yardım ettiler; bilimin ışığını düşürdüler ve gerçeği ihmal perdesinin altına sakladılar, onu kör arzularının yenilikleri ve hileli düşünceleriyle değiştirdiler ve sonuç olarak kişiliklerini yitirdiler.⁽¹³⁰⁾

Bu ve benzeri şeyleri düşününce, sizin ve sözünü ettiğim inanlar arasında ayırım yapıyorum, sizi peygamberin⁽¹³¹⁾ sözünü ettiği ağaçla karşılaştırıyorum, yasanın canlı sularının yanında ekilmiş, her mevsim yapraklarını ve meyvelerini açıyor, yakıcı sıcaklıktan yakınmıyor, hatta Efendimizin İncil'de Meryem'i kastederek söylediğini size yorumluyorum: O iyi olanı seçti, hiçbir zaman elinden alınamayacak olanı.⁽¹³²⁾ Bunu sizin dostluğunuza dayanarak, inançla söylemek istedim; hatta ekliyorum: Kilise bilgisini kazanmadaki ciddi çalışmamız, bizi size ve arkadaşlarınıza yararlı araştırmalar yapmaya itiyor. Sizin şimdi bile yaptığınız budur: İsteğiniz üzerine dualarınızın yardımıyla [- Hşad b şabo d Oşacno / şabto du şacnino - İsa-Mesih'in Kudüs'e Giriş, ya da Oşana Haftası'nın (Nisan ayında kutlanır) Yay.] nedenini yazdık.

Pentakost Yortusu'nun birinci cumasını da özet olarak yazıyoruz. Anlaşılacağı üzere onu Altın Cuma diye adlandırıyoruz; bunu Yakarış Dualarının Nedeni izleyecek, o genelde Kilisenin bütün evlatları tarafından okunur.

Hemen ilahi yardıma koşuyorum, dualarınız sayesinde bana mutlaka yardım edilecek; Efendimizin yardımıyla Altın Cuma'nın nedenini yazmaya başlıyorum, onu bilgime göre Yakarış Dualarının Nedeni izleyecek.

İlk Neden: İlahi düzen mantık yeteneği olanları

130- Daha doğrusu: Senin amacın, hemen hemen aynı.

131- Bu kişi üzerine hiçbir bilgi bulamadım.

132- Burada Hşono öğretilerinin yol açtığı tartışmalara anıştırma yapıyor.

sorumluluklarının gerçek bilgisine doğru iki şekilde yöneltmeye çalışmaktadır: Sözle ve eylemle; ve bunun nedeni yaratıklar düşünceli ve duygulu türler olarak ayrılmış oldukları içindir. Düşünceli yaratıklar duygulanımlardan biraz uzaktır ve bütün cinsel bayağılıklardan ve bedensel düşkünlüklerden yukardadırlar; bilgilerinin çabukluğu, yapılarının hafifliğine bağlıdır; anlamak için anlamlı sözlere ihtiyacı yoktur; çünkü doğasında olan düşünce yeteneği onun bütün gerçeği algılamasını sağlar. Duygulu yaratıklara gelince; akılla donatılmışlardır, görebilirler, ağırlardır ve kabalardır. Onları uyuklarından uyandıracak ve kendilerini ve yaratıcılarının bilgisini algılayacak iç işleyen seslere ihtiyaçları vardır.

Bu yaratıklar kimdir? Bu insan türüdür. İnsanlar ruh ve bedenden oluştukları için, birinin görülemezliğine ve öbürünün görülebilirliğine bakarak, Tanrı duymak için kulak ve görmek için göz verdi. Ruh gibi maddesiz olan işitme ile beden gibi maddi olan görme ile mükemmel bilgiyi algılayabilirler ve mükemmel (133) ilişkiler kurabilirler.

Aynı şekilde yaratıcılar da ikiye ayrılır: Biri duygu öbürü düşünce, böylece nedenin rehberi olan dünyanın düzenini duyarak ya da görerek bilebiliriz. Tanrı'nın sözleri dinlemeye aittir: Böyle olsun ve şey oldu; böyle yapmayacağım ama öyle (134) (ona ekleyin) yasaların konulması, uyarılar, çağrılar, baskılar ve yasaklamalar. Görmeye Tanrı'nın her birimiz ya da bütün insan türü için yaptıkları aittir: Havanın, ateşin, zamanın, bedenin, saltanatın ve imparatorluğun değişimi böyledir; Adem'den cezalandırılması, Qayin / Kain'in korkusu, Henux'un (İdris) nakli, tufan, Sedomoye / Sedamiler üzerine ateş yağmuru, İsraililerin (Meşroye) batışı ve çeşitli ilahi belirtiler böyledir; kısaca düşüncede Yaratıcı'dan yaratıcılara düşerseniz, her zaman iki biçimde Yaratıcı'nın ve yaratıcıların işlerinin yapıldığını göreceksiniz.

Böyle olduğu için Tanrı'nın kendisi, ki Eski ve Yeni Ahit'te düzenin yöneticisidir, Muşe / Musa ve Nbiyye / peygamberleriyle ve İsa'yla ve aziz havarileriyle ve öbürleriyle

133- Mezmurlar, 1: 3.

134- Luka, 10: 42.

bütün yapacaklarını gerçekleştirecek bir plan izledi.

Efendimizin gelişiyle eski işleri tamamladığı bellidir; din öğretisinin bunu yapacak büyük gücü yoktu: Bunlar bu boşluğu dolduran İsa-Mesih'in işi oldu. Din öğretisini düşündüğümüzde, onun iki bölüme ayrıldığını görüyoruz: Çeşitli konulardan oluşan yapıt ve peygamberlerden kaynaklı bilgiler; bu iki çeşit öğreti duyma ve görmeyle ilgilidir. Aynı şekilde İncil'in öğretisi de iki bölüme ayrılır: İsa-Mesih'e ilişkin ve havarilere ilişkin olan; ve bütün bu Hıristiyanlık öğretisi de iki biçimde öğretilir: Ya duyulan sözlerle ya da görülen eserlerle.

Yaratıkların ilk (yeryüzü) konusuna girişi bize iki biçimde bildirildi; peygamber sözleriyle ve simgesel olaylarla. Peygamber sözleri şunlardır: Bütün ulular sende kutsanacaktır; ⁽¹³⁵⁾ bunun ait olduğu o gelene kadar ve ulusların beklediği odur; ⁽¹³⁶⁾ Efendimiz kardeşlerimizin arasından büyük bir peygamber çıkaracak karşınıza; ⁽¹³⁷⁾ Ya 'qub'dan bir ışık doğacaktır; ⁽¹³⁸⁾ Tanrımız bana dedi: Sen benim oğlumsun; ⁽¹³⁹⁾ Tanrımız, Efendimiz senin adın bütün topraklarda yüce olsun, ⁽¹⁴⁰⁾ işte bu yüzden Tanrı, senin Tanrın sana ve benzerlerinin üzerine sevinç yağı sürdü; ⁽¹⁴¹⁾ Tanrı benim Efendimiz şöyle dedi: Sağıma otur; ⁽¹⁴²⁾ ben varken senin tahtın güneş gibi olacak. ⁽¹⁴³⁾

Simgesel olaylar: İshak'ın özverisi; ⁽¹⁴⁴⁾ kızının kurban edilmesi; ⁽¹⁴⁵⁾ yılanın yükselmesi; ⁽¹⁴⁶⁾ Yawno / Yonan / Yunus'un denizde bir balığın karnında oturması; burada sözünü

135- Daha doğrusu: Mükemmel insan insanlara yaklaşır.

136- Bu cümlenin anlamını çözemedim, sözcüğü sözcüğüne çevirdim. Krş. Tekvin 1.

137- Tekvin, 12: 3.

138- Aynı yapıt, 49. Pşıta / Fşıto'nun Süryanice versiyonuna göre.

139- Tesniye, 18: 15.

140- Sayılar, 24: 17.

141- Mezmurlar, 2: 7.

142- Aynı yapıt, 8: 1.

143- Mezmurlar, 45: 8.

144- Aynı yapıt, 89: 37.

etmeye gerek olmayan öbür olaylar.

İlk doğan dünyaya insana özgü bir doğumla geldiğinde, gelişi ile ilgili aynı şeyi bize öğretti. Söz olarak, Gabriyel'in mesajı,⁽¹⁴⁷⁾ Zakariya / Zekeriya'nın peygamberliği,⁽¹⁴⁸⁾ Şamcun / Şamun / Simon ve Hana / Anne'nin tanıklığı,⁽¹⁴⁹⁾ çobanların ezgisi,⁽¹⁵⁰⁾ Mğuşe / Mecusiler'in sorgulanması,⁽¹⁵¹⁾ Vaftizci Yahya'nın tahmini,⁽¹⁵²⁾ gökten gelen Baba'nın sesi,⁽¹⁵³⁾ Musa ve Eliyo / İlyas'ın varlığında dağda Baba'nın tanıklığı⁽¹⁵⁴⁾ ve başka şeyler, bazıları yeniden dirilişinde bazıları göğe yükselişinde melekler tarafından söylenmiştir. Olaylar vaftiz, göçüş, ölüm, yeniden diriliş ve göğe yükseliştir.

Böylece dünyaya gelmeden önce ve geldikten sonra büyüklüğünü bize iki biçimde öğretti, aynı şekilde ölülerin arasından yeniden dirilişinden sonra ve göğe yükselişinden sonra, aynı biçimde bizi bilgisine ulaştırdı. Yeniden dirilişinden 40 gün sonra gerçekleşen, - Pentakost Yortusu, Yawme du Rëššayš, - göğe mucizevi - Zëlzaqoye, Suloqo d Moran - yükselişinden 10 gün sonra, göndermenin zamanı geldiğine karar vererek, onun sözüne göre, dünyanın iyiliği için gönderdiği Kutsal Ruh'u Pentakost Yortusu gününde gönderdi. Yahudiler'den korkan ermiş öğrenciler yüksek bir odada oturup bütün dikkatleriyle ustalarının sözünü beklediler; o onlara ilahi gerçekleri ve insanlığın gizlerini açıkladı; onların ruhlarını zor gerçeklerin ışığıyla, gizli şeylerin bilgisiyle ve olacakların bilgisiyle aydınlattı; Kutsal Ruh konuştuğu için, yabancı diller konuşmaya başladı. İsa-Mesih onlara hemen Urëšlem / Kudüs'te ve sonra bütün uluslara, onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ederek öğretmelerini emretti. ⁽¹⁵⁵⁾

145- Tekvin, 22.

146- Çıkış, 12 ve 13.

147- Sayılar, 21: 9.

148- Luka, 1: 26 ve devamı.

149- Aynı yapıt, 67 ve devamı.

150- Aynı yapıt, 2: 36.

151- Aynı yapıt, 14.

152- Matta, 2.

153- Aynı yapıt, 3; Markos, 1; Luka, 3; Yuhanna, 1.

154- Matta, 3: 17.

155- Aynı yapıt, 17: 5; Markos, 9: 7.

Yahudilerin yoldan çıkmasıyla, onlar yalnızca dil yeteneklerinden yoksun kalmadılar, ama hâlâ hakarete ve şöyle demeye gittiler: Tatlı şarap içenler ve sarhoş olanlar,⁽¹⁵⁶⁾ Tanrı'nın lütfu daha çok mucize yapma yeteneğini havarilere verdi, dil yeteneğine karşı olanlar, mucizeler karşısında hayrete düştüler.

İsa'ya inanç Yahudiler'in öğrencilerini bölüyordu; küçük sayıları nedeniyle dualarını yapmak için özel bir yerleri yoktu ve kötü niyetli Yahudiler onların eski dine karşı şeyler öğrendiklerinden kuşkulananınlar diye Şlaymun'un (Süleyman) kemerleri altında toplanıyorlardı, AzizLuka'nın dediği gib⁽¹⁵⁷⁾, sabah akşam dua etmekte diretiyorlardı.

Yahudiler tarafından Kurtarıcımızın öldürüldüğü gün, Pentakost Yortusu'nun büyük pazarından sonraki altıncı gün, Efendimizin arkadaşı Küçük Yuhanna'nın⁽¹⁵⁸⁾ eşliğinde Şamun Kifo dua etmek için tapınağa çıktı.⁽¹⁵⁹⁾ Doğuştan beri sakat bir adamla karşılaştılar, adamlar onu taşıyorlardı, adamların görevi bu tür işleri yapmaktı; güzel kapı diye adlandırılan tapınağın kapısının önünde onu bıraktılar - belki bu yazgı ona verilmişti, çünkü iyi bir işti ya da yapılan lütuflar nedeniyle. Şamun ve Yuhanna'yı gören ve onları hemen tanıyamayan sakat dilencilerin yaptığı gibi onlardan sadaka istedi. Gözleri onun üzerinde duraklayan azizler, İsa'nın erdeminin bir kanıtı olarak onu kurtarmak istediler.

Aziz Yuhanna, mevkisine göre davranarak, Aziz Kifo / Piyer'in önünde konuşmuyordu; ona o sakatın kimseyi sadaka istemediğinden geçirmemek için gözlerini her yana dönderdiğini görerek, gerçekleştireceği mucizeyi ona duyumsatmak için şöyle dedi: Bize bak, sakat birkaç fulse / drahmi alırım, dinore / dinar alırım diye onlara baktı, o zaman ona bütün Yahudiler'in önünde şöyle dedi: Ne param ne altınım var; ama sahip olduğum şeyi sana veriyorum: Nasıralı İsa'nın adına, kalk ve yürü.

156- Luka, 24: 49; Havarilerin İşleri, 1, 4 ve devamı.

157- Havarilerin İşleri, 2: 13.

158- Aynı yer, 2: 46; 3: 1, 11.

159- Süryani Evangelist Yuhanna'yı Vaftizci Yuhanna'dan ayırmak için Küçük Yuhanna - Tubono Yuhanun zcuro - diye adlandırıyorlar.

Ama Piyer niçin: Biricik Oğul'un⁽¹⁶⁰⁾ adına ya da Ya'qub'un adına ya da Tanrı'nın oğlu adına demedi? Çünkü Galile'nin kenti Nasıra'da dalga geçen Yahudiler'i paylamak istiyordu; onlar şöyle diyordu: İsa Galile'den mi gelecek? ⁽¹⁶¹⁾ Hatta Nataniyel Filippus'a şöyle dedi: Nasıra'dan iyi bir şey gelebilir mi? ⁽¹⁶²⁾ Bu yüzden Piyer sakata şöyle diyordu: Yahudiler, İsa'yı çarmıha çakarak onun öldüğünü düşündüler; cehennemlik birine İsa'nın yeniden dirilişini ve yükselişini öğrettikleri için bizimle dalga bile geçiyorlardı. Bize tanıklık etmek için, ey sen hiç yürümemiş olan, İsa'nın yeniden dirilişi adına, kalk ve yürü. Piyer konuşmasını bitirir bitirmez mucize gerçekleşti, topal sıçrayarak ayağa kalktı: Yürüdü ve onlarla tapınağa girdi, sağlamca yürüyordu, sevinçle zıplıyordu, Tanrı'yı övüyor, havarileri yüceltiyordu.

Havarilerin İsa adına yaptıkları ilk mucize buydu. İsa adına daha önce de mucizeler gerçekleştirmişlerdi ama daha önce Tanrı olarak değil de erdemli bir insan olarak yardımlarına çağırılmışlardı. Bu alanda Elicozor / Eli'ozor şöyle diyordu:⁽¹⁶³⁾ Efendim, Abrohom'un Tanrısı, ustam; Elişo de şöyle diyordu: Ey Efendi, ustam Eliyo'nun Tanrısı;⁽¹⁶⁴⁾ aynı şekilde öğrenciler de bu adı İsa'nın değil, İsa'nın Tanrısı'nın ve onun Babası'nın adı olarak görüyorlardı. Hatta "Baba" sözcüğünü mutlak değil, görece anlamında anlıyorlardı.

İsa kendisi onlara bunu belirtmişti: Şimdiye dek benim adıma hiçbir şey istemediniz;⁽¹⁶⁵⁾ beni Tanrı'nın oğlu, Baba Tanrı'nın oğlu olarak yardıma çağırmadınız. Kutsal Ruh onun da Tanrı olduğunu bildirdiğinden, ondan itibaren onlar onu Tanrı olarak çağırdılar. Nasıl Kutsal Ruh'un ona inişi ve vaftizinden sonra Efendimizin ilk mucizesi Qeņno / Kana'da suyu şaraba çevirmesi ise, Clito / Mahfel'de Kutsal Ruh tarafından vaftiz edilen havarilerin yaptığı ilk mucize de sakatın iyileştirilmesidir. Bu iyileştirme dört ana bakış açısıyla

160- Havarilerin İşleri, 3.

161- Orijinal yazıda: Biricik olanın adına.

162- Yuhanna, 7: 41.

163- Aynı yapıt, 1, 46.

164- Tekvin, 24: 12.

165- II Krallar, 2: 14.

değerlendirilebilir: Gün batımından, saat, yer ve kişi bakımından. İyileştirme Efendimizin acı çektiği gün olan Cuma günü oldu; Efendimizin göçüşünden kuşku duyanlar için, sakatın yürümesi onun yeniden dirilişine inancın nesnesi oldu.

Günün saati Efendimizin cennete gidişiyle aynı saatti, yani saat 9'da; bu saatte Efendimizin ruhu bedeninden ayrıldı, sakatın iyileşmesi de aynı saatte oldu, aynı ruhun bedenine dönüşünün habercisiydi. İyileştirmenin olduğu yer tapınağın kapısıydı, birçok insanın dua etmek için toplandığı yer. Ve mucizenin nesnesi belliydi: Doğuştan total, 40 yaşında bir adam, Aziz Luka'nın dediği gibi;⁽¹⁶⁶⁾ İsa'nın gözüyle iyileşen kişi Şamun ve Yuhanna'ya eşlik ediyordu, bütün insanlar şaşırmış biçimde Süleyman'ın onları çağırdığı kemer altına koştular, çünkü bütün öğrencilerin dua etmek için toplandıkları yer orasıydı; herkes şaşkınlık ve hayranlık içinde olan biten için İsa-Mesih'e övgüler yağırdıyordu.

İşte bu aziz Cuma günü gerçekleştirilen mucize böyleydi. Bu gün - Crubto d Dahbo / Cruwto d Dahwo - Altın Cuma diye adlandırıldı, altın dağıtıldığı için değil Piyer'in topala dediklerinin anısına: Ne altınım var ne de param. Aslında total Piyer'den ve Yuhanna'dan altın almayı bekliyordu, ama onlar altından daha iyi bir şey verdiler.

Davud tarafından saf altın olarak adlandırılan bağış: Kralın kızının giysisi, dedi o, sırf altından dokunmuş;⁽¹⁶⁷⁾ ve Kutsal Ruh'un. O topallıktan kurtuldu. O yüzden bu güne Altın Cuma adı verildi. O gün yapılan işleri belirtmek amacıyla; eskiler yerin ve şeylerin adını, sözlerden ya da olaylardan alırlardı, örneğin Deboro d Mumoto / Bersabe;⁽¹⁶⁸⁾ -Yemin Kuyusu - Yegro d Sohduo;⁽¹⁶⁹⁾ (Tanıklık Kümesi) Kefo d Cuğrono / Ebenhezer;⁽¹⁷⁰⁾ (Yardım Taşı) ve benzeri şeyler. Bu şekilde kısaca Altın Cuma'nın nedeni dendi.

166- Yuhanna, 16: 24.

167- Havarilerin İşleri, 3: 2; 4: 22.

168- Mezmurlar, 45: 14.

169- Tekvin, 21: 31.

170- Aynı yer, 31: 47.

Bu şeyleri bilmeye ve Tanrı'nın hayran olunacak düzenini anlamaya layık olarak iyilik vericimize olan bağlılığımızı saf bir inanç ve iyi eserlerle kanıtlamak için mümkün olduğu kadar çaba harcamalıyız. İyi eserler vermeden gerçeği bilmenin bize hiçbir yararı olmaz; çünkü şeytanlar da gerçeği bilir: Kutsal Kitap açıkça: Şeytanlar da inanır ve titrerler ⁽¹⁷¹⁾ demektedir; ve bilmediklerine inanmadıkları kesindir. Bizi bedenin fırtınalı hareketlerine ve günaha sürükleyen ruhun tutkularına savaş açalım; irademizi tutkulara köle etmeyelim; akıldan yoksun hayvanlar gibi ölümlü yaşama bağlamayalım; bütün kötülüklerin kökü olan zenginliğe düşkün olmayalım; bize verilen bağışı ve krallığı küçümsemeyelim; dünyevi işlerden uzaklaşalım; bütün dünya mallarından yoksun olmayı sevelim; çünkü kutsal şeyler bakımından bizi zenginleştiren budur; ne altını ne parası olan öğrencilerin başkanına saygı gösterelim; çünkü o görünür şeylerden kendini yoksun bırakmıştır, ustası onu kutsal bağışlarla zenginleştirmiştir; bütün gücümüzü Tanrı'nın aşkına ve gelecek aşkına verelim, bütün kuralların ve peygamberler n ait olduğuna, ⁽¹⁷²⁾ Efendimiz ve canlandırıcımız İsa'nın sözlerine göre, sonsuza dek zafer onunla olsun. Amin.

11

Yakarış Duaları'nın Nedenleri Yine Hnono Tarafından

İnancın evlatları tarafından Kutsal Kilise'de yapılan her şey herkesin iyiliği içindir. Araştırma olmadığından, bu şeyleri bilen kişilerin sayısı pek azdır, ancak cahillikleri onları bundan yoksun bırakmamaktadır; çünkü İsa'nın tanınması, onu ananların sayısı az olsa da herkesin yararınadır; yalnızca Hıristiyanlar devam ettirseler de İsa'nın vaftizi bütün insanların günahlarının affolması içindir; İsa'nın orucu, çektiği acılar, yeneden canlanması, göğe çıkışı ve bereket sağlaması çok az kişi

171- I. Samuel, 7: 12.

172- Yakub, 2: 19.

tarafından anı olarak yaşatılsa da tüm evren için bir lütuftur; Tanrı'ya övgüler, şükretme ve yakarış duaları inananların kilişesinde yapılmaktadır, tüm insanların iyiliği içindir. Aziz havari (173) sözlerimizi şöyle doğrulamaktadır: Aziz Tımatewos'a: Her şeyden önce sana tavsiyem Tanrı'ya dualarını, şükranlarını ve yakarmalarını yerine getirmendir, yazıldı. Aziz Pavlos Tanrı'ya karşı yaptığımız akıl yoluna dayalı isteklerimizi dörde ayırmıştır: İstekler, dualar, yakarmalar ve şükretmeler olarak. Burada havari 'Tanrıya Övgüyü' ihmal etmiştir, ancak bu her şeyden önce Tanrı'ya övgüler düzmek zorunda olduğumuzu bilmesinden değil, birinci nedeni yaradan tarafından tüm insanların doğal olarak onu övgülerle yücelteceklerini bilmesi, ikincisi ise Tanrı'ya sunulan övgülerin ciddi bir şekilde dualara eklenmiş olmasındandır; oysa ateizm eğiliminde olmadıkça hiç kimse yoktur ki Tanrı'ya övgüyü ihmal etsin. Duayla, elde edemediğimiz şeylerin elde edilmesi beklenir, örneğin Tanrı'ya ihtiyaçlarımızı anlatırız; günahlarımızın affolması için ona yakarırız; öteki dünyadaki mükemmelliği bize vermesini ondan isteriz.

İster şimdi ister gelecekte kötülüklerden bizi koruması için Tanrı ile candan diyalog kurduğumuz dualara başvurulur; evrensel barış, uluslar ve krallar arasında uyumu sağlamak, hastalıklardan kurtulmak, ya da yağmurun yağması ve benzer şeyler için de dua ederiz.

Ruhun iyi isteklerine karşı olan kötü arzuların ve acıların yoğunluğuyla, gözyaşı ve sızlanmalarla, kötü bir ruh haliyle tüm ibadetlerde bir yakarış mevcuttur. Çünkü Tanrı'nın istekleri doğrultusunda erdemi uygulamaya koyduğumuzda bizi frenleyen sayısız engelle karşılaşırız. Bunlar; inat, doğal tutkular, şeytanın ittiği kötülük eğilimi, insanların iblisliği, bedensel hastalıkların sürekliliği, öfke, kıskançlık, kin, kibir, iftira, cimrilik, oburluk ve lükse düşkünlüktür. Oysa bunların her biri bize zarar veren ve bizi görevlerimizden uzaklaştırır. O halde bize karşı korkunç bir savaş başlatıldığında, sığınacağımız tek şey Tanrı'dır; çünkü, kötülüklerin pençesinden bizi kurtarmaya muktedir olan odur. Tanrı'nın yardımına sahip olmamız ve

Aziz Pavlos'un yakarmaları sürekli ihtiyaçtır; çünkü bizi yakarış ve duaya iten iç sıkıntılardır.

Bize sunduğu nimetler için Tanrı'ya şükreder günah çıkarırız, bu bizi aynı zamanda nankörlükten uzaklaştırarak görevimizi tüm gücümüzle yapmaya teşvik eder. Bize karşı lütuf-ta bulunan insanlara karşı duyarsız kalarak kin ve nefret içinde bulunmamıza, nankörlüğümüze karşı Tanrı'nın mahkemesi korkunç olacaktır!

Başka bir ibadet tarzı da lütuf duasıdır: Yakarmanın şeklini bir araya toplamış, kendi arasında bütünsel farklılık içermektedir, duyurulma tarzında sözlü olarak ve çoğu zaman düşüncede olmaktadır.

Dua ve dileklerin kaç şekli olduğunu gösterdikten sonra Aziz Fawlus / Pavlos bile kimin için dua edilmesi ve ne için dilekte bulunulması gerektiğini bize söylemektedir. "Krallar ve saygıdeğer olanlar için" (174) demiştir. Dostluk ve barışın kral-lar ve soylular arasında hâkim olduğunda da herkesin onlardan yararlanacağını bize Aziz Pavlos öğretmiştir. Aziz Pavlos şunu da eklemiştir. "Böyle bir ibadet Tanrı'nın hoşuna gider; çünkü Tanrı bütün insanların yaşamasını ve gerçekten haberleri olmasını ister." Ancak Tanrı'nın insanların ibadetlerine ihtiyacı yoktur. O halde niçin ibadetimiz onun hoşuna gider? İbadetimizin onun hoşuna gitmesi bize göredir, çünkü ibadet bize gerekli ve yararlıdır. Gerçekten onun yakarılarımıza ve dualarımıza ihtiyaç duyduğuna nasıl inanılabilir; o ki bizi yok-tan var eden ve tüm yaratıklardan daha onurlu bir yere oturtan; varlığımızla, beslenmemizle konuşmamızla, bilgimizle, ölümü-müzle, yaşamımızla ve yeniden canlanmamızla ilgilenen; kötü-lük ve iyilikler üzerinde güneşi yükselten, adalet ve adaletsizlik üzerine yağmur yağdıran,⁽¹⁷⁵⁾ gizli düşüncelerimizi bile bilen-dir, çünkü onun her şeyden haberi vardır ve ondan hiçbir şey saklanamaz. Her şey çıplaktır ve tamamıyla gözlerimizi açar. Aziz Pavlos'un dediği gibi⁽¹⁷⁶⁾, o halde her türlü dileğimizde haberi vardır; dileklerimizin iyiliğimiz için mi yoksa kötülüğümüz için mi olduğunu da bilir.

174- I. Timoteos, 2: 1.

175- I. Timoteos, 2:, 2.

176- Matta, 5:44.

Ancak, ona gönderdiğimiz dilek ve duaların nedenini ister; yani istemezsek bize hiçbir şey vermez; bize bahsettiği iyiliklerden faydalanmamız içindir.

Bütün bunlar Tanrı'nın iyiliğini ve merhametini bize gösterir ve o Tanrı ki bu lütufların sahibi olarak eli açıktır, ancak lütuflar bizimmiş gibi şükretmemizi ister.

Sonuç olarak, ibadet ve yakarış dualarını yapmak için Tanrı'nın bu kutsal evine geldiğimizde kimin huzurunda olduğumuzu bilmeniz ve bize vermek istediği şeyi reddetmemeniz gerekir. Tanrı'dan düşmanlarının ölümünü istemekten utanç duymayan birçok insan vardır.

Bunlar İncil'in Sözü'nü⁽¹⁷⁷⁾ unutmuş gibidirler: Düşmanlarınız için dua ediniz; başka insanlar da zenginlik ve mal sahibi olarak, istemekten utanmazlar; bunlar da şunu unutmaktadırlar: Tanrı'ya ve Momuno / ekonomiye hizmet edemezsiniz⁽¹⁷⁸⁾ - zengin olmak isteği, tuzağa düşürür, günah eğilimine, insanları yıkıma ve sapkınlığa götüren birçok saçma isteğe götürür.⁽¹⁷⁹⁾ Bu tarzda dua edeni, doktora giden ve ondan denenmiş ilaçlar yerine zehir isteyenle karşılaştıracam; kısacası, bazıları saygınlık, bazıları düşmanlara karşı zafer, bazıları beden sağlığı, bazıları fazla çocuk sahibi olmayı, bazıları uzun yaşamayı, bazıları da dileklerinin yerine gelmesini ve zevklerinin çoğalmasını isterler; bütün bunlar Tanrı'nın öfkesini uyandırır.

Tanrı'nın yüce doğasına bakıldığında şaşkınlık ve hayranlık duyulur; merhameti göz önüne alındığında neşelidir ve istek duyulur; adaleti düşünüldüğünde korkulur ve titrenir; gücü ve bilgisine bakıldığında övülür ve yüceltilir. İnaneti göz önüne alındığında şükredilir; kısacası ilahi varlığa hayranlıkla bakıldığında ihtişam ve ezgilerden oluşan bir zincir örülür; ve suçlar itiraf edilir, günahlar ortaya serilir, daha dayanılmaz işkencelere mahkûm olunur, verdiklerine karşı şükredilir; günahlarının affolması için dua edilir ve öteki dünyada ondan merhamet dlenir.

177- İbraniler,4: 13.

178- Matta, 5: 44; Luka, 6: 27, 28.

179- Matta, 6: 24.

Evrenin tek yardım edicisine şükretmek ve herkesin uyum içinde birbirine kenetlenmesi için, savaş ve kavgaların ortadan kalkması, günahkârları doğru yola getirmesi, yanlış yolda olanları doğru yola getirmesi için de dua edilmelidir. Bu dualar Tanrı katında hoş karşılanır ve bizim de yapmamız gereken dua böyle olmalıdır. Gerçekten bir kralın huzurunda, hata yapmamak için ne kadar dikkatli bir şekilde konuşuyor ve durumumuza özen gösteriyorsak, yüce yaradan ve krallar kralının, yani Tanrı'nın huzurunda acaba bu kurallara ne kadar dikkat etmeliyiz? Benzer duaların yararları sayısız ve açıktır.

Nuh Peygamberin duası dünyayı tufandan kurtardı; Abrohom'un duası sayesinde Sara hamile kaldı; İshak'ın duasıyla Rafqa / Rebekka iki çocuk annesi oldu; Ya'qub'un duası Lebon ve Ciso / İso'dan onu kurtardı; Eyüp'ün duası onu yıkımlardan kurtardı; Yawsef'in duası onu kuyudan çıkarttı ve zincirlerini kırdırdı, Muşe / Musa'nın duası denizi ikiye ayırdı. Pinhes / Finhes'in duası veba salgınını durdurdu; Yeşoc Bar-Nun / Yeşo Bar-Nün'nun duası güneşi ve ayı durdurdu; Şemşun / Samsun'un duası Fliştöye / Filistinliler'i bozguna uğrattı; Şmuyel / Samuel'in duası hasat zamanı yağmur yağdırdı ve Filistinlileri bozguna uğrattı; Hana / Anne duaları sayesinde gebe kaldı ve Şmuyel / Samuel'i doğurdu; Davud duasıyla, kahraman Gulyağ / Gülyat'ı öldürdü; İsrail oğullarını vuran meleğin elinden kurtardı; Süleyman duasıyla bilgelik etti, bütün bilgelerin anası oldu; Eliyo'nun duası, Dëbhe / kurbanlar ve 50 askerin üzerine ateş döktürdü; kesilen yağmuru yağdırdı, genç adamı diriltti ve Yurëdnon / Ürdün'ü - nehrini - açtı; Elişo'nun duası Ürdün'ü açtı; ekmek ve yağı artırdı, sulara temizlik verdi, bir ağaç parçası yardımıyla denizde yüzdürdü, bir ölüyü diriltti, savaşta zafer kazandırdı; kurak bir alanda su çıkarttırdı; Yawnon / Yunus'un duası onu denizden çıkarttı ve balığın karnından kurtardı. Ninovalılar Tanrı'ya sığındılar ve kentleri yıkılmaktan kurtuldu; Hezekiyel dua etti ve Asur ordularını bozguna uğrattı; Daniyel oruç tuttu ve dua etti, aslanlı kuyudan çıktı; geri dönüş (İsrailliler'in) geri dönüşü için dua etti ve İsa-Mesih'i tanıma ve gizli görüntüleri görme şerefine erdi; Hnono ve arkadaşları duayla, kor gibi yanan fırından korundular; Estir ve

Mordoxi / Mordohi Yahudi kavmini keskin kılıçtan kurtardılar; son olarak, Efendimiz ihtiyacı olmasa da kendini duaya verdi; Piyer, dualarıyla Tıboıto / Tobiso⁽¹⁸⁰⁾ ve diğerlerine hayat verdi; İstefanos dua etti ve gizli görüntüleri gördü ve İsa-Mesih'in aşkıyla ilk şehitlik şerbetini içti; ve Pavlos kör olmasına karşın, dualar etti ve dünyayı aydınlatan ışığı güneşi gördü ve ışık ışıktan geliyordu.

Duanın büyüklüğünü kavrayan azizlerimiz, bütün insanlar, özellikle Hıristiyanlar için kilisede oluşturulan gerekli şeyler gibi, yakarış duaları için de belli bir zaman tespit etmişlerdir. Dünyevi işler gibi tüm yaşantımızı yakarış ve diğer dualarla geçiremeyeceğimizden azizlerimiz bize, ruhlarımızın Tanrı rızasıyla sığınması, ⁽¹⁸¹⁾ bu kutsal mekânda bulunmamız, diğer insanlarla çatışmalı ve davalı olmaktan kaçınmamız, adaletin ölçü ve ağırlığını dengelemeye yönelmemiz, kin, sarhoşluk ve oburluktan, kötülükten ve suçtan kurtulmamız, günahlardan pişmanlık duymamız ve gece ve gündüz ara vermeden dua etmemiz için yılda en az iki ya da üç ay kilisede toplanmamızı tavsiye etmişlerdir.

Tanrı'nın evini önemsemez, günahlarımızdan kaçınmazsak, buraya gelişimizin hiçbir amacı olmaz. Tanrı bize Yahudiler'in kişiliğinde şunu demiştir:⁽¹⁸²⁾ Sizin için bu ev yıkık haldeyken süslenmiş evlerinizde oturmanız fazladır. Oysa Tanrı, hayvanların kurban edildiği ve etlerin yakıldığı yasa tapınağının yapılmasını ihmal edenlere karşı sertliğini gösteren Tanrı, kim bilir İsa-Mesih'in tapınağını küçümseyen bizlere ne ağır cezalar düşünüyordur?

180- I. Timoteos, 6: 9.

181- Bir afetin, belanın yok olması, yağmur gibi özel bir inayetin Tanrı'dan alınması amacıyla ve bir tövbe eşliğinde bir halk duasını tasvir etmek için genelde Bocuıto / Bacuıta (Yakarış) bu sözcüğü hâlâ kullanırız. Bu tarzdaki yakarış duaları her zaman kullanılmış, yakarış duaları üzerine Aziz Afrēm, Narsay Antakyalı İshaq ve diğerleri dini söyleşiler yapmışlardır. Günümüzdeki Yakarış Duaları ise, yazarları Mar Camme / Amme ve Hezekiyel adlı patrikler olmaktadır ve her üç yılda bir, Kar-me'den üç hafta önce söylenir.

182- Haggay, 1: 4.

Dua ederken mutsuzlukları ve garibanları ezmeyi düşünüyorsak, her zaman Yahudiler gibi kınanmaya maruz kalırız ve yaşayan Tanrı'nın evinden tamamen umutsuzlukla çıkarız: Tanrı bize:⁽¹⁸³⁾ Artık ayaklarınızla kiliselerinizi çığnemeyi bırakınız. Ellerinizi uzattığınızda gözlerimi sizden çeviriyorum; dualarınızı çoğaltsanız bile artık onları kabul etmiyorum; çünkü ellerinizi açlık kılıcıyla öldürdüğünüz mutsuz ve gariban insanların kanına bulamışsınızdır, dedi. Davut⁽¹⁸⁴⁾ ise: Ölüme bırakıldıklarında, Yahudiler Tanrı'yı aradılar, ama bu arama lafla oldu ve dilleriyle ona yalan söylediler,⁽¹⁸⁵⁾ dedi. Bir bilge ise: Fakir ve zavallılara karşı yapılan zulüm ve vurgun babasının yanında bir çocuğu boğazlamakla aynıdır,⁽¹⁸⁶⁾ demiştir.

Bunlar yakarış duaları; anında göz önünde bulundurmanız gereken şeylerdir. Bir de şunu dinleyelim: Öncelikle Tanrı'nın adaletini ve krallığını arayınız ve bütün bunlar size fazlasıyla geri gelecektir.⁽¹⁸⁷⁾ Arayınız ve bulunuz: Çünkü isteyen kim olursa olsun karşılığını alır ve çaldığı bütün kapılar ona açılır.⁽¹⁸⁸⁾ Öğrencilerini eğiten Kurtarıcımızın⁽¹⁸⁹⁾ sözlerine de kulak verelim: 'Her zaman dua etmeli ve bundan bıkmamalıdır' demiştir.

Bilmeliyiz ki doğamız ilahi yardım olmaksızın, Efendimizin bahsettiği tek başına bırakılan o dul kadına benzemektedir;⁽¹⁹⁰⁾ aynı zamanda haksız yargılamanın acımasızlığıyla İsa'nın yumuşaklığını karşılaştıralım; çocuğumuz bizden balık, ekmek ve bir yumurta istediğinde, ona ekmek yerine taş, balık yerine bir yılan ve de yumurta yerine bir akrep vermeyiz, aksine gerekli şeyi ona veririz.⁽¹⁹¹⁾ İsteklerimiz yerine hiç gelmezse nedeni Tanrı'nın bunu istememesindedir. Nasıl ki, gördüğü bir

183- İşaya, 1: 13, 15.

184- Mezmurlar, 78: 34.

185- Aynı yer, 36.

186- Tarihler, 34: 21, 24.

187- Matta, 6: 33.

188- Aynı yapıt, 7: 7, 8.

189- Luka- 18.

190- Matta, 7: 9, 10; Luka, 11: 11.

191- Luka 18: 14.

akrep veya yılanla oynamak isteyen bir çocuğa müsaade etmeyiz; ona gerekli şeyleri temin ederiz ve çocuğu tehlikeye sokacak ve öldürecek şeylerden koruruz.

***

Efendimize atfedilen bayramların nedenlerinin son (192) bölümü; Tanrımıza hamdolsun, günahkâr Tuma'nın günahlarını affetsin. Siz okuyucular, hata ya da anlamsızlık bulursanız beni kınamayın; çünkü bu tarzda bir kitap yazdım. Benim için dua ediniz: Yargı günü belki bana yardımcı olur.

12

Piskoposlarca Okunacak İnanç Açıklaması Ey Yüce Tanrım!

Yardımlarınla herhangi bir hak ve liyakat olmaksızın kutsal piskoposlukça (193) seçilen peder ve peder olan benim gibi bir zavallı, Ortodokslarca tüm yeryüzünün ve Doğu'nun Ruhsal Hazinesi, Meleklerin başışçısı, pederlerin kutsayıcısı, yüce çoban, liderlerin lideri, babaların babası, Efendimiz, Babamızın kutsallığıyla yukarıda zikredilen piskoposluk makamına hizmet etmeye görevlendirildim; Tanrı Mor .... Katolikos Patriği korusun, inayeti için ona ün versin ve inancın kesinliği ve onuru için Hıristiyanlığı ona vakfetsin.

Aşk, inayet ve dinginlikle, Efendileri, inandığım gerçeği açıklamak ve sözle inancımı tanıtmak için, inanç uğraşının temiz ellerimle yazılması konusunda bana emir verdi. Efendisinin zavallı ve küçük hizmetçisi olan ben, ona bağlandım ve emrini dinledim. Ortodoks inancımın gerçeğini öğretip, sözlerinin düşüncelerime uygun olduğunu açıkça beyan ettim.

Her şeyin yaratıcısı olan, sınırsız, mukayese edilemez. sonsuz tek bir ilahi varlığa hem yüreğim ve ruhum hem de dilim ve ağızımla inanıyorum; bu da Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan tek bir Tanrı'dır. Kutsal Üçleme'den,

192- Bu not tüm metni kapsıyor.

193- Daha doğrusu: Piskoposluğun kutsal evlatları...

(Tlitoyufo) daha eski, ya da daha genç, ya da daha zayıf, ya da daha güçlü ya da daha küçük, ya da büyük yoktur: Baba Neden'dir, Oğul ve Kutsal Ruh ondan kaynaklanan etkinliklerdir. Bu ilişkileri Tanrı'ya atfediyoruz. Bu etkinlikler varlığının nedeni olmayıp, tek ve en yüce olan Tanrı'nın kutsal mülkiyetini göstermek içindir.

Geçmiş zamanlarda, tüm yaratıkların selameti için, şanlı Üçleme, biri Tanrı'nın oğlu, efendisinin ihtişamından uzaklaşmadan geldi ve istekli olarak soyumuzdan mükemmel bir insan olmaya çalıştı. O, olan ve olacak tek oğul, tek efendi ve tek kurtarıcı oldu; ve aziz din adamlarımız ve havarilerimiz: Mor Diyodor,⁽¹⁹⁴⁾ Mor Teodor,⁽¹⁹⁵⁾ Mor Nastur'un öğretilerine göre; aziz din adamlarımız; Mor Afrēm,⁽¹⁹⁶⁾ Mor Narsay, ⁽¹⁹⁷⁾ Mor Abrohom⁽¹⁹⁸⁾ ve inançlarına sarıldığım ve hayran olduğum Doğu'nun şanlı Ortodoks pederlerinin öğretmenliği ve geleneklere göre iki varlıklı, iki tözlü ve son zincirinden bir kişiydi.

Yolunda gittiğim Ortodoks inancından başka diğer inançları reddederim; Doğu Ortodoksları'nın gerçek inancına bağlı olmayan tüm sapkınlıkları reddederim; Efendimiz İsa-Mesih'in sonunda ölü ve dirileri sorgulamak için geleceğine inanıyorum.

Diğer açıklayacağım pozitif bir görev ise Doğu'nun patrikleri ve katolikosları efendi Mor / Mar'ın aziz din adamlarının ve Efendimizin hizmetçisi ve naçizane bir öğrencisi olduğumdur (zafer her zaman onlarla olsun) Buyruklarına bağlanacağım; isteklerine uyacağım; emirlerine göre hareket edeceğim; yaptığı her şeyi onaylayacağım; karşı

194- 378'den 394'e kadar Tarsus piskoposu.

195- Mepsuestiya piskoposu, 390-428.

196- Süryani doktorların en ünlüsü. 373 yılında Urfa'da ölmüştür.

197- Nasturi doktorlardan en ünlülerinden biridir. 457 yılında ünlü Nusaybin Okulu'nu kurmuş ve 502'de ölmüştür (Barhaḡbšabba 'Arbaya, La Cause de la Fondation des Ecoles / Okulların Kuruluş Amacı, Patrologia Orientalis C. IV, s. 383-386'ya bakınız.)

198- 50'den 569'a kadar Nsibin Okulu'nun yöneticilerinden biri (aynı yer, s. 387-389).

çıkacağı her şeye ben de karşı çıkacağım; Efendimizi sevenleri seveceğim; kutsallığını kiskananelara direneceğim; kötü bir hastalık bana engel olmadığı sürece hizmetinde bulunmaktan bıkmayacağım ve usanmayacağım.

Dünyevi ticaretten sıyrılarak ve paranın ağırlığından kendimi kurtararak⁽¹⁹⁹⁾ aziz din adamlarımız olan Aziz Pavlos ve Aziz Petrus'un arkadaşları ve öğrencileri katolikos ve patriklerin bana gösterdiği iyiliği artık unutmayacağım. Bu bana sağladıkları iyilikle ve doğrulukla olacaktır.

O halde her şeyimle yaratıcılığına karşı minnettar olmalıyım: Efendimizin huzurunda söz veriyorum ve hücreye⁽²⁰⁰⁾ göndereceğime ant içiyorum, Efendimiz onu müreffeh kılsın.

Suçlu insanlarla utanılacak bir şey yapmamak ve şerefli bir insan olmak için kendimle yaptığım sözleşmenin ve verdiğim sözlerin başarıya ulaşması hususunda Efendimiz İsa-Mesih'e dua ediyor ve yalvarıyorum.

Tamamlamakla kendime söz verdiğim ve yazdığım şeylere Tanrı ve onun meleklerini tanık gösteriyorum.

İnayeti ve merhametiyle, temiz ellerimle yazdığım sözcüklerin yerine getirilmesi ve kendimi adadığım mecburiyetlerin yapılmasını Tanrı'dan diliyorum.

Helen Takviminin 1859 yılının Temmuz (İ.S. Temmuz 1548) ayında yazdım. Tanrı'ya hamdolsun.

Yazan
Peder ve Doktor Mar İşıya

Paris, 19 Mart 1909

Kaynak: Patrologia Orientalis, C. VII, Fasikül: 1

199- Daha doğrusu: Hafiflik hissederek.

200- Yani, Patrikhane.

کتابخانه کلدانی

در ایام قدسیه

کتابخانه

کتابخانه کلدانی در ایام قدسیه

کتابخانه کلدانی

کتابخانه

کتابخانه کلدانی در ایام قدسیه

کتابخانه

F

Kildani Ayin Kitabının Düzeni Metinler

(Breviarium Chaldaicum, s. 126 Psalmorum etc. s. 2)

Açıklama

Süryanice özgün metindeki ile ayrılan parçalar, bizim Almanca aktarmamızda da yıldız işaretiyle gösterildi. Paul Bedjan kimi zaman, örneğin Şehitler - Qale'de olduğu gibi ilahi alıntılarının anlaşılması için kırmızı mürekkep kullanarak yardımcı olmuş.

1

Önsöz

Her kilise duasının önemli bir parçası, en çok mezmur seven Doğu Süryaniler'in mezmur kitabında yer alır. Burada, Kildani Ayin Kitabı'ndaki mezmur metinlerinin hepsini sunmak görevimiz olmamalı, bu mezmur kitabı ayrıca Pşıţta / Fşıto (Basit) adı verilen Süryani İncili'nin dilsel biçimine tam olarak uymaktadır. Ama litürjide mezmur sözcüğünün hangi anlama geldiğini, ayrıca tek bir mezmurun karakterini nasıl bir antifonun belirlediğini bilen, Kildaniler'in kendilerine özgü

mezmursal makamlarını yalnız birkaç metin örneğinde bile olsa, dikkatle dinleyecektir. Bir giriş duasını ve mezmurunun başlangıç dizesini Qanona (58) adı altında bir yineleme dizesi izler ve bu dize de belli ölçülerde Hıristiyan mezmurlarından alınmış ve sonradan eklenmiştir. Çünkü mezmurlar Roma Ayin Kitabı'nda olduğu gibi Gloria Patri (Görkemli Babamız, çev.) ile bitmez; keza Roma Ayin Kitabı'nda en azından mezmurun bitmesinden önceki son üç dize, tamamen eski biçimde, üçlemeyi övmeden ve görkemleştirmeden biter. Rum ve Ermeni ritüelinde, örneğin her mezmur "Baba'ya şan olsun!" ile biter; ayrıca manastırsal (ve eski Roma) ayin kitabındaki eski Doxologie (övgü, çev.) Mezmur'un övgü-şarkıları (148-150) ile birlik oluşturur ve övgü üzerinden birbirlerinden ayrılmamıştır ve aynı şekilde kısa mezmur 116 da mezmur, 115 ile doğrudan birleşir.

Urüşlem / Kudüs kökenli bölümlenmeye uyarak, mezmur kitabını Kaşıma'ya ayıran Kildaniler, her bir Hüllala'nın sonunun Halle-Luya ile bitmesini örnek alarak, kendi kitaplarını yirmi anabölüme, yirmi Hüllale'ye (Hüllala'nın çoğulu) ayırırlar ve böylece her bir Hüllala "Halle-Luya, Halle-Luya, Halle-Luya; şan senindir ey Tanrı!" denilerek sona erdirilir. Doğu Süryani kilise dualarında görülen 21'inci Hüllala, İncil şarkılarının bir öbeği olarak görünür. Helen Kaşıma'sı gibi üç bölüme ayrılmış olan Hüllala, iki, üç veya dört Marmiyağa (Marmiyağın çoğulu) dağılmıştır ve böylece mezmur kitabının aşağıya aldığımız düzeni ortaya çıkmaktadır: (*)

1. Hüllala (Mezmur 1-9)
- 1- Marmiyağ: Mezmur 1-4
- 2- Marmiyağ: Mezmur 5-7
- 3- Marmiyağ: Mezmur 8-9

(*) İlahiler Vulgata'nın sayılmasına göre alıntılandı. Latince bir kavram olan Vulgata genel ve yaygın anlamıyla Aziz Hieronymus (4. yüzyıl) tarafından başlatılan eski Latince İncil çevirisine (Vetus Latina) deniyor. Bu İncil çevirisi Trient'de toplanan (1545-1563) Katolik Reform Konsili tarafından incelendi, ilk ve gerçek İncil olduğu kabul edildi. (çev.)

2. Hullala (Mezmur 10-20)
1- Marmıta: Mezmur 10; 11; 12; 13
2- Marmıta: Mezmur 14; 15; 16
3- Marmıta: Mezmur 17, 1-25; 17, 26-51
4- Marmıta: Mezmur 18; 19; 20

3. Hullala (Mezmur 21-29)
1- Marmıta: Mezmur 21; 22; 23
2- Marmıta: Mezmur 24; 25; 26
3- Marmıta: Mezmur 27; 28; 29

4. Hullala (Mezmur 30-35)
1- Marmıta: Mezmur 30; 31
2- Marmıta: Mezmur 32; 33
3- Marmıta: Mezmur 34; 35

5. Hullala (Mezmur 36-39)
1- Marmıta: Mezmur 36
2- Marmıta: Mezmur 37; 38; 39

6. Hullala (Mezmur 40-48)
1- Marmıta: Mezmur 40; 41; 42
2- Marmıta: Mezmur 43; 41; 45
3- Marmıta: Mezmur 46; 47; 48

7. Hullala (Mezmur 49-57)
1- Marmıta: Mezmur 49; 50; 51
2- Marmıta: Mezmur 52, 53; 54
3- Marmıta: Mezmur 55; 56; 57

8. Hullala (Mezmur 58-66)
1- Marmıta: Mezmur 58; 59; 60
2- Marmıta: Mezmur 61; 62; 63
3- Marmıta: Mezmur 64; 65; 66

9. Hullala (Mezmur 67-69)

1- Marmıta: Mezmur 67

2- Marmıta: Mezmur 68; 69

10. Hullala (Mezmur 70-76)

1- Marmıta: Mezmur 70; 71

2- Marmıta: Mezmur 72; 73

3- Marmıta: Mezmur 74; 75; 76

11. Hullala (Mezmur 77-80)

1- Marmıta: Mezmur 77

2- Marmıta: Mezmur 78; 79; 80

12. Hullala (Mezmur 81-87)

1- Marmıta: Mezmur 81; 82; 83

2- Marmıta: Mezmur 84; 85

3- Marmıta: Mezmur 86; 87

13. Hullala (Mezmur 88-91)

1- Marmıta: Mezmur 88

2- Marmıta: Mezmur 90; 91

14. Hullala (Mezmur 92-100)

1- Marmıta: Mezmur 92; 93; 94

2- Marmıta: Mezmur 95; 96; 97

3- Marmıta: Mezmur 98; 99; 100

15. Hullala (Mezmur 101-104)

1- Marmıta: Mezmur 101; 102

2- Marmıta: Mezmur 103

3- Marmıta: Mezmur 104

16. Hullala (Mezmur 105-110)

1- Marmıta: Mezmur 105

2- Marmıta: Mezmur 106; 107

3- Marmıta: Mezmur 108; 109; 110

17. H̱ullala (Mezmur 111-118, 88)
1- Marmıta: Mezmur 111; 112; 113
2- Marmıta: Mezmur 114; 115; 116; 117
3- Marmıta: Mezmur 118, 1-88 (Alep-Kap / A'dan K'ye)

18. H̱ullala (Mezmur 118, 89-130)
1- Marmıta: Mezmur 118, 89-176 (Lamöd-Taw / L'den T'ye)
2- Marmıta: Mezmur 119-124
3- Marmıta: Mezmur 125-130

19. H̱ullala (Mezmur 131-140)
1- Marmıta: Mezmur 131-143
2- Marmıta: Mezmur 135-137
3- Marmıta: Mezmur 138-140

20. H̱ullala (Mezmur 141-150)
1- Marmıta: Mezmur 141-143
2- Marmıta: Mezmur 144-146
3- Marmıta: Mezmur 147-150

21. H̱ullala (Musa - Şarkıların Şarkısı)
1- Marmıta: Mezmur 1; Musa - Şarkıların Şarkısı (Tekvin 15, 1-21); İşaya - Şarkıların Şarkısı (İşaya 42, 10-13; 45, 8)
2- Marmıta: 2; Musa - Şarkıların Şarkısı (Tesniye 32, 1-21 a)
3- Marmıta: 3; Musa - Şarkıların Şarkısı (Tesniye 32, 1-21b-43)

“Şimdi ilk yirmi ilahiyi (H̱ullala 1 ve 2), ilahilerin başlangıçları ve kilise yılı içindeki sıradan günler için kullanılan kısa dizeler ve dağınık dualarla birlikte, bir sonraki bölümde ele alıyoruz. Qanonlar'ı (*) yazanın katolikos Mar I. Abo († 552) olduğu kabul ediliyor; ancak Doğu Bayramı, Epifani / Denho (Vaftiz, çev.) Yortusu gibi büyük bayramlarda okunan ilahilerin içinde muhafaza edildiğine göre, daha eski bazı ilahi metinlerin bu arada çıkartıldığı anlaşılıyor.”

Awa w Awra, Ruḥa d Qudša
Abo w Abro, Ruḥo d Qudšo
Baba, Oğul ve Kutsal Ruh

Mezmurlar
Kitabı [2] Dua

“Rab’bimiz ve efendimiz, senin egemenliğine uyan mükemmelliğinin yolu üzerinden bizi yürüt ve böylece sana layık olalım. Ve yasanda bizim irademiz de olsun (Krş. Mezmur 1). Ve onda, o gece ve gündüzü düşünür: Her şeyin Rab’bi; Baba, Oğul ve kutsallığın ruhu (Kutsal Ruh) sonsuza kadar.”

1. Hullala

[2, 19] Mezmur 1, 1: Zalimlerin yolunda yürümeyen insan kutsaldır. Ve günahkârların düşüncesiyle ayağa kalkmayan. (Qanona:) “Boyunduruğunu taşıyan kişi kutsaldır: Ve senin yasası, ya Rab gece ve gündüz düşünen” (Mezmur 1’in sonu).

[3, 1] Putperestler (- halklar) neden azıtıyorlar. Ve uluslar hiçliği düşünüyorlar. (Qanona:) “At sürülerinin ayırım yapmadan (aptalca) koştukları gibi, zalimler ayaklandılar ve Mesih’i (Kurtarıcı’yı) çarmlıha çaktılar” (Mezmur 2’nin sonu).

[3, 14] Mezmur 3, 2: Ya Rab, düşmanların ne kadar çoğaldı. Bana karşı yeniden ayaklananlar çoktur. (Qanona:) “Çünkü ben senin gerçeğini (senden gelen gerçekliği) söyledim, Rab’bimiz. Zalimler yeniden bana karşı ayaklandı. Beni onların şiddetinden kurtar” (Mezmur 3’ün sonu).

[3, 23] Mezmur 4, 2: Sana seslendiğimde bana kulak verdin. Haklılığımın Tanrısı ve Kurtarıcısı. (Qanona:) “Hiçbir kimse umut bağladığım Rab gibi değildir. Çünkü kötülerin tuzaklarından ve hilelerinden (çoğul) beni o kurtarır” (Mezmur 4’ün sonu).

(*) Qanona, kilise tarafından tanınan İncil metni ve İncil metinlerinin değiştirilmez listesine deniyor. Çoğulu Qanone (Türkçesi Kilisesel Düzenlemeler) ise Katolik Kilisesi’nin belirlediği İncil metinlerinin tümüne, Katolik ayinlerinin değiştirilemez çekirdeğine, özüne verilen ad veya tanımlama. (çev.)

[4, 7] Dua: “Dualarımızın sözcüklerine dikkatini ver ey Rab (Krş. Mezmur 5). Feryadımızın sesine kulak ver. Niyazımızın sesine yüzünü çevirme. Güzelliklerin üstüne özenimizi yerleştiriyoruz. Tüm zamanların ve zaman aralıklarının ve her şeyin Rab’bi. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar.”

(2.) *Marmıta*

[4, 13] Mezmur 5, 2: Sözlerime kulak ver ya Rab ve inilti-lerimi işit. Feryadımı dinle ey Kral’ım ve Tanrı’m. (Qanona:) “Bilge yapmak için, beni sen yetiştirdin ey Rab. Yakarımı bir yana atma” (Mezmur 5’in sonu).

[5, 1] Mezmur 6, 1: Ya Rab öfkeyle cezalandırma beni. Ve gazapla da yola getirme. (Qanona:) “Zayıflığımı koru ey Yaraticım. Ve sevginle beni yola getir” (Mezmur 6’nın sonu).

[5, 12] Mezmur 7, 2: Ya Rab, Tanrı’m sana sığınıyorum, beni özgür kıl. Ve peşime düşenlerden kurtar beni. (Qanona:) “Kullarına yol gösteren ve güçlendiren Tanrı’ya şükürler olsun” (Mezmur 7’nin sonu).

[6, 3] Dua: “Sana ey Rab, varlığının içinde saklı duran sana. Çocukların ve bebeklerin sesiyle kendi övgünü hazırladın (Krş. Mezmur 8). Sana borçluyuz (seni tanımaya ve dua etmeye; her şeyin Rab’bi. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar).”

(3.) *Marmıta*

[6, 7] Mezmur 8, 2: Ey efendimiz Rab, ne yüce adın var yeryüzünün tümünde. Gökyüzünü görkemle kapladın. (Qanona:) “Yeruşalem’de, çocukların Oşacna / Oşa’na’da övdükleri Oğul (Tanrı’nın); sana yakarıyoruz, sana yakaranları kurtar” (Krş. Matta 21, 15). [Mezmur 8’in sonu]

[6, 18] Mezmur 9, 2: Rab’be bütün içtenliğimle bağlıyım. Ve yaptığın mucizelerin hepsini anlatacağım. (Qanona:) “Merhametinle (çoğul) bizi duyan sana bağlıyız biz. Kıskançlar (kötüler) kendi kurdukları tuzağa düşecek” (Mezmur 9, 3-21).

[7, 13] Mezmur 9, 22: Ey Rab, neden uzaklarda duruyorsun. Ve darlık günlerinde neden başını çeviriyorsun. (Qanona:)

“Kendini beğenmiş kötü insan senin adına yönelmez. Hep ‘Tanrı yoktur’ diye düşünür. Ey Rab, onların isteklerini (düşüncelerini) yok et” (Mezmur 9’un sonu).

[8, 7] Dua: “Ey Rab, umudu bize gönder. Yardımınla yüreklerimizi doldur. Bırak sabrın günahlarımızı aşsın. Sonsuz merhametine şükürler olsun. Sana yakaranların yardımına gel. Seni çağınıyorlar ve sana niyaz ediyorlar. Bütün zamanların ve her şeyin Rab’bi. Baba, Oğul (ve Kutsal Ruh sonsuza kadar).”

2. *Hullala*

[8, 15] Mezmur 10, 1: Ben Rab’be sığınırım, nasıl dersiniz bana. Kuş gibi kaç ve yerleş dağlara. (Qanona:) “Günahkârlar beni kandırdı. Ey Rab, ben sana sığınırım” (Mezmur 10’un sonu).

[8, 25] Mezmur 11, 2: Kurtar beni ey Rab, iyiler kalmadı artık. Ve inanç dünyadan çekildi. (Qanona:) “Kötüler çoğaldı ve sevgi azaldı. Ey Mesih, ayırma kendini bizden” (Mezmur 11’in sonu).

[9, 9] Mezmur 12, 2: Ne zamana dek ya Rab, sonsuza dek mi beni unutacaksın? Ne zamana dek yüzünü benden gizleyeceksin? (Qanona:) “Beni unutma ve beni kurtar ey Rab, ki sana niyaz edeyim” (Mezmur 12’nin sonu).

[9, 17] Mezmur 13, 1: Zalimler yüreklerinden konuşuyor. Tanrı yoktur. Hepsi sapmış ve çürümüş. (Qanona:) “Kiliseni kurtar kötülerden, yaratılışın Rab’bi” (Mezmur 13’ün sonu).

[9, 27] Dua: Rab efendimiz bizi şanlandır ki bilincimiz temizlensin ve gerçek olan kutsallansın. Biz senin kutsal çadırında (evinde) oturuyoruz (Krş. Mezmur 14). Ve senin yolunda yürüyoruz. Yaşamımızın bütün günlerinde ey Rab (her şeyin, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar).”

(2.) *Marmita*

[10, 5] Mezmur 14, 1: Ya Rab, çadırında kim oturacak? Kutsal dağında kim oturabilir? (Qanona:) “Rab’bimiz gürleyen düşünceyle beni mihraba yönelt” (Mezmur 14’ün sonu).

[10, 13] Mezmur 15, 1: Koru beni, ey Tanrı, çünkü sana

sığınıyorum. Rab'ba dedim ki, efendim sensin. (Qanona:) "Sana şükürler olsun, ey yaratıcımız. Çünkü benim zayıflığım O'nda seviniyor" (Mezmun 15'in sonu).

[10, 25] Mezmur 16, 1: Haklı davamı dinle, kutsal Rab ve feryadımı işit. Hilesiz dudaklardan çıkan duama kulak ver. (Qanona:) "Rab'bim ve efendim bana acı, haksız yere izleniyorum" (Mezmun 16'nın sonu).

[11, 17] Dua: "Sana hizmet edenler sonsuz mutluluğa erişsin. Sana yakaranların sığınağını güçlendir. Kurtuluşumuzun borusunu yönlendirene (Luka, 1, 69) borçluyuz biz (sana inanmak ve yakarmak, her şeyin Rab'bi; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar)."

(3.) *Marmıta*

[11, 17] Mezmur 17, 2: Sevmek istiyorum seni, gücüm ve sığınacağım sensin, ey Rab! Rab benim sığınağım ve kurtarıcımdır. (Qanona:) "Gök ve yer ve her şey onundur. Yukardaki (melek) ve aşağıdaki (insan) ile. Tanrı'ya imrenin ve yakarın yaratıcınıza" (Mezmun 17'nin sonu; 26'cı dizeden önce: "Gürültücüden daha gürültücü olacaksın," mezmur burada "bölüm = Divisio üstbaşlığı ile ayrılmış).

[13, 21] Dua: "Her şeyin senin varlığında saklıdır. Ve açık seçiktir ve senin sağlıklı düzeninin (ekonomi) harikulade eserleri görünür. Onun mucize gücü göğe ve yere seslenir; borçluyuz biz (sana niyaz etmeye ve yakarmaya, her şeyin efendisi; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar)."

(4.) *Marmıta*

[13, 26] Mezmur 18, 2: Gök, Tanrı'nın görkemini açıklıyor. Ve gök kubbe ellerinin eserini gösteriyor. (Qanona:) "Yakarılan Tanrı sonsuzluktan bu yana varolmuştur. Tanrı kavrama yeteneğini yarattı: Bu yetenekle kavranıyor onun yarattığı eserler ve görkemi ilan ediyor" (Mezmun 18'in sonu).

[14, 17] Mezmur 19, 2: Sıkıntılı gününde duyar Rab seni. Ve sana Yakub'un Tanrısı'nın adı yardım eder. (Qanona:) "Tanrı'ya sadakatimizi veriyoruz. O düşkünleri kurtarsın" (Mezmun 19'un sonu).

[15, 1] Mezmur 20, 2: Ya Rab, kral seviniyor gösterdiğin güce. Sevinçten coşuyor verdiği zaferle. (Qanona:) “Rab kullarının sıkıntısını yumuşatır. Ve gücüyle onları sevindirir” (Mezmur 20’nin sonu).

2

Ramša / Ramšo Düzeni
(*Akşam Ayini*)

Önsöz

Eskiden beri eski kilisesel gündüz dualarında, litürjik günü (bizim yortulardaki ilk akşam duası anlamında) akşam duası ile başlatılır. Kildani Ayin Kitabı’nın dua kuralları da litürjik ayin Ramša ile başlıyor. Biz burada Ramša’nın yapısını inceleyeceğiz:

1- Giriş Parçaları

Helence *Doksa en ipsistos teo* (1)

Ey Göklerdeki Babamız

“Akşam” Duası

2- Litürjik Ayinin Özü

1. Marmıta

(ve yortularda ve pazar günleri 2. Marmıta)

Şiirsel Parçalar

Dua Helence *Kiry ekekraksa* (2)

Mezmur 140, 141, 118 (105-112) ve 116 (3)

1- Büyük övgünün, bu İncil’e bağlı başlangıç sözcükleri şöyledir: “Onur (olsun) yükseklerdeki Tanrı’ya”. Ve yeryüzünde insanlara barış ve refah [aslında iyi umut (Helence *Efdokia*)]. (Luka 2, 14) Süryani Vulgata’sı, Pşıta / Fşıto (basit) ile sözcük sözcüğüne örtüşüyor. Burada, akşam duasında olduğu gibi, gece ayininin girişini de buluyoruz. (s. 87)

3- Kapanış Parçaları
Diyakonluk Dualar (4)
Tresagiyon / Üçleme (5)
(Ewangeliyon) Ey Göklerdeki Babamız (Tamamlama /
Şamun'un Övgü Şarkıları)

Hayır Duası

Şemamızın gösterdiği gibi, Doğu Süryani Hıristiyanlar'da, Vatikan'a bağlanan Kildaniler'de ve bağlanmamış Nasturiler'de akşam mezmuru 140, eski (Helence *Epilixnios psalnos*) hâkim konumundan hiçbir şey kaybetmemiş: Bu mezmur akşam duasının değişmeyen çekirdeğidir. 4. yüzyılın sonlarında bu ilahinin Antakya kiliselerinde kullanıldığını Aziz Altınağzılı Yuhanna'dan öğreniyoruz. Avrupalı hacı (Silvia -) Aetheria bu mezmurun 4.-5. yüzyıllarda Yerusalemler'de kullanıldığını ve ayrıca çok sayıda mezmurun ve bu ilahilere giydirilen şiirsel parçaların (Karşılıklı Olarak Akşam Okunan Antifonlar) kiliselerde okunduğuna tanık olduğunu bildiriyor ve biz de onlara burada rastlayacağız. Bugün Batı ritüellerinde 140. mezmurdan, yalnız haftada bir pazar günleri (Roma Ayin Kitabı'nda cuma, manastırlarda perşembe günleri) kullanılmasının dışında, sadece bir küçük beyit (Ayin Düzeni'nden, Ey Tanrı, Benim Duam, Senin Gözünde Ateşe Verilmiş Gibi) kalmış ve bu da

- 2- Adı geçen şarkı Başlangıçta ile birlikte şarkı 140'dır (Pşit'taki sayılamaya göre Mezmur 141): (Helence *Kiry ekekraksa*) (Tanrım, Seni Çağırdım).
- 3- Değişmeden kalan şarkılar. Mezmur 118 yerine, 105-112 "Sözlerin yoluma ışık..." (Krş. Ambrosianik akşam duasındaki ışığın); Bizans ritüeli burada ilahi 129'da (De profundis: Mektuplar, çev.) görülüyor.
- 4- Erken Hıristiyanlık'ta geçerli olan kilise duası, kendi Diyakonsal Dua'sı (Helence *Diakonika*) ile birlikte Karozu'ta / Korozu'ta (Helence *Kiriksis*) yaşamaktadır. Bitimdeki özetlenmiş peder duası (Helence *Ekfonisis*) burada, Kildani Akşam Ayini'nin içindedir. (s. 64)
- 5- Bu İncil dışı "üç kez kutsal" deyiminin tam metni (s. 65'dedir; Krş. dipnot 49). Doğu Süryani günlük litürjik ayininde Tresagiyon olarak ortaya çıkar ve akşam duasından başka, sabah ayininde de (Şapra / Şafro) görülür.

cumartesi dışındaki bütün yortularda ve tatil günlerindeki litürjik ayinlerde görülüyor.

3

Litürjik Akşam Ayini
Büyük Bayramlar, Pazar Günleri
ve Azizleri Anma Günlerinde
(Breviarium Chaldaicum
s. 2 = Liber Psalmorum etc, s. 198)

[198] Ayini kilisenin başı olan piskopos (apesqopa) başlatır. Eğer piskopos yoksa veya gelmemişse Arxediyakon / başdiyakon başlatır. Eğer başdiyakon da orada değilse, kahna / kohno / papaz başlatır; bu papazın koronun en yaşlılarından biri olması ve kutsamış olması (omuza el koyma) kuraldır. Daha ilerde, eğer gündüz litürjik ayini önden (birinci yarım-koro) icra ediliyorsa, bu ön koro ayini başlatır. Eğer arkadan (ikinci yarım-koro) icra ediliyorsa, bu koro başlatır ve bu Hudra / Hudro (Koro Kitabı), (6) oruç günleri dışında, bilinmektedir. Ve pazar günleri “burada başlıyor” söylenen Gece Ayini - Qale (Gece Şarkıları) (7) Egemen Tanrı (92. mezmur) ise, birinci yarım-koro’nun litürjik ayinidir. Ve eğer (Musa, Şarkıların Şarkısı = 21. Hullala) Bu Sıra Musa Şarkı Söylüyordu ile başlatılacaksa, ikinci yarım-koro ayini başlatır. Eğer birinci yarım-koro’nun görevi pazar günü ise; pazartesi, çarşamba ve cuma (ayin) günleri görev birinci yarım-koro’nundur. Ve salı, perşembe ve cumartesi (ayin) günlerinin başlatılması da ikinci yarım-koro’nun görevidir. Keza hafta içine rastgelen yortular ve azizleri anma günlerinde ayini başlatmak birinci yarım-koro’nun ve eğer pazar gününe rastgeliyorsa, bunun tersi olarak ayini başlatmak ikinci koronun görevidir.

Helence *Doksa en ipsistos teo*

“Yükseklerdeki Tanrı’ya şan olsun (üç kez). Ve yeryüzüne barış ve insana refah gelsin. (8) Her zaman sonsuza kadar.” Ve

topluluk şöyle der: Ya Rab, kutsa bizi” (Emret, Ey Övülen Tanrı ... Helence *Eflogison daspota*). Ve topluluk makamla şarkı söylemeyi sürdürür:

Awën d Bašmayya / Abën d Bašmayo

Ey Göklerdeki Babamız

“Ey göklerdeki babamız, adın takdis edilsin. Egemenliğin gelsin. Kutsal, kutsal, kutsalsın sen. Ey göklerdeki babamız. Yer ve gök senin görkemini yüceliğiyle dolu. Melekler (aslında nöbetçiler) ve insanlar haykırıyorlar: Kutsal, kutsal, kutsalsın sen. Ey göklerdeki babamız, adın takdis edilsin. Egemenliğin gelsin. Göklerde olduğu gibi, yeryüzünde de senin isteğin olsun. Her günkü ekmeğimizi bu gün de bize (Helence *Imon ton epiosyun*) ver. Bize karşı suçlu olanları bağışladığımız gibi sen de bizim suçlarımızı bağışla. Bizi günah işlemekten koru ve fenalıktan kurtar. Çünkü egemenlik senindir ve sonsuzun sonsuzluğuna kadar iktidar ve görkem. Amin.”

Ve ayini yöneten sürdürür:

“Baba’ya Oğul’a ve Kutsal Ruh’a şan olsun.”

Ve yanıt verirler: “Sonsuzdan sonsuza kadar (Başlangıçta

6- *Huğra* aslında *Panqıta / Fanqıto* [(Helence *Pinnakiğion*) ruhsal sofr] sözcüğünün yerine kullanılmış. Bu *Huğra*, dünyanın bir yıl içinde, kendi yörüngesinde dolaşımı sırasında okunan dualara (*Qanone*) deniliyor. *Nasturi* ve *Kildani* ritüellerinin büyük *Koro Kitabı* ile aynı anlamda. Bu kitap, *Ninova Orucu’nun* günlerini, kilise yılının pazar ve bayram günleri için bayram kitabının *Özel Dönemleri’ini* ve *Diriliş Bayramı* öncesindeki kırk günlük oruç zamanını da içeriyor.

7- *Qala* (ses, tını, makam), litürjik kısa şiirlerden türemiş bir müzik kalıbı. Çok sayıda beyit bir kurala bağlı nakarata uymaksızın ve üçlü övgünün her iki yarısında karşılıklı olarak veya antifonel şarkı beyitleriyle (Görkemli Babamız, Başlangıçta) bağlantılı olarak söylenir. Bunun yanı sıra sık sık *Tanrianesi*, *haberciler*, *şehitler*, *ölenler*, *çile çekme*, *haç* ve *diriliş* üzerine bir dizi ek beyit aracılığı ile belirli bir ana beyit üzerinde yoğunlaşılır ve söylenir. Yeni yazılan beyitlerin yanı sıra, hiç kuşkusuz, söylenebilir olan eskiden kalma tek beyitler (*Madraša / Madrošo* ve *Sogița / Sođiço*) de, parçalar halinde korunmuştur. (Krş. *Dođu’da İlahi Görev’in* karşılıkları ve daha ziyade *Şubat* ayının ikinci gününde - *Yaşlı Mor Şamun Günü / Macalço* - *mumlar*, *Oşa’no’da*, *İsa’nın Kudüs’e Giriş’i* töreni ve *Son Akşam Yemeği’nde* ayak yıkamaya antifon dizeleri eşlik eder). *Akşam Ayini* - *Qale* gece duası, s. 95’dedir.

vb. Helence *Kenon*) Amin, Amin. Ey göklerdeki Babamız, adın takdis edilsin. Egemenliğin gelsin. Kutsal, kutsal, kutsalsın sen. Ey göklerdeki Babamız. Yer ve gök senin görkemini yüceliğiyle dolu. Melekler ve insanlar haykırıyorlar: Kutsal, kutsal, kutsalsın sen. Şimdi dua edelim (*Oremus*). Huzur bizimle olsun.”

Azizleri Anma Günlerinde

Akşam Duası

Pazar günleri ve yortularda, yönetici “akşamın” duasını okur:

“Ya Rab, tanrısallığına manevi övgü şarkılarıyla şükretmek istiyoruz. Ve dua etmek hazretlerine, dünyevi kült biçimleriyle. Ve övmek sıfır dolu doğanı, saf (çoğul) anlamla çeşitli, lekesiz düşünceni. Her şeyin Rab’bi (*Helence Apaistos*), Baba, Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar.”

Ve topluluk karşılık verir: “Amin.”

“Ya Rab, tanrısallığını övmek istiyoruz (iki kez). Ve dua etmek hazretlerine. Ve senin, bütün zamanlarda övgüye değer üçlemene durmaksızın şükran övgüleri yollamak yüksekleri. Her şeyin Rab’bi (sonsuza kadar).”

Ve topluluk karşılık verir: “Amin.”

Marmita

Hudra’da veya Gazza / Gazo’da (yortu ayinleri için koro kitabı) (9) yazıldığı gibi, yönetici, günün *Marmita*’sını başlatır. Ve sonunda Baba’ya Övgü ve Başlangıçta söylenir ve şöyle sürdürülür: “Halle-Luya, Halle-Luya, Halle-Luya”. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Ateşe Verilmişler Duası (Mezmun 140, 2).

“Yüce ve korkutucu adına. Senin kavranılmaz, kutsal ve imrendirici ve şükre değer üçlemenin kutsallığına. Ve soyumuza karşı gösterdiğin merhameti inkâr etmemeliyiz, yakarmalıyız ve her zaman övmeliyiz. Her şeyin Rab’bi (sonsuza kadar) Amin.”

8- Süryani dilindeki noktalamalar aracılığı ile, ki çeviride akıcı bir okuma feda edilerek muhafaza edildi, her defasında göndermelere işaret edildi.

Eğer akşamın (günlük ayini) Antifon'u (mezmur dizeleri grubu) (10) birinci koroda veya tersiyse, ikinci korodaki papaz başlatır: "Çadırın ne kadar güzel, orduların Rab'bi. Benim gönlümü okşuyor ve Rab'bin avlusunu özletiyor (Mezmur 83, 2). İyi kokulu (çoğul) kurban dumanı gibi. Kullarının yakarışını ve duasını kabul eyle kurtarıcımız, ey Mesih."

Ve topluluk duayı tekrarlar ve ardından (Baba'ya Övgü) Görkemli Babamız'a (Üçlemeye övgünün birinci bölümü) geçilir. Hıdra ve Gazza'da kaydedildiği gibi, topluluk bu duayı Rab'bin yortularında beş kez tekrarlar.

Azizleri Anma Günlerinde

"Ateşe Verilmişler" Duası

Seni, iyi ve yumuşağı, merhametli saygını. Görkemlin yüce kralı. Varlığı sonsuzluktan beri süren. Bütün zamanlarda itiraf ediyoruz, yakarıyoruz ve övüyoruz. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar).

"Rab'be her zaman şükretmek istiyorum. Ve bütün zamanlarda, iyi kokulu kurban dumanı gibi (ve tütünün tatlı dumanı gibi), ağzımdan övgüler çıkacak sana (Mezmur 33, 2). Kullarının yakarışını ve duasını kabul eyle kurtarıcımız, ey Mesih." Ve topluluk duayı tekrarlar ve ardından Baba'ya Övgü'yü okur.

Ve diyakon şöyle der: "Huzur bizimle olsun."

Pazarları, Yortularda ve Azizleri Anma Günlerinde
Laxu Mara (Sana ey Rab = arkaik şarkı) (11) Duası

"Senin, bize, karşılığı ödenemeyen yardımın ve iyiliğin her şeyin üstündedir (uzanır, her şeyi kapsar). Sana aitiz biz ve durmaksızın seni övüyoruz. Bütün iyilikler ve bütün merhametle dolu olan senin taçlı kilisende. Çünkü sen, Rab ve her şeyin yaratıcısın. Baba (Oğul ve Kutsal Ruh sonsuz kadar)."

9- Azizler bayramının ayini için kullanılan Koro Kitabı'nın adı Beğ-Gazza, "hazine" dir ve pazar günleri erkeklerin katıldığı ayinde kullanılan kitabın adı değildir. Bu kitap Hıdra'dan daha sonra yazılmıştır ve yalnız Hıdra'nın içeriğini genişletir.

10- Roma ayinindeki Graduale gibi, yalnız tek mezmur dizelerini bir araya getiren "başlangıç" Şuraya / Şuroyo, bir şarkı kısmıdır.

Ve topluluk karşılık verir: “Seni, her şeyin Rab’bini (Laxu Mara) kabul ediyoruz. Seni, ey İsa-Mesih, övüyoruz. Çünkü uyarıcısısın bedenlerimizin. Ve sen, ruhlarımızın kurtarıcısısın.”

“Ne kadar sevindim, bana, ‘Rab’bin evine gidelim’ den-
dikçe” (Mezmun 12, 1).

Her şeyin Rab’bi, sana şan olsun. Baba’ya ve Oğul’a ve Kutsal Ruh’a. Ezelden ebede (= Görkemli Babamız. Başlangıçta). Amin, amin. Sana ey Rab (Laxu Mara) ...”

Ve Rab’bin bayramını, Hıdıra veya Gazza’da kaydedildiği gibi beş kez tekrarlarlar.

Akşam Duasından Önce Antifon ve Nakarat (12)

Sensin ya Rab, vücudumuzu gerçekten uyaran. Ruhlarımızın kurtuluşu sendedir. Ve yaşamımızın dayanıklı koruyucusu. Seni, ey Rab, her zaman tanımalıyız, tapınmalıyız ve övmeliyiz. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).

Pazar günleri akşam duasından önce ve sonra, Hıdıra’da kaydedildiği gibi, antifon söylenir.

Akşam Duasının Antifonları

Yılın Bütün “Hafta” larında (= 9 dönem) (13)

Birinci Pazar

Önce (Mezmun 140): “Bütün uluslar el çırpın! (14) Halle-Luya, Halle-Luya, Halle-Luya. Bütün uluslar el çırpın!..” (Bkz. altta [200]): Böylece herkes antifonları söylemeye başlar ve (ardından Mezmun 46, 2-5 gelir).

[201] Ve (Mesih’in) göğe yükselişinden advente kadar: “Tanrı görkemiyle yükselsin ...” (Mezmun 46, 6-9) ve (Bkz. altta [201]): Ve her antifonun sonunda Görkemli Babamız ve Başlangıçta söylenir ve sürer: “Halle-Luya, Halle-Luya, Halle-Luya”.

(Mezmun 140)’dan sonraki antifon: “Rab’bimiz yücedir ve çok övgüye değer ...” (Mezmun 47, 2-4).

11- Tamamen ilkçağdan kalma bir şarkı. Burada akşam duasında ve tatil günlerinde sabah duasında görünür ve Doğu Süryanice ayinlerde kullanılır.

İkinci Pazar

(Mezmun 140)'dan önceki antifon: "Ey Tanrı, Siyon'da seni övgü bekliyor..." (Mezmun 64, 2-6).

(Mezmun 140)'dan sonraki antifon: "Ey Tanrı, bütün ülkelerde seni övgü bekliyor" (Mezmun 65, 1-4).

Üçüncü Pazar

(Mezmun 140)'dan önceki antifon: "Rab'bin iyiliğine sonsuza dek övgüler olsun" (Mezmun 88, 2-5).

[202] (Mezmun 140)'dan sonraki antifon: "Ya Rab, gökler senin mucizelerini bilecek ..." (Mezmun 88, 6-9).

- 12- Süryanice *Conița*, "yanıt" karşılık verme, nakarat beyiti anlamında kullanılır. Üçlemeye övgünün tamamlayıcı ve şiirsel son parçalarıdır. Bazen gece duasında, mezmun sunulmasının özgün anlamını bu ad hatırlatır. Kapsamı bir tek dizeden bütün ve kısa beyitlere kadar değişir.
- 13- "Hafta" (Süryanice *Şaboca*) Doğu Süryani Kilisesi'nde yedi haftalık bir sıranın litürjik kullanımı anlamına gelir. $6 \times 7 = 42$ (oruç) günü Paskalya öncesi Büyük Perhiz'i oluşturur ve Pentakost'un Doğu'daki zaman ölçümüne göre $7 \times 7 = 49$ günün karşılığıdır. Daha sonraları Katolikos III. İşoyeb (647-658) tarafından bütün Nasturi kilise yılı dokuz dizilik haftalara bölünmüştür.
- a) Doğum ve doğum ilanı haftası (yalnız 4 advent pazar günü ve Doğu Bayramı'ndan sonraki 2 pazar).
- b) Görünüşün (tezhürün) hafta dizisi (Epifani / Danho'dan Büyük Perhiz'in başlangıcına kadar).
- c) Oruç haftası (Büyük Perhiz)
- d) Diriliş (Pentakost) haftası.
- e) Haberci haftaları (göge çıkıştan 30 Haziran'daki bütün haberciler bayramına kadar).
- f) Yaz haftaları.
- g) Eliya / İlyas haftası (4-7 pazar günleri, ki 1-4 haç pazarları olarak da adlandırılır).
- i) Muşe / Musa haftaları (4-7 pazar günleri).
- j) Kilise takdisi (4 pazar günü) haftası.
- Krş. Ortaçağ Kutsal Sırları'ndaki göge çıkış sonrası 4 (5) pazar, haberciler bayramından (29 Haziran) sonraki 6 pazar, Laurentius'dan sonraki 7 pazar ve melekler bayramından (29 Eylül) sonraki 6 pazar ve benzerleri. Milano Kilisesi bugün bile kendi Ambresiocu ritüeline göre haftaları şöyle bölmüştür: Göge çıkıştan sonraki 1. - 15. pazar; Vaftizci Yuhanna'nın başının kesilmesinden sonraki 1. - 15. pazar; 1. - 3. Ekim ayı pazarları (3. Ekim pazarı katedralin kutsanmasına ayrılmıştır) ve kilise kutsamasından sonraki 3. pazar günü.

Dördüncü Pazar

(Mezmur 140)'dan önceki antifon: Rab kraldır ve kudret giyinip kuşanmış...“ (Mezmur 92'nin tamamı)

(Mezmur 140)'dan sonraki antifon: “Göklerden Rab'be övgüler sunun...” (Mezmur 148, 1-7a).

Beşinci Pazar

(Mezmur 140)'dan önceki antifon: “Rab sürgünleri Siyon'a geri getirince...” (Mezmur 125, 1-5).

(Mezmur 140)'dan sonaki antifon: “Eğer Rab evi yapmazsa...” (Mezmur 126, 1-3 a).

Altıncı Pazar

[203]

(Mezmur 140)'dan önceki antifon: “Dinleyin bütün uluslar...” (Mezmur 48, 2-5).

(Mezmur 140)'dan sonraki antifon: “Derinliklerden sana sesleniyorum, ya Rab...” (Mezmur 129'un tamamı).

Yedinci Pazar

(Mezmur 140)'dan önceki antifon: Babil ırmaklarında...” (Mezmur 136, 1-3).

(Mezmur 140)'dan sonraki antifon: “Bütün yüreğimle sana şükrederim, ya Rab...” (Mezmur 137, 1-4a).

[204] (Akşam duasından) önce birinci ve ikinci yarım-koro tarafından okunan nakarat. ⁽¹⁵⁾

“Kulunun ruhunu sevindir” (Mezmur 85, 4). Bütün kutsallığınla. Kullarının ruhuna (çoğul) barışta huzur ver, ey kral Mesih. Ki orada acı hükmetmesin. Ve keder girmesin. Tam tersine vaad edilen sonsuz yaşam. “Rab'bimiz büyüktür ve övgüye layıktır” (Mezmur 47, 2). Tanrı'ya adadık kendimizi. Babamız Adem'in yaratıcısına. Yaşamımızın ve ölümümüzün umudu. Dünya hiçtir. Dünyanın tadı da hiçtir. Ama uyan

14- Helen akşam duasının (Helence *Stixira is to kirye ekekraksa*) aynı işleviyle karşılaştırmın, ama orada mezmuri dizelerinden değil de, şiirsel parçalardan oluşur.

ve bizi görkeminle canlı kıl. Gökteki Babamıza övgüler yağsın. Kurtarıcımız Kral Mesih'e şükürler olsun. Yeniden geldiği gün bizi uyandırır. Ve adaletiyle bizi yönlendirir. Senin önünde güzelleşen (parıldayan) adaletlilerle. Ve haçına inanan ve tanıyanlarla. Sonsuz yaşam onlarla birlikte bizim mirasımızdır.”

Büyür bayramlarda ve azizleri anma günlerinde antifon yoktur. Yalnız (akşam duasında) nakarat beyitleri okunur ve bu beyitler işaretlenmiştir.

“Ya Rab, Seni Çağırdım” Duası (Mezmun 140).

“Merhametin, Rab’bimiz ve Tanrı’mız ve iradenin öngörüsü bizim üzerimizdedir; her zaman itaat edelim, dua edelim ve şükredelim. Her şeyin Rab’bi (sonsuza kadar).

Eğer gündüz litürjik ayini (Helence *Kiry ekekraksa*) birinci koro tarafından icra edilmişse, papaz ikinci yarım-koro ile başlar. Bunun tersi de olabilir. Ve papaz konuşur: “Ya Rab, seni çağırdım, bana kulak ver. Sözlerime dikkat et ve duamı kabul eyle. Ya Rab, seni çağırdım, beni işit.”

[160] Akşam duasının değişmeyen metinleri 140, 141, 118 (yalnız 105-112 ve 116. mezmurdur. Bu mezmursal birliğini Görkemli Babamız ve Başlangıçta izler).

(Akşam Duasından Sonra)
Antifonlara ve Nakaratlara Dua

“Rab’bimiz ve Tanrı’mız, bağışınla kullarının duasını işit. Merhametinle sana yakaranların ricasını kabul eyle. Ve lütfun ve acımanla günahkârlığımıza karşı sevgini göster. (Sen) vücudumuzun hekimi ve bütün zamanlarda ruhlarımızın iyi bir umudusun. Her şeyin Rab’bi (sonsuza kadar).” *Hudra*’da kaydedildiği gibi (akşam duasından) sonraki antifon.

(akşam duasından)

Sonraki Birinci Yarım-Koronun Nakarata

“Eğil ya Rab ve bana kulak ver” (Mezmun 85, 1).
(Tanrı’nın) Oğlu, Kurtarıcı (Mesih) kurtuluşumuzun uğruna

15- Buraya Conița’ya kısa bir mezmuri sözcüğü aracılığıyla başlanır ve mezmuri metin unsurlarını içermez.

geldi. Bu nedenle Adem'in suretini yeniledin. (Sen) vücudumu aldın ve içinde (yeni vücudun içinde) cinsimizi doğru yola kavuşturdu. (Sen) ölümlerin dirilişine esenlik verdin. Güzelliğinle kullarına karşı merhametli ol. Yeniden geleceğin günde. "Tanrı, güzelliğinin aşkına" (Mezmun 85, 13). İyiliğinle soyumuzu yarattın. Soyumuza cennette yakışan bir görkemlilik giydirdin. Öfkelenildiğinde, günahkâr olduğunda ve senin görkeminden ayrıldığında. Sevgili [205] oğlunu bizi sınaması için gönderdin. O bize, vaad edilen sonsuz yaşamı merhametiyle verdi. Görkemli Babamız: Onur senindir, İsa, görkemli kralımız. Sen ki haçın aracılığı ile soyumuzu hatadan kurtarıp doğru yola erdirdin. Senin büyük gücün yapımızı yenileyecek. Ve ölümü yok edecek ve dirilişi yeniden hâkim kılacak. Ve biz, merhametinle onurlandırılacağız. Kral (ve) yaşam verici.

Akşam Duasından Sonra

İkinci Yarım-Koronun Nakaratı

"O dünyayı düzeltmeye geliyor" (Mezmun 95, 13). Kral (ve) yaşam verici, yükseklerdeki görkemiyle görünüyor. Ölümlere can veriyor ve mezardakileri uyandırıyor. Ve mezarların içindeki ölümler hemen ayağa kalkıyor. Ve ölümler can verene övgü yolluyorlar. "Rab'bin bütün hizmetkârları" (Mezmun 133, 1). Ey siz ölümlüler, bırakın yüreklerinizdeki keder yumuşasın. Çünkü Rab'bimizin günü geliyor ve bizi sevinçlendiriyor. Ve bizi uyku sersemliğimizden uyandırıyor; eğer melekler (aslında nöbet tutanlar) onun önünde ayağa kalkarlarsa. Görkemli Babamız. Rab ölümlere merhamet edecek ve iskeletleri ayağa kalkacak. Amos'un (!)* oğlu, peygamberin öngördüğü gibi. Ki uyuyanlar uyanacak ve içindekilerin hepsi övgü yağdıracak. Çünkü senin yağın çığın, ışığın ve gerçeğin çığıdır.

Ve diyakon, Koruzoto / Karozuta'yı (Dua'yı) okur. "Merhametli Baba." Bkz. S. [127]: [127 = 341]

Günlük Akşam Duası (Diyakon)

"Bırakalım bütün güzellikler (Helence *Stomen kalos*) gayretle ayağa kalksın. Ve şefkatle. (Helence *Proxomen*) (Pazar günlerindeki akşam dualarında, büyük bayramlarda ve azizleri

anma günlerinde: Neşeyle ve sevinç çığlıklarıyla). Yakaralım (Helence *Deidomen*) ve diyelim: Rab'bimiz acı bize (Qurye-Layson). Ve topluluk yanıtıyor: "Rab'bimiz acı bize." Ve diyakon devam ediyor: "Merhametin babası ve bütün avuntunun Tanrı'sı (Krş. II. Korintoslulara 1, 3). Yalvarıyoruz. Kurtarıcımız, bize bakan ve her şeyin besleyicisi. Yalvarıyoruz. (Helence *Efstadia*) Bütün kiliselerin ve bütün dünyanın korunması ve birliği için barış uğruna. Sana yalvarıyoruz.⁽¹⁶⁾ Ülkemiz (yerimiz) ve bütün ülkeler (yerler) için. Ve içlerinde inanç taşıyan herkes için. Sana yalvarıyoruz.⁽¹⁷⁾ Havanın karışması için, (Helence *Efkrasia ton aeron*) yılın bereketli geçmesi ve meyve ağaçlarının verimli olması için (Helence *Efforia ton karpon*) ve bütün dünyadaki (düzenin) yeniden kurulması için. Yalvarıyoruz. Kutsal pederlerin (yani kilise babaları) sağlığı için... ve onların hizmetindeki bütün evlatlar için. Yalvarıyoruz. Bu dünyanın egemenliğini ellerinde tutan krallar (Helence *Basilis*) için. Yalvarıyoruz. Yüreği merhametle dolu Tanrı, ki merhametiyle her şeyi yönetir. Yalvarıyoruz. Ortodoks (doğru inançlı) papazlar (Qaşişe / Qaššişe) ve diyakonlar (Mšamšana / Mšamšono) ve Mesih'in⁽¹⁸⁾ tüm kardeşliği için. Sana yalvarıyoruz. O'na, [128] ki O merhametiyle zengindir ve bol bol bağış dağıtır. Yalvarıyoruz. O'na, ki O dünya zamanından önce oluşmuştur ve egemenliğini kuşaktan kuşağa korumuştur. Sana yalvarıyoruz. O'na, doğası iyi olan ve bütün iyilikleri harcayana. Sana yalvarıyoruz. O'na, ki günahkârın ölümünü istemeyen, tersine hatalarından dönmesini ve yaşamasını isteyene (Krş. Hezekyel 33, 11). Sana yalvarıyoruz. O'na, ki göklerde görkemlendirilir ve yeryüzünde tapınılır. Yalvarıyoruz. O'na, doğumu aracılığı ile [görüntüsü aracılığı ile, veya: oruç tutması aracılığı ile, veya: girişiyle (Yeruşalem'e), veya: dirilişi aracılığı ile, veya: göğe çıkışı

* Amos, 12 küçük peygamberden biri. İÖ 75 dolayında, İsrail krallığında yaşadı ve inancını yaymaya çalıştı. Bilgili olmamakla beraber, gerçek din konusunda derin bir duyguya sahipti. Çok sert bildirisi, Musa'nın tek tanrı anlayışını anımsatır; tapınmada şekilciliğe ve gösterişe karşıdır. Kehanetleri, İsrail'de ilk edebi derlemeyi teşkil eder. (Meydan Larousse, C. 1, s. 469) Yay.

aracılığı ile, veya: aşağıya gönderilmesi aracılığı ile (Kutsal Ruh'un), veya: kutsal haç aracılığı ile] yeryüzünü sevindirdi ve gökleri neşelendirdi. Sana yalvarıyoruz. O'na, ki doğasının ölümsüzlüğü tektir. Ve (O) parıldayan ışığın içinde oturur. Sana yalvarıyoruz. Bütün insanların kurtarıcısı ve özellikle inananların. Sana yalvarıyoruz. Hepimizi bağışınla kurtar, Kurtarıcı (Mesih), Rab'bimiz. Ve yanımızda huzurunu ve sağaltma gücünü çoğalt. Bize acı."

İkinci Dua (19)

"Dua edelim, huzura kavuşalım. Dua edelim ve her şeye kadir Tanrı'dan (Helence *Pantokrator*) istirham edelim." Ve topluluk yanıtlar: (karşılık verir): "Amin."

"O duamızın sesini işitsin. Ve yakarımızı kabul eylesin ve bize acısın. Her yerdeki ve buradaki kutsal Katolik Kilisesi için. Dua edelim. Ve her şeye kadir Tanrı'dan istirham edelim. Amin. Ki O sağaltma gücünü ve barışı dünyanın sonuna kadar içinde taşıсын (Krş. Matta 28, 20). Pederlerimiz, piskoposlarımız (Helence *Episkopo*) için. Dua edelim. Onlar yaşamlarının her günü lekesiz ve eşsiz bir biçimde sürülerinin başında duruyorlar. Özellikle kutsal babalarımızın sağlığı için. Dua edelim. O onları koruyor ve bütün sürülerin başında tutuyor. Onlar sürülerini olatıyor ve hizmet ediyor ve Rab'be mükemmel bir halk (Krş. Luka 1, 17) hazırlıyorlar ki, bu halk iyi ve güzel eserler vermek (Krş. Titus 2, 4) için gayret gösteriyor.

16- Bizim "Sana Yalvarıyoruz (Bizi Duy)" ile karşılaştırım.

17- Altınağızlı'nın (= Basiliyos) büyük Ekteni / Candan Yakarılar'a (Helence *Efxi tis prosteseos*,...) benziyor; Litürji İrenika: (İper... pasis pollios ke xoras ke ton en pisti ikonton en aftais) Huzur denilen Litanay'a / Dua).

18- Altınağızlı ve Basiliyos litürjisindeki dini eğitimcilerin bırakılmasından önceki (2, Helence *Eti deometa iper ton iereon ierdiakonon ke pasis tis en Kristo imon adelfotitos*) Candan Yakarı ile karşılaştırım.

19- Sözcük olarak: "Onun (dişi) refaketçisi." Burada Helencesi ile doğrudan bir koşutluk görünmüyor. Ama bizim Haça Geriliş Cuması yakarısı ile karşılaştırım: Tanrı'nın Kutsal Kilisesi için seçilmiş olan bizler dua edelim...

Bu hâkikatin hizmetinde olan papazlar (Qaššiše) ve diyakonlar (Mšamšane) için. Dua edelim. Onlar, O'nun önünde iyi yürekle ve temiz vicdanla hizmet etsinler. Bütün ruhban ve papaz kitle- si için. Kutsal Katolik Kilisesi'nin çocukları. Dua edelim. On- lar kutsallığın iyi koşusunu tamamlıyorlar (Krş. Habercilerin İşleri; 20, 24). Ve Rab'den umut ve yaşam (canlıların) dünyasında vaat kabulleniyorlar. Kutsalların kutsalı Meryem (Maryam), kutsal bakirenin anısına. Kurtarıcımız ve canverici- miz İsa'nın annesi (Helence *Teotokos, Tanrı'yı doğuran!*).

Dua edelim. Kutsal Ruh ^[129] ki onun içindeydi. İyiliği ile kutsaldır bize. O'nun iradesi bizi dolduruyor. Ve içimizi varlığıyla mühürlüyor. Yaşamımızın bütün günleri. Peygam- berlerin, habercilerin, din şehitlerinin ve inançlıların anısına.⁽²⁰⁾ Dua edelim. O, duaları ve acıları aracılığı ile bize, onlarla (or- tak) huzur (Helence *Efdokia*) ve kurtuluşun yolunu gösteriyor. Ve kendi kutsanmış (litürjik) anısına [memoria / (Helence *Mnimi*) uyarma] ve göklerin krallığındaki canlı ve gerçek karşılaşmayla bizi onurlandırıyor. Kutsal pederlerimizin anısına.

Aziz Mar Grigor (Naziyenzeli), Aziz Basiliyos ve Aziz Yuhanna (Altınağızlı), gerçeğin öğretmenleri ve piskoposları.⁽²¹⁾ Ve Aziz Yakub (Nsibin / Nusaybinli),⁽²²⁾ Aziz Afrēm ve bütün gerçek öğretmenler (ve) papazlar. Dua edelim. Onların duaları ve yakarmaları ile, inançlarının öğretisinin saf gerçeği, tüm Katolik Kilisesi'nde dünyanın sonuna kadar korunacak. Gerçek inançlı pederlerimizin ve biraderlerimizin anısına. On- lar yıprandılar ve dünyadan ayrıldılar; burada gerçeğin bu inancı içinde ve doğru inançlı (ortodoks) imana bağlıydılar. Dua edelim. O kurtarır ve onlara geçişlerini ve karşı yana ilti- hak etmelerini sağlar. Ve onları onurlu yapar, adaetlilerle ve doğruyu yaratanlarla, iradesine uyanlarla birlikte.

20- Ölmemiş (kanını akıtmamış) şehit anlamına geliyor, ama hiçbir zaman Batılı anlamda "Hristiyan olduğu için eziyet edilen değil."

21- 30 Ocak'ta Bizans'daki ortak bayramlarıyla Krş. (Roma ile, Çev..) Vati- kan'a bağlanmamış Nasturiler'de; onların yerine Tarsuslu Diyodoros, Mepsuestiyalı Teodoros ve Nastur gibi sapkınlar.

22- Nsibin piskoposu Ya'kub'a, Hristiyan olduğu için, Galerius takibatında eziyet edilmişti ve Ya'qub İznik Konsili'ne (325) katılmıştı.

Bu yer ve burada oturanlar için. Ve bu kent (veya köy) ve sakinleri için. Bu ev ve bu evi kuranlar için. Özellikle bizim topluluğumuz için de. Dua edelim. O, iyiliğini geçici olarak bırakıyor. Savaş, mahkumiyet, yağma, yer sarsıntısı, açlık, veba ve bütün bu yıkımları. Bunlar vücuda düşmandır. Gerçek inançtan sapanlar için. Ve kalanlar Şeytan'ın bağlarıdır. Dua edelim. Yüreklarının tıkanması dönüşüyor ve onlar Tanrı'nın tek olduğunu, gerçeğin Baba'sı olduğunu anlıyorlar. Ve oğlu İsa-Mesih Rab'bimizdir. Ağır hastalıklara kapılanlar için. Ve kötü ruhlar tarafından deneniyorlar. Dua edelim. O sizlere merhametli ve sağaltıcı meleği gönderir. Ki o melek sizleri ziyaret eder, sağaltır, güçlendirir, destek verir ve acıması ve iyiliği ile teselli verir. Sefalet çekenler, kederliler, yetimler ve dullar için. Ve ezilenler, sıkışanlar için. Ve bu dünyada bulunan cesur olmayanlar için. Dua edelim. O onları lütfuyla besler ve merhametiyle korur. Ve onlar, onun bağışından teselli bulurlar. Ve onlar şiddete uğrayan herkesi kurtardılar. [130] Her şeye kadir Tanrı'ya dua edin ve yalvarın. Sizler böylece O'nu kral yapacaksınız. Papazlar ve kutsal bir halka (Krş. I. Petros 2, 9). Rab'bi çağırın, güçlü Tanrı'yı. [Sizlerin] tüm yüreğinizden ve tüm ruhunuzdan. Çünkü Tanrı şefkatli ve merhametli ve iyi huylu bir Baba'dır. Ve yarattığının yok olmasını istemez. Tersine, O'nun önünde yaşar. Dua etmemiz özellikle uygundur. Ve tanımak, dua etmek, yüceltmek, onurlandırmak ve O'nu tek bir Tanrı'ya, duaya değer Baba'ya, her şeyin Tanrı'sına yükseltmek. Ki O, Kurtarıcı (Mesih) aracılığı ile sağlıklı olmanın yolunu gösterdi ve ruhlarımızın kurtuluşunu. Bize karşı lütfunu tamamladı ve sonuna kadar merhametini (Krş. Yuhanna 13, 1).

Karşılık: "Amin."

Ve papaz devam eder: "Yakararak ve niyaz ederek barış meleşinden merhamet diliyoruz.

Karşılık: "Senden, ya Rab."

Ve papaz devam eder: Gece ve gündüz, yaşamımızın bütün günleri kiliseye gelmek, kilisenin kopmaz bir parçasıdır. Ve

günahsız bir yaşam istirham ediyoruz.

Karşılık: “Senin için.”

Sevginin giysisi mükemmelliğin bağıdır (Kırş. Koloselilere, 3, 14). Kutsal Ruh’un mükemmelliğini diliyoruz.

Karşılık: “Senden.”

Günahların affedilmesini ve yaşamımıza yarayacak olan senin tanrısallığınla barışmayı diliyoruz.

Karşılık: “Senden.”

Rabbin merhametini ve her zaman varolan iyiliğini istiyoruz (Helence *Eaftos ke alliyos*).

Karşılık: “Senden, ya Rab.”

Ruhlarımızı (kendimizi) ve her birimizi Baba’ya ve Oğul’a ve Kutsal Ruh’a sunuyoruz (Helence *Paraţomiţa*).

Karşılık: “Sana ya Rab, Tanrı’mıza.” (Helence *Sui kirye*)
[205, 16]

Papazın Kapanış Duası

Ve papaz duayı okur: “Sana, ya Rab, güçlü Tanrı’ya, bedenlerimizi ve ruhlarımızı sunuyoruz. Ve senden, Rab’bimizden ve Tanrı’mızdan suçlarımızın ve günahlarımızın affını diliyoruz. Niyazınla ve merhametinle, tüm zamanlarda yaptığın gibi, bağışla bize bunu. Her şeyin Tanrı’sı (sonsuz kadar).”

Üçleme / Trisagiyon

Ve papaz duayı okuyan diyakona döner: “Tüm ulus seslerinizi yükseltin ve yaşayan Tanrı’yı övün.”

Ve topluluk makama uyararak söyler (şarkı söyler): “Kutsal Tanrı, Kutsal Güçlü. Kutsal Ölümsüz. Bize merhamet et.⁽²³⁾ Baba’ya ve Oğul’a ve Kutsal Ruh’a (Görkemli Babamız). Kutsal Tanrı. Kutsal Güçlü. Kutsal Ölümsüz. Bize merhamet et. Ezelden ebede. Amin. Amin. (Başlangıçta). Kutsal Tanrı, Kutsal Güçlü, Kutsal Ölümsüz. Bize merhamet et.”

23- Haça Geriliş Cuması’nın haç onurlandırılmasında ve hatta Roma ritüelinde: Agios o Theos. Kutsal Tanrı...

Ve topluluk devam eder: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Üçleme'den Sonraki Dualar

Pazar Günleri ve Büyük Bayramlarda

“Doğası kutsal olan seni, kutsalı. Ve varlığı görkemli olan. Ve tanrısallığı her şeyden yüce ve ulu olan. Ezelden bu yana doğası kutsal [206] olan. İman edelim, dua edelim ve her zaman görkemleştirelim. Her şeyin Tanrı'sı (sonsuzaya kadar).”

Azizleri Anma Günlerinde

“Kutsal, Muhteşem, Güçlü ve Ölümsüz. Kutsallıkta oturan ve iradesi (kendi içinde) dinlenen. Biz (sana) niyaz ediyoruz: Bize bak, ya Rab; bizi sakın ve merhamet et, her zaman yaptığın gibi. Her şeyin Tanrı'sı (sonsuzaya kadar).”

Duayı okuyan diyakon konuşur: “Kutsa bizi ya Rab (Helence *Eflogison despota*). El konulması için eğin başlarınızı ve kutsanmayı kabul edin!” (24)

Ve başpapaz konuşur: “Kurtarıcı, göklerin krallığında hizmet etmeni parıldatsın.” Ve topluluk toplu olarak devam eder.

Basilika Duası⁽²⁵⁾

“Ve biz, kendimiz, şükürlere layık, üçleme inancında kararlıyız. Biz, hepimiz bir sevgide birleşiriz. Sana layık olmak istiyorsak, sana övgü, şan, tapım göndermeliyiz ve her zaman dua etmeliyiz. Her şeyin Tanrı'sı (sonsuzaya kadar).”

24- Bizim diyakonsal çağrımız olan “Tanrı'nıza başınızı eğin” i oruç zamanının bayram ayınlarındaki Topluluğa Yönelik Vaizler'e çağrı olarak Krş.

25- Basilike [Helence *Basilika*] (Süryanice: *Basaliqe*)'nin en eski biçimi Bizans ritüelinde, Doğu Roma İmparatoru için okunan duadır. İmparator akşam duasına Ayasofya'da katılacaksa, Bizans ruhbanları ona tahta kadar refaket ederlerdi. Doğu Süryani ritüelinde, “Basilike'ye Conița” kutsal haç töreni sırasında şarkıyla söylenirdi ve bu, ritüele Katolikos III. İşoyeb tarafından katılmıştır. Konstantinopolis'ten örnek alındığı için Basilike adını da taşır.

Eğer günün düzeninle (Helence *Taksis*) kaydedilmişse topluluk burada kapanış mezmurunu (Suyaqe) ⁽²⁶⁾ okur. Ve günün Basilika'sı için Coniço / Coniça'yı (nakarat) okurlar. Ve tekrarlarlar. Ve Görkemli Babamız'ı söylerler.

Advent'ten ⁽²⁷⁾ Görünüşe Kadar

“Başlangıçta. Eski zamanlarda Tanrı Awraham / İbrahim'e seslendi ve konuştu: Senin tohumlarının aracılığı ile bütün günahkar halklar kutsandı (Krş. Tekvin 22, 18). Ki onlar günahlarıyla birlikte ölmüşlerdi. Ve yanlışlarından ötürü yok olmuşlardır. Çünkü sizi toplayan ve de ağrılarınızı dindirecek olan O'dur. Eski çağların peygamberinin baktığı gibi: (Krş. İşaya 53, 4). O acılarımızı üstlenecek ve hastalıklarımızı O taşıyacak. Bu nedenle, şöyle diyerek çağırıyoruz: Onur sana, her şeye kadirin oğlu.”

Görünüş Haftasında

“Başlangıçta. Göründüler ve yaratılarda kendilerini gösterdiler. Varoluşun üç kişisi. Ürdün Irmağı'nda vakit dolunca (Krş. Galatyalılara 4, 4). Baba haykırdı ve sesi yükseklerden geldi. Bu benim sevgili Oğlum'dur (Krş Matta 3, 17). Ve bize gerçek imanı öğreten Ruh.”

“Bütün halka söylenmeli (Süryanice *Nemar*): Amin, Amin (Mezmunur 105, 48). Meryem, Kutsal Bakire, İsa'nın, kurtarıcımızın annesi. Niyaz edin ve merhamet dileyin. Senin kucağında görünen çocuk. Lütfuyla bize yaklaşıyor. Dar salonların vakti geldi. Ve bizi refaha (sağlığa) ve barışa [207] götür. Dualarının aracılığı ile. Kilise ve çocukları kötülüklerden korunsun. Yüceliğinin açıklanacağı görkemli günde, seninle

26- Bitiş mezmuru (Süryanice: *Suyaqe*) bir veya iki Hıllale bütünlüğüne erişebilir.

27- Aslında “bekleme, ilan etme.” Vatikan'a bağlanmamış Nasturiler'in ve bağlanan Kildaniler'in Doğu Kilisesi'nin tek grubu olarak bizim gibi dört Advent pazar günleri var.

(birlikte) ışığın geldiği, içinde bizi ferahlatacak olana layık olmak isteriz.” (28)

Kuşkusuz oruç zamanından Pentakost’a kadar Başlangıç’la başlayan Basilika’da ve gece ayini Conița’ında nakarat beytleri yoktur.

Haberciler Haftasında

“Başlangıçta. Kurtarıcı habercilerini seçti. Ve onlara manevi gücü giydirdi. Onlar böylece yeryüzünün vaizleri (Helence *Kirikes*) oldular. Ve kurtarıcının yaratıcı tanrısallığının muhteşemliğini açıkladılar. Ellerindeki mucizevi güçler aracılığı ile. Selamet ve huzur içinde kiliseni sev. Ve adını vaaz edenlerin başına yönel ve yasakların gözlemcisine. Adaletinle ya Rab, kurtuluşumuz korunsun. Ve senden (gelen) barışta, senin zaferini vaaz etsinler.”

Nemar (29) (=Bütün halk söylemeli: Amin, Amin): “Mer-yem, Kutsal Bakire” vd.

Yaz Haftasından Hac Yortusuna Kadar

“Başlangıçta. Dua edenlere kulak ver, ey kurtarıcı. Ve hazine odandan bize gönder. Şefkat, merhamet ve selamet. Ve suçların affedilmesini. Ve arslan çukuruna atılan Daniyel’i duyduğun gibi. Ve ateş fırınındaki Hananya’nın yoldaşlarını. Bizi kurtar Rab’bimiz; kötü krallardan, beylerden, kötü insanlardan ve acımasız şeytanlardan. Arslanın bizi tehdit ettiği ve yoketmek istediği tarzda. Üstün gücünün aracılığı ile. Onların yaptığı karmaşayı sakinleştir. Ve selamet aracılığı ile bizi sakinleştir, ey övgüye layık kral.”

28- Yani bir tür Teotokiyon (Bizans Tanrıannesi beyitleri).

29- Nemar (Süryanice, Latince’si *dicat*) şu tümcenin kısaltılmışıdır: “Tüm halk söylesin. Amin. Amin.” (Mezmun 105, 48) ve Görkemli Babamız’dan sonraki bir Conița’nın bir veya çok sayıda bitiriş beyitleri için önkonuşma olarak hizmet verir. Başlangıçta ise, üçlemeye kısa bir övgüdür.

Nemar: “Meryem, Kutsal Bakire” vd.

Haç Yortusundan Kilise Kutsamasına Kadar

“Başlangıçta. Haçın büyük gücünün aracılığı ile. Kilise zafere sahiptir. Ölüm üstüne ve Şeytan üstüne. Ve selamete sevinir. Ve ululanarak göklere yükselir. Gerçeğin düşmanlarının önünde. Çünkü o (haç), onun (kilisenin) alçak konumunu yükseltir. Onu etkileyen mucize aracılığı ile ve onun orada olduğu gün. Bakın onun çocukları nasıl yüceltici mezmurlar okuyarak seviniyorlar. Daha da güçlü mücadele etmeleri için onları zafer geçidi yapmaya salar. Çocukların için verdiği zafer sözünü tut; vahyinin muhteşemliği içinde.”

Nemar: “Meryem, Kutsal Bakire” vd.

Kilise Takdisinin Pazar Günlerinde

Başlangıçta. Ya Rab, bu kutsal evi tahtının temeli yaptın. Elinle onu sağladın, ya Rab. Ve bu kutsal evin içine mahzunların gözyaşları ve duaları [208] alınmalı. Ve oradan (kutsal evden) dışarıya bütün şefkat yardımları ve bütün şefkat armağanları akmalı. Halkın ve çayırdaki kuzucukların için (Krş. Mezmur 94, 7), ki onlar haçının aracılığı ile selamete erdiler ve yüceliğinin adına sığınmaları kabul edildi.”

Nemar: “Meryem, Kutsal Bakire” vd.

Şimdi geçerli olan aktarıma göre, burada günün Ewangelium'u⁽³⁰⁾ okunur. Ve topluluk Zumara / Zumoro,⁽³¹⁾ (Helence *Kiryē ekekraksa*) Hıdıra veya Gazza'da kaydedildiği gibi, okur.

Advent, Doğu, Görünüş Haftası, Diriliş Haftası, Pentakost ve Rab'bin bütün ulu yortularının Basilika'sınā⁽³²⁾ göre antifondan önceki dua: “Senin şefaati etkiye ya Rab, harikulade ve söylenebilmesi imkansız. Merhametin ve şefaatin etkisi-

30- Helence büyük akşam duası (büyük bayramlarda) da okunarak söylenir.

31- Psalmellus (Süryanice: *Zumara / Zumoro* = Psalmodie, şarkı) kavramıyla, Milano'nun Amrosiascı ritüelindeki gibi, tek mezmuri dizeleri veya yalnız dize parçalarının okunması anlaşılır.

32- Gece ayininde s. [223, 17], s. 93; “Qanona Duası” denilir. Krş. dipnot 58.

ni gösterir, mükemmelleştirir ve zayıf doğamızın selametini ve yenileşmesini yerine getirir. Başlangıçta, O bizdendir (bizim aldığımız). Biz ululuk, onur, iman ve dualarımızı bütün zamanlarda sana gönderiyoruz. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Büyük Oruçtan, Yaz Haftasından, Eliya Haftasından Hac Yortusuna Kadar ve Bütün Hafta Sonlarında

“Sakın bizi, sen merhametli, lütfunla. Ve bize acıyarak bak. Bize bakışını döndürme ya Rab ve tanrısal inayetini esirgeme. Çünkü umudumuz sendedir ve itimadımız; bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Haberciler Haftasında

“Duası ya Rab, kutsal habercilerin. Ve gerçek vaizlerin (Helence *Kirikes*) dileği. Ve zafer dolu koşucuların niyazı ve önkonusması. Gerçeğin vaizi, (Helence *Kirikes*), adaletin müjdecileri. Yaratılıştan selametini insanları. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında kopmaz bir parçamız olsun. Her şeyin Tanrı’sı (sonsuzaya kadar).”

Haç Haftasında

“Bırak bütün bölgelerde şefaatin otursun. Kiliseni haç aracılığı ile yönlendir. Ve çocuklarını lütfunla koru. Onlar böylece ululuk, onur, iman ve dualarımızı her zaman sana gönderiyorlar. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Kilise Kutsaması Haftasında

“Bağışınla güçlendir ya Rab, kilisenin temelini. Lütfunla koru kapılarını. Ve bırak görkemin, senin hizmetin ve şanın için tapınakta otursun. Dünya vaktinin bütün günleri. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

[209] Azize Meryem’in Anıldığı Büyük Bayramlarda

“Duası ya Rab, kutsal bakirenin. İmrenilen ananın isteği. Şefkat dolu olanın niyazı ve konuşması (Kırş. Luka 1, 28). En kutsal olan Azize Meryem. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında bizim yanımızda olsun. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Baba’mızın (Bir Şahıs) Anılma Gününde.⁽³³⁾

“Duası, isteği, konuşması ve niyazı görkem dolu Kutsal Babamız’ın. Zengin zaferin ve bütün refaketçilerinin (manevi oğullar) azizi N. N. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında bizim yanımızda olsun. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Din Şehitlerini ve İmanlıları Anma Günlerinde

“Duası ya Rab, senin şehitlerinin. Ve imanlılarının dilekleri. Koşucuların niyazı ve konuşmaları, dileğini yerine getiren. Bizim için senin tanrısallığına katılsın. Sen bize selametini ve barışını bütün dünya (zamanlarında) günlerinde göster. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Kilise Öğretmenlerini (Malpane / Malfone) Anma Günlerinde.

“Duası ya Rab, kutsal ruhbanların. Ünlü kilise öğretmenlerinin isteği. Koşucuların niyazı ve konuşmaları, isteğini yerine getiren. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında yanımızda olsun. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Vaftizci Yuhanna’yı Anma Gününde

“Doğru vaftizcinin duası. İyi elçinin isteği. Gerçek vaizin niyazı ve konuşması. Görkemli ve kutsal şehitin. Ünlü Aziz Yuhanna’nın. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında bizim yanımızda olsun. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

33- Anlatılmak istenen kilise hamisi veya manastıra bir vakıf bağışlayan kişilerdir.

Yılın Bütün Çarşamba Günlerinde

“Koru bizi Rab’bimiz ve Tanrı’mız, güçlü ve yenilgi bilmeyen silahla. İmrenilen annenin dualarıyla. En kutsal Azize Meryem. Ve göksel gelinin yatak odasında, onunla birlikte olmayı bize bahşet. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Yılın Bütün Cuma Günlerinde

“Ölenleri niyazınla uyandır ya Rab ve adaletinle yönlendir onları. Onlara uygun giysiler giydirdi krallığında. Ve onları adaletlilerle, isteğini yerine getirenlerle, yukarda Yerusalemlerde birleştirdi. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Ve topluluk günün antifonunu, Hıdıra ve Gazza’da kaydedildiği gibi, okur. Ve antifonun sonunda yalın bir sesle (düzgün bir tonda) söylerler: Ey Göklerde ki (sensin), Babamız (34) vd. (Bkz. s. 51).

Ve kilisenin başı dua eder: “Kutsal adına Rab’bimiz ve Tanrı’mız şükürler olsun. Tanrısallığına [210] dua ediliyor. Senin hükümlerinin onurlandırılıyor. Ve varlığın yüceltiliyor. Halkına ve otlarındaki (Krş. Mezmur 94, 7), kuzucuklarının üstüne, senin kutsal üçlemenin sonsuz merhameti bütün zamanlar yağsın. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

İkinci Dua: Göklerde ve yerde ya Rab, senin tanrısallığına gıpta ediliyor. Ve senin hükümlerine dua ediliyor. Bütün zamanlarda kutsal, muhteşem, ulu ve yükseklerde (dir), senin kutsal üçlemenin tapınılan ve görkemli adı. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Ve topluluk, eğer yeri gelmişse, burada Subbaca / Suboco’yu(35) okur.

34- Batı’nın manastırsal ritüeli her gün burada (kuşkusuz bayramsal) Ey Göklerdeki Babamız’ın okunmasını tanır. Roma ritüelinde ise aynı yerde yalnız Advent ve oruç zamanlarının bayramında akşam duası okunur.

35- Süryanice *Subbaca / Suboco*, doymak; çünkü litürjik olan ve akşam yemeğine bağlanan dualar bu ortak ad ile bir araya getirilir.

[210] Subbaca'dan Önceki Dua

“Bizi liyakatli kıl Rab’bimiz ve Tanrı’mız, huzurlu bir akşamın ve sakin bir gecenin sonunda. Ve lütuf bekleyen bir sabahta. Ve iyi işler yapılmış bir günde. Ki biz yaşamımızın her günü senin tanrısallığına sığınalım. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

[130, 8] Subbaca Duası

“Güzel güzel uyanalım (*Helence Stomen Kalos*). Güçlü Tanrı, atalarımızın her şeye kadir Tanrı’sı. Sana yakarıyoruz. Kutsal, iradesi kutsallığın içinde dinlenen ve oturan sonsuz mutluluğa erişmiş olan. Sana yakarıyoruz. Parıldayan ışığın içinde oturan kralların kralı ve hükümranlığın Rab’bi. Sana yakarıyoruz. Ki O’nu insanlardan hiçbiri görmez. Ve göremez de (Krş. I. Timoteos 6, 16). Sana yakarıyoruz. O ki, bütün insanların yaşamını kurtarmak ve gerçeğin irfanına erişmelerini ister (Krş. I. Timoteos 2, 4). Sana yakarıyoruz. Sağlık için. Merhametli Tanrı. Ki O, gökte (dir). Selametini ve barışın, sana tapanların topluluğundadır, (Mesih), kurtarıcımız. Ve acı bize.”

[210, 11] Subbaca'dan Sonraki Dua

“O ki kapıya vuranlara, kapıyı açar. O ki, O’na ait olanların dileğini duyar. Rab’bimiz ve Tanrı’mız duamıza merhamet kapısını aç. Yakarı duamızı kabul eyle. Ve duamıza, senin zengin ve bolluktan taşan hazine odandan, merhametle yakarılarımıza kulak ver: (Sen) güzellik, ki merhametini ve bağışını, seni çağıran ve sana yalvaran yoksul ve sıkıntı içindeki kullarından, bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında, esirgeme. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

İkinci Dua: “Kim ki haklıların ve adalet için yaratılanların sesine kulak verir, onlar da ona sürekli müteşekkir kalırlar. Ve kim ki onların dileklerini yerine getirir, onlar da ondan korkarlar. Şefkatle kulak ver ya Rab, kullarının duasına. Sana dua edenlerin yakarısını merhametle kabul eyle. Ve sıkıntı, eziyet

çeken, bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında, seni çağıran ve sana yalvaran kullarına karşı şefkatli ol. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Daha sonra elini başın üzerine koyması önceliğine uygun olarak (kutsama) ve sırayla her papaz bir dua okur.

Yardım İsteme Duaları (36)

1

“Yardım et ya Rab, merhametinle. Lütfunun desteğiyle. Senin kutsal üçlemenin saklı ve onur dolu gücü. Ve senin adaletin şefkat ve merhamet dolu(dur). Sana yakaranların zayıflığını koru. Senin kutsal evinden bütün şefkatli yardımlar ve bütün iyilikler çıkar. Tamamen kutsal olan Azize Meryem’in duası ile. Ve bütün seninle barışanların duası ile. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

2

“Senin kutsaman ile, Rab’bimiz ve Tanrı’mız, kulların kutsansın [211]. Ve senin iradenin kayrası aracılığı ile sana yakaranlar korunsun. Sürekli selameti ya Rab, senin tanrısallığının. Ve senin hükümrانlığının her zaman süren huzuru. Dünya (zamanının) bütün günleri, kilisende ve halkın için hüküm sürsün. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

3

“Senin kutsaman (dır) ki, her şeyi kutsar. Senin huzurun herkese huzur verir. Ve bağışın herkese şefkattir. Tanrı’mızın tapınmaya layık korunması. Bizimle ol, bizim aramızda ve çev-

36- Burada Helen akşam duasındaki bir dizi kısa ilahi, şiirsel tek beyitlerin karşılığıdır.

remizde ol. Ve bizi bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında kötülükten ve kötülüğün gücünden (çoğul) koru. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

4

“Senin kutsamanla Rab’bimiz ve Tanrı’mız, kutsanmak istiyoruz. Ve senin kayranla korunmak. Senin gücün bize destek oluyor. Senin yardımın bize refakat ediyor. Senin adaletin bizi koruyor. Kurtarıcılığın bizim aramızda hükmediyor. Haçın bizim için yüksek bir duvar ve iltica yeri oldu. Kanatlarının altında kötülükten ve kötülüğün gücünden esirgenmek istiyoruz, bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

5

“Şükürler (olsun) ya Rab, lütfettiğin merhamete. Ve tapınmak vaad olsun senin haşmetine. Ve her zaman öğrenmek sana bakmayı. Ve sende bizi övmek. Ve yaşamımızın bütün günlerinde senden umudumuz kesilmesin. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

6

“Senin kutsaman Rab’bimiz ve Tanrı’mız, halkının üzerinde olsun. Ve senin bağışın, biz zayıf ve günahkarların devamlı üzerinde olsun. Umudumuz, nimetlerimiz ve sığınma yerimiz merhametle dolsun. Suçlarımızı ve günahlarımızı affet. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

7

“Baba’nın selameti bizimle (olsun). Oğul’un sevgisi

aramızda (olsun). Ve Kutsal Ruh kendi isteğine göre bize yol gösterebilir. O'nun merhameti ve bağıışı, bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında üzerimizde (olsun). Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

8

“Selametini ya Rab, içimizde yer edinsin. Barışın içimizde hükümran olsun. Ve sevgin yaşamımızın bütün günlerinde aramızda büyüsün. Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

9

“Adaletini ya Rab, bizi koru. Ve bizi kanatlarının altına sakla. Ve yardımın yaşamımızın bütün günlerinde bize refaket etsin. Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

10

“Ya rab, bize devamlı selamet ver. Sevgi ve merhametli sevgi gayreti. Yaşam, kutsallık ve sevinç. Ve yaşamımızın bütün günlerinde son bulmayacak iyi yaşam düzeyi. Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

11

“Uyumayan bir koruyucu ol. Koyunlarının oturduğu kent için. Ki onlar (koyun sürüsü) [212], senin sürünün kanına susamış kurtlar tarafından zarar görmesinler. Çünkü sen kuruyan bir denizsin. Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

12

“Kutsamanla ya Rab, kutsa bizi. Kayranın duvarıyla bizi sar. Bize verdiğin lütuflar azalmasın. Ve senin parıldayan yatak odanda, bırak bizi masanın çevresinde oturalım. Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

13

“Gel ya Rab, başışınla bize destek ver. Senin merhametlele kurtuluşumuz berraklaşsın. Ve adalet patikasındaki yaşam yürüyüşümüzü yönlendir, yaşamımızın bütün günlerinde. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

14

“Ya Rab, el açıklığını göster bize. Eğer adaletinin yönü bize doğruysa. Ve merhametin bize destek olsun. Büyüklüğünün (haşmetinin) görüneceği gün. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

15

“Senin kutsaman, lütfun ve adaletin merhamet ve şefkatle dolu (dur)... (37) Sana yakaranların, ki onlar seni çağırıyor ve bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında sana yalvarıyorlar, topluluğunu (kümeni) koru ve onlara yol göster. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Meryem Ana’ya

“Duası ya Rab, Kutsal Bakire’nin. İmrenilen annenin isteği. Şefkatle dolu olanın yakarışı ve konuşması. En kutsal Azize Meryem. Zafer kazanmış haçın büyük gücü. Ve tanrısal yardım. Vaftizci Yuhanna’nın duası. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında bizim için devamlı olsun. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Habercilere •

37- Görünüşe göre vaaz eksik.

“Duası ya Rab, aziz habercilerin. Gerçek vaizin ricası. Ünlü koşucuların yakarışı ve konuşmaları. Gerçeğin vaizi, (Hence *Kirikos*) adaletin müjdecileri. Yaratılıştta, selametın tohumunu ekenler. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında bizim için kalıcı olsun. Her şeyin Rab’bi (sonsuzı kadar).”(38)

Azızlere

“Şanlı ve kutsal pederimiz Aziz Tuma’nın, kutsal habercinin duası, yakarışı, konuşması. Adday ve Mari’nin,(39) Doğu’nun öğretmenleri. Ve Aziz Ştefanos / İsteıfanos’un, şehitlerin ilkinin. Aziz Şamcun Bar-Şabbace / Şamıun Bar-Sabba’e’nin.(40) Nsibinli Aziz Ya’kub’un ve Aziz Afrēm’in. Ve ünlü şehitin, güçlü kahraman Aziz Gewergis’in. Ve Aziz Qurıaqos / Kuryakos’un. Ve Aziz Peııyon’un.(41) Ve Aziz Hērmēz / Hürmüz’ün. Ve kutsal Awgin’in(42) ve onun bütün ruhban kümesinin. Ve Azize Barbara’nın [213]. Ve Azize Şmuni’nin(43) ve her iki oğlunun. Ve Meskenta’nın ve her iki oğlunun. Ve Rab’bimizin bütün şehitlerinin ve azizlerinin. Bize sürekli bir yüksek duvar ve güçlü bir sığınma yeri olun. Böylece o (yani yalvaran) vücutlarımızı ve ruhlarımızı kötülükten ve kötülüğün gücünden (çoğul) kurtarsın, özgürleştirsın ve muhafaza etsin; bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuzı kadar).”

Kutsama

Daha sonra kilisenin papazı topluluğu kutsar. Eğer kendisi orada değilse, ikinci yarım-koro’daki papaz kutsar. Ve eğer dua birinci yarım-koro’da başlamışsa, kutsama birinci yarım-koro’dadır.

38- S. 70’de ele alınan haberciler haftasının Qanona duasıyla aynı anlamda.

39- Haberci Tuma ve haberci öğrenciler Adday ve Mari, söıylençeye göre Pers ülkesinin Doğusundaki ilk misyonerlerdi; Krş. s. 10.

40- Katolikos, yani Pers Kraliyet Kilisesi’nin başpiskoposu ve Saliq / Qısfon’un başruhanisi, II. Şapur’un büyük takibatı sırasında 341 yılında öldü; Krş. s. 17.

41- Peııyon Persopolis’de şehit olmuştu.

42- Awgin / Evgin Mezopotamya rahipliğinin kurucusu olarak bilinir.

“Şükürler olsun sana İsa, zafer kazanmış kralımız. Sonsuz Baba'nın parlayan sureti. Başlangıçsız yaratıldı. Bütün zamanların ve yaratılan varlıkların üstünde. Zira bizim için umut ve bekleme yoktur. Senin dışında, ey yaratan. Adalet getirenlerin ve seçkinlerin duası aracılığı ile. Ki onlar başlangıçtan beri sana bağlandılar. Günahlarımızın affedilmesi için bize acı. Eskiden yaptıklarımız için. Dar mekanlarımızdan kurtulalım. İsteğimiz (çoğul) duyulsun. Ve bizi senin parıldayan ışığına götür. Bizi haçta yaşamını feda ettiğin gibi koru. Bütün saklı ve açık zararların önünde. Şimdi (†) ve her zaman ve ezelden ebede (kadar).”⁽⁴⁴⁾

Ve papaz topluluğun üzerinde istavroz çıkarır.

Bir Diğer Kutsama Duası

“Rab'bimiz ve Tanrı, zayıf kullarının duasını kabul eylesin. Tanrısallığının tahtı (Helence *Vima*) önünde. Bu bizim topluluğumuz, hazretlerinin dileğine (çoğul) hizmet etsin. Senin tarafından karşılanmak, vücutların sağlıklı olmasına hizmet eder. Ve suçların affedilmesine. Ve günahların terk edilmesine. Ve devamlı selamet ya Rab. Ve her zaman barışın sürmesine. Ve sevginin bir gönüllü olması ki, bizden uzaklaşmaz ve aramızdan ayrılmaz. Dünya zamanınca oluşan bütün zamanlarda. Şimdi (†) ve her zaman ve ezelden ebede (kadar).”

Bir Diğer (Kutsama Duası)

“Bütün sonsuzlukta Tanrı'ya şükürler olsun. Ve bütün zamanlarda O'nun kutsal adı görkemleşsin. Ki O'na yalvaralım. Ve merhametinin engin sularına yakaralım. Krallığının haşmetli görkemini bize layık etsin. Ve O'nun kutsal melekleriyle topluluk sevinçlensin. Ve yüzün örtüsünün O'nun önünde açılması. Orada, sağında Yeruşalem ayakta duruyor. Lütfunun ve merhametinin aracılığı ile. Şimdi (†) ve her zaman ve ezelden ebede (kadar).”

43- Mort Šmuni / Azize İsmuni yedi Makkabi kardeşin annesidir. Meskenta / Meskento ise Musul katedralinin koruyucusu adını taşır.

44. (Helence *Non ke aye ke is tus ayonas amin*) bitiş formülüyle karşılaştırın.

Bir Diğer (Kutsama Duası)

“Evinde toplandığımız her Şeye kadir Tanrı. Ve onun büyüklüğünün (haşmetinin) önünde eğiliyoruz. O’nun merhametindeki büyük umudun temelinde. O duamıza Şefkatle kulak versin. Ve affedici sevgisiyle dualarımızı kabul eylesin. Merhametinin engin sularında borçlarımızın ve günahlarımızın [214] kiri yıkansın ve temizlensin. O, krallığının görkemli evinde ölülerimiz ruhlarını huzur içinde yatırsın. O, hepimizi büyük sevinciyle havaya uçursun. Bizi ve bütün yaratılanları merhametinin, lütfunun ve kayrasının hakkıyla örtsün. Şimdi (†) ve her zaman ve ezelden ebede (kadar).”

Bir Diğer (Kutsama Duası)

“Her Şeye kadir Tanrı, ululuğunu (çoğul) ağzımıza yerleŐtiren. Ve Şarkısını dilimizin üstüne. Türküsünü gırtlağımıza. O’na olan imanı dudaklarımıza. Ve O’na olan inancı yüreklerimize. O dualarımıza kulak versin. Yakarılarımızı kabul eylesin. Yakarılarımız (çoğul) aracılığı ile barıŐtırsın. Ve borçlarımızı almasın. Bizim için isteğimiz (çoğul) geçerli olsun ve geri çevrilmesin. Ve merhametinin büyük hazinesinden. Merhametini ve Şefkatini üzerimize akıtsın ve bütün uçlardan bütün dünya üzerine. Şimdi (†) ve her zaman vd.”

Bir Diğer (Kutsama Duası)

“Aramızdaki her Şeye kadir Tanrı’nın adına Şükürler olsun. Ki O zamanları ve zaman aralıklarını düzenledi. Biz zayıfları ve günahkarları korusun ve bütün uçlardan, bütün dünyaya. Ve kutsal kilise ve evlatlarına. Bizden ayrılmış ve kopmuŐ olan babalarımız, biraderlerimiz, kilisenin başı, öğretmenleri, ölenler ve ölmüş olanlar. Ve Kurtarıcı’daki (Mesih’teki) bütün kardeŐliđimiz. (Tanrı’nın) hakkı kayrasında ve merhametinde. Şimdi (†) ve her zaman ve ezelden ebede.”

Bir Diğ̈er (Kutsama Duası)

“Tanrı’ya şükür. Meleklerle şan. Şeytana utanç. Haça ibadet. Kiliseye yükseliş. Ölenlere yeniden dirilme. Günah çıkaranlara (topluluğ̈a) kabul. Mahkûmlara salıverilme. Zayıflara ve hastalara sağılık ve şifa. Dünyanın dört bir köşesine büyük selamet ve barış. Ve bizim üzerimize de, ki biz zayıf ve günahkarız, ibadete layık Tanrı’nın merhameti ve şefkati. Gel, koru, al, kal, hâkimiyet kur ve devamlı üzerimizde kal. Şimdi (†) ve her zaman ve ezelden ebede.”

Bayram Günlerinde Akşam Ayini

[214, 26] Kilisenin başı başlar: “Yükseklerdeki Tanrı’ya şan (olsun)...” Ve topluluk sade bir sesle dua eder:(45) “Ey Göklerdeki Babamız...” (Bkz. s. 51).

[215] Akşam Duası (Akşamın Duası): “Şükretmek istiyoruz ya Rab, senin tanrısallığına...” (Bkz. s. 52) Topluluk antifon ve nakarat kitabında [Liber Psalmorum, Mezmur Kitabı, s. 159 = Breviarium Chaldaicum (Kildani Ayin Kitabı) s. 373],(46) kaydedildiğ̈i gibi, günün her iki Marmıta’sını(47) okur.

Laxu Mara(48) Duası: “Her şeyin üzerinde (her şeyi kapsa-

45- Bayramlardaki akşam duasında olduğ̈u gibi, s. 51, “sesli (makamlı)” bayramsal tarzda değıil.

46- Pazartesi akşam duası (Vulgata’ya göre sayılama): Mezmur 10, 11, 12, 13, Birinci Marmıta gibi; Mezmur 14, 15, 16; İkinci Marmıta (2. Hıllala’dan) gibi.

Salı akşamı duası: Mezmur 24, 25, 26; Birinci Marmıta gibi; Mezmur 27, 28, 29, İkinci Marmıta (3. Hıllala’dan) gibi.

Çarşamba akşam duası: Mezmur 61, 62, 63, Birinci Marmıta gibi; Mezmur 64, 65, 66, İkinci Marmıta (8. Hıllala’dan) gibi.

Perşembe akşam duası: Mezmur 95, 96, 97, Birinci Marmıta gibi; Mezmur 98, 99, 100, İkinci Marmıta (14. Hıllala’dan) gibi.

Cuma akşam duası: Mezmur 84, 85, Birinci Marmıta gibi; Mezmur 86, 87, İkinci Marmıta (12. Hıllala’dan) gibi.

Cumartesi akşam duası: Mezmur 144, 145, 146, Birinci Marmıta gibi; Mezmur 147, 148, 149, 150, İkinci Marmıta (20. Hıllala’dan) gibi.

47- Antifon ve karşılıklar (Süryanice: *Da Qđam Wa d Başar / Da Qđom Wa d Boşar*, “Önce ve Sonra”) tatil günlerindeki akşam dualarını ve diğ̈er bazı parçaları içerir.

yan).” (Bkz. s. 54) ve (Laxu Mara şarkısı): “Seni, her şeyin Rab’bi.” (Bkz. s. 54) Ve topluluk (akşam duasından 140) önce, antifon ve nakarat kitabında kaydedildiği gibi, antifon ve nakaratı okur.

Dua: “Rab, seni çağırdım.” (Helence *Kiry ekekraksa*) “Senin merhametini Rab’bimiz.” (Bkz. s. 57) Ve topluluk dua eder (değişmeyen akşam mezmuru, 140): “Rab, seni çağırdım.” (Bkz. s. 57)

(Mezmun 140)’a göre antifon duası: “Kulak ver Rab’bimiz ve Tanrı’mız.” (Bkz. s. 58) Topluluk günün antifon ve nakaratını (akşam mezmuru 140’a göre), antifon ve nakarat kitabında kaydedildiği gibi, okur (yani Mezmur Kitabı’nın s. [159] vd. = Breviarium Chaldaicum, s. 373)

Ve diyakon duayı okur: “Merhametli Baba.” (Bkz. s. 59) Ve duanın sonunda devam eder (ekler): “Ruhlarımızı (kendimizi) her birimiz Baba’ya, Oğul’a ve Kutsal Ruh’a sunalım.” (İkinci Dua’dan, s. 64) Ve papaz duayı okur: “Sana ya Rab, güçlü Tanrı” (Bkz. s. 64).

Ve diyakon konuşur: “Seslerinizi yükseltin ve mükemmelleştirin.” (Bkz. s. 65) Ve topluluk Üçleme’yi söyler: “Kutsal Tanrı” sade bir sesle (Bkz. s. 65). (49)

Ve papaz (Üçleme’ye göre) dua eder: “Kutsal, mükemmel.” (s. 65’deki azizleri anma günündeki gibi).

Ve diyakon konuşur: “Kutsa bizi, ya Rab. Başlarınızı eğin.” (Bkz. s. 66) Ve kilisenin başı Basilika’ya dua eder: “Ve bu anda biz kendimizle uzlaştık” (Bkz. s. 66).

Ve topluluk Kaşkul / Keşkül’de (Krş. s. 66).⁽⁵⁰⁾ kaydedildiği gibi, “akşamın Conița’sını (nakaratını)” okur. Ve dua ederler (Basilika’ya göre dua): “Bizi kayır, sen merhamet-

48- Burada bayram günlerinin akşam dualarında okunan Ateşe Verilmişler için gereken dua eksik.

49- Babamız duası gibi bayram günlerinin akşam duası tarzında değil.

50- Kaşkul (sözcüğü sözcüğüne Toplu Yortu Ayin Kitabı) Hudra ve Gazza’nın tersine dua kitabının bir bölümüdür. Kaşkul oruç zamanı dışında bayram günlerinin gece ayinini içerir, mezmur yoktur.

li.” (Bkz. s. 70) Ve topluluk günün antifonunu (Kırş. s. 72), antifon ve nakarat kitabında kaydedildiği gibi okur. Ve topluluk “Ey Göklerdeki Babamız” ı ikinci defa söyler (Bkz. s. 72, tam metin, s. 51). Ve dua ederler. “Senin kutsal adın, Rab’bimiz ve Tanrı’mız” (Bkz. s. 72).

İkinci dua: “Göklerde ve yerde.” (Bkz. s. 73) (51)

Ve günün şehitlerinin nakarat beytlerini söylerler (Şehitler - Qale, Bkz. Mezmur Kitabı, vd. s. [133] = Breviarium Chaldaicum s. 347). Ve topluluk nakarata tamamladıktan sonra, kilisenin başı dua eder: “Seni, [216], senin kilisenin çoğaltıcısını. Kilise senin merhametinle taşlanıyor. Ve yardımcıları senin azizlerindir. Ki O koşucuları görkemli ve kutsal kavgaya salar. Sana yakarıyoruz: Bize bakıver ya Rab, bizi sakın ve bize acı: Bütün zamanlarda yaptığın gibi. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

İkinci dua: “Rab’bimiz ve Tanrı’mız, azizlerinin duası aracılığı ile bizimle barış. Sana iman edenlerin ricasıyla günahlarımızı affet. Yaptıklarımızı temizle. Ölenleri uyandır. Yaptığımız işlerde başarılı olalım. vücutlarımızla ruhlarımızı takdim eyle. Krallığın görkemine bizi layık kıl. Ve adaletlilerle, ve haklılarla; senin isteğini yerine getirenlerle bizi birleştir. Orada, Yeruşalem’de. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Ve papazlar sırayla yardım (s. 74’deki gibi) dualarını okurlar ve duaların arkasında (duranları), kendi saymalarına göre Meryem (s. 78), Haberciler (s. 78) ve Baba’mız (yani kutsallık ünvanı olan)’ı okurlar. Ve topluluğu kutsarlar (Bkz. s. 79).

51- Komplet (Kırş. s. 73) görünüşe göre atılmış.

Lelya Düzeni
(Gece Ayini)

Önsöz

Doğu Süryani Nasturiler ve Kildaniler Lelya (gece) adı altında, 4. yüzyılın sonlarında Yeruşalem Kilisesi'nde kutlanan eski Hıristiyan Kurban (Ekmek-Şarap Ayini) törenlerinin, Monofizit (tek doğacı), Batı Süryani Yakubiler gibi, önemli bir bölümünü korumuşlardı. Nasturi Lelya'sının 3. ve 4. yüce Hıllala'sı, Roma Ayin Kitabı'ndaki Sabah / Matutin'in 3. Gece / Nokturn'unun değişmez mezmuri makamı ve sabah duasının (Helence *Ortros*) Bizans ritüelindeki 2. ve 3. bölümünün (Helence *Kařismata tu psaltirio*) aynısıdır. Ama bu Doğu Süryani litürjik Kurban Ayini, Bizans Kurban Ayini duası (Helence *Mesoniktikon*) ile hiçbir zaman karıştırılmamalıdır; bu litürjik gece ayini Şafak Sökerken içinde kalmış Kurban'ın yerine getirilmek üzere, daha sonra yaratılan bir parçadır. Doğu Süryani Lelya töreninde hala Kurban - Qale duası okunurken; bu dua Batı Süryani (Yakubi) Kurban Ayini'nin sonunda da ortaya çıkar. Kildani litürjik kurban ayinin yapısı şöyledir: 1- Giriş bölümü / Ey Göklerdeki Babamız, (Helence *Doksa en ipsisdios teo*) 2- Litürjik Ayinin Özü: 1., 2., 3. Hıllala⁽⁵²⁾ (büyük bayramlarda 4. Hıllala)⁽⁵³⁾ Mawëtwa⁽⁵⁴⁾ (Kurban Ayini - Qale); ⁽⁵⁵⁾ 3- Bitiş bölümü: Diyakonsal Dua.

52- Kilise takvimine veya bayramın karakterine göre bu üç Hıllale farklıdır ve 15. Hıllala dışında, Hıllale 5-18'den alınır.

53- Doğu Bayramı'nda, Rab'bin görünüşünde 12., 13., 14. ve 15. Hıllala.

54- Mawëtwa (oturma), Doğu Süryani Gece Ayin Düzeni'nin gözbebeğini oluşturur. Mawëtwa bir dizi şarkı beyitini (yardımcı Conyața, ayrıca yardımcı Qale, Qanone, Tëřbohta, Madraşa) kapsar ve bu beyitler uzun mezmurların ardından gelen dinlenme noktalarıdır. Şarkılar söylenirken

Litürjik Gece Ayini

Büyük Bayramlar, Pazar Günleri ve Azizleri Anma Günlerinde

(Breviarium Chaldaicum s. 20 = Mezmur Kitabı vd. s. 216)

(Helence *Doksa en ipsisdios teo*)

Kilisenin başı ayini başlatır: “Yükseklerdeki Tanrı’ya şan olsun.” (Akşam duası, s. 51’deki gibi)

Ey Göklerdeki Babamız

Ve topluluk başlar: “Ey Göklerdeki Babamız” (Bkz. s. 51)
Ve topluluk devam eder: “Dua etmek için ayağa kalkalım.”
Dua edelim. “Huzur bizimle olsun.”

Hullala İçin Dua

Ve kilisenin başı birinci Hullala için konuşur: “Biz ayaktayız ya Rab, tanrısallığının saklı (mistik) gücünde. Ve senin hükümlerinin harikulade umudu aracılığı ile güçlenmek. Gücünün uzun kolu aracılığı ile güçlü olmak ve yükselmek. Ve sana layık olmak lütfunun yardımıyla; (sana) övgü, şan, iman ve dua göndermek bütün zamanlarda. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

oturulur ve Mawētwa (oturum) adı buradan kaynaklanmaktadır. Bunların son bölümleri olan küçük Üçleme Övgüleri (Görkemli Babamız, Başlangıçta) ile sona eren beyitler, karşılıklı okunan şarkılar, Conița (çoğulu Conyata); bunlar - karşılıklı okunan veya okunan beyit, yanıtlayan beyitler - olarak adlandırılır ve eski mezmurları anımsatır. Krş. Akşam Duası, s. 54; dipnot 12 ve s. 56, dipnot 15; burada değinilen litürjik terminoloji dışında kalanlar aşağıda açıklanacaktır.

- 55- Akşam Ayini - Qale (Süryanice: *Qale d Şahra*, Türkçesi Gece Duaları, kilise bayramı arifesindeki litürjik ayin, Çev..) üç Marmıta veya yalnız üç mezmurdan oluşan bir yapıdır ve önünde veya sonundaki Halle-Luya ile eski Hıristiyanlık’ın Akşam Ayini bayramlarının en ilk biçimi anımsatır. Aziz Benedikt manastır ayinlerinde de, oruç öncesi ve oruç dönemi dışında haftanın günlerinin (mezmurların) 2. Geceli, pazar günlerinin (kantika) 3. Geceli olduğu gibi Halle-Luya-Antifon’u korumuştur. Akşam Ayini - Qale litürjik ayinine ait olan diğer bölümler (Şubağa, Qanona, Têşbohta) ve ayrıca bitiriş duadadır; s. 98-101.

Ve topluluk Hullala'yı okur. Ve herbir Hullala'nın sonunda Görkemli Babamız ve Başlangıçta'yı derler ve makama uyarak eklerler: Halle-Luya, Halle-Luya. Şükür sana Tanrı. Halle-Luya, Halle-Luya. Şükür sana Tanrı. Halle-Luya, Halle-Luya. Ya rab, merhamet et bize (= Quryc-Layson). Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

2. Hullala İçin Dua

“Güçlü Rab’bimiz ve Tanrı’mız, zayıflığımız senin inayetin aracılığı ile. Lütfunla ruhlarımızın bahtiyarlığını güçlendir ve destekle. Düşüncelerimizi uykudan uyandır [217]. Uzuvarımızı yükten kurtar. Borçlarımızın ve günahlarımızın kirliliğini yıka ve temizle. İdrakımızın karanlığını aydınlat. Güç dolu elini uzat ve bizi korumak için üstümüze koy. Böylece biz onların aracılığı ile ayağa kalkalım, sana iman edelim ve yaşamımızın bütün günlerinde durmaksızın sana şükredelim. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

3. Hullala İçin Dua

“Tanrısallığının saklı (mistik) gücü. Hükümrancılığının harikulade yardımı. Merhametinin büyük desteği. Bu destek, kırılğan doğamızın zayıflığını, bütün zamanlarda sana övgü, şan, iman ve dua yollamak için güçlendirir. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Pazar Günleri, Büyük Bayramlarda ve Azizleri Anma Günlerinde

Gece Ayininde Hullale Düzeni

1- Birinci yarım koronun ilk pazarı: “Gururlu olma” (Mezmun 36) okunur ve “Tanrı’ya şükredin, bize yardımcı olana.” (Mezmun 80) şarkısıyla, 3 Hullala'yı kilise tarzında okurlar: yani Hullala 5, 6, 7 ve Mezmun 80.

Birinci yarım-koro'nun ikinci pazarı: “Tanrı yükseklerle

çıkıyor” (Mezmur 87) duası okunur ve “Tanrı’ya şükredin, bize yardımcı olana şükredin” (Mezmur 80) şarkısıyla 3 Hıllala’yı kilise tarzında okurlar: Yani Hıllala şarkısıyla 8, 10, 11 ve Mezmur 80.

2- İkinci yarım-koro’nun ilk pazarı: “Tanrı yükseldi.” (Mezmur 81) duası okunur ve “Derinden” (Mezmur 129) şarkısıyla 3 Hıllale’yi kilise tarzında okurlar: yani Hıllala 12, 13, 14 ve Mezmur 129.

3- Bütün büyük bayramlarda ve azizleri anma günlerinde “Tanrı yükseldi” (Mezmur 81) duası okunur ve “yabancı” (Sür-yanice; Ğiyore = Qanone) ile 3 Hıllale okurlar: yani tekrar Hıllala 12, 13, 14’ü, ikinci yarım-koro’nun birinci pazarından olduğu gibi, ama tek tek şarkıların altının çizildiği özel, kısa dizelerle okunur; ancak bu her Marmıta’da okunmaz.

Doğuş, Görünüş gibi büyük bayramlarda “Tanrı yükseldi.” (Mezmur 81) duası okunur ve “yabancı” ile 4. Hıllala okunur: yani Hıllala 12, 13, 14, 15 ve özel, kısa dizelerle (Ğiyore) okunur.

Qalța üzerine not (mezmuri yapısı): (56) Eğer (günlük) duanın başlangıcı birinci yarım-koro’da ise, Qalța ikinci yarım-koro’dadır. Veya tersidir.

Qalța Duası

“Bütün yaratılanların anlayış ve değerdirmesiyle ne kavranabilen ne de sınırlanabilen saklılığının doğası. Şükür sana ya Rab. Müteşekkir olmanın ılımlı bilgeleri. Gökteki suçluluk ve sınırlı tapınma ve yeryüzünde. Her şeyin Rab’bî (sonsuza kadar).”

[218] Ve günün Qalța’sı, Hıdra’da kaydedildiği gibi, kilise tarzında okunur.

56- Qalța (aslında kısa şarkı anlamında) kavramı ile pazar gecesi ayininin Hıllale’si ile mezmurlar (kısa parçalar) arasındaki birlik anlaşılır.

Advent'te

Pazar günleri için birinci yarım-koro'nun Qal'ta duası

(Mezmun 39, 1-12): "Hasretle bekledim (Doğu Süryani-ce'de bekleme *Advent*'in karşılığıdır) Rab'bi. Bana döndü ve dileğime kulak verdi" (vd.)

Daha sonra [(Mezmun 120) tamamı]: "Gözlerimi dağlara kaldırdım..." Daha sonra (Mezmun 87, 11-12): "Ölülere mucizelerini mi göstereceksin? Ve mezarlarda senin nimetlerini senin sadakatini mi övecekler?" Daha sonra (Mezmun 137, 7-8): "Ellerini uzatacak ve beni kurtaracaksın. Senin hakkın ya Rab, beni korumak. Ya Rab, senin merhametin sonsuza dek sürecek.

[219]Baba'ya, Oğul'a ve Kutsal Ruh'a şan olsun. Halle-Luya, Halle-Luya, Halle-Luya. Ezelden ebede, Amin, Amin." Ve sona erdirirler (Mezmun 32, 2-3 ile): "Özümler Rab'bi bekledim. Bana döndü ve dileğime kulak verdi. Halle-Luya."

Qaşa / Papaz: "Dua edelim. Huzur bizimle olsun."

Advent'te

Pazar günleri ikinci yarım-koronun Qal'ta ilahisi

(Mezmun 47, 2-12): "Rab'biz ne yücedir ve şükretmeye çok layıktır. Tanrı'mızın kentinde..." (vd.) Daha sonra (Mezmun 122, 1-3): "Gözlerimi sana kaldırıyorum, ey göklerde taht kuran. Nasıl kulların gözleri efendilerin hizmetçinin gözleri hanımının eline bakarsa, bizim gözlerimiz de sana öyle bakar ya Rab, Tanrı'mız. Sen bize acıyınca kadar. Acı bize ya Rab, acı." Daha sonra (Mezmun 101, 27-28): "Onlar gidici, ama sen kalıcısın. Hepsini bir giysi gibi eskiyecek. Ve onları bir kaftan gibi değiştireceksin. Ama sen hep aynısın, yılların hiç tükenmeyecek." Daha sonra (Mezmun 137, 7-8): "Elini uzatacak ve beni kurtaracaksın. Senin hakkın ya Rab, beni korumak. Ya Rab senin merhametin sonsuza dek sürecek. Ve ellerinin eserini hor görmeyeceksin. Görkemli Babamız. Halle-Luya, Halle-Luya. Başlangıçta. Ve sonunu getirirler (Mezmurlar 47, 2 ile): "Rab'biz ne yücedir ve şükre çok layıktır. Tanrı'mızın ken-

tinde. Halle-Luya, Halle-Luya. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Pazar Günleri Birinci Yarım-Koro'nun Qalṭa Şarkısı

Bütün Yıl Boyunca

(Mezmur 85'in tamamı): “Eğ kulağını ya Rab ve bizi işit...” Daha sonra (Mezmur 120'nin tamamı): “Gözlerimi dağlara kaldırdım...” Daha sonra (Mezmur 87, 11-12): “Ölülere mucizelerini mi göstereceksin?...” (s. 90) Daha sonra (Mezmur 137, 7-8): “Ellerini uzatacağsın ve beni kurtaracağsın...” (s. 90)

[220] Pazar Günleri İkinci Yarım-Koronun Qalṭa Şarkısı

Bütün Yıl Boyunca

(Mezmur 90'ın tamamı): “Ki O en yüce olanın koruması altında oturur...” Daha sonra (Mezmur 122, 1-3): “Gözlerimi sana kaldırdım...” (s. 90) Daha sonra (Mezmur 101, 27-28): “Onlar burada durmayacak...” (s. 90) Daha sonra (Mezmur 137, 7-8): “Ellerini uzatacağsın...” (Bkz. yukarıya)

Birinci Yarım-Koronun Qalṭa Şarkısı

Kilise Kutsama Bayramında

(Mezmur 44'ün tamamı): ”Gönlümde güzel bir sözcük kıpırdanıyor...” Daha sonra (Mezmur 120'nin tamamı): ”Gözlerimi dağlara kaldırdım...” Daha sonra (Mezmur 87, 11-12): ”Kanıtla ölülere...” (s. 90) Daha sonra (Mezmur 137, 7-8): ”Ellerini uzatacağsın...” (s. 91)

İkinci Yarım-Koro'nun Qalṭa Şarkısı

Kilise Kutsama Bayramında

(Mezmur 83 tamamı): “Ne güzeldir senin sarayların ya Rab...” Daha sonra (Mezmur 122, 1-3): “Sana gözlerimi kaldırdım...” (s. 90) Daha sonra (Mezmur 101, 27-28): “Onlar

burada durmayacak...” (s. 91)

Büyük bayramlarda ve azizleri anma günlerinde Qalṭa yoktur.

Mawētwa / Mawētbo

(= oturarak söylenen şarkı parçaları)

“Pazar günü” Mawētwa’dan önce kilisenin başı dua okur: “Duamız ya Rab, senin hoşuna gitsin. Ve dileğimiz senden önce gelsin. Merhametin büyük hazine odasından. Dileğimiz ihtiyacımızla (çoğul) örtüşsün. Bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Ve birinci yarım-koro’dakiler pazar Mawētwa’sının yardımcı karşılığını⁽⁵⁷⁾ söylemeye başlar. Ve, Hıdıra’da kaydedildiği gibi, “dua” yı (yani Qala’yı) eklerler. Eğer Hıdıra’da birden fazla “dua” (yani Qala) kaydedilmiş ve hepsinin okunması olanağı yoksa, öbür duaların her birinin ilk beyti okunur ve Meryem’e, haça, azizlere, Baba’mıza (yani aziz ünvanıyla) ve ölmüş olanlar için de son duanın (parçasının) bütünü okunur. Ve ardından Görkemli Babamız’ı söylerler.

Büyük Bayramlarda ve azizleri anma günlerinde kilisenin başı dua eder: “Seni, yardım hazineni. Ve iyiliğin (çoğul) kaynağını. [221] Acımanın ve merhametin taşan denizi. İyiliğin ve affetmenin büyük uçurumu. Sana yakarıyoruz. Döndür (bize) kendini ya Rab ve bütün zamanlarda yaptığın gibi, bize acı

57- Yardımcı litürjik parçalar, karşılıklı okunan mezmurlar, Conayta veya yardımcı Qale olarak da adlandırılır; çünkü ayın günlerinde ilk okunan şarkıların yanı sıra veya bu şarkıların yerine okunur. Helen ritüelineki (Helence *Kanones paraklitiko*) adak ayinine tekabül ederler ve 8. Gün, yani kilise takviminde kayıtlı olan pazar günlerinin sekiz kilise makamının bulunduğu kitapta toplanmışlardır. Doğu Süryani günlük dualarında pazar günleri çok sayıda böyle Qale vardır. Bu beyitler, çok kısa bir mezmuri sözcüğünden (Krş. Süryaniler’in kilisesel metropolü olan Antakya’dan çıkan Antifon) sonra başlar. Bizans ritüelindeki Troparien’i ardından bitiriş Teotokiyon’u gelir; burada da bir dizi beyit vardır ve bu beyitler Meryem’e, o günün Azizi’ne, kutsal haça, kilise ve ya manastırın koruyucusu olan Aziz’e ve ölenlerin adlarına adanır.

ve esirge bizi. Her şeyin Rab'bi (sonsuz dek).”

Ve Gazza'da olduğu gibi, Mawëtwa ile başlarlar. Ve Mawëtwa'nın sonunda şöyle derler: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Qanona Duası (58)

Haftanın (yılın) pazar günleri ve büyük bayramlarda ve günün azizini anma gününde. Ve ikinci yarım-koronun Qanona'sıyla başlanır. Ve eğer onlar (onunla) biterse, birinci yarım-koro Tëšbohta (59) ile, Hudra veya Gazza'da (kaydedildiği) gibi, sürdürülür. Ve birinci yarım-koro'daki diyakon günün duasını okur.

[131, 1] Günlük Mawëtwa İçin Dua

“Güzel güzel ayağa kalkalım (Helence *Stomen kalos*). Güçlü Rab, sonsuz varlık, ki yükseklerde oturur. Senden istirham ediyoruz. O ki, bizi sevdi ve yüce sevgisiyle soyumuzu

58- Havralarda ve erken Hıristiyan kiliselerde eskiden karşılıklı şarkı okunması, mezmur metninin okunmasını izliyordu ve her dizeden veya dize gruplarından sonra koronun yanıtı nakaratla tamamlanıyordu. Bazı şarkılarda (Mezmur 106, 135 gibi) koronun değişmez nakarat dizesi metnin bütünü içinde yer alıyordu. Süryani Nasturiler'de “Qanona” adı altında (aslında Katolikos Mar I. Abo'ya - 540-552 - kadar geriye giden), 21. Hüllale ve onunla birlikte Kantika'yı da kapsayan dua kitabı için, bir Antifon'vari, her bir mezmurunun ana düşüncesinin kendi sözcükleriyle yeniden yazılan bir nakarat olduğu anlaşılıyor; bu nakarat 1. mezmur dizisinden sonra metne ekleniyor. Süryani Yakubiler buna Cenyono adını veriyorlar; Helenler'de (Helence *İpakoi ya da İpopsalma*) ise daha değişik bir ad kullanılıyor. 1. Hüllala'nın Qanona'ları, aslında ilk yirmi ilahi, burada birinci bölümde (s. 43-48) yazılmış. “Helen Qanona'ları” nda Bizans sabah duası içinde ve İncil şarkılarının 8'incisinin (eskiden 9.) arasına yerleştirilmiş tek bir beyit ve tekrar tekrar yenilenen bu beyitten bir beyit sistemi geliştirilmiş; bu sistem sarmaşıktaki olduğu gibi, İncil metnine dayanarak, bu metinden beslenerek oluşturulmuş; ama ancak 9. şarkının dışında, yani yüceltmek ve kutsamak (2. şarkı: Tesniye 32. Musa'nın beşinci kitabı, Çev..)un dışında, tamamen kaybolmuş ve geriye bütün beyitleriyle yalnız Qanona kalmıştır.

59- Tëšbohta, övgü şarkısı, ilahiler (Helence *Odi*) İncil şarkılarının ilk adıdır; daha sonraları düzşir ve beyit sözcükleriyle karışan metinler, ayrıca bizim yaratılış ve (Aram Hıristiyanlığı'nda ve Helen günlük dualarında da kullanılan) Yücelerdeki Şan! yani büyük (üçleme) övgü şarkılarımız anlamındadır. Son olarak bunların arasında özgün Süryani övgü şarkıları

şanının suretinde yeniden üreterek bizi onurlandırdı. Senden istirham ediyoruz. O ki, dostları için inançlı Awraham / İbrahim'i lütfetti. Ve Mesih'in (Kurtarıcı'nın) Vahiy ile kilisesi tarafından tanındı. Senden istirham ediyoruz. O ki, doğamızın yıkımını istemedi. Tersine, gerçeğin karanlık karmaşısından geriye döndük. Senden istirham ediyoruz. O ki, yaratılışın tek yaratıcısı ve düzenleyicisidir ve yükseklerdeki ışığın içinde oturur. Senden istirham ediyoruz. Sağlık için. Merhametli Tanrı. O ki, göklerde. Bize zaferi gönder Yaratıcı (Mesih) Rab'bimiz, senin yeniden görünüşünün aracılığı ile (gelişini). Senin paha biçilmez kanıyla kurtulan kiliseneye barış bağış eyle. Ve bize acı."

[221, 9] Qaşa / Papaz: "Dua edelim. Huzur bizimle olsun."

Madraşa / Madrošo'dan ⁽⁶⁰⁾ Önceki Dua

Ve kilisenin başı Madraşa'dan önceki duayı okur: "Senden gelir bütün merhamet ve acıma. Sevginin büyük ve tatlı zenginliğinden. Ve merhametinin bitmez tükenmez hazinesinden. Biz yardım, kurtuluş, koruma ve vücutlarımızın ve ruhlarımızın çektiği acının dindirilmesi için yalvarıyoruz. Bütün zamanlarda olduğu gibi, bize (onu) merhametinin ve bağışının aracılığı ile ver. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar)."

da bulunuyor; bunlar kısa kapsamlı ve değişik bir giysiye bürünmüş olarak anlaşılmalıdır ve biri diğerine uyan litürjik işler görmektedir.

60- Aziz Afrēm'in († 373) kişisel bir yarattısı olan Madraşa, yalnızca kısıtlı anlamda bir övgü şarkısıyla eş tutulabilir. Bu şarkılaştırılabilir şiirin uzun beyitlerinin didaktik içeriği Antakya Antifonları'ndan daha kapsamlıdır ve karşılıklı okunan ilahiler, örneğine göre, tek bir ilahi aracılığı ile okunur; öte yandan koro her bir ilahiyi değiştirilemez bir son ilahi ile, Conița ile yanıtla. Bugün Kildani Ayin Kitabı'nda yalnız kısaltılmış ve dört beyitlik bir ilahi kalmıştır; bu ilahi bir zamanlar Aziz Afrēm'in büyük Madraşa'sı içindeydi. Bu eski ilahinin (giriş ve ilk ana beyitini) bir kalıntı olarak Bizans ilahileriyle (Helence *Oykos* ya da *Kontakion*) karşılaştırın.

İkinci Dua

“Şükredildi ve yakarıldı. Harikulade ve muhteşem. Yüce ve yüksek. Ve şükrettiğimiz üçlemenin ebedi merhameti kavranılamaz (dır). Günahkarlara karşılıksız müsamaha göstermen ne müthiştir. Umudumuz acımayla doludur. Borçları ve günahları affet. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Ve kilisenin başı, Hıdıra ve Gazza’daki gibi, günün Madraşa’sı ile başlar. (Şarkının) bitişi, Hıdıra’da kaydedildiği gibidir. Papaz ilk şarkıdan önce konuşur: “Senin saklılığının doğası” (Bkz. s. 89).

Ve topluluk ikinci yarım-koro’daki şarkıyla başlar ve sürdürür: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Papazın Kapanış Duası

Ve papaz duayı okur: “Varlığının içinde saklı duran seni. Tanrısallığın gizem dolu. Ve görkeminde konuşamamalık. Muhteşemliğin büyük kralı. Varlığı ezelden ebededir. İman ediyoruz, dua ediyoruz ve yüceleştiriyoruz bütün zamanlarda. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Ve birinci yarım-koro’da ikinci şarkı okunur ve eklenir: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

[222] Kurban (Ekmek ve Şarap) - Qale

Giriş Duası

Kilisenin başı duayı okur: “Hoşuna gitsin Rab’bimiz ve Tanrı’mız, sevinç şarkılarımızın (Hıdıra) makamı (Qala / Qolo). Ve şarkılarımızın makamları. El açıklığıyla kabul buyur bizden geleni. Dudaklarımızın olgun meyvaları. Ki biz şükrettiğimiz üçlemeye iman ediyoruz gecede ve gündüzde. Her şeyin Rab’bi (sonsuzaya kadar).”

Ve pazar günleri, birinci yarım-koro Hıdıra (ile) başlar: Rab kraldır (Mezmun 92, yani Hıdıra 14, onun Marmıta’sı, Mezmun 92, 93, 94’ü kapsar). Ve kendi kilise tarzlarında

Marmıta'nın tamamını okurlar. Ve her Marmıta'nın tamamını okurlar. Ve her Marmıta'nın sonunda Görkemli Babamız ve Başlangıçta denir ve sürer: "Halle-Luya, Halle-Luya, Halle-Luya."

Qaşa: "Dua edelim. huzur bizimle olsun."

Birinci Marmıta'dan Sonra Papazın Duası

Ve papaz duayı okur: "Bizi yaraşır yap, Rab'bimiz ve Tanrı'mız. Ki biz meleklerle (aslında: nöbetçilerle) ve göklerin elçiler (aslında: melekler) kitlesine layık olalım. Makama uyarak şükredelim. Senin yarattığın idraka bütün doğa borçludur. Senin şükredilen üçlemene gece ve gündüz övgüler yolluyoruz. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kade)."

Ve birinci yarım-koro başlar: "Rab kraldır, uluslara gücenir" (Mezmun 98). (Yani Hıllala 14'ün 3. Marmıta'sı: Mezmun 98, 99 ve 100), kendi kiliseleri tarzında. Ama büyük bayramlarda ve azizleri anma günlerinde Kurban-Qale'nin şarkılarını, Gazza'da (kaydedildiği gibi), okurlar.

Kilise Başının Duası

Ve kilisenin başı dua okur: "Senin yarattığın idrak varlığının ağzından (çoğul). Senin birleştirdiğin övgücülerin dillerinden, bütün melek (aslında: üst) kitlelerinden ve insandan (aslında: alttan). Haşmetinin ve tanrısallığının adına dua edilir, şükredilir, onurlandırılır, yükseltilir, tanıtılır, gıpta edilir gökte ve yeryüzünde. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kade)."

[223] Ve ikinci yarım-koro'da, Hıdra'da (kaydedildiği gibi), pazar günkü gece (ayinin) Conıta'sı (karşılığı) okunur. Ve sonra Görkemli Babamız'ı söylerler ve Başlangıçta (Calam / 'Alam) ile devam ederler: "Başlangıçta,⁽⁶¹⁾ Kurtarıcı, bize arkanı dönme. Ve kendini duacılarından ayırma. Çünkü sana ya Rab, sana sığındık. Bize yaşam yolunda rehberlik et ki, biz, he-

61- Calam, sonsuzluk küçük üçleme övgü şarkılarının ikinci bölümü olan Conıta'nın adıdır: "Ezelden ebede kadar. Amin. Amin." (= Başlangıçta'ya) bağlanır.

pimiz bütün övgü şarkılarını söyleyelim, ya Rab, Tanrı.”

Nemar (herkes birden söylemeli: Amin, Amin): “Meryem, Kutsal Bakire. Kurtarıcımız İsa'nın annesi. Kurtarıcının yanında bizim için konuş ki, O huzurunu bizim aramızda oturt-sun. Ve bizi gece ve gündüz bütün tehlikelerden korusun.” Kuşkusuz, oruç (zamanından) Pentakost'a kadar Calam (Başlangıçta'ya beyt eklenmeyecek) yoktur ve (yılın) Advent haftasında Nemar yoktur. Büyük bayramlarda ve azizleri anma günlerinde gece ayininin aynı Conița'sı, Hıdıra ve Gazza'da kaydedildiği gibi, söylenir. Ve sonu şöyle biter: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Şubağa / Şuboĥo Duası (62)

Kilise papazı pazar günleri Şubağa duasını okur: “Seni öv-mek (Süryanice *Şubağa*) herkesin ağzında (çoğul). Ve müteşekkir olmak herkesin dilinde (çoğul). Ve yaratılan (çoğul) herkesten dua, onurlandırma ve görkemleştirme. Saklı ve övgü-ye layık varlık, yükseklerde oturan. Her şeyin Rab'bi (sonsuz-a kadar).”

Ve birinci yarım-koro, Hıdıra'da (kaydedildiği gibi), Şubağa'yı okumaya başlar. Ama Rab'bin bayramlarında papazın duası ile birlikte, bayram kurallarında (Helence *Tak-sis*) kaydedildiği gibi, papazın duası ile birlikte gece ayininin karşılığını (Cunnaya / Cunoyo) verirler.

Qanona Duası

“Senin şifalı etkine ya Rab, harikulade olana ve söylene-mez olana. Ki acımanda ve şefkatinde etkilidir ve zayıf doğamızın yenilenmesi ve kurtuluşu için mükemmelleşir ve yerine getirilir. Başlangıçtan buraya kadar bize gelir. Övgü, şan, iman ve dua yolluyoruz bütün zamanlarda. Her şeyin

62- Şubağa, Glocificatio, Tēšbohta'sı olan bir şarkıdan oluşur ve Doğu Süryani gece ayininin metrik bir parçasıdır. Üç kez “Övgü (Süryanice: *Şubğa / Şubĥo* = Helence *Doksa*) sana Tanrı” ile giriş yapılır ve aynı biçimde son bulur.

Rab'bi (sonsuz kadar).” (Krş. s. 69) Burada akşam duası “Basilika’ya göre, antifondan önceki dua” adı altında görülür.

Azizleri anma günlerinde günün “Qanona Duası” (Bkz. s. 69). Ve birinci yarım-koro, Hıdıra veya Gazza’da (kaydedildiği gibi), “Qanona” ile başlar. Pazar günleri birinci yarım-koro (Tēšbohta / Tēšbuhto) ya “Hepaxta / Hefoxto, (63) iyiye methiye” ile ve Hıdıra’da kaydedildiği gibi, başlar.

Tēšbohta (= İlahi)

(Narsay’dan, † 503’ten sonra)

“Soyumuzu kurtaran iyiye methiye. Kötülüğün uşaklığından ve ölüm (den). O, yükseklerdeki kitleler ile bizim aramızda bağış vakfetti. Ki onlar bizim hatalarımıza kızmışlardı. İyi yüreklilere hayır dualar olsun ki, biz onu aradık. Aramamızdan (kendimizi aramamızdan) yola çıktık ve yaşamamızda sevinç vardı. O kayboluşumuzun aynılığını (çoğul) inşa etti. Ve yolunu şaşırın koyundadır geri dönüşümüz. Doğamızı miras ve oğul olarak adlandırdı. Ki yolunu şaşırırdı ve geri döndü, ve öldü ve yeniden uyandırıldı. Ruh kümelerinden (ruhların korolarından) sevinç duydu. Cezamız (tersi) ve yeniden uyanışımız yoluyla. Büyük sevgi söylenemez (dir). Ki O bize bunun yolunu gösterdi, soyumuzu sevmeyi. Ki soyumuzdan aracı yaptı (aldı). Ve haşmetiyle (yüceliği ile) dünya barıştı. [224] Bu bizim için çok büyüktür ve bütün yaratılanlar için. Yeniyi insanlığımıza uyguladı. Vücutumuzu kutsal tapınak yaptı. Tapınağın içinin onun aracılığı ile her şeye dua edilerek doldurulması için. Gelin, siz göksel ve dünyevi olanlar. Kendinize hayret edin ve şaşırın merdivenlerin

63- Hepaxta / Hefoxto, dönüş Doğu Süryaniler’in kullandığı karışık beyitler, karşılık (Helence *Troppadion*) beyitlerinin çevirisidir. Bizans sabah ayininde (ortros) kullanılan, aynı anlamlı (Helence *Kontakion*) sözcüğüne benzer; eski ve tam bir övgü şarkısının yalnız giriş parçalarıdır. Narsay († 503’ten sonra)’ın şiirlerinden kalan bazı dizeler burada, en az bir biçimde değişmiş olarak korunmuştur.

yüksekliğinden. Soyumuz bu merdivenlerle en büyük yüceliğe erişti. Kavranılmaz tanrısallık. Onların üstünde olan gökler, yeryüzü ve her şey. Bizimle birlikte soyumuzu yükselten O'na şükredin. Ki O suretimizi yeniledi ve yanlışlarımızı düzeltti. Adıyla bizi çağırdı ve bizi her şeye tabi kıldı. Her ağızdan (çoğul) çıkan övgünün liyakati (dır). O ki, bizi her şeyin üstüne çıkardı. (Böylece) hepimiz O'na methiye (Süryanice *Tëšbohta*) söyleyelim. Ebediyetin ezeline (= ezelden ebede). Amin, Amin.”

Ama büyük bayramlarda Hepaxta'dan sonra “Tëšbohta” ile, Hıdıra veya Gazza'da (kaydedildiği gibi), başlanır. Ve “azizleri anma günlerinde” şunu okurlar:

Tëšbohta / Tëšbuhto

(Yuħanna d Beṭ-Rabban'dan, 6. yüzyılın ilk yarısı)

“Sevgisi aracılığı ile iyiye övgü. İnsana haşmetini (Tëšbohta) vahyetti. Tozdan dilsiz doğayı yarattı. Ve onu hazinenin Azize'sinin ruhuyla süsledi. Ve onun vücuduna imanını yerleştirdi. Bütün yaratılan için övgü şarkısını söyle. Siz, idrakla yaratılanlar gelin ve ona bir methiye söyleyin. Biz, ölüm uykusuna dalmadan önce. Uzun uzun ölüm uykusunu düşündüğümüz gecede (Lelya). Gece ki ağızımızı kilitler ve bizi dilsizleştirir. Ona geceleri övgü yollayan adaetliler. Eğer ölmüşlerse, kuşkusuz canlıdırlar. Dua ederken vücutlarımızı uyandıralım. Ve saklı gücün sevinç şarkılarında (Hıllale). Böylece bizler bakirelerin refaketçileri olacağız. Akıllılar ki, onlar Rab'bimizi övdüler (krş. Matta 25, 1-13). Dünya (zamanını) korkutan o gecede. Biz dikkatle Oğul'a bakarken. Böylece hırsın içinde boğulmamak için. Biz gündüzleri, onun görünen haşmetine bakıyoruz. Ve dikkatli kullarız onun gözünde. Onun güveyin oğullarını (Krş. Luka 5, 34) yönlendirdiği anda. Ve kötüler kendi vicdan azaplarıyla baş başa kalırlar. Ve aniden merhametin kapısı kilitlenir. Yaşadığımız süre, biraz olsun kendi-

miz için çaba gösterelim. Zira ölümden sonra, yaptıklarımızın hesaplanacağı gün gelecek. Vücut ki kendini dualarla yorar. Uyanış gününde havaya uçar (Krş. Selanıklilere 4, 17). Ve Rab’bimiz korkusuzca bakar. Ve onunla birlikte krallığa doğru çekilirler. Nöbetçiler ve adaletliler onu sever. Kurban aldılar ve dua ettiler. Bizi görkeminin siperi yapana şükürler olsun. Ve imanını tozdan ağızlara yerleştirdi. Merhametliliğin öyküsü, ki tozdan doğana ruhundan pay verdi. Bütün geceler onun için şarkı söylemeliler. [225] Ve bütün zamanlarda adı kutsaldır. (Böylece) hepimiz ona methiye söyleyelim. Ezelden ebede. Amin, Amin.”

(Tēšbohta) sona erdiği zaman, diyakon, günün Hıdıra’sında veya Gazza’da kaydedildiği gibi, duayı okur. Ve hiçbirini kaydedilmemişse duayı söyler. “O, ki bize öğretti.” Bkz. s. 131.

[131, 11] Dua

Kurban - Qale’de söylendiği gibi

“Güzel güzel ayağa kalkalım (Helence *Stomen kalos*). Ki (sen) bize duayı ihmal etmemeyi öğrettin. Sana yakarıyoruz. Ki (sen) soyumuzun kurtuluşu için geceyi Tanrı’ya dua ederek geçirdin. Ki (sen) bize merhametliliğin pederlerimizde de olduğunun kanıtını verdin. Sana yakarıyoruz. Ki (sen) güçlü ölümden (çoğul) bizi kurtardın ve onun bizi ilerde de kurtaracağını umut ediyoruz (Krş. II. Korintoslulara 1, 10). Sana yakarıyoruz. Sen ki, bizi karanlığın hâkimiyetinden kurtardın ve sevgili Oğlu’nun krallığına getirdin (Krş. Koloselilere 1, 13). Sana yakarıyoruz. Ki (sen) dedin: Yakarın, ve size verilecek. Arayın, ve bulacaksınız. Kapıya vurun, ve sizin için merhametin hazinesi açılacak (Krş. Matta 7, 7). Yakarıyoruz. Sağlıklılık için. Merhametli Tanrı. Ki (sen) göklerde sin. Armağan et Kurtarıcı (Mesih), Rab’bimiz, yeniden gelişinin aracılığı (ulaşma) ile zaferi. Armağan et kilisenin huzurunu, ki senin paha biçilmez kanınla kurtuldu. Ve acı bize.”

[225, 4] Papaz, dua bittiğinde şöyle der: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Tatil Günlerinde Akşam Ayini

Kilisenin başı sade bir sesle başlar: “Göklerdeki Tanrı’ya şan olsun.” (Akşam duasında olduğu gibi, s. 51) Ve topluluk dua okur: “Ey Göklerdeki Babamız” (Bkz. s. 51). Ve devam ederler: “Dua etmek için ayağa kalkalım. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.” Ve kilisenin başı duaya başlar:

Birinci Hüllala İçin Dua

“Ayakta duruyoruz ya Rab, senin gücünde. Ve senin umudunla güçleniyoruz. Gücünün uzun kolunun aracılığı ile ayaktayız ve güçlüyüz. Ve lütfunun (çoğul) yardımıyla liyakatini kabul ediyoruz. Bütün zamanlarda sana övgü, şan, iman ve dua yolluyoruz. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar)” (Krş. s. 87). (64)

Ve her gün üç Hüllale okurlar ve her birinin sonunda sade bir sesle şöyle derler: “Halle-Luya, Halle-Luya. Tanrı’ya hamdolsun. Halle-Luya, Halle-Luya. Rab, bize acı (Qurye Layson). “Ve devam ederler: Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Ve birinci Hüllala’dan sonra kilisenin başı konuşur: “Güçlendir bizi, Rab’bimiz ve Tanrı’mız” (Bkz. s. 88). Ve ikinci Hüllala’yı okurlar. Papaz duayı okur: “Saklı güç” (Bkz. s. 88). Ve üçüncü Hüllala’yı okurlar. Bu sona erdiği zaman yanıtlarlar. “Halle-Luya, Halle-Luya. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Not

Pazartesi günü üçüncü Hüllala’ya “Yoldaki adam kutsaldır” (Mezmun 1,1). eklenerek okunur: Yani birinci ve üçüncü Hüllala, Mezmun 1-29.

Salı günü: “Sana ya Rab, umutlandım... ve senin adaletin

64- Bayram Lelya’sında, 1. Hüllala’ya bağlı duanın yalnız kısa bir biçimidir. (s. 87)

beni kurtardı” (Mezmun 30). Üçüncü Hüllala’ya eklenir: Yani dördüncü ve altıncı Hüllala, Mezmun 30-48.

Çarşamba günü: “Ya Rab, Tanrılar Tanrısı konuştu” (Mezmun 49). Üçüncü Hüllala’ya eklenir: Yani yedinci ve dokuzuncu Hüllala, Mezmun 49-69.

[237] Perşembe günü Hüllala: “Sana ya Rab, umutlandım... ve adaletinle kurtar beni (Mezmun 70), “Halkım göz kulak olun” (Mezmun 77) ve: “Rab, kulak ver duama” (Mezmun 101): Yani onuncu Hüllala, Mezmun 70-76; on birinci Hüllala, Mezmun 77-80; onbeşinci Hüllala, Mezmun 101-104.

Cuma günü: “Rab’be iman edin” (Mezmun 105). Üçüncü Hüllala: Yani onaltıncı ve on sekizinci Hüllala, Mezmun 105-130.

Cumartesi günü: “Düşün Rab, Davud’u” (Mezmun 131). Üçüncü Hüllala: Yani on dokuzuncu ve yirminci Hüllala, Mezmun 131-150 ve yirmi birinci Hüllala (Muşe / Musa’nın Şarkısı).(65)

Mawëtwa / Mawëtbo Duası

“Düşkünlüğümüzün duası, Rab’biz ve Tanrı’mız, senin hoşuna gitsin. Ve zayıflığımızın yakarısı senden önce gelsin. Ve acıman (çoğul) suçlarımız için yardımcı olsun. Ve şefkatinin büyük hazinesinden dışarı çıksın. Ve isteğimiz (çoğul) ihtiyacımızla, bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında örtüşsün. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Günün “Mawëtwa”sı “Kaşkul”deki gibidir. Ve topluluk başlangıçta (en önce) Görkemli Babamız’ı okur. Ve Calam (1) söyler: “Başlangıçta. Merhametli Tanrı, halkının koruyucusu. Ve mirasını (Krş. Yoel 2, 1) yazık etme ve putperestlerin alay etmelerine bırakma. Evinden dışarıya bak ve şiddeti gör. Ve düşmanlar bize acı çektiriyor. Bize lütufların görünsün yakında. Böylece putperestler söylemesin: Tanrı’nız nerede? (Mezmun

65- Yalnızca Kildani gece ayininde şarkının bütünüyle dua edilir; büyük bayramlarda ve azizler gününde okunan duada, Hüllale 12-14 dışında, tamamı korunmuştur.

113, 10). Merhametli Tanrı, kullarını esirge. Onlara ait olmayanı gasbetmek isteyenlerden, nedensiz yere nefret saçanlardan. Güçlüleri senin gerçeğine göre engelle. Böylelikle nefret edenler baksınlar ve kendilerinden utansınlar (Krş. Mezmur 85, 17). Kayranın duvarıyla bizi sar. Biz onun içinde saklı kaldık ve iyiliğine iman ediyoruz. Rab İsa'mızı doğurana dua aracılığı ile. Yolunu şaşırın ve günahlatının altında kalanlara ve bütün dünyaya barış armağan eyle. Dünya savaştan (çoğul) geri çekilsin. Pederler ve krallar arasında barış vahyet. Ki sevgi ve barışma kutlanılsın. Onun bütün günlerinde seni doğuran anılsın. Senin uğrunda düşenler; adaletliler Rab İsa. Peygamberler, haberciler ve şehitler. Ve bütün yerleşimlerdeki (kilise) öğretmenler. Onlar senin katında ruhlarımız için konuşmak istiyorlar. Ki sen bize, hepimize karşı kanıtlarsın. Bizi liyakatli kıl ki, biz onlarla birlikte sana iman edelim. Onların çabalarının karşılığını aldıkları gün. Kutsalsın, şan dolu ve kutsal babamız (kiliseyi koruyan aziz), ki sen yürüyüşünü zaferle sona erdirdin (Krş. Habercilerin İşleri 20, 4). Ve Kurtarıcı'nın (Mesih'in) şarap dağını işliyorsun. Ve çabalarının ücretini aldın. Göksel nimetlerin akçasını. Senin duaların hepimizin üstüne (gelsin). Ve biz liyakatlanalım, krallığın seninle birlikte miras kalması için.”

Şubaħa / Şuboħo Duası

“Meleklerin (aslında en üsttekinin) övgüsü sana. Ve insanlardan (aslında aşağıdakinin) iman. [238] Yarattığın herkesten dua, saygı ve yüceltme. Ve göklerde ve yeryüzünde sebatlı kıldın onları. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar).”

Bütün Haftanın Şubaħa'sı

Pazartesi (İzlahı / Bagoglu Mar Awraham'dan 558)

“Daha ne kadar beni unutacaksın ya Rab, her zaman mı?” (Mezmur 12, 1). Şükran (Şubaħa) sana, ey Tanrım! (üç kez).

“Daha ne kadar beni unutacaksın ya Rab, her zaman mı..?” (Mezmun 12’nin sonu). Görkemli Babamız, Başlangıçta. Şükür sana, ey Tanrı! (üç kez tekrarlanır).

Gece ayini Têşbuhta’sı: Kullarının duasına bak, Kurtarıcımız. Yakarımızı kabul eyle, isteğimize (çoğul) kulak ver. Çünkü sen zayıfların umudu ve sığınma yerisin. Yardımını aracılığı ile kötülüğün hilesini yenmek istiyoruz. Çünkü bak, ruhlarımız için her zaman bir tuzak (çoğul) hazırlanmış. Ve hilekar olan, yaptıklarıyla bizi lekelemek istiyor. Yolla ya Rab gücünü ve onun tuzaklarını parçala. Ki o bizi yakalayamasın ve günahın uçurumuna düşmeyelim. Senin nimetinin (merhametinin) gücü bizim zayıflığımızı güçlendirir. Ve yaptıklarımızla, senin önünde eğiliriz, ey merhamet dolu Rab. Bizi liyakatli kıl, senin geri döndüğün (ulaştığın) gün, sana şarkılar söyleyelim. Şükürler olsun ezelden ebede. Amin.”

Salı

(Katolikos Mar I. Aba’dan † 552)

“Seni ya Rab, çağırdım; Tanrı’m, benim önümde susma...” (Mezmun 27 tamamı).

[239] Görkemli Babamız, Başlangıçta. “Şükran sana, ey Tanrı” (üç kez).

Têşbuhta: “Yükseklik ve derinlik, ve onların içinde olan her şey yeterli değil. Varlığına iman etmek, ki varlığın oradadır (ve) her şey sınırsızdır. Ve onlar senin bize olan sevgini tasvir etmek (aslında tekrarlamak) için pek küçüktür. Ve bağışının büyüklüğü ve sayısız merhametin. Layık olmadığımız halde, sen soyumuzu yetiştirdin. Sen doğamızı kabul eyleyen iyi ve iyi huylusun. Ve bizi ölümden kurtardın ve göklere yükseldin. Ve her beyin ve egemenin önüne geçtin. Bakın, onun önünde melek yığınları (korolar) dua ediyor. Ve hepsi de aynı anda çağırıyor. Kutsalsın sen Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Herkes sana şükretsin, ezelden ebede. Amin.”

Çarşamba

(Mar Abimaläk'ten, 6. yüzyıl)

“Tanrı’mız bize merhamet et (Mezmur 66’nın tamamı). Görkemli Babamız, Başlangıçta. Şükran sana Tanrı.” (üç kez).

Têšbohta: “Merhametin (çoğul) suçumuzun (çoğul) üstüne insin. Kurtarıcı (Mesih), ki (sen) günah çıkarmanın sesini seversin. Dileğimize kulak ver, (sen) bizim iyi hekimimiz. Ve hemen bizden günahımızın urunu al. Çünkü sen soyumuzun acı (sını) biliyorsun. İyi ilaçlarla şişimizi tedavi et. Şefkatinle yaralarımızı iyileştir. Ve bizi selamete eriştir Rab’bimiz, her zaman yaptığın gibi. Senin lütfundan (gelen) çiyile, senin istediğin gibi lekemizi yıkayıp, paklamak istiyoruz. Bize ver ki, biz hemen adına şükredelim. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Ezelden ebede. Amin, Amin.”

Perşembe

(Aziz Afrëm’dan † 373)

“Tanrı, senin adın için, kurtar beni..” (Mezmur 53’ün tamamı).

[240] Görkemli Babamız, Başlangıçta. “Şükran sana, Tanrı” (üç kez).

Têšbohta: “Kabul eyle Rab’bimiz, hepimiziñ istirahatını, ki biz sana yakarımızı getiriyoruz. Kulak ver Tanrı, kullarının sesine. Ve sana şükredenlerin yakarışına. Çünkü sen bizim kralımızsın, ve senin büyük adın var. Seni övmek (övebilmek) bizim için umuttur. Umut ver ki, biz tek (bir) anlam sahibi olalım. İnançta bölünme olmaksızın. Senin isteğine iman edelim. Her şey hiçten doğdu ve hiçin üzerine kuruldu. Senin varlığının doğası araştırılmaz. Saklı olan yaratılanlardan. Ki onlar ışığın içinde otururlar ve ışık onlar gibi değildir. Ve hiçbir kimse ona yaklaşamaz. Senin yaratıcılığının düzeni ya Rab, biliniyor. Zenginliğinin yüceliği ellerinin eseridir. Çünkü sen, Rab ve Yaratıcı’sın. Kadiri mutlak ve her şeyi yönlendiren. Suçumuzun (çoğul) affedilmesini istirahat ediyoruz. Hep yaptığın

gibi onu bize bırak. Ve bize ver ki, biz kendimiz yapalım. Yaralarımızın üstüne merhem koy. Senin acımana sığınıyoruz, ya Kadiri Mutlak. Yoksulluğumuzun üstüne zenginliğini serp. Ve yolunu şaşırانların ıslah olmaması. Düşman hilelerinin yanlışlığı. Senin şefkatin onlara yol gösterecek. Ve onların idrakinde (çoğul) bir yol aç. Böylece onlar, senin kayranda olduğunu anlasınlar. Tutuklu cinsimizi özgür kılan odur. Cesur, mükemmel ve temiz yüreğiyle. Senin önünde, senin isteğine göre hizmet etmek istiyoruz. Ve tanrısallığının hoşuna giden neyse onu. Ve sana övgüler yollamak. Baba'ya, Oğul'a ve Kut-sal Ruh'a. O başlangıçta bizdendir ve bizi kurtardı. Ve sadakatsizliğimize karşılık vermedi. O'na, bütün duacılarından şükürler gitsin. Ezelden ebede. Amin. Amin.”

Cuma

(Kaşkul'da yazıldığı gibi)

Tēšbuhta: “Sevgisi aracılığı ile iyiye övgü” (s. 100'deki gibi).

Cumartesi

(Aziz Afrēm'dan † 373)

“Rab'be şükredin tapınağında...” (Mezmur 150'nin tamamı).

[241] Görkemli Babamız, Başlangıçta. “Şükür sana Tanrı” (üç kez).

Tēšbuhta: Bizi yaratan ve Kurtaran (Mesih'in) aracılığı ile bizi kurtarana şükürler olsun. Ve üçlemenin irfanına bizi yaklaştıran. Tanrı, Baba'nın birlikte doğduğu Söz'ü. İnsanlığımızda yalnız ben, sana liyakatli olmak istiyorum. Ve sonu gelmeyen Kurtarıcı (Mesih), Yaraticımız. Bütün zamanlarda, senin adına iman etmek.”

Ve diyakon duayı okur: “Güçlü Rab, ebedi varlık” (s. 93'teki gibi). Tatil günlerinde hafta içindeki sabah ayinine doğrudan bağlanır (Bkz. s. 126)

Şapara / Şafro Düzeni
(Sabah Ayini)

Önsöz

Akşam duasının karşı parçasını, günlük duaların akışı içinde, Şapra oluşturur ve Helence *Ortros* (gündoğumu), bütün (Doğu-Batı) Süryaniler’de Şapra / Şafro, “şafak” adıyla adlandırılır. Buna rağmen Bizans *Ortros*’unun ve Roma *Matutin*’in *Psalmodie*’si (1. - 3. *Stichologie* veya 1. - 3. *Nokturn*), Doğu Süryani *Nasturiler* ve *Kildaniler*’de, Batı Süryaniler’de olduğu gibi, yani gece ayininde, eski Hıristiyan (bayram gecesi) Akşam Ayini töreni, değiştirilmeden (daha geç Şapra’nın ondan ayrılmasından önce) korunmuştur. Böylece *Kildani Şapra*’mız, *Ortros*’un yalnız daha büyük (birinci ve üçüncü) kesimiyle ve Roma *Matutin*’i de mezmursuz, ama (sabah duasından) övgü şarkısı olmasıyla örtüşür. Şapra’nın kendine özgü (Helence *Doksa en ipsisdios*) ve Ey Göklerdeki Babamız’lı girişi yoktur ve bu dua da, gece ayini gibi özgündür.

1- Giriş Parçaları (Mezmun 99, 90).

2- Ayinin Özü. Övgü mezmurları şarkısı⁽⁶⁶⁾. Aziz Afrēm’in sabah ilahisi, Narsay’ın sabah ilahisi, Üç Gencin Şarkısı, Yücelerdeki Tanrı’ya Şan! (Litürjik formlu etkin dualı övgü şarkısı).

66- Mezmurlar şunlardır: 103, 112, 92, 148-150, 116. Bu mezmurlar bugün hâlâ Helen *Ortros*’unun ve manastır-kutsama övgü şarkısı ritüeli içinde korunmuştur ve her gün değişmez Övgü Mezmurları olan 148, 149, 150’nci şarkıların çekirdeği olarak kullanılır; bizim Roma Ayin kitabı’nda, ne yazık ki, Papa X. Pius’un reformlarından beri yer almamış, kaybolmuştur.

3- Bitiş Bölümü. Papazın bitiriş duası.

Büyük Bayramlarda, Pazar Günleri ve Azizleri Anma Günlerinde

(Breviarium Chaldaicum s. 29 = Mezmur Kitabı vd. s. 225).

Kilisenin başı Şapra (Matutin) mezmurundan önceki duaları okur: “Rab’bimiz ve Tanrı’mız bizi liyakatli kıl ki, senin tanrısallığının iradesine göre ve senin haşmetine layık olmak için önünde hizmet edelim. Daha sesli ve sofu. Uyanık ve dikkatli. Haklı ve doğru. Kutsal ve önüne geçilmez. Ve (yeterli olsun) ya Rab, sana hizmetimiz. Senin şanına yakarımız. Barışık olmana yakarımız. Tanrısallığının şefkati ve merhame-ti. Halkının suçunun (çoğul) affına yeterli olsun. Ve sürünün bütün koyunlarının günahlarının affına. Bağışın ve merhame-tinle sen onları kendin seçtin. Her şeyin Rab’bi (sonsuzca ka-dar).”

İkinci Dua

“Bizi aydınlandır ya Rab, ışığında. Ve sevinelim gelişinle (ulaşmanla). Senin selametinde neşelenelim. Sırlarının bir kesimine katılalım. Bize (ödünç) ver ve bizi liyakatli kıl ki, göksel yığınlarla (korolar) birlikte ışığını giyinelim. Ve meleklerin topluluğuyla (çoğul). Üsuluyle (Qale) dolu olsun şükranlarımız. Senin üçlemen için methiye (Tëšbohta) okunur. Yaratıcı ki, her şeyin üstünde egemendir. Yaratıcı ki, yaratılanların hizmetine ihtiyacı yoktur. Lütfuyla ışığın yaratıcısı. Bilgeliğiyle karanlığın düzenleyicisi. Tanrısallığı ve bilgisi maneviyattan ve maddiyattan etkilenmez. Her şeyin Rab’bi (sonsuzca kadar).”

Veya, Hıdra ve Gazza’da kaydedildiği gibi, iki dua. Ve birinci yarım-koro’dakiler makamla başlarlar: “Rab’be bütün ülkelerde şükürler olsun” (Mezmur 99, 1). Ve “Başlangıçta” yı (Süryanice *Bšarait*), (67) Hıdra’da kaydedildiği gibi, söylerler. Ve eğer “başlangıçta”dır değilse, şöyle söylerler: “Ki (sen) ışık veriyorsun, ya Rab: Sana övgülerimizi yolluyoruz. bütün ülke-

lerde Rab'be şükürler olsun.”

[226] Ve ikinci yarım-koro'dakiler devam eder: “Rab'be sevinçle hizmet edin. Ki (sen) ışık veriyorsun, ya Rab: Sana övgülerimizi yolluyoruz...” (Mezmun 99'un sonu). Görkemli Babamız'ı ve Başlangıçta'yı söylerler ve şarkının başlangıcıyla tamamlarlar: “Bütün ülkelerde Rab'be şükürler olsun. Ki (sen) ışık veriyorsun, ya Rab: Sana övgülerimizi yolluyoruz. Veya “Başlangıçta,” eğer öyle yazılmışsa. Ve söylerler: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Dua

“Ya Rab, bütün yaratılanlar ki, onları sen yarattın, sana övgü ve iman yolluyorlar. Zira sen onlar için yalnız gerçeğin (= gerçek ışık) ışığıydın. Ve (dünya) zamanlarını ve yaratılanları (senin) merhametinin lütfuyla aydınlatıyorsun. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar).”

Ve papaz söyler: “Yüceler yücesinin barınağında oturan” (Mezmun 90).

Muhteşem (dir) sana sadık olmak Kurtarıcı (Mesih); Kurtarıcı'mız. Gündüz, ama “Başlangıçta“ söylenen günde, söylerler: “Ki O barınağında oturur.” İkinci (yarım) dize ve devam edilir. “yaratıcı ışığını yaktığında (yerleştirdiğinde), melekler şaşırıldılar. Ve ışık her sabah (çoğul) görüldüğünde, şükrettiler ve biz de.” Devam edilir: “Yüceler yücesinin barınağında oturanlar...” (Mezmun 90'nın sonuna kadar)

[227, 5] “Yaratıcı ışığını yaktığında (yerleştirdiğinde), melekler hayretler içinde kaldılar. Ve ışık her sabah (çoğul) görüldüğünde ışığa şükrettiler ve biz de.”

Görkemli Babamız'ı ve Başlangıçta'yı söylerler ve devam ederler: “Sen ışığı yarattığında, ruhlar seni övdüler ve ışığı ya-

67- Burada B şartı, yani (Yaratılış 1, 1'deki gibi, “Yaratılış'ta”) ile başlayan ve büyük bayramlarda, örneğin Doğu Bayramı'nda (Breviarium Chaldaicum I, s. 349, 3) okunan şiirsel parçalar anlaşılır: “Başlangıçta (Tanrı) ışık olsun diye buyurdu ve ışık oldu...” ve bir diğeri (aynı yerde, s. 349, 6): “Başlangıçta söz vardı...”

kan, ışığın yaratıcısıdır, dediler.” Ve söylerler: “Barınakta oturan.” iki (yarım dize) ve devam ederler: “Melekler sana şükrediyor. İnsanlar seni övüyor. Ve hepsi haykırıyor ve tıpkısını aynı şekilde söylüyorlar: Senin Advent’in kutsanmıştır (veya: senin doğman, veya: senin orucun, veya: dirilişin, veya: göğe çıkışın, veya: Kutsal Ruhu’nun gelişi), Kurtarıcı (Mesih), Kurtarıcımız.”

Ancak diğer günlerde Görkemli Babamız’ı ve Başlangıçta’yı okurlar ve aynı dizeyi tekrarlarlar: “Yüceler yücesinin barınağında oturan.” Muhteşem (dir) sana sadık olmak Kurtarıcı, Kurtarıcımız. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Övgü Mezmurlarının Kendi Şarkıları

Dua

“Görkemlidir (Övgü Şarkıları; Krş. Övgü Mezmuru) ya Rab, tanrısallığına büyük sadakat. Haşmetinin harikulade sığınağı yücedir ve yüksektir. Sana umut bağlayanlar, her yer kirletilmeyecek. Sana sadık olanlar, senin kutsal adını çağırınlar ve sana yakaranlar bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

Ve papaz konuşur: “Ey sizler, hayır dua edin Rab’be (Mezmun 103). Sana övgüler sunulsun ey Tanrı. Ey sizler, hayır dua edin Rab’be...” (Mezmun 103, 1-16a).

[228, 10] “Sana övgüler sunulsun ey Tanrı. Övgü (Laudate) Rab’bin hizmetlilerine (Mezmun 112) iki defa. Övgüler sunulsun Rab’bin adına. Sana övgüler sunulsun ey Tanrı. Çünkü sen ışığın yaratıcısın. Rab’bin adına şükürler olsun...” (Mezmun 112’nin sonu). Görkemli Babamız, Başlangıçta. Şükredin, ey siz Rab’bin hizmetlileri. “Nakarat: Şükredin, ey Siz Rab’bin hizmetlileri. Sana övgüler sunulsun. Çünkü sen ışığın yaratıcısın. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Mezmun 92 ye Dua: “Rab Kral’dır.”

“Sen, ya Rab, el açıklığınla ışığı yarattın. Bilgeliğinde

karanlığın düzenleyicisi. Ve senin görkemli ışığında yaratılışın aydınlatıcısı. Sana, ya Rab, durmaksızın şükürler yağsın. Ve senin adında, iman borçluyuz, gökte ve yerde tapınma. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar).”

Büyük Bayramlarda 92. Mezmur'a Dua

“Sensin ya Rab, ışığın yaratıcısı, yalnız sen. Bilgeliğinde karanlığın düzenleyicisi. Ve yaratılışı, senin kendilerin olan güneş ve ay aracılığıyla, aydınlatan. Ve gece ve gündüzün ışıkları (eserleridir) ellerinin. Sana tapınma borçluyuz. [229] Ve sana iman borçluyuz. Çünkü senden başka bir Tanrı yoktur. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar).”

Ve topluluk söyler: “Rab Kral'dır ve yücelik kuşanmıştır. Ezelden beri varolan sana dua ediyoruz. Rab Kral'dır ve yücelik kuşanmıştır...” (Mezmur 92'nin sonu). Ezelden beri varolan sana dua ediyoruz. Göklerdeki Rab'be şükürler olsun...” (Mezmur 148'in tamamı).

Azizleri Anma Günlerinde (68)

“Şükredin Rab'be yeni övgüler (ile)...” (Mezmur 149'un tamamı). [230, 7] “Şükredin Rab'be, onun bütün halkları...” (Mezmur 116'nın tamamı) Görkemli Babamız. Başlangıçta. Ve eklerler: “Şükredin Rab'be, ülkenin her yanında. Ki (sen) ışık veriyorsun, ya Rab: Sana şükranlarımızı yolluyoruz. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Büyük Bayramlarda

Pazar Günleri ve Azizleri Anma Günlerinde

Kilisenin başı duayı okur: “Sana Kurtarıcı (Mesih), gerçek ışık, Baba'nın muhteşem parlaklığı. Sen kendini vahyettin ve yeryüzünde görüldün. Başlangıç yoluyla doğamızın yenilenmesi ve kurtuluşu için. Sana övgü, şan, iman ve tapım yolluyoruz bütün zamanlarda. Her şeyin Rab'bi (sonsuz kadar).”

68- İlk önceleri Mezmur 148-150 ve 116 değiştirilmeden okunmuş olmalı; Mezmur 149'un azizler günüyle kısıtlanması ikincildir.

Ve birinci yarım-koro sabah ayininin Conita'sını, Hıdra ve Gazza'da (kaydedildiği gibi), söyler. Ve Conita yinelenir. Ve arkasından Görkemli Babamız'ı söylerler. Ve ikinci yarım-koro devam eder:

Calam / Colam

“Başlangıçta'yı. Sabah (ışığının) yükselişinde. Sana şükrediyoruz, ya Rab. Çünkü sen bütün yaratılanın kurtarıcısın. Bize bağış eyle. Tek bir gün selamet (barış), ve günahların affına bizi ulaştır. Umudumuzu kesip atma. Ve kapını bize karşı kilitleme. Kayranı bizden esirgeme. Ve bizim onu hak ettiğimiz gibi. Ey Tanrı bizi suçlama. Çünkü yalnız sen zayıflığımızı biliyorsun. Tohumla yeryüzünü ya Rab. Sevgi, huzur ve sükunet. Ruhbanları, kralları, hâkimleri koru. [231] Büyüklere refah armağan et. Hastaları iyileştir ve sağlıklıları koru. Ve bütün insanların suçunu (çoğul) affet.”

Sabah Mezmurundan Önceki Dua

“Görkemli ışığın üstünde ya Rab, senin İlahi vahyin. Ve senin yeniden gelişinin (ulaşmanın) parlayan görüntüsü. Yarattığın bütün yaratıklar ona bakıyor, umutlanıyor ve bekliyorlar. El açıklığımla ve acımanla bizi liyakatli kıl. Ki biz hemen karşıdaki Yeruşalem'de senin sırlarının gerçek oğullarıyla (katılanlarla) birlikte, sana layık olduğumuz için, seviniyoruz ve teselli buluyoruz. Her şeyin Rab'bi (sonsuzca kadar).”

Aziz Afrēm'in † 733 Sabah İlahisi (Nuhra / Nuhro)

(Akrostihi ile Işoc Mšihā = Kurtarıcı İsa Mesih)

Ve ikinci yarım-koro'dakiler bu Tēšbohta ile başlarlar: (Nakarāt) “Doğrulara ışık saçar. Temiz yüreklilere sevinç saçar” (Mezmur 96, 11).

I

“İsa-Mesih, Rab'bimiz. Baba'nın kucağından kalk ve bize görün. O geldi ve bizi karanlıktan dışarı çıkardı. Ve yüce ışığıyla bizi aydınlattı.”

İ

“Gün insanın üzerinde göründü. Ve karanlığın hâkimiyeti kaçtı. Işık, onun ışığından bize yansıdı. Ve kararmış gözlerimizi aydınlattı.”

Ş

“Muhteşemliliğini yeryüzünde gösterdi. Ve yeraltındaki uçurumu aydınlattı. Ölümü söndürdü ve karanlığı kaçırdı. Ve aşağıdaki yeraltı dünyasının (Şeol) kapıları kırıldı.”

O

“O yaratılanların hepsini aydınlattı. Ki onlardan önce karanlık vardı (Krş. Efesoslulara 5, 8). Tozun içinde uyuyan ölümler ayağa kalktılar. Ve bir övgü şarkısı söylediler; çünkü artık onlar kurtulmuşlardı.”

Ö

“O selameti sağladı ve bize yaşamı armağan etti. Göklerdeki babasına gitti. Ve o yüce muhteşemliliğin içinde tekrar gelecek. Ve onu bekleyen herkesin gözleri ışıldayacak.”

M

“Kralımız bütün ihtişamıyla gelecek. Kandilleri yakalım ve onu karşılayalım. Ve onun bizi sevindirdiği gibi, onunla sevinelim. Ve yükseklerdeki ışığıyla bizi sevindirsin.”

Ş

“Onun (yüce) haşmetine şükürler olsun. Ve hepimiz onun yüce babasına iman etmek istiyoruz. Çünkü O merhametini (çoğul) artırdı ve onu (yani oğlunu) bize gönderdi. Ve bize

kurtuluş ve umut aşıladı.”

İ

“Onun günü bir anda görünür. İşte o zaman onun kutsallığını karşılayacağız. Ve kandilleri yakacağız. Herkes, ki çaba gösterenler, yorulanlar ve kendilerini hazırlayanlar.”

H

“Melekler ve göklerin ruhları (aslında nöbetçiler) sevinecekler. Adaletlinin ve doğruyu yaratanın muhteşemliğine. Ve onların başlarına taşlar yerleştirilecek. Ve sevinç gelecek ve aynı zamanda coşulacak.”

A

“Kardeşlerim, ayağa kalkın ve hazırlanın. Ki biz Kral’ımıza ve Kurtarıcı’mıza iman ediyoruz. Ki o bütün ihtişamıyla gelecek ve bizi aydınlatacak. (Onun) krallığında yükselen ışık aracılığı ile.” Ve ikinci (Těšbohta) ile devam edilir:

Sabah İlahisi (Nuhra / Nuhro)

(Narsay’ın, †503’ten sonra)

(Nakarat): “Mesih’in (Kurtarıcı’nın) görüntüsünün ışığı. Yer ve gök sevinsin.”

“Karmaşa karanlıktan sonra yayıldı. Yaratılanların üstünden. İşte o zaman Kurtarıcı’nın ışığı [232] görüldü. Ve dünyayı (yeni) bir bakışla kazandı. Gece zamanı eşitlendi. Adem’in zamanından şimdiye kadar. Ama Kurtarıcı’nın vahiy ilahisinin günü. Günün saatine göre (eşitlendi). Sabah Rab’bimizin de sembolüdür. Haberinin (müjdesinin) başlangıcı. Ve akşam zamanı tamamlandı. Ki çabasıyla dünya dinlenmeye çekildi. Bu umudu özlediler. Ruhbanlar, krallar ve peygamberler. İşte o zaman Yaratıcı onlara huzur verdi. Kendi vahiy gününün limanında. Yaratılanlar onun vahiy ilahisinde huzur buldular.

Ki günahın içinde eziyet çekiyorlardı. Ve dünya yeniden düşünmeye başladı. Hazır olmanın yanıtı üzerine; Tanrı annesinin evet sözcüğü (Krş. Luka 1, 38). Yeni birlik. Onun öğretisini karşılayanlar için (Helence *Diatiki*). Ve onun (yani birliğin), onun varlığının (= kendi) kanıyla mühürlenmesi. Üzerinde, ki vaadi aldatici olmayacak. Yüce krallığının vaadi yoluyla. O iradenin akışını bağladı. Ve bakın, onun vahyi ilahisini nasıl da iştiyakla bekliyorlar. Gökseller ve dünyeviler. Öyleyse vahyi ilahinin zamanı yaklaştı. Kralın, ki kral soyumuzdandır. Gelin, kendimizi onun bakışına hazırlayalım. Göksel yığınlarla (koralarla) sevginin yağını alalım. Korku dolu o gün için. Ki biz o sözcüğü (aslında sesin kızı) duymuyoruz: Çabalarınızı (yaptıklarınızı; Krş. Matta 25, 12) bilmiyorum. Öğreti sözcüğünün bir çubuk alıntıyla (Krş. Matta 25, 15) yaşadığımız sürece bizden fahiş faiz alsınlar. Böylece biz o sesi duymakla onurlanalım. Gelin, verdiğiniz sözler kabul edilsin, (Krş. Matta 25, 34) gelecekteki yaşamın umudu içinde. İdrakımızın gemisine bağlanalım. Ve sevgide ve inançta. Sevincin limanına gidebilmek için.” Ve şu beyti söylerler: “Işık adaletiyle göründü. Ve onlara, doğru yürekli olanlara sevinç” (Mezmun 96, 11). (69)

Ateş Ocağındaki Üç Gencin Şarkısı
(Daniyel 3, 57-88)

Ve devam edilir:

57 “Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin bütün yaptıklarına.

59 “Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin göğüne” Ve hayır duanın (kutsal) ilk beytini, Hudra veya Gazza’da kaydedildiği gibi, söylerler. Ve tekrarlar ederler: “Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin bütün yaptıklarına. Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin göğüne.”

58 “Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin meleklerine.”

69- Aziz Afrēm’in Tēšbohta’sından öncekiyle karşılaştırım, s. 116. Dönüş dizesi bir batı Antifonu gibi kullanılıyor ve her iki sabah duası birleşerek bir bütün oluşturuyor.

60 “Hayır dua edin Rab’be, (onun) suyuna ki göğün üstündedir.”

61 “Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin bütün güçlerine.”

62 “Hayır dua edin Rab’be, güneşe ve aya.”

63 “Hayır dua edin Rab’be, göğün yıldızlarına.”

64 “Hayır dua edin Rab’be, yağmura ve lodosa.”

65 “Hayır dua edin Rab’be, onun bütün rüzgarlarına.”

66 “Hayır dua edin Rab’be, ateşe ve sıcaklığa.”

[233] “Hayır dua edin Rab’be, geceye ve gündüze.”

72 “Hayır dua edin Rab’be, ışığa ve karanlığa.”

67 “Hayır dua edin Rab’be, soğuğa ve sığağa.”

70 “Hayır dua edin Rab’be, kara ve buza.”

73 “Hayır dua edin Rab’be, şimşeklere ve bulutlara.”

74 “Hayır dua edin Rab’be, bütün ülke (lerde) kilere.”

75 “Hayır dua edin Rab’be, dağlara ve tepelere.”

76 “Hayır dua edin Rab’be, yerden fışkıran her şeye.”

78 “Hayır dua edin Rab’be, denizlere ve ırmaklara.”

77 “Hayır dua edin Rab’be, (sizlerin) su pınarlarınıza.”

79 “Hayır dua edin Rab’be, balıklara suda oynayan her şeye.”

80 “Hayır dua edin Rab’be, göğün bütün kuşlarına (uçan hayvanlara).”

81 “Hayır dua edin Rab’be, bütün hayvanlara ve kocabaşlara.”

82 “Hayır dua edin Rab’be, (siz) insanlar.”

82 “Hayır dua edin Rab’be, (siz) insanlar.” (70)

83 “Hayır dua edin Rab’be, (siz) İsrail Evi’ne.”

84 “Hayır dua edin Rab’be, sizin Rab’binizin ruhbanlarına.”

85 “Hayır dua edin Rab’be, sizin Rab’binizin kullarına.”

86 “Hayır dua edin Rab’be siz, adaletinin ruhlarına ve ha-yaletlerine.”

70- Burada Kutsama’nın iki dizesi hem koro hem de karşı koro tarafından okunuyor.

87 “Hayır dua edin Rab’be, (siz, ki siz) mükemmel ve yürekli olanlara.”

88 “Hayır dua edin Rab’be, Hananya, Cazar / Cozor / ‘Azar ve Mişayel / Mişayel’e.”

“Hayır dua edin (siz) habercilere ve peygamberlere, Rab’be.” (71)

“Hayır dua edin Rab’be, (sizin) Rab’binizin şehitlerine.”

Hayır dua edin Rab’be, ve hepsine ki (sizin) Rab’binizin evinde duranlara (Krş. Mezmur 133, 1).

Ve topluluk “Hayır Dua’nın ilk beytini, Hudra veya Gaza’da kaydedildiği gibi, söyler. Görkemli Babamız’ı ve Başlangıçta’yı okurlar ve ondan sonra şu beyti söylerler: “Hayır dua edin Rab’be, Rab’bin bütün yaptıklarına. Hayır dua Rab’be, göklerin Rab’bine.” Ve son beyti söylerler.

Pazar Günleri ve Rab’bin Bayramlarında şu dua okunur:

Tëšbohta Duası

(Yani Büyük Övgü Şarkısı’yla)

“Şükrediyoruz, ayağa kalkıyoruz, kutluyoruz (Halle-Luya’yı söylemek) ve övüyoruz. Saklı ve sır dolu. Kutsal ve bütün zamanlarda senin üçlemenin şükre layık ve kavranılmaz doğası. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).” Ve birinci yarım koro bu Tëšbohta ile başlar:

Büyük Övgü Şarkısı (72)

“Şan (olsun) yüksekteki (çoğul) Tanrı’ya. Ve huzur yeryüzüne. Ve refah [(Helence *Efdokia*) aslında iyi umut] insana. Sana dua ediyoruz. (Ki) ezelden beri var olan. Sır dolu, kavranılmaz doğa. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Kralların kralı. Ve Rab’lerin Rab’bi (Krş. I. Timoteos’a Mektup 6, 15). Ki insanlardan hiçbiri onu görmedi (Krş. Yoel 1, 18). Ve göremez

71- Kutsama’nın benzer bir genişlemesi bugünkü Helen Ortros’unda aynı yerdedir: “Habercilere, peygamberlere, Rab’be ve Rab’bin şehitlerine hayır dua edin; O’na şükredin ve sonsuz kadar yüceltin O’nu.”

71- Kutsama’nın benzer bir genişlemesi bugünkü Helen Ortros’unda aynı yer-

de (Krş. I. Timoteos'a Mektup 6, 16b). Yalnız Kutsal. Yalnız [234] güçlü. Yalnız ölümsüz. Sana iman ediyoruz. Nimetinin aracılığı ile. İsa-Masih. Dünyanın kurtarıcısı. En yüce olanın oğlu. Yaşayan Tanrı'nın kuzusu. (Ki) dünyanın günahlarını temizler. Bize acı. (Ki) Baba'sının sağında oturur. Yakarımızı kabul eyle. Çünkü sen bizim Tanrımız'sın. Ve bizim Rab'bimizsin. Ve bizim kralımızsin. Ve bizim kurtarıcımızsin. Ve bizim günahlarımızı affedensin. Her birinin gözleri sana dönüktür. İsa-Masih. Şan (olsun) Tanrı'ya, Baba'na. Ve sana ve Kutsal Ruh'a sonsuza kadar. Amin.”

Azizleri Anma Günlerinde Těşbohta Duası: O günün “Antifon”una ve “Qanon”una dua edilir. Günün Těşbohta'sı Gazza'da kaydedildiği gibidir.

Pazar Günlerinde ve Büyük Bayramlarda

Tresagiyon Duası

“Sana ey Tanrı ve senin kurtarıcına (Mesih'ine) ve senin yaşayan, kutsal, yaşam veren ve tanrısal maneviyatına. Övgü, şan, iman ve bütün zamanlarda dualar yolluyoruz. Her şeyin Rab'bi (sonsuza kadar).”

Ve diyakon makamla konuşur: “Seslerinizi yükseltin ve yaşayan Tanrı'ya şükredin, bütün topluluk.”

“Güçlü, ölümsüz Kutsal Tanrı, bize merhamet et.” İkinci yarım-koro: Görkemli Babamız. Başlangıçta. (73)

Ama azizleri anma günlerinde: “Şan olsun senin adına.

dedir: “Habercilere, peygamberlere, Rab'be ve Rab'bin şehitlerine hayır dua edin; O'na şükredin ve sonsuza kadar yüceltin O'nu.”

72- Ey yücelerdeki Tanrım, bizim ayinde Görkemli, en eski biçiminde Filistin toprağında oluşmuştur ve eski Hıristiyan Akşam Ayini, Tanrı ayininin kopmaz bir parçasıdır; ayrıca Yeruşalem ritüelinin bitiminden büyüyen (Batı Süryani) Yakubi gece ayininin sonunda yer alır. Bizans Ortros'unda da aynı biçimde kullanılıyordu ve (Doğu Süryani) Nasturiler'in Sabah Ayini'nde yer alır ve Batı'da (pazarlarda ve bayramlarda olduğu gibi); örneğin Arslesli Caesarius († 542) Galyalı rahiplerine bunu sabah duasında okumaları için yazmıştı.

73- Metnin bütünü akşam duasının içindedir, s. 65.

Haşmetlilerine dua. Ve devamlı şükran. Senin şükre layık üçle-
meni bütün zamanlarda yükseklerde tutalım. Her şeyin Rab’bi
(sonsuz kadar).”

Ve “Kutsal Tanrı” (= Tresagiyon) ile, ve azizleri anma
günlerinin tarzında devam edilir ve söylenir: “Kutsa bizi ya
Rab (Lütfen, Tanrım, Kutsa). Babamız ki (sen) göklerde sin”
(Bkz. s. 51). Ve devam edilir: “Dua edelim. Huzur bizimle ol-
sun.”

Ve kilisenin başı pazar günleri ve bayramlarda şöyle der:
“Merhametli ki, onun adı kutsal (dır). Ve barınağı kutsal. Ve
çadırını kurduğu yer kutsal. Ve yüce güçler (ordu yığınları)
kutsal ki, onu kutlama şarkılarında (Hullala) kutsarlar. Ve (o ki)
maneviyatı ve bedenselliği kutsal. Ve kutsal tarzda (Qale) dur-
mak bilmeksizin. Kutsal, Rab’bimiz ve Tanrı’mız, ruhlarımızın
tapınağı. suçlarımızı unut. Günahlarımızdan bizi akla. Ve bizi,
senin yüce tanrısallığının temiz kutsal yerleri gibi yap. Ve süslü
tapınaklar ki senin sevginin hizmetinin şanına uyan. (Sen) ki,
senin Sözü’nün ve senin ruhunun gücünde her şey kutsal. Her
şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

[235] İkinci Dua

“Kutsalsın sen ya Rab, varlığından ötürü. Ve övgüye
layıksın sonsuz dek. Yücesin sen ve kavranılmaz tarzda her
şeyin üstündesin: Ve melekler (aslında nöbetçiler) ve insanlar
üç misli ve sade dua eder, ey ihtişamın yüce kralı. Varoluşun
ezelden beri varlığını sürdürür. İman ediyoruz, dua ediyoruz ve
(seni) görkemleştiriyoruz bütün zamanlarda. Her şeyin Rab’bi
(sonsuz kadar).”

Azizleri anma günlerinde kilisenin başı konuşur: “Merha-
metli ki, onun adı kutsal (dır). Ve ezelden beri iyi ve adaletli.
Senin iyiliğinin ve merhametliliğin fazla akar. Sevginin
kucağındaki şefkatini akıt Rab’bimiz ve Tanrı’mız.. Sana
yakaranların ruhlarının üstüne. Ki onlar seni çağırıyor ve sana
yakarıyorlar bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her

şeyin Rab’bi (sonsuz kadar).”

İkinci Dua

“Lütfunla kutsa ya Rab, kullarını. Sana yakaranları merhametinin akıcılığıyla bütün zararlardan korusun. Yaşamımızı senin sevginin kayrasının kanadı altında yönlendir, korusun ve tehlikeye kurtar. Bedenlerimizi ve ruhlarımızı kötülüklerden kurtar, selamete eriştir ve özgür kıl ve onun gücü (çoğul) ile bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuz kar).”

Ve her iki koronun papazları düzenle avuçlarını yere döndürürler (takdis), [s. 210’da] kaydedildiği gibi. (74)

Sabah Ayini’nin Bitiş Duası (75)

“Hediye eyle ya Rab’bimiz ve Tanrı’mız bağışını. Sabahın bu vaktinde. Ezilenlerin kurtuluşu. Mahkumların salınması. Acı çekenlerin acılarının son bulması. Hastalara sağlık. Uzaktakilere giriş (eve dönüş). Akrabalara koruma. Günahkarlara af. Günah çekenlere istisna. Adillerin yücelmesi. Sefalet çekenlere destek. Kaybolanların bulunması. Afroz edilenlere kulak verilmesi. Ölenleri iyi ve uygun hatırlama. Bütün yaratılanlara ve yaratıklara merhamet ve acıma. Ve bize ve herkese (böyle) yap. Onlar (a), ki biz zayıflara, günahkarlara yardım edenler. Ve senin haşmetin üzerimize insin. El açıklığıyla ve merhametle. Şimdi † ve her zaman ezelden ebede.”

Ve topluluk mihraba yanaşır ve kutsal litürji ile başlarlar.(76) Ve, Hıdıra veya Gazza’da kaydedildiği gibi onu okurlar.

74- Bu papaz duaları ile yardım duaları anlatılmak isteniyor. [s. 210, 22-213, 4] Akşam ayini bölümündedir, s. 74.

75- Litanay / Dua biçiminde ve kısaltıldığı belli olan genel kilise duası. (Hencele *Mikra sinapti*)

76- Süryanice: *Quddaşa Raba*, yüce kutsallık; kutsal ayin denilmek isteniyor.

Tatil Günlerinde Sabah Ayini

(*Breviarium Chaldaicum*, s. 45 = Mezmur Kitabı vd. s.

241)

(Günlük sabah ayini doğrudan tatil Lelya'sına, (s. 76) bağlanır.

[241, 11] Ve kilisenin başı günlük Şapra duasından önce konuşur: “Acıyan, merhametli olan ve birlikte acı çeken. Onun kapıları günah çıkaranlara açıktır. Günahkar hep seslenir; böylece günah çıkarmaya yakınlaşır. Rab’bimiz ve Tanrı’mız merhametin (çoğul) kapısını aç duamızla. Yakarımızı kabul eyle. Merhametinle dileğimize kulak ver. Zengin ve bol bol akan hazine odandan. Yoksul ve ihtiyaç içindeki ve senin acımanı ve merhametini reddetmeyen kullarına bağışlar yolla, ki onlar seni çağırıyor ve sana yakarıyorlar bütün zamanlarda ve zaman aralıklarında. Her şeyin Rab’bi (sonsuzca kadar).”

İkinci Dua

“Sana ya Rab, erkenden gelinir. Diz çökülür ve dua edilir. Şarkılar söylenir ve coşulur. Bütün dualar sana gider. Dualar ve yakarılır. İman etmek ve şükretmek. Senin yarattığın bütün yaratılanlar. Ki senin bir işaretinle kuruldular. Ve senin iradenle oluştu. Çünkü sen onların oluşumunun nedenisin. Yaşamımızın kaynağı ve ilki. Her şeyin Rab’bi (sonsuzca kadar).”

Ve topluluk dua eder: “Şükürler olsun Rab’be, bütün ülkelerde” (Mezmur 99). “Ki (sen) ışık veriyorsun, ya Rab: Sana biz hamdediyoruz. Şükürler olsun Rab’ba, bütün ülkelerde...” (Mezmur 99’un sonu) [242] Görkemli Babamız, Başlangıçta. Ve şarkının başlangıcıyla sona erdirirler: “Şükürler olsun Rab’be bütün ülkelerde. Ki (sen) ışık veriyorsun, ya Rab: Sana biz hamdediyoruz. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

“Ki O Yüceler Yücesinin Barınağında oturur” Duası

(Mezmun 90).

“Sana ya Rab, Şükür ve iman yolluyoruz. Duamızı ve Şükranlarımızı senin sürekli canlı ve kutsal adına sunuyoruz. Çünkü her Şeyin Rab’bi ve yaratıcısın (Oğul ve Kutsal Ruh sonsuza kadar).”

Ve söylerler: “Ki o yüceler yücesinin barınağında oturur (Mezmun 90). Sana sadakat görkemli (dir). İsa (Mesih) Kurtarıcımız. Ki o yüceler yücesinin barınağında oturur...” (Mezmun 90’ın sonu). Görkemli Babamız, Başlangıçta. Ve sonra erdirirler: “Ki o yüceler yücesinin barınağında oturur. Sana sadakat görkemli (dir). Kurtarıcı, kurtarıcımız. Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Mezmun’un Övgü Şarkısı

Dua: “Muhteşem, ya Rab” (Bkz. s. 113). “Hayır dua edin ruhlarım, Rab’be (Mezmun 103). Rab’bin ihtiŐamı sonsuza dek sürsün (Mezmun 103, 31). Hayır dua edin ruhlarım, Rab’be...” (Mezmun 103, 1-16a). [243] “Rab’bin ihtiŐamı sonsuza dek sürsün” (Mezmun 103, 31).

Ve devam ederler: “Şükürler olsun, siz Rab’bin hizmetkarlarına. Şükredin, siz Rab’bin hizmetkarları...” (Mezmun 112’nin sonu) arkasından doğrudan Görkemli Babamız’sız (Mezmun 92, 148, 149, 150, 116) [245] Görkemli Babamız, Başlangıçta. Ve karşılık beytini yeniden söylerler: “Rab’be Şükredin, bütün ülkelerde (Mezmun 99, 1). Ki sen ışık veriyorsun, ya Rab. Sana Şükranlarımızı yolluyoruz. Dua delim. Huzur bizimle olsun.”

Laxu Mara / Lox o Moro Duası⁽⁷⁷⁾

“Sana, ya Rab, gök, yer ve onlarda olan her Şey inan etsin, dua etsin, Şükretsin. Bize hepsinin üstünde (yayılr) senin yardımın ve nimetin gelir. Onların büyüklüğü ölçülemez. Her Şeyin Rab’bi (sonsuza kadar).”

77- Akşam ayininin Laxu Mara’sı önündeki benzer makamlı bir dua ile Krş. s. 54. Aynısı tam metin olarak övgü Şarkısı Laxu Mara’da.

Ve söylerler: “Sana, her şeyin Rab’bi, iman ediyoruz...”
“Ya Rab, sabahleyin sesimi duyacaksın: Ve sabahleyin giyiniş, kendime senin (önünde) bakacağım” (Mezmun 5, 4-5). “Sana ya Rab” (Laxu Mara). Görkemli Babamız, Başlangıçta. “Sana ya Rab...” (Bkz. s. 54).

Merhamet Eyle Duası (Mezmun 50). (78)

“Sana, ki bedenlerimiz senin acımanla uyanacak. Ve ruhlarımız korunacak ve kurtulacak. Onun iradesinin yumuşak katkısı aracılığı ile. Görkemliliğin büyük kralı. Ezelden beri varolan varlık. İman ediyoruz, dua ediyoruz, ve şükrediyoruz bütün zamanlarda. Her şeyin Rab’bi (sonsuzca kadar).” Ve dua edilir: “Bana acı ey Tanrı, el açıklığıyla.”

(Nakarat): “Bana acı, ya Rab. Bana acı, ey Tanrı, el açıklığıyla...” (Mezmun 50, 1-19). [246] Görkemli Babamız, Başlangıçta.. “Bana acı, ya Rab.”

Ve karşılık beytini yeniden söylerler: “Bana acı, ey Tanrı, el açıklığıyla. Ve acımalarının miktarı günahlarımı karşılasın. Kurtarıcı (Mesih) Kral bana acı.”

78- Tatil Şapra’sının artışı olarak, Laxu Mara’nın yanına 50. akşam mezmuru (Latinler’de Merhamet eyle) konulur; ama bu, Helen Ayini’nin (Helence *Pollileos*) ikinci övgü şarkısı - şeması anlamında bir günah çıkartma karakterine sahip değildir. Aziz Basiliyos († 379) Anadolu’da kendi zamanında, bu mezmurunun sabah vakti, gün ağarırken ortak okunmasını gerekli görmüştü: “Birağızdan ve bir yürekten.” Ve Cassian († yaklaşık 435) şöyle demişti: “Sonunda bütün İtalya’da 50. mezmurunun sabah ayini övgü şarkısı bütün kiliselerde bugün tam olarak okunuyor.” Akşam ayini bayramının bu bitiş bölümünün devamlılığı, Başlangıçta özel bir sabah ayini biçiminde doğaya uygun olarak söylenirdi; aynen bugün bile Manastır Ayini Kitabı’nda yalnız hafta içinde değil, pazar günleri de (bayram zamanı dışında) övgü şarkısının başında yer alır. Bu 50. mezmur Bizans ritüelinde 8. ve 9. mezmurlar arasında ve sabah İncili’nin okunmasından sonra görünür; ama aslında şiir Qanona’nın başında yer alıyordu. Nasturi litürjik ayininde ve aynı yerde kullanılmasını ikincil görmek gerekir.

Şapra'nın Günlük Tēšbohta'sı

“Sana şükran (Tēšbohta), Tanrı'mız. Ve sana, bedenlerimizimizin imanını. Sana hayır dua ediyoruz, yapıcımız. Acıyan Rab. Merhametli Tanrı. Bizim acımızı paylaştan şanlı yaratıcı. Bizi koruyan Kurtarıcı. Yardımcımız ve destekçimiz. Sana dua ediyoruz, ya Rab. Çünkü sen cömert (sin), ve lütfun çok yanlı. Merhametli bizi koru ve bize acı. Bize bak ve merhametinin miktarını gör. Sadakatimiz ve güçlü kaçış yerimiz. Rab, Tanrı'mız yüzünü aydınlat, ve biz kurtulalım. Ki (sen) merhametinle (çoğul) yüreklerimizi kazandın. Duamızı ve ayinimizi kabul eyle. Duacılarımızın sesine kulak ver. İstirhamımız senin önündedir, bize acı. (Sen) ki acıydın ve ölümlülerin suçunu (çoğul) affettin. Bize de acı ve suçlarımızı ve günahlarımızı affet. (Sen) ki lütfunla insanların günahlarına müsamaha gösterdin. Bize acı ve çok sayıdaki günahımıza müsamaha göster. İnsanların iyi umudu bize hamd ve huzur getirir. Senin üçlemene iman ediyoruz, her şeyin Rab'bi, sonsuza kadar. Amin.”

Qaša: “Dua edelim. Huzur bizimle olsun.”

Tresagiyon Duası (79)

“Kurtarıcı, insanların iyi umudu (Helence *Efdokia*). Ve huzur bağışlayan liman (Helence *Limin*) ki, yaratılanlar orada huzura kavuşur. Sen, ya Rab, bize hamdini ve barışını göster. Böylece biz sana iman edelim, ve seni, durmak nedir bilmeksizin, yaşamımızın bütün günlerinde övelim. Her şeyin Rab'bi, sonsuza kadar.”

Ve diyakon konuşur: “Seslerinizi yükseltin.” (s. 123'deki gibi) ve topluluk söyler: “Kutsal Tanrı...” (Tresagiyon, s. 65'deki gibi) ve tatil günleri tarzındadır (Bkz. s. 205).

[247] Ve söylerler. “Ey Göklerdeki Babamız” yalın bir tarzda (Bkz. s. 198 = s. 51). Ve kilisenin başı şu duayı okur:

79- Bundan sonra tatil ayininde, ateş fırınındaki üç gencin şarkısı ve Yücelerdeki Şan! yoktur.

Şehitler (Qale) Önündeki Dua

“Şefkatli, onun adı (kutsal) dır. Ve iyi...” (s. 123’deki gibi). Ve ikinci dua: “Kutsa, ya Rab, kullarını lütfunla” (s. 124’deki gibi, Bkz. s. 235), ve günün sabah (ayininde) Şehitler Qale’si okunur:

Pazartesi

[135, 21] “Rab sabahleyin benim sesimi duyacaksın” (Mezmur 5, 4). Sabah zamanı, işte o anda açılacak. Yükseklerdeki kapı duaya. Kabul eyle, ya Rab, istirahatımızı. Merhame-tinle kulak ver dileğimize (çoğul). Ve umut ve kurtuluş göster. Seni bekleyen ruhlara. “Ve sabahleyin kuşanayım ve kendimi senin (önünde) göreyim” (Mezmur 5, 5). Rab’bin sabahı geldi. Ve kurtarıcımız görünüyor birdenbire. Ve haklılara hak dağıtıyor. Ve kim çalışırsa, o kutsaldır. Ve kurtarıcının (Me-sih’in) bağında çalışmış olan. Ve emeğinin karşılığını tam ola-rak alan. “Sabah vakti bağışlarını kabul edelim” (Mezmur 142, 8). Bizi bu sabah, ya Rab, kendine liyakatli kıl. Ve yer ve gök böylelikle sevensin. Çabaları için adaletliler sevensin. [136] Ve adiller ödüllendirildikleri için: Ve şehitler tekrar taçlandıkları için. Ve halklar suçları affedildiği için. “Ve sabahleyin benim duam sana erkenden gittiği için” (Mezmur 87, 14). Sabah vak-tinde dua edildi. (Muşe) Musa, ki seçilmişti, dağın doruğunda. Ve Tanrı onu orada işitti. Ve ona bir yardım (çoğul) grubu ver-di. Böylelikle aşağıya inip, İsrail’i kurtarması için. Mısırlılar’ın hâkimiyetinden. “Sabahleyin senin bağışını göstermesi için” (Mezmur 91, 3). Musa sabah vakti baktı. Dağın doruğundaki muhteşem görünüşe. Tanrı ayağa kalktığında. Kerubimler arasında tahtına oturmuş. Serafimler onun onurunu kutsuyorlar” (kutsal şarkısını söylüyorlar). Ve melekler (dir) ona hizmet ediyorlar. “Rab’be şarkı söyleyin sitarla ve makamıyla” (Mez-mur 97, 5). Sabah vaktinde Davut, genç çocuk sitarıyla (çalar-ken). Kutsal Ruh’un şarkıları. Ve toplandılar ve hayvanlar gel-di. Onun sözcüklerinin tatlı tınlamasına. Halle-Luya’yı

söylediğinde. “Ve şarkılarla ona şükretmek istiyoruz” (Mezmun 94, 2). Sabahın vaktinde şehitler şarkı söylediler. Mahkemenin arasındaki yeni şarkı. Böylece biz kurtarıcıyı (Mesih’i) inkâr etmeyelim. Bizim yüzümüzden çekti. Acı, Ölüm ve Haç. Ve soyumuzu yanlış yola sapmaktan kurtardı. “Tanrı bağışını yolladı ve gerçeğini” (Mezmun 56, 4). Sabah vakti Nuḥ bir güvercin yolladı. Tufan baskını nedeniyle. Ve güvercin geriye döndü, gemiye geldi. Ağzında yapraklı bir zeytin dalı taşıyordu. Selametın işareti ve barışın. “Sen onlara, senden korkanlara bir işaret verdin” (Mezmun 59, 6). Sabah vakti selametın ve barışın işareti görüldü. Rab’bimizin bulutlar arasındaki yayı. Yararıcının ağzı yemin etti: Bir tufan hazırlamayacağım. Şimdiden sonsuza kadar. “Bütün halkların önünde” (Mezmun 115, 5). Sabah vakti mahkeme sıralarından şehitler ayağa kalktı. Sesleriyle onları (bağırınları) güçlendirdiler. Biz putlara tapmıyoruz. Tek bir Tanrı’ya tapıyoruz. Ve onun Oğlu İsa’ya iman ediyoruz. Ki o bizi ateşten kurtaracak. “Güçlenin, ve yürekleriniz cesaretle dolsun” (Mezmun 30, 25). Sabah vakti şehitler mahkeme arasında cesaretlendiler. Ve birbirleriyle konuştular. Rab (dir) yardımcıımız, korkmaya hiçbir neden yoktur. Bir insan bize ne yapar (= ne yapabilir). Onun alınlığı ve gücü yok olacak. Ama Rab’bin krallığı (kalıcıdır) sonsuza kadar. “Buna kulak verin ey siz (putperest) halklar” (Mezmun 48, 2). Sabah vakti bir ses duyuldu ki, koşuculara (Tanrı’nın savaşçıları) hitap ediyordu: Haçlarınızı alın ve benim arkam sıra gelin. Çünkü ben Rab’binizim (usta). Tanrı’nız ve sizin yaşam kaynağınız. Ve sizler benim çömezlerimsiniz. “O ezilenlere hak yaratır” (Mezmun 145, 7). Sabah vakti Şmuni / İşmuni (Makkabi anne) inançlıları getirdi. Oradaki Tanrı’ya dua. Ey Tanrı bana hak yarat. [137] Tanrısız Anıyoqus’un önünde. Ki o benim oğullarımı kuzu gibi kesti. Ve beni bir arslan gibi tehdit etti (saldırdı). “Ve sizin, bize olan dualarınız hepimizdedir.” Gaday ve Makbay (Makkabeus) Tarsay ile. Ve Hebron ve Hepsun Bakos ile. Ve yedinci oğul Yonadab. Ve öğretmenleri

Elicazar / Eli'azar. Ve anneleri inançlı kadın İşmuni. Sizin duanız çevremizde duvar olsun. "Rab'bin meleklerinin ordusu" (Mezmunur 33, 8). Őabah vakti Şehitler dışarıya çıktı. Dzenli sıralarla aziz olanlar. Zindada konuştular: Acele et, ey Kral. Bizim kafamızı kes. Bzylece biz gidelim ve gze ıkalım. Rab'bizimize, ki o bizi bekliyor. "Yaptığı mucize nedeniyle" (Mezmunur 97, 1). Etkisiyle oluşan her mucize. Dnyanın bir ucundan diğer ucuna kadar. Gzel çocuk Quryaqos / Kuryakos aracılığı ile. Ki o uç yaşındaydı. Acıma (lütuf) korudu. Ve o inancında güçlendi. "Adaletli ve hak yemez" (Mezmunur 96, 11). Şehit Gergis'in duası. Bize bir yüksek duvar olsun. Üzerinde kötülüğün okları söndürölsün. Bzylece onların kargıları (kargı uçları) bizi delmesin. Soyumuzun nefretlisi, dışman. O her an bizim yıkılmamızı istiyor. "Gelin, kulak verin, ve ben sizlere anlatacağım" (Mezmunur 65, 16). Dinleyin ve hayretler içinde kalın (siz) akıllılar. Bakire Betlehem'de doğurdu. Dnyanın ışığı sonundan bu yana (= bütün dnyanın). Ve bakın, belleğiniz bayram ediyor. Yaratılışın (bütün) dört gök yönünde. Ve gökte meleklerle. "Onur (olsun) Baba'ya, Oğul'a ve Kutsallığın Ruhuna (Kutsal Ruh). Sabah vakti sana kutsal (olsun). Meleklerden (aslında üstte) ve insanlardan (aslında altta). (Tanrı'nın) Oğlu, ki sağ yanında oturuyor (Baba'nın). Çünkü boruların sesleriyle ayağa kalkacak. Yaşlılar, gençler ve çocuklar. Ki sen övgü şarkınla yarattın. "Ezelden ebede. Amin. Amin." Hızla çoğalan kutsaldır. Senin yaptığın gibi Baba'mız (yani kilise koruyucusu ve kutsal ünvanlı) manevi zenginliği topladı. Gemisi bütün bağışlarla doldu. (O) dümene yol gösterdi ve gemiyi limana (Helence *Limin*) yanaştırdı. Bütün adaletlilerin toplantısına ve eve. Nemar (yani: bütün halk söylemeli): "Amin. Amin" (Mezmunur 105, 48). Rab'bizimiz, krallığın geliyor. İsteğin üzere yeryüzünde kurulacak. Göklerde varolduğu gibi. Ekmek ver bize, ihtiyacımız olan. Ve denemeye yönelme. Tersine kötölüklerden kurtar bizi. Onlara refaket eden yardımcılarından. Musa, ilk peygamber. Ve halkının önünde

denizi ikiye böldü. Senin duacıların onlara refaket etti. Onlar çevreyi dolaşmak için gelmişlerdi. Senin iyiliğinin hazinesi.

Şehitler - Qale, Salı Günü

[140, 9] “Rab’be şükredin (siz) ey adaetliler” (Mezmur 32, 1). (Siz) şehitler, sizler tacirdiniz. Ve bakın, hazineniz gökte (dir). .Siz inciler satın aldınız. Kan içinde, ki ensenizden (çoğul) aşağıya akıyor. “Ve konuşanlar övgü alıyor” (Mezmur 32, 1). Şehitler (onlardır) ki dışarı çıktılar ve yerlerine vasıl oldular. Yerusalemler ki gökte (dir). Ve ensenizin (çoğul) kanıyla satın aldılar. Özledikleri kentleri. “Onlar halktan halka gittiler” (Mezmur 105, 13). Bir yerden bir diğerine gittiler. Ama Rab’bimizden ayrılmadılar. Ve o yere, ki siz oradan geçtiniz. Yaşam hazinesini bir yerde mi bıraktınız. “Rab orada ebediyete kadar oturacak” (Mezmur 67, 17). Kemiklerinizin gömülü olduğu o yerde. Selamet orada oturur ve huzur. Ve melekler (aslında nöbetçiler) ordusu yükseklerdedir. Onu koruyun ve onunla birlikte oturanları. “Halka kutsallık öyledir” (Mezmur 143, 5). Gömülü olanların yeri kutsaldır. Kemikleriniz hazine gibidir. Akan kan göğün ışığını karalttı. Kemiklerinizden ışık akmaya başladı. “Karanlıkta adaetlilere bir ışık göründü” (Mezmur 111, 4). O yükseldi (göründü); kemiklerinizin ışığı. Ve idrakımı esir aldı, sizler için (aslında arkasından). Ve ölümünüzü (çoğul) görmek için dışarıya çıktım. Ve sizlerin taşlarınız beni şaşkınlığa düşürdü. “Altın ve kıymetli taşlar gibi değeri vardır” (Mezmur 18, 11). Kemikleriniz inciler (dir). Ve güzel kokulu, yakılmış kurbanlar sizlerin bedenlerinizdir. Ensenizden (çoğul) akan kan. Bütün yaratılışın şefkatine ulaşır oldu. “Mezarlarda, senin lütfun anlatılacak” (Mezmur 87, 12). Bakın kilisenin içindekiler sizin kemiklerinizdir. Ve yükseklerin anahtarı (dır) sizin (= sizlerin) içindir. Siz aziz olanlar, hazinelerinizi açın. Ve yoksullara yardım edin. “Bir sırda sarılmış bir kent gibi” (Mezmur 121, 3). Yapının bağlantıları gibi. Şehitler de yaratılışı böyle sarıyorlar. Ve eğer dünya devrilecek olursa.

kemiklerinizin gücüyle dünyayı destekleyin. “Güçlendim ve güç karşısında güçsüz değilim” (Mezmun 138, 6). [141] Deniz yarılıp, geçilemez. Duvar ki, sizin sevginizi çeker. Ve şeytan değildir, hükmeden. Kemiklerinizin gömüldüğü yerde. “Senin aşkına her gün öldürölüyoruz” (Mezmun 42, 43). Rab, ki onun şehitleri öldürüldü. Büyüklüğünün (yüceliğinin) harikulade olması nedeniyle. Haçının önünde görünecek. Sağ eliyle onları uyandıracak. “Çünkü Rab, orada, sonsuza dek kutsama ve yaşam sunacak” (Mezmun 132, 3). Şehitlerin öldürüldüğü yerde. Ve bedenleri parça parça kesildi. (80) Orada Kutsal Ruh yukarıya çıktı. Ve çölü bereketli bir ülke yaptı. “Gelin, diz çökelim ve ona dua edelim” (Mezmun 94, 6). Onların mezarlarının önünde dua edelim. Güç, ki onların kemiklerinde saklı (dır). Ve biz onların yeryüzündeki ölümünü (çoğul) göreceğiz. Yükseklerde onların taşlarını göreceğiz. “Ki onlar gemilerle denize indiler” (Mezmun 106, 23). Şehitler; onlar ta-cirdiler. Ve onlar da denize ve kuru toprağa gittiler. Ve deniz gözyaşlarıyla onları sakinleştirdi. Ve kuru toprak sizlerin duanızla. “Sana derinliklerden seslendim ve sen, sesimi işittin” (Mezmun 129, 1). Derinliklerden sana seslenenler şehitlerdi. Ve senin iyiliklerin işitildi. Derinliklerden sana biz seslendik. Bize yardıma gel ve bizi selamete ulaştır. “Bütün zamanlarda Rab’be hayır dualar etmek istiyorum” (Mezmun 33, 2). Kulları uyuyan Rab’be hayır dualar olsun. Ve o, onları anma günlerini yüceltir. Uyuyan, huzur içinde yatan ve memnun olanlar (onlardır). Ve onlardan (insaf) yardım sesleri fıskırıyor. “Ne kadar iyi ve ne kadar güzel” (Mezmun 132, 1). Başındaki (çoğul) taç ne kadar güzel (dir). İnançla örülmüş. Ve Kutsal Ruh süslemiş. İyi ve güzel mühürle. “Su isteyen bu toprak ne kadar susuzluk ve eziyet çekiyor” (Mezmun 62, 3). Susayan toprak gibi. Ve her gün su istiyor. Şehitler de işte böyle susuzluk çektiler. Rab’lerinin tatlı sevgisini istediler. “Yeniler (onlardır) ki, yaratılmış olanlar. “Barış gelin. Yeni evliler. Kutsanmanın sırrının (Kutsal

80- İster istemez “Dokuz Ölü’nün işkence odası akla geliyor; Krş. Giriş, s. 17.

Sırlar'ın) oğulları (katılımcıları). (Sizlere) ki, insaf büyüktür. Üçlemenin adına. "Ve ben barış getirdim" (Mezmun 121, 8). Sizin kemikleriniz barış olacak. Ve uzuvlarınız da huzur. Rab'bimizin kemiklerinin aynısı olacak. Günahkarlar onun ölü-mü aracılığı ile yaşadılar (kurtarıldılar). "Ona iman edin ve adına dua edin" (Mezmun 95, 2). Gerçeğe iman edin ve bırakmayın. Kılıçlara bakın ve korkmayın. Çünkü sır dolu bir silahla (silah kuşanmayla) giyindiniz. Kutsal Ruh'un döğdüğü demirdin. "Küçükler (ve) büyükler ile" (Mezmun 113, 3). Bir şehit diğereine söyledi. Ve diğeri bundan hoşlandı. Gelin, İsa aşkına ölelim. Ve sonsuza yaşam mirasımız olsun. "Rab sözle-rine sadıktır" (Mezmun 144, 13). Rab'bimizin söylediği işte şu söz. (Ona) kulak verin, (siz) şehitler ve böylelikle güçlenirsiniz. Benim uğruma ölenler. Sonsuz yaşama [142] sahiptir. "Altın ve kıymetli taşlardan daha fazla arzu edilir" (Mezmun 18, 11). Seçme taşlardan. Ve iyi inciler. Sevgili şehitler işte böyle (dir). Ki onlar İsa aşkına öldürüldüler. "Ne kadar iyi ve ne kadar gü-zel" (Mezmun 132, 1). Şu gemi ne kadar güzel (dir). Aziz Qur-yaqos'u taşıyor. Kerubimler şarkılarla (aslında düzenli sırlar) ona refaket ediyorlar. Ve üç kez kutsallığı ile göksel yaratıklara (melekler sınıfına). "Güneşin doğuşundan (çoğul) batışına ka-dar" (Mezmun 112, 3). Bakın, dört bir yanda bayram ediliyor. Anının muhteşem günü. Ünlü şehit Hërmëz / Hürmüz (e). Hayır dualar olsun, ona ki, onu zaferle taçlandırdı. "Ki tedavi eder, kırık yüreklerini ve acıyan yerlerini sarar" (Mezmun 146, 3). Hekim oldun sen Aziz Gewergis. İlaçsız ve iyileştirici kök-ler olmadan. Ve biri diğereine, ki sana sığınana. Senin dualarının aracılığı ile yardım edilecek. "Senin iyiliklerini istirham ediyorum" (Mezmun 121, 9). Ön konuşmayı yap, insaf dolu. Çocuk, ki senin kucağında göründü (kucağından çıktı). O selametini ve barışını orada oturtur. Kilisesinde, ki (o) onun kanıyla satın alındı (alınmıştır). Görkemli Babamız. Barış sizlerle, ki siz onu pırıl pırıl yaptınız (zafer kazandınız). Barış sizlerle ki, siz, o oldunuz. Oğul'un acılarına katılım. Başlangıçta. Senin gerçeğin

büyük, ey Baba'mız (= kilise koruyucusu). Ve kutsallığın yüce ve muhteşem. Bizim hepimiz adına sen konuş. Ki biz senin kucağında yer alalım. Nemar. O kullarının dualarını işitir. O dua edenlerin dileklerine kulak verir. Duamıza ve istirhamımızın sesine kulak ver. Ve merhametinle (çoğul) dileğimize (çoğul) kulak ver. Ey, ki onun hakkı yaygın (dır). Ve onun kapısı günah çıkarmak isteyenlere açık (tır). Dualarımıza kapını aç. Ve istirhamımızın senin önüne gelmesine izin ver. Ey, ki taht arabası ateşli (dir). Ve meleklerin (aslında nöbetçilerin) düzeniyle çevrilidir. Bizim aramızdaki hilekarı yumuşat. Ve onu kötülükle tehdit et, ve o dilsizleşsin. Ey, hiç aldatmayan gerçek. Ki söz verdi: Kapıya vurun ve ben açayım. Sana yakaranların duasına kulak ver. Ve ruhlarımızın dileğini işit.

Şehitler - Qale, Çarşamba Günü

[144, 18] “Sana iman edecekler, ya Rab, kulların” (Mez-mur 144, 10). (Siz) kutsal şehitler ve gerçeğin öğretmenleri. Dua edin ki, barış (aslında selamet) yaratılışın içinde olsun. Savaşlar anlaşmayla son bulur, ve çatışmalar bizim yanımızda huzura kavuşur. Ve kilisede çocuklarının ağzından övgü şarkıları söyler. “Ve senin adaletine şükürler olsun” (Mez-mur 144, 10). Aziz şehitler, ki buldukları yerde seni tanıyorlar. Ve sırtlarından (çoğul) akan kan aracılığı ile barıştılar. Rab’bi-miz günahlarımız için, sen konuş bizim yerimize. Böylelikle yargı gününde borcumuzu (çoğul) affedersin. “Senin krallığının ihtişamından söz edecekler” (Mez-mur 144, 11). Şehitler senin krallığının ihtişamına düşünceleriyle baktılar. İzleyiciler onları öldürdüklerinde. Ve etlerindeki işkence kazığını taşıdıklarında sevinçliyidiler. Rab’bimiz İsa, onların ruhunu (çoğul) kabul ey-le. “Senin gözünde onların kanına paha biçilmez” (Krş. Mez-mur 115, 6). Kutsal Ruh’un şarkılarını sofuca dinleyelim. Şehitlerin kemikleri ağır sıkıntılar çekti. Biz buna karşı, ödül-lendirme gününde [145] çabalarımızın karşılığını buluruz.

Tanrı'nın merhametinin nimetlerinden. "Göklerdeki Rab şükre layık (tır)" (Mezmun 92, 14). Sizin tahtınız gökte (dir) ve topluluklarınız yeryüzünde. Kurtarıcı (Mesih) kralın vaizleri ve şehitleri. Yükseklerde ve derinlerde, bakın, bayramlarınızın ününe. Selametın (barışın) insanları, hepsi dünyanın dört bir köşesinde. "Rab'be yakar ve güçlen" (Mezmun 104, 4). (Siz) şehitler, merhametli Tanrı'dan, merhamet (çoğul) diliyorsunuz. O böylece dünyanın dört bir köşesinde selamet açacak: Ve eğer Rab'bizim ortaya çıkarsa, bulutlar sizlerin bedenlerinizi taşıyacak. Dua edin ki, biz sizinle birlikte krallığı miras edine- lim. "Ya Rab, benim sesimi sabahleyin duyacaksın" (Mezmun 5, 4). Sabahleyin mahkeme arasında şehitler izleyicilerine ses- lendiler: Biz göksel damadı inkar etmiyoruz. Çünkü bizi kafir- lerin elinden kurtaran odur. Ve krallığında bedenlerimizi ihtişamla giydirdi. "Ve sabahleyin giyiniyorum ve senin (önün- de) kendimi görüyorum" (Mezmun 5, 5). Sabahleyin ki, kurtarıcı kral görünür, ve sizi taçlar. Peygamberler, Haberciler, Şehitler ve İmanlılar ve sizin başlarınıza bozulmayan ihtişam taçlarını (çelenklerini) yerleştirir. Dua edin ki, biz, sizinle bir- likte krallığı miras edineyim. "Karanlıkta bir ışık görüldü" (Mezmun 111, 4). (Siz) şehitler, ışığın evlatları, ki dünya nimet- leri sizin oldu. Ve göksel damat onurlandı ve sevildi. Dileyin, sevdiğiniz Rab'binizden bir önkonuşma yapmasını isteyin. Ki o bizi affeder ve ruhlarımızı selamete kavuşturur. "Kutsal olanlar, eşsiz bir biçimde yolda olanlardır" (Mezmun 118, 1). Kutsalsınız, siz şehitler, ki şeytanı yenilgiye uğrattınız. Ve ölü- mün dikenli tellerini parçaladınız. Sizin dualarınız bizim için yüksek bir duvar ve sığınma yeridir. Kötülük dolu düşmanın kurnazlığı önünde. "Ve Rab'bin yasa alanı içinde dolaşırlar" (Mezmun 118, 1) Kaybolmayan bir kutsallık. Ve dağılmayan bir krallık. Kurtarıcımız kendi seçtiği dostlarına adını verdi. Ve onlar sıkıştıkları ve işkenceden geçtikleri için. Onlara ebedi yaşamın dünyevi kısmını verdi. "Adaletli ve temiz yürekli" (Mezmun 96, 11). Görkemli şehit Quryaqos gençliğinde kısa

boyluydu. Ve konuşmalarıyla kralı ve hizmetkarlarını şaşkınlık içinde bıraktı. Ve ardından tanrısız kralın kılıcını (kılıç darbesini) kabul etti. Ve kurtarıcımızın aşkına (kılıç darbesiyle) taçlandı. “İnsanlardan (evlatlardan) daha güzeldir görüntüsü” (Mezmun 44, 3). Güzel bir asma dalı ve bir zeytin ağacı harikuladedir dallarıyla. Aziz Gewergis, kurtarıcımızın dostu, onun Rab’bine karşı duyduğu sevgi ve alçak gönüllüğü ile. Omuzlarını eğdi ve haçı taşıdı. “Onlar bakireleri, onun refaketçileri olarak getiriyorlar” (Mezmun 44, 14). Kutsal Bakire Mer-yem, hayır dualı anne. Bütün kuşaklar senin sonsuz mutluluğa erişmeni istiyor (Krş. Luka 1, 48). Ki sen kucağında Camaniyel / ‘Amaniyel’i taşımaya layıktın. [146] Peygamberler bunu allegorilerinde (aynı anlamlı olmalarında) önceden düşündüler. Görkemli Babamız, Azizlerin kemiklerinde oturanların gücüne şükürler olsun. Ve onların sesi dünyanın dört bir köşesinde duyulsun. Onlar kiliselerde gömüldüler. Ve onlar (insaf) yardım diliyorlar. Ve açık (tır) ki, gerçek onların sözcüklerinin gücü aracılığı ile. Başlangıçta. Ki sen yaşamının bütün günlerinde nefsine hâkim oldun. Eşi olmayan bir seçkin (kilise koruyucusu) olmak ister miydin, kurtarıcı için. Ve kutsal azizlerin gök kubbesi altında yaşam gezintisi yoluyla. Bak, ruhun meleklerle birlikte oturuyor. Nemar. (29) Ver bize, bizi yaşatan, biliyorsun ki, o bize yardım ediyor. Sana karşı nasıl hareket edeceğimizi, biz bilmiyoruz. Yalnız bir şey istirham ediyoruz, o da iradenin bizi doldurmasıdır. Ve acıması (çoğul), bizim, hepimiz için bir yardımcı (Helence *Sinigoros*) olsun. Kurtarıcı, ki (sen) söz vermiştin: Beni çağıran her birini iştirim. Ve kapıya vurana, kapıyı açarım. Duacılarından merhametini (çoğul) ve nimetlerini esirgeme. Ki senin yanında sığınma arayanları ve (insaf) yardım isteyenleri.

Şehitler - Qale, Perşembe Günü

[148, 20] “Ki doğrularla halkı için barış konuşur” (Mezmun 84, 9). Barış şehitler ve onların kemiklerinin onuru olsun.

Ve Rab'lerine şükür. Ve duaları aracılığı ile (insaf) yardım. "Ve senin ışığında, biz ışığı görüyoruz" (Mezmun 35, 10). Şehitler ışığın içindeler (dir) ve haberciler ışığın gelininin içinde. Ve bakın, onlar övgü şarkıları söylüyorlar. Varlık ki yüce ışığın içinde oturuyor. "Güzel (iyi) konuşun, (yüksek) sesle" (Mezmun 32, 3). Şehitler, eğer senin krallığına gelirlerse, konuşurlar. Şükür sana Rab'bimiz. Çünkü sana umut bağlayanları boşa çıkarmayacaksın" (Mezmun 24, 3). Şehitler ki, senin haçına sığınmak istediler, onlar söylüyor. Merhametli Rab. (Senin) ellerini bizden çekme (= bizi terk etme). "O denizi yardı ve onları denizin arasından geçirdi" (Mezmun 77, 13). (Siz) şehitler, ki (siz) bir ateş [149] köprüsü üstünden yükseklerle çıktınız. Dua edin ki, biz batmayalım. Günah denizinin karmaşasında. "Senin gözünde onların kanına paha biçilmez" (Krş. Mezmun 115, 6). Kurtarıcı, ki (sen) şehitlerin kanını, onların ölüm gününde (çoğul) kabul eyledin. Yakarımızı da kabul eyle. Ve dualarımızın kapısını aç. "Göklerdeki Rab'be şükürler olsun" (Mezmun 92, 4). Yükseklerde ve sınırı olmayan hazinede. Yorgunluğunu arkada bırakmış. Şehitle kurtarıcının dostları. "Senin tahtın başlangıçta kuruldu" (Mezmun 92, 2). Oğul (Tanrı'nın) ki onun kraliyet tahtı yükseklerde kuruldu. Azizlerinin duası aracılığı ile. Yeryüzünü destekle ki suçumuz (çoğul) tersine dönsün. "Sitarla şarkı söyleyin Rab'be ve makamıyla" (Mezmun 97, 5). Coşku şarkıları (Hullala) ve Kut-sal Ruh'un şarkıları tarzında. Azizler için şarkı söyleyin. Ve şeytanın (aslında lejyonların; Krş. Markos 5, 9) koroları sarsılsın. "Rab sabahleyin sesimi işiteceksin" (Mezmun 5, 4). İşte o sabah (çoğul) vaktinde, şehitler duaya durur. Ve (Tanrı'ya) giderler, insaf (yardım) dilemek için. Günahkarların ruhları için. "Ve sabahleyin giyinip kuşanacağım ve senin (önünde) kendime bakacağım" (Mezmun 5, 5). Son sabah, aziz şehitler kabul ettiler. Çabalarının ücretini. "Esirge bizi, Rab'bimiz, işte şu anda. "Ona kurban (övgü) şükran kurbanı" (Mezmun 106, 22). Şehitler Rab'lerinin temiz kurbanlarıydı. Onların

duası hepimizin üstüne olsun. Gecede ve gündüzde bir duvar. “Kutsal olanlardır ki, eşi olmayan yoldadırlar” (Mezmun 118, 1). Kutsaldır şehitler, eğer şu sözü işitiyorlarsa: gelin, içeri girin, babamın kutsadığı sizler. Ve sonsuz yaşam size miras kalsın. “Ve onlar Rab’bin yaşam alanı içinde dolaşırlar” (Mezmun 118, 1). Sizi, Rab’lerinin azizlerini, o hazine evine yerleştirdi. Ve onun mihrabındadır. Sonsuza dek belleğinizde. “Ya Rab iyisini, değerlisini yap.” (124, 4) Koşucular (Tanrı’nın savaşçıları) kutsaldır ki, kişilikleri güzelliklerini gösterir. Cenetin yaşam tarzında. “Ve onlara, ki temiz yürekli (dir)” (Mezmun 124, 4). O zamandan beri şehitler kutsaldır ve orada ayrılır. İyilik kötülükten. Ve krallık onlara mirastır. “Melekler ordusu” (Mezmun 33, 8). Sizler ki (sizlersiniz) Grigor (Nazi-yenzeli) ve Basiliyos ve Yuhanna (Altınağzlı’nın) evindensiz. Dua edin ki, kimse girmesin. Çatışmaların karanlığının kilisesine. “Ve dualarınız hepimiz için.” Sizler ki (sizlersiniz) Aziz Afrēm’in ve gerçeğin bütün öğretmenlerinin evindensiniz. Dualarınız yerine gelsin. Gece ve gündüz bir duvar. “Ki orada korku yoktur” (Mezmun 52, 6). Işığın gelini doğru kurtarıcıya. Orada ferahlarlar. Bütün kutsal şehitler. “Ne kadar iyi ve ne kadar güzel” (Mezmun 132, 1). Doğruların kuşandığı görkemlilik ne kadar çekici ve güzeldir. Diriliş gününde. [150] Yaşam dönüşümünün (çoğul) zahmeti nedeniyle. “Gökte ve yerde” (Mezmun 112, 6). Bedenin bizdedir, ve ruhun da gökte. Şehit Gewergis Rab’bimiz katında merhamet dile. “Karanlıkta bir ışık göründü temiz yüreklilere” (Mezmun 111, 4). Kurtarıcı, ki Azize Meryem’in önünde görüldü. Seni doğuranın duası aracılığı ile. Kiliseni zararlardan koru. Görkemli Babamız Kili-senin huzuru ve bütün sakinlerine selamet. Ve şükürler o güce. Ki şehitleri mücadele sırasında güçlendirdi. Başlangıçta. Babamız (yani kilisenin koruyucusu) ki Rab’be temiz bir kur-ban armağanı oldu. Duası üzerimizde olsun. Gecede ve gün-düzde bir duvar. Nemar. (29) Ya Rab, kullarının duası önemsiz olmasın. Tersine barışmaya (yetsin). Ve günahların affına. Se-

nin evine girdim ve tahtının önünde dua ettim. Merhametli Rab. Suçlarımı ve günahlarımı affet. Bu cennetin tipik (sureti) dir. Öfkesiz sevgide. Bırak bizi, durmaksızın içeri girelim.

Şehitler - Qale, Cuma Günü

[153, 3] “Rab’be hayır dua etmek istiyorum bütün zamanlarda” (Mezmun 33, 2). Şehitlerin hayır dualarındaki saklı güce hayır dualar (olsun). (Onlar) mezarlarına yerleştirildi. Ve dünyadaki kötü hayaletleri sürün. Putların herbir parçası onların öğretisiyle yok edildi. Onlar saklı yaratılışı gizlice arıyor ve sana dua etmeyi öğretiyorlar. Ki yalnız sen Rab’sın. “Ve bütün zamanlarda sana övgüm ağzımda” (Mezmun 33, 2). Hayır dualar olsun Kurtarıcı, ki onikilerin güçlü kuşamını kuşandı. Ve onlar bütün dünyanın dört bir köşesine gittiler ve yeryüzünde öğretilerini vaaz ettiler. Düşmanın gücünü maneviyatın kılıcıyla dağıttılar. Ve (putperest) halkları yanıltmışlıktan, inancın gerçeğine döndürdüler. “Rab’bimiz büyüktür ve övgüye çok layıktır” (Mezmun 47, 2). Aziz şehitlerin gerçeği yücedir ki, bütün bölgelerde vaaz ediliyor. Ne ateş ne de kılıç. Putperest kralın öfkesi de. Daha hiçbir şey sarsmadı ve korkutmadı. Ki onlar yalnız Tanrı’ya iman ettiler. Ve hepsi işkence kazığını aşağıladı. “Rab sözüne sadık (tır)” (Mezmun 144, 13). Adaletli yaratılmış şehitlerin imanı sınandı ve onlar zafer kazandılar. Çünkü biliyorlardı ki, Rab’bimizin söylediği her sözcük gerçektir: Bana hâkimlerin ve hükmedenlerin (Şalişane / Şolışone) önünde iman edecek biri. Yükseklerdeki krallığı, ki gökte (dir), ona miras bırakmak istiyorum. Ve Baba’nın önünde bunu söylemek istiyorum. “Ona bakın ve ona umut bağlayın” (Krş. 61, 9). Maneviyatın gözüyle baktılar ve gerçeğin içinde adillerin (yani adil seçilmişlerin) evlatlarını gördüler. Orada, öte tarafta. Yüceler yücesinin perdesinin arkasında. Kendilerini zorladılar ve takibatçılarının işkence patikasında ona doğru koşular. Ve bir köprü üzerindeymiş gibi, haçla öte yana, dünya denizinin üzerinde yürüdüler. Evleri yükseklerde. “Senin adaletin ya

Rab, [154] bizi korudu” (Mezmun 137, 7). Rab’bimizin adaleti, ki herkesi (kendi) krallığına çağırır, topluluğumuzu kutsasın. Biz de böylece şehitlerin anısı (bayramı) aracılığı ile gece nöbeti turalım. Ve onların duaları aracılığı ile yeniden yardım isteyelim. Bu yardımla soyumuz son günde yüksek bir duvar olacak. Eğer yükseğe ve derinliğe karşı koyarsa. Ve Yaratıcı bizde hükmedecek. “Rab’bin meleklerinin ordusu” (Mezmun 33, 8). Koşucuların (Tanrı’nın savaşçıları), görkemli şehitlerin hayır duasını almış olan kitle (koro) benim idrakime şaşacak. Bu dünyayı ve bu dünyadakilerin değerini anlamadıkları ve aşağıladıkları gibi. Ve haç tahtasının üstündeki incinin görkemli parlaklığı. Işıldayan gözleriyle baktılar ve onu gördüler. Ve onu ele geçirdikten sonra, hırslarından ötürü onu yıktılar. “Ve sizin dualarınız hepimiz içindir. “Dualarınız aracılığı ile yoksullara yardım edin, görkemli şehitler. Çünkü siz, yeryüzünü kahramanlıklarınızın iyi tohumlarıyla doldurdunuz. Siz kötü tohumların dikenlerini koparıp attınız. Ve bunun üstüne iyi tohum ektiniz. Koşucular, gerçeğin hizmetkarları. “Ne kadar iyi ve ne kadar güzel” (Mezmun 132, 1). Eşsiz bir inci koşucuları doruğun tepesinde gördü. Şevkle onlara doğru koşular ve onları kanlarıyla satın aldılar. Acıya ve işkenceye katlandılar. Ve bakın, işte çabalarının karşılığını kabul ettiler. Sonsuza kadar büyük sevinç. “Bütün dünyada yükselsin.” Hazırlanan değerli ve görkemli damat giysisi yüceldedir. Ve yücedir. Kurtarıcı kralın koşucularına. Ki onu sevdiler, (ona) inandılar ve adını tanıdılar. Ve bakın, işte onların bayramı, (bütün) dört gök yönünde parlıyor. Onlar ona düğün ve (Hullale) neşe şarkıları söylüyor ve konuşuyorlar. Azizlere gıpta edilir. “Yolda olanlar kutsaldır” (Mezmun 118 1). Oniki ve yetmiş habercinin temelini şevkle inşa ettiler. Aziz Awgin ve Aziz Şalița / Şalita, Aziz Miles ile Aziz Baboy. Aziz Ya’qub, Aziz Sobo (Nsibinli). Aziz Aha / Aho ve Aziz Yuhanna. Onların duası bize duvar olacak. “Bütün zamanların Rab’bine hayır dua etmek istiyorum” (Mezmun 33, 2). Şehit Aziz Quryaqos’u mücadelesi

(Helence *Agon*) nedeniyle güçlendiren Kurtarıcı'ya övgü ve şükranlar olsun. Takibatçılara karşı kendini yükselterek (= karşı koyarak), onunla savaşılan kralların üstesinden geldi ve onları yendi. Çünkü ruhun gücüyle, kendini güçlendirmişti. Vuruşlara dayandı ve Rab'bi için kendini kurban etti. Ve zaferin tacını (çelengini) kabul etti. "Sevinin, şarkı söyleyin ve övün ve şükredin" (Mezmun 97, 4). Sevinç içinde ruhunu teslim eden görkemli şehit Gewergis'in adına. Çünkü o, şöyle söyleyen Pavlos'a kulak verdi: Bu zamanın acıları kuşkusuz ölçülemez.

[155] Bu görkemlilik (Krş. Romalılara 8, 18), ki son günde doğrulara miras kalıyor. Ve burada şevkle çaba gösterene. Ona mirasın bir kısmı verilecek. "Onlar bakireleri onun arkasından getiriyorlar" (Mezmun 44, 14). Meryem, imrenilen anne, sonsuza dek bakire (Helence *Ayepartenos*). Oğlunun yanında ön konuşmayı yap. Ki O selameti (huzuru) bu tapınağa oturtsun. Senin anma gününde bayram edilecek. Ve O, onu acımasının hakkıyla, Avraham / Abrohom'un evi gibi korusun. Herkesi, sıkışmış olanlar ve kederli olanlar, ondan yardım (çoğul) alsın. Görkemli Babamız. Sana övgüler olsun, iyi ve tatlı (yumuşak) Rab; çünkü senin gücünde (gerçek) bağlılar zafer geçiti yapıyor. Yardımının aracılığı ile takibatçılarının tehditlerine kulak asmadılar. Kendini gururla yükselten düşmanın gücünü yaktılar. Böylece Rab, yenilmeyen şehitleri gördü. Onların gerçek dikkatliliklerini. Başlangıçta. Görkemli babamız (yani kilisenin koruyucusu), ki gençliğinde Samuel gibi, Tanrı'ya sarılmıştı. Ve alçakgönüllülüğüyle, peygamberin (aslında peygamberliğin) ilk doğanı olan Muşe / Musa'ya eşitti. Gayretiyle Eliya gibi (ydi). Rab'be olan sevgisi Abrohom gibiydi. Duası bizim için bir duvardı. Akıllıların hilesinden koruyan. Nemar. (29) İman getiriyoruz senin tanrısallığına, iyi yürekli Rab. Ki sen lütfunla sana yakaranları zarardan (çoğul) koruyorsun. Ve ya Rab, günahkarlara kapın açıktır ve (senin) acımandan dolayıdır. Ve bağışının (acımanın) büyük hazinesini bizden esirgeme. Senin sürülerinin bütün duacıları.

Şehitler - Qale, Cumartesi Günü

[157, 16] “Ya Rab, sabah vakti benim sesimi duyacaksın” (Mezmunur 5, 4). Sabah vakti şehitler ölüme çağrıldı. Ve Rab’bin doğruları onların çelenklerini (taçlarını) örüyor. “Ve sabah vakti giysimi kuşanayım ve senin (önünde) görüneyim” (Mezmunur 5, 5). Sabah vakti şehitler savaşa (Helence *Agon*) koşarlar. Çabalarının karşılığını iki kat almak için (Krş. İşaya 61, 7). “Sabah vakti senin bağışına nail olayım” (Mezmunur 142, 8). Sabahleyin Rab’bimiz şehitlere seslendi: Gelin, siz azimli çalışanlar, ücretinizi alın. “Ona bakın ve ona umut bağlayın” (Krş. Mezmunur 61, 9). Şehitler sabah vakti Kutsal Ruh’a baktılar. Çelenkleri (taçları) örülüydü ve alıp başlarına koydular. “Karanlıkta doğrulara bir ışık göründü” (Mezmunur 111, 4). Sabah vakti şehitler güneş gibi görünüyor. Ve göksel damada doğru gidiyorlar. “Onun adı kutsaldır ve bereketlidir” (Mezmunur 110, 9). Sabah vakti şehitler meleklerle (aslında nöbetçilerle) çağrılıyor. Tanrı kutsal, kutsal, kutsal (dır). “Kurban adakları ona getirilecek” (Mezmunur 71, 10). Sabah vakti şehitler kurban adaklarını getiriyorlar. Ağzının (çoğul) duası ve sırtının (çoğul) kanı. “Ellerinin (dir) adak kurbanı, akşamın adak kurbanı gibidir” (Mezmunur 140, 2). Sabah vakti şehitler ellerinde buhurdanlıklar taşıyorlar. Ve krallar kralına adak kurbanları sunuyorlar. “İyi kokulu (çoğul) bir buhur adağı [158] gibi ve Tanrı’nın önünde kabul gören koku gibi” (Mezmunur 140, 2). Sabah vakti şehitler buhur (aslında iyi koku) getirirler. Taht arabası ateşte döğülene. “Güçleriniz ve yürekleriniz cesur olsun” (Mezmunur 30, 25). Sabah vakti şehitler birbirlerini cesaretlendirdiler: Gelin, tanrısız kralı kral saymayalım. “Halkının önünde” (Mezmunur 115, 5). Sabah vakti mahkeme arasında şehitler haykırırlar: Göksel damadı inkar etmiyoruz.. “O kralların yüzüne (çoğul) karşı kanıt verdi” (Mezmunur 104, 14). Sabah vakti şehitler mahkeme arasında durdular. Ve krallara kanıt getirdiler ve tanrısızları utandırdılar. “Senin yüzünden biz

her gün öldürölüyoruz” (Mezmun 43, 23). (Sizler) benim gibi öldürülenler ve benim yüzümden izlenenler. Ben ve sizler karşıdaki Yeruşalem’e (aitiz). “Ve biz mezbahdaki koyunlar gibi horlanıyoruz” (Mezmun 43, 22). Şehitlerin ve çarmıhtaki Rab’lerinin öldürölmeleri (belirlenmişti). Ve Kutsal Ruh onların çelenklerini (taçlarını) ördü. “Başlangıçtan beri tahtının temeli sağlamdır” (Mezmun 92, 2). Taht sağlamdır (Helence *Tronos*) ve (üzerinde) kralın oğlu oturur. Ve şehitler içeriye girer ve taçlarını kabul ederler. “Küçükler büyüklerle” (Mezmun 113, 3). Sabah vakti şehitler haça doğru koşarlar. Kargılarla ezilen üzüm şarabını içmek için. “Rab halkına güç verecek” (Mezmun 28, 11). (Sen) güç, ki şehitleri mücadele (Helence *Agon*) içinde güçlendirdi. Refaket et Rab’bimiz, duacılarının kafilesine. “Bana adaletin kapısını aç” (Mezmun 117, 9). Sabah vakti kralın oğlu hazinesini açar. Ve şehitler içeriye girer ve taçlarını kabul ederler. “Ve ben onları yarıp aşacağım ve Rab’be şükredeceğim” (Mezmun 117, 19). Rab’bimiz sabah vakti açtı cenneti. Ve içeriye eşkıya girdi ve krallığı miras edindi. “Tanrı ne zaman Rab’bimizin yanında olacak.” Sabah vakti Rab’bimiz mahkeme arasında durur. Ve Rab’bimiz şehitleri çağırır: Gelin, taçlarınızı kabul edin. “Ne kadar iyi ve ne kadar güzel” (Mezmun 132, 1). Ne kadar onur vericiydi genç Quryaqos için. Tanrısız krala karşı koyduğunda. “Ve sevinen oğulların anneleri” (Mezmun 112, 9). Sabah vakti Şmuni / İşmuni (Makkabi anne) oğullarını cesaretlendirir. İnsan öldürenlerden korkma. “Sen kutsalsın ve iyi (olacak) senin için” (Mezmun 127, 2). Şehit Gewergis, senin ruhun kutsaldır, ki gökte meleklerle oturur. “Sevinsin Siyon Dağı, coşsun Yahudistan’ın kızları” (Mezmun 47, 12). İmanlı kilise sevinecek ve coşacak. Tanrı’nın annesi Meryem’i anma gününde. Görkemli Babamız. Şehitlere huzur ve Rab’lerine şükürler. Ve onların duası aracılığı ile merhamet ve şefkat. Başlangıçta. Şan dolu babamız (yani kilisenin koruyucusu peder), Kurtarıcı’nın dostu. Senin Rab’binden hepimizin üstüne rahmet yağsın. Nemar. (29) Sabah

vakti iman edelim ve akşam vakti şükredelim. Sabahın Rab’bi, gerçek ışık. [159] Sabah vakti sana dua edenlerin duası içeri girsin. Senin tahtının (Helence *Vima*) önünde, merhametli Rab. Sabahın bu vaktinde senin lütfuna iman edelim. Ki yaratılanların büyük sevinci için ışık düzenlendi.

[247, 11] Ve her gün şehitler (Qale)’den sonra devam ederler: “Sabah (ışığı)’nın görünüşünde (şafak sökerken) sana şükrediyoruz ya Rab. Çünkü sen bütün yaratılışın kurtarıcısın. Bize şefkatinden ver. Bir gün dolusu selamet (barış). Ve bizi günahlarımızdan ötürü affet. Umudumuz kesilmesin. Ve kapını bize karşı kilitleme. Kayranı bizden esirgeme. Ve bizim hak ettiğimiz gibi. Tanrı, bizden öç alma. Çünkü yalnız sen zayıflığımızı biliyorsun. Tohum ek Rab’bimiz, yeryüzünde. Sevgi, huzur ve barış. Ruhbanlar, krallar ve hâkimler korusun. Büyüklerin refahını (selametini) armağan et. Hastaları selamete çıkar ve sağlıklıları koru. Ve bütün insanların suçunu (çoğul) affet. ⁽⁸¹⁾ Yürüdüğümüz yolda bizi el açıklığıyla koru ya Rab. Şaul’dan önce⁽⁸²⁾, delikanlı Davut gibi. Bize bağış eyle. Ki bağışınla yola çıkalım. Ki biz isteğine göre (hedefe) barışa ulaşalım. Peygamber Musa’yı denizde koruduğu gibi. Ve Daniyel’i çukurdan yukarı çıkartması gibi. Onların aracılığı ile uzak yerler kurtuldu. Hananya gibi fırına atılanlar. Onun (yani iyiliğin) aracılığı ile bizi kötülüklerden kurtar ya Rab.”

Böylece: “Sabah vaktinde ayağa kalkarız. Ve Baba’ya dua ederiz. ve Oğula’a övgüler yollarız. Ve Kutsal Ruh’a iman ederiz. Baba’nın bağışı. Ve Oğul’un merhameti. Ve Kutsal Ruh’un yumuşaklığı (aslında bütününü). Üçlü sır yardım için (= bize kalıcı yardım) hizmet eylesin. Bütün günlerimizde. Sana,

81- Bu ilk üç beyit Calam olarak adlandırılan bayram sabahı ayinindeki Conița parçasına uyuyor. (s. 116)

82- Anlatılmak istenen Topluluğa Yönelik Vaizler olarak yardım duaları ve akşam duasının bitiş parçalarıdır. (s. 74) keza bizim Batılı piskopos (ya da daha yüksek rütbeli) kutsama törenine övgü şarkısı, piskopos veya kilise papazının bayramlık bir bitiriş töreni övgü şarkısı gibi bilinir.

yardımcımıza. Gerçek hekim özenlidir. Merhametinin şifalı ilacını sür ve kırılmışlığımızı bağla. Ki böylece biz tam yıkıma uğramayalım. Senin çok (yanlı) yardımın [248] olmadan biz (çok) zayıfız. Yasaklarına saygı göstermek için. Kurtarıcı, ki (sen), isteğinin yerine gelmesiyle ilgilisin. Duacılarını koru. Bırakın merhamet için yalvaralım ve yakaralım ve af dileyelim. O merhametli ki, kapısı ona dönenlerin hepsine açıktır. Günbe-gün sabah vakti dönmek istediğimi sana garanti ediyorum. Günlerim geldi, geçti ve oraya doğru sallandı. Ve suçum (çoğul) kaldı. Kurtarıcı, bana acı ve beni koru.” Dua edelim hu-zur bizimle olsun. Ve kilisenin başı okur, Şehitler (Qale) Duası’nı:

“Seni, yüce, onurlandırılmaya layık ve gerçek umudu kuşaklar boyu peygamberlere ve hak yaratıcılarına hararetle temenni eden. Ve çabalarıyla doğrulara yer veren. Ve kutsal şehitler sırtlarından akan paha biçilmez kanla barıştılar. (Sana) gidiyoruz ve yalvarıyoruz. Ya Rab ve Tanrımız, onların dualarındaki saklı gücün aracılığı ile sığınak bulalım. Ve onların duaları aracılığı ile yardım isteyelim. Onlarla, onlar ve refaketchileri arasında. Ve çevremizde (çoğul), onların huzurlu yerlerinde (mezarlarında). Ve onların hizmetinin onuru için belirlenen görkemli tapınaklarda. Liyakata nail olalım, sana övgüler, onur, iman ve her zaman dualar yolluyoruz. Her şeyin Rabbi (sonsuzca kadar).”

#####

1. *ʔlā sāt ʔf ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Jean, xiv, 19)
2. *ʔlā qamr ʔlāh ʔf ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Matth., xviii, 16)
3. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Ibid., x, 32)
4. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Luc, xxii, 19)
5. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Ibid., x, 38)
6. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Matth., xxvi, 41)
7. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Ibid., x, 40)
8. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Ibid., 28)
9. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Luc, xxi, 19)
10. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(Matth., xx, 9)

1. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 204 b)
2. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 205 a)
3. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 205 b)
4. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 206 a)
5. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 210 a)
6. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 212 a)
7. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 212 b)
8. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 213 a)
9. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 215 a)
10. *ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh ʔlāh*
(fol. 215 b)